

Doktori (PhD) értekezés

**Az állatkinzás szabályozása gazdasági és társadalmi mutatók
tükrében**

Készítette:

Dr. Vetter Szilvia

Témavezető:

Dr. Ózsvári László PhD

tanszékvezető egyetemi docens

Társ-témavezető:

Dr. Boros Anita PhD

kutatóprofesszor, egyetemi docens

Gödöllő

2020

A Doktori Iskola

megnevezése: Gazdálkodás– és Szervezéstudományi Doktori Iskola

tudományága: gazdálkodás– és szervezéstudományok

vezetője: **Dr. habil. Lakner Zoltán DSc**
egyetemi tanár, az MTA doktora
SZIE Élelmiszertudományi Kar

Témavezető: Dr. habil. Ózsvári László PhD

oktatási rektorhelyettes, tanszékvezető egyetemi docens
Állatorvostudományi Egyetem Törvényszéki Állatorvostani és
Gazdaságtudományi Tanszék

Társ-témavezető: Dr. habil. Boros Anita PhD

kutatóprofesszor, Széchenyi István Egyetem
egyetemi docens, Nemzeti Közszerológiai Egyetem, Lőrincz Lajos Közigazgatási
Jogi Tanszék

.....
Az iskolavezető jóváhagyása A témavezető jóváhagyása A társ-témavezető jóváhagyása

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés.....	1
2. Irodalmi áttekintés	3
2.1 Állatvédelem, állatkínzás és zoofília	3
2.1.1 Az állatvédelem fogalma.....	4
2.1.2 Az állatkínzás elleni fellépés rövid története.....	6
2.1.3 A zoofília története, fogalma és jelentősége.....	18
2.2 Az emberek és állatok közötti kapcsolatok sokszínűsége.....	21
2.2.1. Etikai, filozófiai és vallási alapok.....	21
2.2.2 Az állatok és az emberek elleni erőszakos cselekmények kriminológiai összefüggései.....	27
2.2.3 Egészségügyi vonatkozások és állatkísérletek.....	30
2.2.4 Gazdasági vonatkozások	32
2.2.5 Az állatok emberekre gyakorolt pozitív hatása.....	39
2.3 Az állatok alkotmányjogi helyzete és jogi státusza	40
2.3.1 Állatvédelem az alkotmányban.....	41
2.3.2 Az állatok jogi státusza.....	44
2.4 A büntetőjog szerepe az állatvédelemben	47
2.4.1 A büntetőjog helye a jogrendszerben.....	47
2.4.2 A büntetőjog „színvonala” és a jogszabályok végrehajtása	48
2.4.3 Az állatkínzás elleni büntetőjogi szabályozás megjelenése és jellemzői.....	49
2.4.4 Az állatkínzás elleni büntetőjogi szabályozások szakirodalmi összevetése.....	56
2.5 Hagyományos és új szemléletű gazdasági–társadalmi–környezeti mutatók	57
2.5.1 Hagyományos mutatók.....	58
2.5.2 Új szemléletű gazdasági–társadalmi–környezeti mutatók	59
2.5.3 Az állatvédelmi index.....	61
3. Anyag és módszer.....	63
3.1 Célkitűzések	63
3.2 A vizsgált országok körének meghatározása.....	63
3.3 Módszer.....	65
3.3.1 Elméleti aspektus – nemzetközi komparatív jogelemzés	66
3.3.2 Gyakorlati aspektus – korrekció a végrehajtás hatékonyságával.....	67
3.3.3 A vizsgált jogi és jogon túli kritériumok körének meghatározása.....	68
3.3.4. Az értékelés folyamata, az országgrangsorok meghatározása.....	70
3.3.5 Az ACCI összevetése más gazdasági–társadalmi mutatókkal	74
3.4 Statisztikai elemzés.....	83
4. Eredmények és megvitatás.....	85

4.1 Szempontrendszer, súlyozások és tematikus részindexek	85
4.1.1 A kidolgozott szempontrendszer	85
4.1.2 Súlyozások	91
4.1.3 Részindexek.....	93
4.1.4 Az ACCI szempontrendszerének összefoglaló ábrája	93
4.2 Eredmények szempont szerinti bontásban	95
4.2.1 Állatvédelem az alkotmányban	96
4.2.2 Az állatok jogi státusza	97
4.2.3 Állatkínzás büntetőjogi szabályozás alá kerülése	98
4.2.4 Állatkínzás jogi tárgya	99
4.2.5 Állatkínzás cselekménye.....	99
4.2.6 Állatkínzás elkövetési tárgya	101
4.2.7 Állatkínzás szankciórendszere	103
4.2.8 Egyéb jogi és jogon túli szempontok.....	104
4.3 Országgrangsorok.....	108
4.3.1 ACCI összpontszámok és rangsorok	109
4.3.2 Részindexek alapján kialakított országgrangsorok és országcsoportok	111
4.3.3 A vizsgált gazdasági–társadalmi mutatók alapján összeállított országgrangsorok .	113
4.4 Az Elméleti és Gyakorlati ACCI, valamint a vizsgált gazdasági–társadalmi mutatók alapján felállított országgrangsorok összefüggései.....	114
5. Következtetések	120
6. Javaslatok.....	124
6.1 „Best practice” vizsgálat.....	124
6.2 Az állatkínzás szankciórendszerének további vizsgálata	124
6.3 A vizsgálat kiterjesztése újabb országokra és mutatókra	124
6.4 További mutatók létrehozása	125
6.5 A civil szféra és a média jogalkotásra gyakorolt hatásának vizsgálata	125
6.6 A kutatás eredményeinek felhasználása az országbranding során	126
6.7 Az állatok jogi státuszának további vizsgálata	126
7. Új és újszerű tudományos eredmények	127
8. Összefoglalás	128
9. Summary.....	130
10. Irodalomjegyzék.....	132
11. Jogszabályok jegyzéke	148
12. Saját tudományos közlemények.....	154
13. Mellékletek	157
1. melléklet: A vizsgált országok gazdasági és társadalmi mutatói és rangsora.....	157

1.1 melléklet: GDP, Születéskor várható élettartam, Öngyilkosságok száma, Környezeti K+F	157
1.2 melléklet: Csecsemőhalandóság, Megújuló energiaforrások, Versenyképesség.....	158
1.3 melléklet: HDI, Boldog Bolygó Index, Ökológiai lábnyom	159
2. melléklet: Az állatvédelmi index (API) részindexei és az ezekből felállított országgrangsor	160
3. melléklet: ACCI összpontszámok és rangsorok	161
4. melléklet: ACCI részindexek	162
4.1 melléklet: Büntetés részindex	162
4.2 melléklet: Zoofília részindex	163
4.3 melléklet: Hagyományokkal összefüggő részindex.....	164
4.4 melléklet: Részindexek összefoglaló táblázata.....	165
Köszönetnyilvánítás	166

Rövidítések listája:

ACCI (Anti-Cruelty Criminal Index) – Állatkínzás-ellenes Büntetőjogi Szabályozás Indexe

API (Animal Protection Index) – Állatvédelmi Index

GDP (Gross Domestic Product) – Bruttó Hazai Termék

GNP (Gross National Product) – Bruttó Nemzeti Termék

HDI (Human Development Index) – Emberi Fejlettségi Index

HPI (Happy Planet Index) – Boldog Bolygó Index

WAP (World Animal Protection) – az Állatvédelmi Indexet (API) létrehozó szervezet

WJP (World Justice Project) – a jogállamiság-indexet létrehozó szervezet

A felhasznált országjelzések:

A – Ausztria

CH – Svájc

CZ – Csehország

D – Németország

DK – Dánia

E – Spanyolország

F – Franciaország

HU – Magyarország

I – Olaszország

N – Norvégia

NL – Hollandia

PL – Lengyelország

S – Svédország

SK – Szlovákia

SLO – Szlovénia

1. Bevezetés

*"A természet nem a vagyontárgyunk: úgy kell átadnunk
gyermekeinknek, ahogy kaptuk."
Oscar Wilde*

Az ősi népekben erősen élt a természet és az állatok iránti tisztelet, egységben éltek a természettel, elismerték annak fennhatóságát. Az elmúlt évezredekben, de különösen az utolsó néhány évszázadban az ember–állat kapcsolódás súlyos károkat szenvedett, az ember csupán kihasználható erőforrásként tekintett (és tekint időnként ma is) az állatokra. Felgyorsult, automatizált világunk nagyon nehezen kerül harmóniába a természet, az állatvilág rendszerével, ütemével. Az elmúlt néhány évtized mégis hozott részleges, kedvező irányú elmozdulást, mind többen ismerik fel az élőlények szenvedésmentességéhez, a természeti erőforrások megőrzéséhez fűződő társadalmi és egyéni érdeket. Ez a tendencia gyakran ütközik rövid távú gazdasági érdekekkel, hosszabb távon azonban az új, állatkímélő módszerek alkalmazása a jövedelmezőség szempontjából is kedvező fordulatot hoz az esetek jelentős részében. Az állatvédelem etikai jelentősége, a társadalom mentális állapotára gyakorolt jótékony hatása pedig nem megkérdőjelezhető.

Az állatkínzás – mint bármely más társadalmi vagy kriminológiai deviancia – nem légüres térben mozgó, elszigetelt jelenség. Bonyolult szálak fűzik össze az állatokat és a velük való bánásmódot az erkölccsel, a vallással, a gazdasággal, a bűnözéssel és végül, de nem utolsósorban a társadalmak fejlettségével is.

Az állatkínzás szabályozásának gyökerei – történeti szempontból – a közbiztonság, köznyugalom sérelménél keresendőek, ennek a megközelítésnek továbbra is megtaláljuk az anakronisztikus nyomait. Az állatkínzás áldozata jogi értelemben sehol sem az állat, hanem az emberek, a társadalom. Ez még akkor is így van, ha az érzelem alapú állatvédelem manapság mindenütt az állatok helyzetét jobbítani szándékozó törekvések legfőbb mozgatórugója.

Napjainkra az országok döntő többségében vannak állatvédelmi jogszabályok, amelyek azonban tartalmukban, formájukban és végrehajtásuk hatékonysága tekintetében jelentősen különböznek. Néhány országban (Svájc, Németország, Szlovénia) az állatvédelmet alkotmányos rangra emelték, amely a jogszabályi hierarchia szempontjából, és ideológiai értelemben is rendkívül jelentős lépésnek tekinthető.

Az állatbántalmazás esetei újra és újra tematizálják a közvéleményt, amely a téma iránti fokozott, és egyre tovább fokozódó érzékenységről tesz tanúbizonyságot. Az állatkínzás elleni pönális szabályozás minden európai OECD országban megjelent, azonban a szabályozások konkrét formái országspecifikus eltéréseket, egyes pontokon jelentős disszonanciákat mutatnak.

A munka **célkitűzése**, hogy áttekintő, egyben összehasonlító képet adjon 15 OECD ország állatkínzást szankcionáló büntetőjogi szabályairól, majd meghatározza mindezek helyét egyes, már korábban létező hagyományos és alternatív, környezeti faktorokat, illetve gazdasági jólétet és fizikai–mentális jólétet érintő mutatók viszonylatában.

*„Pedig az egyetlen igazán szép és léleknemesítő állatszeretet az,
amely az élőlények összességének szélesebb és általánosabb szeretetéből fakad,
s amelynek legfontosabb központi része csak az emberszeretet lehet.”*
Konrad Lorenz

2. Irodalmi áttekintés

*„A régóta keresett hiányzó láncszem az állatok és a valóban emberi ember között mi vagyunk.”
Konrad Lorenz*

Az állatvédelemmel kapcsolatos fogalmak és történetiség alaposabb vizsgálata előtt célszerű annak meghatározása, hogy mit nevezünk állatnak. A természeti népek számára az állatok nem tárgyak, hanem mágikus lények voltak, akik tiszteletet érdemeltek. Ahogy az emberiségnek egyre több tudása lett a világról, az állatok transzcendens lényekből dolgokká váltak (EMBERSICS, 2016). Francé 1943-ban kísérletet tett annak bemutatására, hogy „hogyan fejlődött a mai élet az állatok segítségével, az állatok nélkül és mindinkább ellenük”. Így fogalmaz: „lépésről lépésre haladt az emberiség. Először menekült, bujkált az állat elől, félt tőle, harcolt vele. De lassanként le tudta bírni az állatok sokaságát. Az állatvilág mestere és ura lett az ember, aki ezen az úton megépítette az emberiség történelmét. Az egész civilizáció állatokon épült. ... Most kezdődik a világ egy új korszaka: mesterséges állatokkal vettük körül magunkat. Nem kell már nekünk egyhamar az állatvilág, mert helyébe mindinkább a gép lépett.”

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA NYELVTUDOMÁNYI INTÉZETE által 1975-ben összeállított értelmező kéziszótár szerint az állat olyan élőlény, melynek idegrendszere, mozgásszervei és érzékszervei vannak, érző és mozgó lény. Korunkban egyre inkább előtérbe kerülnek az etikai alapú megközelítések, illetve az a felfogás, amely az embert az ökoszisztéma szerves részének tekinti, és nem a rendszert kívülről uraló hatalmasságnak.

2.1 Állatvédelem, állatkínzás és zoofília

Az állatvédelem és az állatkínzás mind a köznyelvben, mind a szakirodalomban szorosan összekapcsolódik. Első ránézésre tűnhet úgy, hogy hatás–ellenhatás, akció–reakció összefüggés áll fent a két fogalom között, vagyis az állatvédelmet az állatkínzó magatartások elleni fellépés növekvő igénye hívta életre. Ez valóban így is van, ha az állatvédelemre annak szűk értelmezésében tekintünk. A tág értelemben vett állatvédelem azonban egy jóval összetettebb terület, amely az állatbántalmazás elleni intézkedéseken túl – sok más mellett – tartási feltételekkel, állategészségüggyel, vadállományokkal, illetve az állatfajok megőrzésével is foglalkozik.

Az állatkínzáshoz kapcsolódik a zoofília témaköre is. Míg bizonyos szexuális cselekmények megítélése mára egyértelművé vált (a konszenzuson alapuló homoszexualitás kikerült a tilalmazott körből Európában, a kiskorúakkal folytatott, és az erőszakon alapuló cselekmények most is tiltottak), a zoofília jogi megítélése továbbra sem egységes. A helyzet kezelését nehezíti, hogy a

zoofília előfordulásának gyakoriságát csak megbecsülni lehet, megbízható kutatás vagy statisztika nem áll rendelkezésre. A zoofília nagyrészt társadalmi tabu marad ott is, ahol egyébként nem tiltott, hiszen az érintett személy általában nem tűzi zászlajára ezt a preferenciáját. Még az állatjóléti szervezetek is időnként csak vonakodva foglalkoznak ezzel a témával (BOLLIGER, 2016). A zoofília megítélésének jelentősége állatvédelmi szempontból azonban mindezeknél jócskán túlmutat.

2.1.1 Az állatvédelem fogalma

Napjainkra az „állatvédelem” kifejezés igencsak kedvelt lett, sokan, sokféleképpen használják, nap mint nap olvashatunk róla internetes hírportálokon. Ez azonban nem volt mindig így. Az 1975-ben kiadott Magyar Értelmező Kéziszótárban (KOVALOVSKY et al., 1975) nem is szerepel az állatvédelem külön cím alatt, csupán annyi tudható meg, hogy a szótár a „hasznos állatok” intézményes, illetve társadalmi védelmeként értelmezi. A Magyar Nyelv Értelmező Szótárában „állatvédelem” címszó alatt a következőt találjuk: „Az állatoknak, különösen a háziállatoknak intézményes védelme a bántalmazás és okatlan kínzás ellen, főként törvénnyel és társadalmi úton”. Napjainkban a kifejezés jelentése számottevően kibővült, mivel mindazon törekvéseket az állatvédelem kategóriájába soroljuk, amelyek az állatok egyedeinek védelmét, a velük kapcsolatos méltányos bánásmódot célozzák.

A szakirodalomban kétfajta megközelítés figyelhető meg. Az állatvédelem tágabb értelemben „az állatok indokolatlan kínzásának, a velük való kíméletlen bánásmód megakadályozása, illetőleg a lehető legkisebb mértékre szorítása, az életfeltételeik biztosításáról, valamint az állatfajok fennmaradásáról való emberi gondoskodás” (ZOLTÁN, 2000). A magyar környezetvédelmi és területfejlesztési miniszter 1997-ben nyújtotta be a Parlamentnek azt a törvényjavaslatot, amely az állatok védelméről és kíméletéről szól (JOGFORRÁS 4), és – módosításokkal (például JOGFORRÁS 5) – a mai napig hatályos. A törvényjavaslat általános indokolása szerint az állatvédelem egy gyűjtőfogalom, mégpedig „az állatvilágot különböző irányokból fenyegető veszélyekkel szembeni óvó tevékenységek foglalata”. E körbe vonható az állatvilág teljességének megóvására szakosodott természetvédelem, az állategészségügy és a vad- és halgazdálkodási állományvédelem. A törvényjavaslat negyedik elemként az emberi ráhatás alatt élő állatok kíméletét célul tűző „egyedkímélő állatvédelmet” nevezi meg, de hozzáteszi: az állatvédelem ezen összetevője ma még jórészt kimunkálatlan. Az állatorvos-képzésben használatos fogalommagyarázat szintén arra hívja fel a figyelmet, hogy az embernek milyen feladatai vannak az állatokkal kapcsolatban, mivel e szerint „az állatvédelem az ember kötelezettségének gyakorlati megnyilvánulása az állatokkal szemben” (CSINTALAN et al., 2016). Az állatvédelmet emberi

kötelezettségként megragadó elképzelés élesen szembeállítható „az állati jogok” koncepciójával, amely az állatok jogalanyiségének megteremtésében látja az állatvédelem lényegét és jövőjét. Az „állati jogok” támogatóinak olyan kérdésekre kell(ene) választ találnia, mint például hogyan lenne mindez értelmezhető a ragadozók-zsákmányállatok viszonylatában, hogyan csatlakozhatnának az állatok jogosultságaihoz az elmaradhatatlan kötelezettségek, vagy milyen képviselőten keresztül lehetne ezeket a jogokat érvényesíteni.

Szűkebb értelemben az állatvédelem erőteljesen elhatárolható a természetvédelemtől és a fajvédelemtől, és kizárólag az állatok egyedeinek védelmét célozza. A *környezetvédelem* célja az emberek és állatok egészségének megőrzése és javítása, a természet és táj teljesítőképességének, egyedi jellegének, sokrétűségének fenntartása, helyreállítása (TASSY, 1998). A Környezet- és természetvédelmi Lexikon szerint „olyan céltudatos, szervezett, intézményesített emberi tevékenység, amelynek célja az ember ipari, mezőgazdasági, bányászati tevékenységéből fakadó káros következmények kiküszöbölése és megelőzése az élővilág és az ember károsodás nélküli fennmaradásának érdekében” (LÁNG, 2002). Legtágabb értelemben a környezetvédelem minden olyan emberi tevékenységet felölel, amely a környezet megőrzését célozza. A *természetvédelem* a környezetvédelem része; azon intézkedések összessége, amelyek a természetes vagy természetközeli kultúrtáj, a ritka és veszélyeztetett növény- és állatfajok, valamint azok életterének megőrzésére irányulnak, és azok védelmét biztosítják az ún. civilizációs károkkal szemben. Ide soroljuk tehát az állatfajok és azok életlehetőségeinek fenntartására vonatkozó törekvéseket is (TASSY, 1998). A szűk értelemben vett állatvédelemmel ellentétben a természetvédelem és a környezetvédelem nem önmagáért az állatért biztosít védelmet, hanem a természet részeként kívánja őket védeni (JÁMBOR, 2016).

Jelen munka döntő részben ez utóbbi megközelítésen alapul, mivel a kutatás az állatkínzás elleni szabályozás elemzésére irányul. Az állatkínzás elleni fellépés az állatvédelem igen fontos, kiemelt területe, amely leginkább reflektorfénybe kerül, még hozzá büntetőjogi következményekkel.

Az állatvédelem fogalma – bár szoros összefüggést mutat – elhatárolandó az állatjóllét fogalmától. A haszonállatok jóllétének koncepciója a XX. század második felében alakult ki (HARRISON, 1964). A fogalom valahol a biológiai funkcionalitás és ennek gazdasági következményei között helyezkedik el. A fogalommal kapcsolatos elméleti vita napjainkban is folyik, amit több, e tárgykörben megjelent cikk is mutat, de az is érdekes, hogy némelyek szélesebb körű, összetett meghatározásokat is bevezettek (HARVEY ÉS HUBBARD, 2013; BULLER ÉS ROE, 2014). VISNYEI (2007) szerint az állatjóllét több mint állatvédelem, hanem magában foglalja mindazon tartási követelményeket is, amelyek keretében az egyes állatok a fajukra jellemző viselkedést gyakorolni tudják. A jóllét értelmezésének eltérései abból fakadnak, hogy a mérés többféle szemléletmód alapján történhet. A vizsgálatok fókuszában állhat az állat biológiai működése, érzései, vagy akár

a természetes viselkedés lehetősége. A különböző felfogások alapján végzett állatjóléti vizsgálatok eredményei, illetve gyakorlati következményei is markánsan eltérhetnek egymástól (VÉGH, 2016).

2.1.2 Az állatkínzás elleni fellépés rövid története

Az állatkínzás elleni fellépés motivációi megegyeznek a szűk értelemben vett állatvédelem fejlődésének, fejlesztésének motivációival, így elsősorban etikai, erkölcsi indokok vezettek az első szabályozások megalkotásához. Az állatok bántalmazástól való megóvásán keresztül nem csupán, illetve elsősorban nem a szenvedő állat védelme volt a cél, hanem a társadalom erkölcsiségének, a közbiztonságnak a védelme (VETTER, 2010).

2.1.2.1 A kezdetek (i. e. 4. évezredig)

Az állatbántalmazással kapcsolatos szemlélet sokat változott az elmúlt néhány évezredben. Kezdetben elsősorban a vadászat volt az a tényező, amellyel az ember befolyásolta a vadon élő állatok sorsát; ezt követte a domesztikáció. A kutya–ember kapcsolat az egyik legrégebbi élet-, barátság és munkakapcsolat. A folyamat i. e. 12–10.000 körül kezdődhetett, bár léteznek adatok, melyek sokkal régebbi kezdetekre utalnak. Az ember hamar belátta, hogy a kutya előnyösebb adottságokkal van megáldva a zsákmány elejtéséhez. Az új kőkorszakban, a földművesség kialakulásakor nagy változást jelentett a növények tudatos termesztése, a kecske, marha, juh háziasítása. Négy–nyolcezer évvel ezelőtti egyiptomi, mezopotámiai és egyéb ősi kultúrák művészi ábrázolásokon mutatták be a kutya vagy a macska, illetve az ember harmóniáját (PERRI, 2014).

Az ember a kezdetekben a természetnek teljes mértékben kiszolgáltatottan, azzal szerves szimbiózisban élt. Az emberek közötti kapcsolatokat szabályozó rendszer, a jog éppen csak megszületett. Az állatokat vagy vadászták, vagy munkára birták, esetleg szentként tisztelték. A történelem során az állatkultusz és a totemizmus megjelenésével egyes állatfajokhoz pozitív, másokhoz negatív asszociációk kapcsolódtak. Azokat a fajokat, melyek a gonosz szellemet testesítették meg (kígyó, farkas), nyugodt szívvel lehetett bántani (EMBERSICS, 2016).

2.1.2.2 Ókor (i. e. 4. évezred – V. század)

Az ókori szerzők szerint először a szentnek tartott állatokra vonatkozóan jelentek meg olyan szabályok, amelyeket mai szóhasználattal jogi szabályozásnak nevezhetünk. E szabályok legfőképp arra vonatkoztak, hogy milyen büntetés jár a szent állatok szándékos vagy véltlen megöléséért. Hérodotosz például leírja, hogy ha valaki olyan bikát áldozott fel, amely az Apis–

bika jellegzetes tulajdonságait mutatta, az egyiptomiak halálbüntetést szabtak ki (LLOYD, 1994a). Szintén Hérodotosz utal arra, hogy az Egyiptomban szentnek tisztelt állatok bármelyikének megölése halálbüntetést vont maga után, nem szándékosan bekövetkező pusztulásuk nyomán pedig a papok kiszabta bírságot kellett megtéríteni. „Aki viszont ibiszt vagy sólymot öl meg, akár szándékosan, akár nem, halállal kell fizetnie” (LLOYD, 1994b). Sok ókori szerző (Plutarchos, Cicero) említ különféle eseteket, amelyekben az ilyen állatok pusztulása halálbüntetést vont maga után (GAÁL, 2015). Cicero megjegyzése is érdekes: „Az egyiptomiak előbb adnák magukat hóhér kezére, semmint hogy ártsanak egy ibisznak, kígyónak, macskának, kutyának vagy krokodilnak” (GAÁL, 2015).

Kultúrtörténeti (egyben állatvédelmi) szempontból érdekes a görög világból ismert áldozati cselekmény, a Buphonia–szertartás („az ökör megölése”; SMITH, 1889). A szertartás során – mely a Zeusz tiszteletére rendezett ünnep legfontosabb eseménye volt Athénban – az ökör megölését egy rituális, eljátszott gyilkossági per követte. Ennek során az állat megölésében segédkezők egymásra hárítják az ölés bűnét, majd legvégül az eszközt, a tört nyilvánítják bűnösnek, s azt a tengerbe hajtják. PONORI THEWREWK (1870) és HORNÝÁNSZKY (1907) korábban úgy vélte, hogy ez az áldozati eljárás tulajdonképpen beilleszthető a totemizmus témakörébe is. Később más magyarázatok is feltűntek, így például az, hogy a vadásznépek valójában aggályt és bűntudatot is éreztek az állatok elejtése miatt, amit aztán különféle rítusokkal, mintegy a felelősség szertartásos áthárításával próbáltak jóvátenni (MEULI, 1946). Az állatkínzás szigorú büntetésével másutt is találkozunk. Plutarchos említést tesz egy esetről: az athéni nép pénzbírságra ítélte egy férfit, aki elevenen megnyúzott egy kost (GAÁL, 2015).

Az állatok bántalmazási tilalmára két magyarázat is elképzelhető. Az egyik szerint a gabonaalapú étrend előtérbe kerülése után az embernek nem kellett többé feltétlenül vadállatokat zsákmányként elfogyasztani. A másik magyarázat szerint a tilalom csak azon állatokat érintette, amelyek a gabona előállításában nélkülözhetetlen segítséget nyújtanak. Az igavonó ökör védelmében például nemcsak Athénban, hanem a Földközi–tenger medencéjében is hasonlóan léptek fel: Phrygiában és Kyproson (Cipruson) halállal büntették az állat megölését, Rómában pedig olyan eset is előfordult, hogy száműzetésre ítélték egy embert, mert fiatal fiúszertője kedvéért, akinek pacalra támadt kedve, levágta saját igavonó ökrét (AMPOLO, 1980).

Ahogy az emberiségnek egyre több ismerete lett a világról, az állatok transzcendens lényekből dolgokká váltak (EMBERSICS, 2016). Azok az alapok, amelyet a római jogban megtalálunk az állatok kapcsán, a mai napig meghatározzák az európai jogi állatfelfogást. Az akkori ember számára értékes, munkában hasznosítható állat a római jog szerint úgynevezett *res Mancipi*, tehát csak ünnepélyes aktussal átruházható dolog volt, a vadon élő állatok tulajdonának átruházásához elegendő volt egy jóval egyszerűbb eljárás, a *traditio*. Az állatok emellett a *mozgó (res se*

moventes), illetve az ingó (res mobiles) dolgok közé tartoztak, vagyis mindenképpen a tulajdon szabályozása alá estek (FÖLDI ÉS HAMZA, 2010).

Az állatkínzáshoz szorosan kapcsolódva, annak kezdetben egyöntetűen elfogadott, intézményesített testvérjelenségeként jelent meg az állatviadal az emberiség történetében. Célja a szórakoztatás és a nézők feszültségének levezetése volt, később egyes típusai szorosan összefonódtak a kultúrával. Az állatviadalok történetének kezdeteit pontosan nem ismerjük, bár egyes források szerint a sumér és asszír időkben már találkozhatunk a jelenséggel, hiszen ekkor kutyákat eresztettek oroszlánok, tigrisek és medvék ellen az uralkodók udvaraiban. A római időkben az első feljegyzett nagyszabású állatviadalt i. e. II. század első felében tartották, ahol elefántok, bikák, vadkanok, medvék küzdöttek meg egymással (KALOF, 2007). I.e. 55-ben Pompeius színházának felavatásakor közel ezer állat szerepelt, de ismert, hogy Julius Caesar is rendezett állatviadalt. E rendezvény neve röviden *venatio* volt. Augustus, az első római császár nagy kedvelője volt a *venatio*-nak, így i. u. 26-ban 100 napon át tartó viadalsorozatot rendezett, melynek több mint 3000 állat esett áldozatul (MACKINNON, 2006).

2.1.2.3 Középkor (V–XV. század)

A Bizánci Birodalom összeomlását követően az állatokkal kapcsolatos gondolkodás gyökeresen megváltozott. A késő középkorban úgy vélték, hogy az állatok bíróság előtt felelősségre vonhatóak (DINZELBACHER, 2002; EVANS, 1906; FÖLDVÁRI, 2002). Számos perben disznók, lovak, kutyák „ültek” a vádlottak padján. Az állatperek során betartották az emberekre vonatkozó formai előírásokat – törvényes idézést adtak ki, védőt rendeltek a gyanúsított állatoknak. A perek az emberekről, és az embereknek szóltak, fő funkciójuk az elrettentés, a feszültség levezetése volt. Az állatok akkoriban szoros fizikai közelségben éltek az emberekkel. Az eljárások egy része az alapján indult, hogy az ember közelében élő valamely állat sérülést vagy halált okozott (több esetben előfordult például, hogy egy disznó csecsemőket ragadott ki a bölcsőjükből). Gyakorik voltak azok a perek is, amikor olyan állatcsoportok (sáskák, patkányok) kerültek a vádlottak padjára, amelyek megkárosították a termést, vagy betegségeket terjesztettek. A boszorkányperek is érinthettek állatokat: ilyen volt például a szivárványszínű tejet adó tehén esete, amelyet megszállt a démon. A bestialitás főben járó bűnnek számított, a büntetés legtöbb esetben az volt, hogy a bűnöst az érintett állatokkal együtt élve elégették (EVANS, 1906).

A középkori világban, főként Angliában folyamatosan jelen volt az állatviadalok divatja (BROWSTEIN, 1969). Hitvalló Edward uralkodásától (1042–1066) kezdve számított a nemesség egyik fő szórakozásának a „bear baiting”, vagyis a medveheccelés. A medvéket ilyenkor póznákhoz kötötték, és egy vagy több kutyával kellett megküzdeniük. A medve–kutya viadalok hosszantartó népszerűségét például az is jelzi, hogy utalásszerűen előfordul William Shakespeare

„Windsori víg nők” című művében is. Shakespeare Macbeth-jének utolsó színében hallhatjuk: „Nem futhatok. Karóhoz kötve kell, mint medvének, a hajrát kiállanom”. Medve-kutya viadalra még napjainkban is sor kerül Pakisztánban, ahol az ünnepi események fényét emelik azzal, hogy kutyák és himalájai örvös medve, vagy barnamedvék küzdelmét szervezik meg (JOSEPH, 1997; NAWAZ, 2007).

2.1.2.4 Korai újkor (XVI–XVIII. század)

René Descartes, a nagyhatású újkori francia filozófus állatfelfogása visszavetette az állatvédelmi közgondolkodást (HARRISON, 1992). Véleménye szerint az állatok pusztá szerkezetekhez, automatizmusok alapján működő masinákhoz hasonlatosak. Úgy vélte: az értelem, az ész teszi egyedül az embert emberré, és különbözteti meg az állattól.

1585 körül Angliában I. Erzsébet angol királynő az állatviadalok korlátozásait rendelte el, mivel a vasárnapi rendezvények sok hívőt vontak el az egyháztól. 1626-ban Staffordshire megye vezetői a pestisjárványra tekintettel egy évre szüneteltették a viadalokat. E rendelkezés másik oka az volt, hogy megkísérelték megakadályozni a vallási ünnepek barbár játékokkal való megszenteltetését. Az angol polgári forradalom véres eseményei közepette Cromwell megpróbálta teljesen betiltani az állatviadalokat, de ez törekvés még jó kétszáz évig sikertelen maradt. 1776-ban a Staffordshire megyei fazekas manufaktúra tulajdonosa jelezte, hogy a munkások olyan sok időt töltenek a „bikaheccen”, ami már akadályozza a mindennapi tevékenységüket is. Végül 1791-ben az egyházkerületi tanács végleg betiltotta a bikaheccet, ugyanakkor az angol Parlament még mindig elzárkózott attól, hogy a tiltás országos hatáskörű legyen (GIESE, 1994; MEIER, 2008; SALISBURY, 2010 ÉS GORDON, 2017).

A spanyol bikaviadalt (*corrida de toros*) a mókák honosították meg az Ibériai félszigeten. A XVII–XVIII. századra egyre fontosabb társadalmi eseménnyé, egyben szórakozássá vált. Ezek az események a viszonylag hosszú idő alatt sem vesztek sokat koreográfiájukból, s nagyjából ma is e szerint zajlanak le (MARCOS, 2015).

Közép-Európában nem voltak annyira népszerűek az állatviadalok, mint Nyugat-Európában, de jelenlétük történelmi tény. A barokk időkben a német nyelvterület nagyobb városaiban (Berlin, Bécs, Graz) hódoltak e szórakozásnak. A császári fővárosban 1755 és 1796 között működött egy állandó heccszínház (Hetztheater), igaz, Bécs akkori városfalain kívül. Ezt az amfiteátrumszerű létesítményt végül tűz pusztította el. Újjáépítését később már nem engedélyezték. Pest–Budán 1783-ban adtak engedélyt egy „Hetztheater” építésére. Az épület cirkuszi sátorra emlékeztetett és valószínűleg jövedelmező vállalkozás volt, mert néhány év múlva a hatóságok egy komolyabb épületre is engedélyt adtak (BOGDÁN, 2003). A Pest–Budai állatviadalok nyomot hagytak a

korabeli magyar irodalomban is, hiszen ilyet elevenít fel például Gvadányi József „Egy falusi nótárius budai utazása” c. művében (GVADÁNYI, 1790).

2.1.2.5 Modern kor (XIX. század)

A XIX. században változásnak indult a pusztán gazdasági szemlélet, egyes állatvédelmi törekvések korábban nem látott léptékben nyertek teret. Angliában és Amerikában is társaság alakult az állatok védelmében, és elfogadták az első állatkínzást tiltó törvényeket. 1791-ben Franciaországban a büntető törvénykönyv módosításával egyidejűleg megjelentek olyan jogi kezdeményezések, amelyek az állatok védelmét célozták. Napóleon hódításai nyomán számos helyre eljutott Európában a francia jogi szabályozás, amely jogi kereteket adott többek között olyan helyzetek szankcionálásához, mint az állatok mérgezése (GORDLEY, 1994).

A világ első állatvédelmi törvénye Angliában született, emellett a világ első állatvédő társasága is Londonban kezdte el működését (TESTER, 1991). Arthur Broome lelkész már 1809-ben megpróbálta megszervezni Liverpoolban az állatvédők társaságát, de csak az alakuló ülésig jutott el. 1821-ben egy törvényjavaslat a lóbetegségek kezelésével foglalkozott. E javaslat szerzői között volt Richard Martin ezredes és William Wilberforce, akik ezt követően egy olyan társaság létrejöttét kezdeményezték, amely az állatokat érintő kegyetlenségekkel szembeni fellépést szorgalmazta. A társaság legfőbb feladata az állatok védelme volt. A társaság 1840-ben Viktória királynőtől a „királyi” státuszt is megkapta, és Royal Society for Prevention of Cruelty to Animals (RSPCA) néven a mai napig működik, mint a világ legnagyobb és legrégebbi állatvédő szervezete. A Társaság állami támogatásban nem részesül. (RSPCA, 2019). 1822-ben az angol képviselőház elfogadta az első nemzeti állatvédelmi törvényt (BLOSH, 2012). Az indokot az szolgáltatta, hogy felháborító állapotok uralkodtak a mészárszékekben, büntetlenül működtek macskanyúzó, és a kocsisok túlterhelték az amúgy is kizsákmányolt lovaikat. Az új szabályozás alapján egy kofát perbe fogtak, aki kegyetlenül bánt a szamarával. Richard Martin élő bizonyítékként a bíróság elé vezette a bántalmazott szamarat. A kofát megbüntették, az esetet megverselték és megénekelték, sőt festmények is fellelhetők a perről. Így született az állatvédelem első „marketingkampánya” (NAGY, 2017).

1849-ben megerősítették az állatvédelem helyzetét: illegális lett bántalmazni, megerőltetni vagy kínozni az állatokat, illetve közreműködni hasonló cselekedetekben (BLOSH, 2012). Ez a törvény később más európai országokat is serkentett hasonló törvények meghozatalára.

Német területen elsőként Szászország fogadott el állatvédelmi törvényt 1838-ban (EMBERSICS, 2016). 1850-ben a francia jogrendszer is megbüntette az állatokat nyilvánosan bántalmazókat (NEUMANN, 2015). 1855-ban az osztrák kormány állatvédelmi törvényt léptetett életbe, elmarasztalva azokat, akik kegyetlen tettet hajtanak végre nyilvánosan a társállatok ellen

(OTTENSAMMER, 2006). Hollandiában ugyanebben az évben hasonló szabályozás született (DE BORDES, 2005). 1893-ban Svájcban alkotmányos megerősítést kapott az állatok előzetes érzéstelenítés nélküli leölésének tilalma (BOLLIGER, 2016; GERRITSEN, 2016).

New Yorkban egy volt diplomata, Henry Bergh nevéhez fűződött az amerikai állatvédő egyesület megalakítása 1866-ban. A gyermekvédő liga megalakulásáig az állatvédők a gyermekek érdekeit is képviselték. Az Amerikai Egyesült Államokban az állatvédő egyesületet ma is humane, azaz emberséges egyesületnek hívják (Humane Society of the United States) (KEREZSI, 1995).

1879-ben a magyar Országgyűlés elfogadta a XL. törvénycikket „A magyar büntető törvénykönyv a kihágásokról” címmel. Ennek VII. fejezete („A közrend és a közszemérem elleni kihágások”) a következőket rendeli: „A ki nyilvánosan, botrányt okozó módon állatot kínoz, vagy durván bántalmaz, ugyszintén, ki az állatkínzás ellen kiadott rendeletet vagy szabályrendeletet megszegi: nyolcz napig terjedhető elzárással és száz forintig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő” (JOGFORRÁS 6, 86. §). 1882-ben Herman Ottó főtitkársága mellett megalakult az Állatvédő Egyesület, majd 1900-tól Országos Állatvédő Egyesület működött Magyarországon. 1890-ben rendelet született a vágóhídi kegyetlenkedések ellen; majd 1892-ben állatszállítás állatvédelmi ellenőrzésének szabályait alkották meg (CSINTALAN et al., 2016).

1835-ben Angliában örökre törvényen kívül helyezték az állatviadalokat. A törvény indokolása főleg vallási magyarázatokat tartalmaz ugyan, de tény, hogy e törvény meghozatalának anyagi okai is voltak: a viadalokat szervezők és az ezek eredményeire fogadók ugyanis nem fizettek adót (HARRISON, 2012).

Az Osztrák–Magyar Monarchia alatt kegyetlen játékokat űztek Pest–Budán. A rókajáték a főurak kedvtelése, a medvetánc a polgárok és a szegény nép szórakozása volt. A rókajáték során az állatokat ponyvákra eresztette ki a heccmester. A róka menekülni akart, s mire a ponyva végére ért, hirtelen megemelték azt, s a róka fölrepült a levegőbe. Ezt addig ismételték, amíg az állat elvesztette az eszméletét (RUFFY, 1975). A XIX–XX. századok fordulóján kísérletek történtek a bikaviadal hazai megkedveltetésére is. Először 1895-ben volt erre törekvés, ami megrekedt az Állatvédő Egyesület tiltakozása miatt (MÁDAY, 1907). 1904 nyarán olyan előadásorozatot terveztek Budapesten, amelynek része volt a bikaviadal is. Az ellenzők érve az volt, hogy az ilyen viadalok szellemisége igen távoli a „magyar néplélektől”, így eldöntötték, hogy az állatok megölése helyett csak imitálják azt. Az utolsó előadáson porondra vezettek két magyar bikát, amelyek sokkal nagyobbak voltak, mint az e látványosságra felkészített, agresszív toro bravo bikák. A hatalmas termetű magyar állatokat nem sikerült felingerelni, és egy idő után a viadal véget is ért (a pesti utcán az terjedt el, hogy az ijedt spanyol torreadorok nyugtatót keverték a bikák vizébe...) (VAY, 1904).

2.1.2.6 Modern kor (XX. század)

Az első és a második világháború alatt, valamint a kettő között az állatvédelem kérdése háttérbe szorult. A frontokon – a háború természetéből adódóan – nem csak az állatvédelmi, hanem az embervédelmi szempontok sem érvényesültek. A két világháború óriási emberveszteséggel, és több millió állat (elsősorban lovak, kutyák) pusztulásával járt. Ezek kis részét – speciális kiképzést követően – bevonták a hadműveletekbe is (hírvívő, sebesültszállító kutyák, galambok, fegyverszállító lovak, öszvérek stb.; COOPER, 1984).

Az állatvédelem XX. századi történetét vizsgálva érdemes a korszakot két nagy egységre bontani, a korszakhatárt pedig a II. világháborúban meghatározni.

Állatvédelem a II. világháborúig

A XX. század elejéig tartó időszak állattenyésztését a „jó gazda gondossága” jellemezte, amelynek alapját az a sokat idézett bibliai gondolat képezi, hogy: „az Úristen vette az embert és az Éden kertjébe helyezte, hogy művelje és őrizze” (TEREMTÉS KÖNYVE, 2.15.) A fogalom legszűkebb értelemben a domesztikált állatok gazdáira vonatkozó elvárások összességét fedí. Egy pásztor nemcsak őrzője volt a rá bízott állatoknak, hanem védelmezője is.

A XX. század első évtizedeiben elvétve találunk korszakos jelentőségű lépést az állatvédelem területén. Magyarországon jogszabályt alkottak néhány faj megóvására (denevérek, sün, vakondok); illetve a Kihágási Büntető Törvénykönyv szankciókat helyezett kilátásba a nyilvános, durva állatkínzásért (CSINTALAN et al., 2016). Belgiumban 1929-ben elfogadtak egy törvényt, amely elítélte a kegyetlenséget és a fájdalommal járó beavatkozásokat, az állatviadalokat, az élveboncolást, illetve szabályozta az állatok elpusztításának körülményeit, feltételeit (BELOT, 1986). 1931-ben királyi rendelet írta elő azokat a feltételeket, melyek között a vasúti kocsik vontatására lovak használhatók (VETTER, 2017).

Paradox módon rendkívül fejlett és részletes volt a hitleri Németország állatvédelmi szabályozása, amely szigorú rendelkezésekből állt (HAN, 2014). Hitler és Göring közismert állatbarátok voltak, Himmler pedig megkísérelte betiltatni a vadászatot. Érdekessége a szabályozásnak, hogy az állatokat nem az emberek, a tulajdonosok kedvéért kell megvédeni, hanem saját érdekükben. Ez a gondolat számos országban még évtizedekkel később is újszerűnek számított. Németország volt az első állam a világon, amely teljes mértékben betiltotta az állatkísérleteket, illetve az első ország, amelyik védelem alá helyezte a farkast. 1933-ban Göring egy rádiós interjúban koncentrációs táborba küldést helyezett büntetésként kilátásba azok számára, akik folytatják a viviszekció (élveboncolás) gyakorlatát, vagy állatokat bántalmaznak. (Egy halász erre a sorsra is jutott egy békával való kegyetlenkedés miatt.) Szigorú keretek közé szorították a vadászatot, a csapdázást. Szabályozták a lópatkolást, illetve a rákok és homárok megfőzésének gyakorlatát emberséggé

tették. 1933 novemberében megszületett a Birodalmi Állatvédelmi Törvény. Ez volt az első olyan jogszabály a világon, amely nem tett különbséget házi és vadon élő, értékesebb és kevésbé értékes állat között, mindegyik védelem alá esett. Ukrajna nagy részén (az emberi népesség helyett) olyan területek létrehozását tervezték, ahol ismét a természet lesz az úr. Az iskolai oktatás minden szintjén bevezették az állatvédelmi jogszabályok tanítását. Szabályozták többek között az élőhal leölését, illetve az élő állatok szállítását. Főként az újrafegyverkezés terhei miatt, Göring állatkísérleteket betiltó törvénye három hetet élt meg, utána különböző rendelkezésekkel vették el az élet. A végrehajtás nem működött, az idő előrehaladtával kitöltetlen, de aláírt engedélyeket adtak egyetemeknek az állatkísérletekhez (HAN, 2014, ARLUKE ÉS SAX, 1992). A szabályozás tehát sem a mögöttes ideológia miatt, sem a gyakorlatban nem állta meg a helyét.

Állatvédelem a II. világháború után

Az állattartás jelentős változáson ment át a II. világháború után, mert megnőtt, és a FAO adatai alapján azóta is nő a globális igény a húsról, tejről, tojásról (ALEXANDRATOS ÉS BRUINSMA, 2012). A külterjes állattartás és állattenyésztés nem tudta kiszolgálni a robbanásszerűen megnövekedett keresletet. A hagyományos módszerek helyét intenzív, profitorientált rendszerek vették át, amelyek állattartási és állatvédelmi szempontból új problémákat vetettek fel. A korábbi „empátiás” gazdálkodás helyét a mennyiségi termelés vette át. Mindezen folyamatok, és a velük óhatatlanul megjelenő egyes kíméletlen, természetellenes tartási módszerek fokozódó, etikai alapú ellenérzést váltottak ki a társadalom egyes rétegeiben. Idővel különféle szerveződések, civil mozgalmak jöttek létre az állatok védelmének előmozdítására, főként azt célozva, hogy megfelelő jogszabályok jöjjenek létre. Mind a zsúfoltság, mind a zaklatott tartás, mind a szélsőséges szeparáltság viselkedési és pszichológiai distressz tünetekben nyilvánul meg, melyek az állatok szenvedéséhez, végül gazdasági szempontból mérhető problémákhoz is vezetnek, mint például a kontrollálhatóság és a kiszámíthatóság hiánya (ZAYAN, 1985).

Az állatok tartása kapcsán a főbb problémák a következők lehetnek (SZINÁK ÉS VERES, 1980; GERE ÉS CSÁNYI, 2001): zárt, ingerszegény környezet; zsúfoltság, annak minden káros következményeivel (agresszió, szadizmus, gátlástalan szexualitás és nagyobb halandóság); az erőltetett növekedés eredményeként fellépő rendellenességek (pl. szív- és tüdőelégtelenség); állandó zaklatottság, amennyiben az állatoknak nincsen lehetőségük pihenni; és végül a túlzásfokú szeparáltság ellentéte, az extrém szeparáltság. Az egyedi elhelyezés révén az állatokat megfosztják a szociális közösségből fakadó előnyöktől, ami aberrált viselkedési formákhoz, tartási betegségekhez vezethet.

Az új állattartási módszerek túlzás nélkül állatok millióinak életét és halálát határozzák meg a mai napig. Az ezekből fakadó morális dilemmák minden korábbinál erősebb lökést adtak az

állatvédelemnek Európában és Amerikában. 1964-ben jelent meg HARRISON nevezetes munkája: Állati gépek („Animal machines”) címmel, amelyben a szerző elég kíméletlen módon tárja a világ elé az iparszerű állattenyésztés körülményeit. A könyv nagy hatást gyakorolt az angol társadalom állattenyésztésre vonatkozó nézeteire (HARRISON, 1964).

Az 1970-es évek állatvédelmi gondolkodásának irányát az ún. állatvédő triumvirátus, Singer, Regan és Stone munkássága határozta meg. Az Amerikai Egyesült Államokban 1975-ben jelent meg SINGER könyve, az „Animal liberation” („Az állatok felszabadítása”), melyben felhívja a figyelmet a II. világháború után teret hódító nagyüzemi állattartás visszásságaira. Véleménye szerint az ember nem érdemel külön bánásmódot az állatoknál, és az emberiség „fajközpontú” („speciesist”), ami a rasszizmus állatokkal szembeni megfelelője (SINGER, 1975). Az állati jogokért küzdő mozgalom ez indította útjára. REGAN amerikai filozófus élettalany-elméletével újabb érvet hozott az állati jogok mellett. Könyvében kifejtette: az állatoknak, az emberekhez hasonlóan, saját, egyéni életútjuk, múltjuk van. Ez az, ami közös bennünk, mindannyian *élettalanyok* („subject-of-a-life”) vagyunk, és ezért nem tekinthetők az állatok pusztá tárgyakként, dolgoknak (REGAN, 1983). STONE még tovább ment: nem csupán az állatoknak, hanem egyes ökológiai egységeknek is bizonyos fokú jogalanyiságot kellene biztosítani (STONE, 2010). Stone elképzelése akkoriban messze meghaladta korát, a kétezres évektől viszont egyes országok ebben a szellemben hoznak új szabályokat. Ecuador például 2008-ban, Bolívia pedig 2010-ben döntött úgy, hogy saját jogokkal ruházza fel magát a természeti környezetet (NACHMANY, 2015).

Az Egyesült Nemzetek Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezete (UNESCO) párizsi központjában 1978-ban aláírták az Állati Jogok Egyetemes Nyilatkozatát, bár nem számít hivatalos ENSZ dokumentumnak. A Nyilatkozat üzenete erős, és azon alapszik, hogy minden állat életét tisztelni kell, és az állatoknak joguk van a figyelmes gondozásra. Minden, szükségtelenül halált okozó beavatkozás életellenes bűncselekménynek számít, illetve a dokumentum a genocídium kifejezést alkalmazza az állatok tekintetében. Az oktatásnak arra kell törekednie, hogy az ember gyermekkorától kezdve tisztelje és megértse az állatokat (NEUMANN, 2012).

Európában az állatvédelem igen fontos, mely részben az állatszeretetnek, részben a vitathatatlan gazdasági jelentőségének köszönhető. Az Európa Tanács 1987-ben kiadta a társállatok védelmére vonatkozó felhívását, amely többek között kimondta, hogy „a társállatok és az ember kapcsolata különleges, és ez a jelenség láthatóan továbbfejlődik a társadalomban”. A Tanács konvenciójának két alapelve van: el kell kerülni a felesleges fájdalomkózzást, illetve a társállatok nem üzhetők el, nem hagyhatók magukra (JOGFORRÁS 83).

A hangsúly a haszonállatok esetében nem az állatkínzás elleni fellépésen van, hanem sokkal inkább a nem megfelelő tartási feltételek elkerülésén. Az „öt szabadságjog” alapján az állatokat úgy kell tartani, hogy azok képesek legyenek felállni, lefeküdni, megfordulni és kinyújtani

végtagjaikat (BRAMBELL, 1965). 1978-ban az Európa Tanács egyezményt fogadott el a gazdasági haszonállatok védelméről (PETERS, 2016). Az állatot a faj életfeltételeinek megfelelően kell tartani, és minden szükségtelen fájdalmat el kell kerülni. 1992-ben kiterjesztették az irányelv hatályát minden állat tartására. A szintén brit Haszonállatok Jólétének Tanácsa (Farm Animal Welfare Committee – FAWC) 1979-ben továbbfejlesztette Brambell megállapításait (FAWC, 1979). A mai nemzetközi állatvédelmi szabályozás alapvetően ezen az „öt állati szabadságon” nyugszik. Ez alapján az állatok a következő „jogokkal” rendelkeznek, amelyek egyben az ember kötelezettségei is (BURI, 2007; VÉGH, 2012):

1. Jog az éhezéstől, szomjúságtól és a hiányos táplálkozástól mentes élethez;
2. Jog a környezeti hatások ellen védelmet nyújtó, kényelmes elhelyezéshez;
3. Jog a fájdalomtól, sérüléstől, betegségektől mentes élethez és a gyógyuláshoz;
4. Jog a természetes viselkedésformák gyakorlásához, olyan környezetben, amely az állat biológiai igényeit kielégíti;
5. Jog a félelem- és stressz mentes élethez (beleértve a mentális traumák elkerülését is).

Számos egyezmény született a hetvenes évektől, amelyek az állatok életkörülményeit voltak hivatva biztosítani az öt említett szabadságjog alapján. Az Európai Unióban újabb és újabb alkalmazandó szabályokat alkotnak, amelyek egyfelől az állatvédelmi előírások kiszélesítését és mind pontosabb meghatározását szolgálják, másfelől konkrét követelményeket tartalmaznak a jogalkalmazók, az állattartók, vállalkozók felé. Speciális állatvédelmi szabályok születtek sok egyéb mellett a tojótyúkocok ketreces tartására, illetve a borjak és sertések tartására vonatkozóan. Ezeknek az állatjólét javítását célzó intézkedéseknek komoly gazdasági hatásuk is van: ha ugyanis az előírások, mint a kereslet és a kínálat mögöttes tényezői módosulnak a termelési függvény változását eredményezve, az a kereslet vagy a kínálat eltolódásához vezet: megváltozik a piaci ár és mennyiség (VETTER et al., 2014).

Európában a nemzeti jogalkotásokat vizsgálva ebből az időszakból Franciaország emelendő ki, hiszen 1971-ben született az a jogszabály, amely az állatokat elsőként nevezi érző lényeknek (VETTER, 2017). A törvény egyben szabályozta a társállatok kereskedelmének szabályait is. Svájcban az állatvédelem sok évtizedes hagyományai a világ talán legfejlettebb alaptörvényi szintű állatvédelmi szabályozását eredményezték, amelyeket két lépcsőben, 1992-ben, majd 2000-ben vezettek be (MICHEL ÉS KAYASSEH, 2011). Az 1992-ben módosított svájci alkotmány megállapítja, hogy figyelembe kell venni az élőlények méltóságát, különös tekintettel a GMO terjedésére. Az osztrák Parlament 1988-ban kimondta, hogy állatok nem „dolgok” és őket speciális törvény védi. Ehhez hasonló lépést tett Németország néhány évvel később (VETTER, 2017).

Európának azon területein (így Magyarországon is), ahol évtizedeken keresztül szovjet típusú diktatúra határozta meg az életkörülményeket, jellemzően az állatvédelem lassabb fejlődésének, vagy a fejlődés elmaradásának lehetünk tanúi. Állati „jogokról”, azok megteremtéséről lényegében szó sem eshetett, hiszen emberi jogokról sem beszélhetünk ebben az időszakban. Egy diktatúrában az emberi jogok érvényesülése fogalmilag kizárt. A civil állatvédelem, vagy a média esetleges nyomása sem jöhetett szóba, hiszen a vezetés akkor tudta könnyebben ellenőrizni és irányítani a társadalmat, ha nem működtek társadalmi kapcsolatrendszerek, horizontálisan szerveződő csoportok (HORVÁTH, 2011). Ezekben az országokban a változást az állatvédelem területén is a rajtuk végigsöprő rendszerváltás, illetve az Európai Unióba való belépés hozta.

2.1.2.7 Jelenlegi trendek (XXI. század)

A nyugati társadalmakban erőteljes városiasodás ment végbe az elmúlt évszázadban, ami a mezőgazdasági tevékenység, ezáltal a haszonállatok háttérbe szorulásával, és a társállatok (kutya, macska) széleskörű elterjedésével járt együtt, amelyeket sokan családtagnak tekintenek. A növekvő jólét számos területen lehetővé teszi, hogy az állattartók többet költsenek kedvenceikre, és a Maslow piramis alapján az emocionális kapcsolatokkal foglalkozzanak döntő mértékben (MASLOW, 2003). A család és a háziállat gyakran már nem a túlélés, hanem az érzelmi kielégülés forrása. A növekvő mobilitás miatt előfordulhat az, hogy a tágabb családdal meglazulnak a kapcsolatok, és másfajta, esetenként állatokkal szembeni érzelmi kötődés kerül előtérbe. Az urbanizáció, városokba költözés felerősítette ezt a folyamatot, amelynek végeredményeképpen hajlamosabbak lehetnek egyes emberek arra is, hogy antropomorfizálják az állatokat, vagyis reakcióikat emberi reakciókként (félre)értelmezzék (VETTER, 2011).

Emellett a szociológiai és pszichológiai folyamat mellett a világ népessége fél évszázad (1960–2010) alatt több mint kétszeresére nőtt, a hús termelése pedig ennél is gyorsabb ütemben emelkedett. A húsfogyasztással egyenes arányban, annak függvényében egyre nő a gazdasági haszonállatok száma is (KOZÁK, 2015).

Az érzelmi szempontok hangsúlyosabbá válása nemcsak a társállatokat, hanem haszonállatok nagyszámú csoportját is érinti. Az etikus fogyasztás lassú, de jól megfigyelhető terjedése a társadalom azon szándékát tükrözi, hogy kevesebb kegyetlenség vegyen bennünket körül a világban (GULYÁS, 2011).

A hagyományos jóléti, gondoskodási teória hívei az állatkínzásért járó büntetések súlyosításáért és az állatok felesleges szenvedéseinek elkerüléséért küzdenek, de nem kérdőjelezzik meg az ember felsőbbiségét, és a „nem felesleges” szenvedés létjogosultságát. Az állatvédők egy kisebb, radikális csoportja jogszabályokba ütköző cselekedetektől sem riad vissza, hogy az állatokon segítsen. Tevékenységük hasznossága kérdéses, a közvélemény szemében talán inkább ártanak az

állatvédelem ügyének, mint segítenék azt. A militáns környezetvédők nemritkán sejtekbe rendeződve hajtanak végre akciókat. A tagok nem ismerik egymást, és általában büntetlen előéletű, „átlagos” állampolgárok, formális vezetők nélkül. Az Animal Liberation Front (ALF) például Nagy-Britanniából indult 1976-ban (BEST, 2006). Kezdetben megelégedtek a brit rókavadászatok megzavarásával, később állatokat szabadítottak ki laboratóriumokból, gyűjtögettek és rongáltak. Az egyik legismertebb ökoterrorista szervezet az „ALF kishúgaként” emlegetett Earth Liberation Front (ELF), amely többek között gyűjtögetésekért és rongálásokért is magára vállalta a felelősséget (LEADER ÉS PROBST, 2003).

Az állatvédelem fejlődését ellenzők szerint, ha az emberek jogait egyenlőnek tekintjük az állatokéval, olyan humán jellemzők felett csukjuk be a szemünket, mint a moralitás, a ráció és az intellektus. Gyakori érv továbbá, hogy még az összes ember védelmére sincsen elég erőforrás, miért fordítanánk energiát az állatok védelmére (VÉGH, 2011).

Az állatvédők szerte a világon követendő példaként tartják számon a svájci szabályozást. A Svájci Állatvédők Szervezete (Swiss Animal Protection, SAP) azonban még néhány éve elégedetlenségét fejezte ki az – aktivistái szerint – hiányos, túl enyhe rendelkezések miatt. A svájci polgári törvénykönyv 641. paragrafusa 2002-ben megállapította, hogy az állatokat nem kell többé a törvényben dolgokként kezelni. 2008-ban végül új törvény született, egyedülálló megoldásokkal. Az akvárium nem lehet minden oldalról átlátszó, és nem lehet folyamatosan világítás alatt tartani: a halaknak biztosítani kell a nappal és éjszaka körforgását. A kutyatulajdonosoknak egy elméletet és gyakorlatot is tartalmazó képzésen kell átesniük, a lovakat pedig csak kettesével lehet járatni. A halászoknak meg kell tanulniuk, hogyan kell emberségesen halat fogni. A tengerimalacoktól kezdve a törpepapagájig egyes állatfajokat “társadalmi fajnak” minősítenek és áldozatnak tekintenek, ha nem élhet együtt, vagy nem találkozhat a saját fajából való állattal. A szabályozás még az orrszarvúak kedvencként tartásáról is megemlékezik. A törvény kritikusai szerint utópikus, és betartása ellenőrizhetetlen. A támogatói úgy vélik, hogy a hatóságok valóban nem tekinthetnek be minden állattartó otthonába, de a társadalom jól informáltsága a felelős viselkedéssel fog együtt járni (MICHEL ÉS KAYASSEH, 2011).

Ausztria a svájci megoldáshoz hasonló részeket iktatott törvényébe 2004-ben. Ez például megtiltja a társállatok elektromos nyakörvének használatát, tilos az állatok közötti, ember által szervezett küzdelem stb. (OTTENSAMMER, 2006).

Új-Zélandon 1999-ben az emberszabású majmok alapvető jogaiért küzdő mozgalom, a Great Ape Project konkrét eredményeket ért el (FASEL et al., 2016). Öt főemlős faj kapta meg a következő jogokat: 1. nem foszthatják meg az életüktől őket, 2. nem részesülhetnek kegyetlen bánásmódban, és 3. nem használhatók fel kísérletekhez (LUBINSKI, 2004). A Spanyolországhoz tartozó Baleár-szigeteken 2007-ben speciális jogalanyisággal ruházták fel az emberszabású majmokat. A két

említett intézkedés megosztotta a közvéleményt és a döntéshozókat is. 2015-ben New York-ban két csimpánz hivatalos úton megkapta azt a habeas corpus-hoz fűződő dokumentumot, amelyet kizárólag jogalanyok kaphatnak (GRIMM, 2015). (A habeas corpus egy jogelv, amely szerint a szabadságától megfosztott személyt bíróság elé kell állítani [SZABÓ és NAGY, 1999].) A bíróság szóvivője szerint mindez csak egy eljárási kérdés volt, és semmiképpen nem jelenti, hogy a csimpánzok jogalanyok tekinthetők. Az állatvédő aktivisták ezzel szemben hatalmas lépésként értékelték az esetet. Ez nem az első és egyetlen eset a világban, amikor a habeas corpus-t állatokra vonatkoztatták: 2014-ben például Argentínában Arturo, a jegesmedve is ilyen ügyben volt „érintett” (SHYAM, 2015).

2.1.3 A zoofília története, fogalma és jelentősége

A zoofília, vagyis az állatok iránti szexuális vonzalom, egyidős az emberiséggel – azonban megítélése változott a történelem folyamán. A téma számos módon megközelíthető, hiszen vannak állatorvosi, pszichológiai, pszichiátriai, kriminológiai, szociológiai, valamint etikai vonatkozásai is (MILETSKI, 2002).

A zoofília már az őskorban ismert jelenség volt (GAÁL, 2015). Az ókori mitológiában visszatérő motívum, hogy egy isten valamilyen állat formájában csábítja el a nőt. Számtalan művészeti alkotáson, festményen vagy szobron fedezhetünk fel zoofil ábrázolásokat (DAVIS, 1954). Az állatokkal való szexuális kapcsolatot – kezdeti elfogadottságát követően – súlyosan büntették. Hammurapi (i.e. XVIII. század) törvénykönyve halállal sújtotta az érintetteket (MILETSKI, 2009), majd a középkorban a zoofil embert a "bűnös" állatokkal közösen vetették máglyára (EVANS, 1987).

Napjainkra meghaladottnak tekinthető az a szélsőséges utilitarista nézet, amely az állatot pusztán gazdasági értékkel bíró, egyébként értéktelen eszköznnek tekinti (VETTER et al., 2014). A társadalmak többsége elítéli, és valamilyen módon szankcionálja a zoofiliát, azonban az állatok iránti vonzódással élők közösségeket, titkos szubkultúrákat alakítanak ki, akik szerint a zoofília csupán az átlagostól eltérő nemi vágy. A zoofil közösségekből többen az érintett állatok iránti mély érzelmekről, szerelemről, szeretetről, tiszteletről számolnak be, és gyakran hivatkoznak az állatok megfelelő tartási körülményeire (VETTER és ÓZSVÁRI, 2019).

A zoofiliát a parafilíák közé, vagyis a szexuális zavarok egyik csoportjába sorolják. A parafilíák olyan krónikus lefolyású zavarok, amelyek eltérnek a társadalom által megszokottnak tartott viselkedéstől, és esetenként másoknak testi vagy lelki károsodást okozhatnak. A parafilíák ismétlődően és kényszerítő erővel jelentkeznek, a vágykeltéshez, a szexuális izgalom fokozásához szokatlan vagy bizarr ingerek szükségesek. A parafilíásoknak általában nincsen betegségtudatuk,

az állapot akkor diagnosztizálható, ha legalább hat hónapig folyamatosan jelen van. Számuk nehezen becsülhető, hiszen az igazságszolgáltatás elé kerülő esetek vélhetően a jéghegy csúcsát jelentik. A parafiliások személyisége általában „éretlen”, lehetséges emberi partnerekkel nem tudnak szexuális kapcsolatot kialakítani (FEKETE, 2002). Az Egészségügyi Világszervezet BNO-besorolása a zoofiliát a "Szexuális preferencia egyéb zavarai" közé sorolja, amely kategória a „Mentális- és viselkedészavarokon” belül, a „Felnőtt személyiség és viselkedés rendellenességei” közé tartozik. Az Amerikai Pszichiátriai Egyesület által kiadott ötödik DSM (Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders) a zoofiliát az "egyéb, specifikus parafiliák" közé sorolja, és így definiálja: „ismétlődő és intenzív szexuális izgalom, amely... állatokra irányul” (DSM, 2013).

A zoofília és a bestialitás kifejezést szinonimaként használják, azonban a kutatók egy része a zoofília kifejezést a szándék, vonzalom szintjén határozza meg, a bestialitás pedig arra vonatkozik, ha meg is valósul a cselekmény (RANGER, 2014). A – sokkal értéksemlegesebb – zooszexualitás kifejezés meghonosítására is történtek kísérletek (BEETZ, 2008).

A parafiliák ismerete fontos a jogászok számára, hiszen számos szexuális jellegű bűncselekmény háttérében szexuális zavarok állnak. A büntetőjogilag tilalmazott szexuális cselekmények köre időről időre változik, sok cselekmény kikerült ebből a körből napjainkra. Léteznek jogrendszerek, amelyek büntetőjoga nem szankcionálja azon zoofil indíttatású cselekményeket, amelyek nem vonhatóak az állatkínzás körébe, például azért, mert nem járnak fizikai fájdalommal vagy egyéb károsodással. Ez persze nem azt jelenti, hogy ezen országok nem szankcionálják egyéb módon (például szabálysértés szintjén) a zoofiliát, csupán azt, hogy az állam legfőbb szigorával, vagyis a büntetőhatalom eszközeivel nem sújtja a cselekményt elkövetőt. Másképpen: a jogalkotó szerint a bestialitás nem éri el a társadalomra veszélyesség olyan fokát, amely indokolná a büntetőjogi szankciókat (BERKES, 1999).

Az állatok egyetlen országban sem számítanak jogalanyoknak, legjobb esetben egyfajta speciális, módosult dologi státuszuk van, a zoofília szabályozása kapcsán az egyes államok „állati méltósághoz” fűződő viszonya körvonalazódik. Az idézőjel azért indokolt, mert jogi értelemben méltósághoz fűződő joga kizárólag az embernek van, méghozzá ez egy olyan sérthetetlen, szubszidiárius alapjog, amely a többi személyiségi jog forrása (ZAKARIÁS, 2007). Az „állatok méltósága” kifejezés itt arra utalhat, hogy az állatok pusztán létezésük folytán is érdemelnek egyfajta tiszteletet (EISEN, 2018). Azokban az esetekben merül fel az állatok „méltóságának” kérdése, amikor az állatokkal folytatott szexuális jellegű tevékenység nem okoz fizikai károsodást az állatnak, vagyis nem sorolható az állatkínzás esetei közé. Az országok egy része, bár alaptörvényi vagy törvényi szinten (Svájc kivételével) nem hivatkozik az állatok „méltóságára” (SCHINDLER, 2013), mégis feltehetőleg ezt veszi figyelembe, amikor az egészségi károsodással

nem járó zoofil indíttatású eseteket büntetni rendeli. Az „állati méltóság” a zoofília szigorú szankcionálása mellett érvelők egyik legfőbb érve.

Fontos ok ezeken kívül, amelyre a zoofília szankcionálásáért küzdők hivatkozni szoktak, az az „áldozati” (kvázi „sértetti”) beleegyezés hiánya az állat részéről. Az idézőjeleket szintén az indokolja, hogy ezek a kifejezéseket is kizárólag az emberre használja a jog és a kriminológia, így ez az érvelés inkább ideológiai, mint jogi természetű. (A viktimológiával foglalkozó fejezetben találhatóak a zoofiliára vonatkozó további gondolatok.) Az állatokkal folytatott szexuális tevékenységet „megörökítő” állatpornográf termékek, jellemzően videók esetében a szexuális preferencián kívül komoly gazdasági érdekekről is beszélhetünk (BARTOW, 2011).

A jogalkotás és a jogalkalmazás mögött hol hangsúlyosabban, hol kevésbé hangsúlyosan a moralitás, az erkölcs húzódik meg. Amennyiben például az alkotmányba emelik, elmondható, hogy az erkölcs jogilag nehezen megfogható fogalma jogértelmezési eszközzé válik. DELI (2013) kiemeli: sokszínű az az örökség, amely a jó erkölcsökbe ütközés tilalma mögött rejtőzik. Míg a jóerkölcsre vonatkozó klauzulának elsődlegesen hézagkitöltő funkciót tulajdonítanak (vagyis akkor alkalmazható, amikor jogi szabályozás nem érvényesül, és leginkább a polgárjog területén), a *contra bonos mores* klauzula funkciója a kezdetekben az is volt, hogy látható, fizikai sérelem híján viszonyítása alapot biztosítson egyes konkrét cselekmények minősítéséhez, vagyis a modern büntetőjog fogalmai szerint egyfajta védett jogi tárgyat hozzon létre. Ha ehhez az elképzeléshez nyúlunk vissza, a kimutatható károsodást nem okozó, de a jó erkölcsbe ütköző zoofil cselekmények büntethetőségének jogelméleti, ideológiai alapját is megteremthetjük. Szintén DELI (2013) szerint a morál, az etika világunkban két új területen tér vissza, az üzleti életben és a bioetika területén: utóbbi kapcsán pedig az állatvédelmi szabályozásnak igencsak van létjogosultsága.

2.2 Az emberek és állatok közötti kapcsolatok sokszínűsége

„Az állat sorsa az emberekét követi, és ahogy a társadalom az emberrel bánik, úgy bánik az állattal az ember” / Bálint György

2.2.1. Etikai, filozófiai és vallási alapok

Az emberiség történetének legnagyobb része során ismeretlen volt az állatokkal kapcsolatos moralitás, annak elmélete és gyakorlata. Ez alól egyetlen kivétel a szándékos kegyetlenség tiltása volt, melynek gyökerei már a Bibliában megtalálhatók, bár ezeknek a korai rendelkezéseknek sem állatvédelmi, hanem embervédelmi okai voltak, és véletlenül sem érintették a „nem deviáns” magatartásformákat (vadászat, kutatás stb.). Az állatokkal kapcsolatos etikai nézeteink a történelem folyamán koronként alakultak, módosultak (SIPOS et al., 2009). A legkülönbözőbb munkákban és forrásokban megjelenő, az állatokra vagy az ember–állat kapcsolatokra vonatkozó megállapítások logikus összefüggésben álltak a kor társadalmának jellemzőivel, uralkodó nézeteivel.

A hiteles környezetvédelmi erkölcs lényege, hogy becsben kell tartanunk az „anyagot” és az „életet”, melyeket meghaladtunk és megőriztünk, és melyek összetett individualitásunk részei. Ha ártunk a bioszférának, belső lényegünket pusztítjuk ezáltal (WILBER, 2003).

2.2.1.1 Az állatvédelem filozófiai megközelítése – felsőbbrendű-e az ember?

Valóban felsőbbrendű-e az ember? Az állatokról alkotott emberi elképzelést évezredekig az állattartásból származó megfigyelések, és a legendák állattörténetei uralták. Arisztotelész (i. e. 384–322) tíz kötetet írt az állatok természetrajzáról (ARISTOTLE, 1883). Jó néhány megfigyelése nem felelt meg a valóságnak (mint például az a megállapítása, hogy a kecskék nem isznak vizet, hanem csak szájukat nagyra tátva belélegzik a nedves tengeri levegőt). Az ember feltétlen felsőbbrendűségét hirdette minden más élőlényel szemben, mivel az ember az egyetlen racionális állat. A matematikus Pithagorasz viszont olyannyira az állatvédelem híve volt, hogy vegetáriánus étrendet választott. Plinius Secundus (i. e. 79–23) leírásai is helyenként túlzóak, vagy tévesek. (Szerinte az elefántok vallásos áhítattal imádják a Holdat és a Napot...) Az athéni „törvényes” állatvédelem” példái közül Porphyrios említi a „ne bánts az állatot” törvényét (De abstinentia c. művében: GAÁL, 2015). Platón tanítványát, Xenokrateszt erősen foglalkoztatta az állatokkal szembeni igazságosság, életük megkímélésének kérdése. Így fogalmazott: „Tiszteld szüleidet! Áldozz természettel az isteneknek! Ne árts az állatoknak!” (GAÁL, 2015).

Míg az ókorban a legtöbb gondolkodó esetében a racionális logika megléte vagy hiánya számított az állatot és embert elválasztó tényezőnek, a középkori szélsőségesen valláscentrikus világkép

minden tekintetben a többi élőlény fölé emelte az embert, gyakran azt is megkérdőjelezve, van-e lelkük az állatoknak. Aquinói Szent Tamás például úgy vélte, hogy az állatokkal szemben nem lehet ugyan vétkezni, mivel nincs lelkük, de a velük szembeni kegyetlenség helytelen, mert hajlamossá tehet az emberekkel szembeni kegyetlenségre (CHESTERTON, 1987). Természetesen, mint minden korban, itt is találunk markáns kivételeket. Assissi Szent Ferenc, a ferences rend alapítója testvérének tekintette az állatokat, a természetszeretetet és a békességet hirdette. Ő az állatok védőszentje, halálához (október 4) kötik az állatok világnapját (LATOURE, 2010).

Descartes 1630-ban még azt tartotta, hogy az állatok, akár az órák, pusztán bonyolult szerkezetek, tudat és érzés nélküli automaták (HARRISON, 1992; HELLEBREKERS, 2002). Úgy vélte: az értelem, az ész, mint amely egyedül teszi az embert emberré, s különbözteti meg az állattól. „Értekezés a módszerről” című művében így fogalmaz: „ha léteznének oly gépek, melyek valamely majomnak vagy más oktan állatnak szerveivel s külső alakjával vannak ellátva, semmiképpen nem állna módunkban kitudni, hogy nem egyeznek meg mindenben ezekkel az állatokkal. ... nemhogy az állatoknak kevesebb eszük van, mint az embereknek, hanem egyáltalán nincsen eszük”. A francia filozófus gondolatmenete egészen odáig vezet, hogy „semmi sem tántorítja el annyira a gyöngé eszűeket az erény egyenes útjáról, mintha azt gondolják, hogy az állatok lelke a mienkkel azonygy természetű, s hogy ennél fogva ez élet után semmitől sem kell tartanunk és semmit reménylenünk, mintha csak legyenek vagy hangyák volnánk; ellenben ha tudjuk, mennyire különbözik a mi lelkünk az állatokétól, akkor sokkal jobban értjük azokat az okokat, melyek bizonyítják, hogy lelkünk egészen független a testtől, s hogy ennél fogva nincs is alávetve annak, hogy vele együtt meghaljon”. Rousseau felvilágosodás kori filozófus felfogása szerint az állatok cél nélküli szerkezetek. Az ember és állat közötti fő különbséget abban vélte felfedezni, hogy az ember képes nem ösztönösen cselekedni (BÁNYAI, 2007).

Locke angol filozófus már a XVII. század végén kiemelte az állatokkal szembeni kíméletes bánásmód erkölcsjavító hatását (FORRAI, 2005). Ekkortájt Angliában gyakori téma volt az állatvédelem kérdése, erre utal többek között William Hogarth rézmetszetsorozata is (A kegyetlenség négy fokozata, 1751). Az angol szerzők a gyermeknek az állatokkal szembeni kegyetlenkedéseit úgy tekintették, mint ami első lépcsőfoka az emberekkel szembeni gonosz természete kialakulásának. A francia Montesquieu úgy vélte: csodálkozunk, hogy halálra ítélték egy gyermeket, aki kiszúrta madarának szemét; de vegyük figyelembe, hogy itt nem egy büntetért való elítélésről van szó, hanem erkölcsi ítéletről egy köztársaságban, amely az erkölcsön alapszik (GAÁL, 2015).

Kant a XVIII. században kifejtette, hogy az állatok bántalmazása nemcsak az állatnak okozott fájdalom miatt kerülendő, hanem azért is, mert rombolja az ember jellemét (POTTER, 2005). Az állatvédelem fejlődése szempontjából rendkívül jelentős a XIX. század elején Bentham

megállapítása, aki szerint egy élőlényt megillető védelem nem a gondolkodás képességének, hanem a szenvedés képességének függvénye (LUBINSKI, 2004). Az utilitarizmus atyja úgy gondolta, hogy az állatok is erkölcsileg érintett lények, és az ő érdekeiket is érvényesíteni kell. Darwin (1809–1882) már nem hagyatkozott pusztá mítoszokra, hanem a mai napig érvényes tudományos megállapításokat tett, és – akárcsak A. R. Wallace (1823–1913) – megfogalmazta a természetes szelekción alapuló evolúció elméletét (GERE ÉS CSÁNYI, 2001).

Korunkban sem kérdés, hogy a kutatók és a közvélemény jelentős része az ember felsőbbrendűsége mellett foglal állás. Még Konrad Lorenz, világhírű etológus is úgy vélekedik, hogy a teremtő szerves élet mindig valami újat alkot, mind tökéletesebbet, magasabb rendűt; és míg az emberben számos állati vonás van, az állatban semmilyen emberit nem találunk. Igaz, hogy az ember ösztönei tompábbak, leépültek az idők folyamán, de ez a magasabbrendűség előfeltétele. Az ösztönök merev struktúrába zárják az állat viselkedését, míg az ember cselekvési szabadságának alapja, hogy megszabadult ettől a béklyótól (KONRAD, 1973). Ortega szerint „álszent bohózat”, ha az ember egyenlővé akar válni az állattal, inkább a felsőbbrendűségből fakadó mértéktelenség elkerülését kell célul kitűzni (ORTEGA, 2000).

Érdeemes elgondolkodni Ken Wilber kortárs filozófus elméletén, aki szerint a világmindenség ún. holonokból áll. Állandóan új holonok keletkeznek, mégpedig oly módon, hogy a fejlettebb forma *megőrzi és meghaladja* az alatta lévőét. A molekula például magában foglalja alkotórészeit, az atomok tulajdonságait, de egy új többletminőséget is képez: több, mint pusztán az atomok együttese. E gondolatmenetből következik, hogy bár „a garnélarák és az emberszabású majom egyaránt az istenség tökéletes megnyilvánulása”, „mélységbeli”, belső értékbeli különbség van közöttük. Az összes holont becsülni kell, mint a Szellem tökéletes megnyilvánulásait, de „jobb kőbe rúgni, mint majomba, sokkal jobb gabona magvakon élni, mint emlősállatokon”. A gondolatmenetet követve belátható, hogy az ember bonyolultabb, nagyobb mélységű holon, mint az állat (WILBER, 2003).

Mindezzel ellentétes véleményt fogalmazott meg Popper Péter kortárs magyar pszichológus, író, amikor úgy fogalmazott: „amikor elkezdtem valláspszichológiával foglalkozni, kialakult az álláspontom: rossz az elképzelés, miszerint az emberi világ alatt terül el az állatvilág. Az állatvilág ugyanis az embervilág mellett terül el. A magasan fejlett idegrendszerű állatokról beszélek, melyek intellektuálisan jóval kevesebbet bírnak, mint az ember, de intuícióval, érzelmileg vernek minket.” (VETTER, 2010).

2.2.1.2 Egocentrikus versus ökocentrikus elképzelés

Wilber amerikai filozófus gyakran foglalkozik a racionális, antropocentrikus „ego” és a természet-központú „öko” szembenállásával. Az emberiség természetben betöltött pozíciójának kétféle

meghatározása valóban konfliktusban áll egymással. A racionális ego a természet fölé akart kerekedni, és elfojtás lett a törekvés eredménye. Mind a külső, mind a belső környezetét „el akarta nyomni”, amivel egyre jobban távolodott önmagától és a világtól. Az öko mozgalmak erre válaszképpen jöttek létre. Azt állítják, hogy a természet a valóság, melyen kívül nincs semmi, és amely mindent magában foglal, beleértve az embert is (WILBER, 2003).

A természet és az állatok egocentrikus megítélése két alapvető ideológiai alapon nyugodhat. Az első, régebbi elképzelés szerint az ember az Univerzum központja, valamilyen felsőbb hatalom földi helytartója. Legszemléletesebb példája ennek a középkor vallás- és emberfelfogása. Bartholomeus Anglicus a XIII. században „De proprietatibus rerum” című enciklopédiájában így fogalmaz: „Némely állatok az ember vigasságára rendeltettek, mint a majmok és a selyemmajmok és a kajdácok, mások az ember megpróbáltatására, hogy az ember megtudná a maga gyöngeségeit és az Istennek hatalmát. És ezért teremtettek a legyek és a tetvek; és az oroszlánok és a tigrisek és a medvék, hogy az ember az előbbek által megösmerné gyöngeségét, és hogy félne az utóbb mondottaktól. Szintúgy némely állatok azért teremtettek, hogy megkönnyebbítenék és segítenék az emberiséget sokfajta nyavalyáiban – mint a vipera húsa, kiből deákflastrom csináltatik” (DURRELL, 1982). Az egocentrizmust alátámasztó másik elképzelés az ember mindenk felett való jogos uralmát az intelligenciára és az emberi tudásra, valamint az ebből fakadó technikai fölényre alapozza. A technocentrizmus azt jelenti, hogy az ember által létrehozott technika uralja világunkat, és ez felhatalmazza a természet erőinek leigázására (KOC SIS, 1999). Az egocentrikus elképzelések antropocentrizmust is jelentenek, ez pedig ellentétben áll a környezetetika számos prioritásával. Az ököcentrikus szemlélet szembemegy az egocentrikus profitorientált emberi tevékenységgel. Az állatvédelmi szempontok inkább az ököcentrikus elképzeléshez illeszkednek, mivel ez az irányzat állítja középpontba a környezeti értékek védelmét, így a különböző életformák önmagában vett értékének tiszteletét is (BÁNYAI, 2007).

2.2.1.3 Az etikus fogyasztói attitűd térnyerése

Az értékorientált fogyasztói attitűdök és szokások angolszász területeken az 1960-as évek végétől kerültek a társadalomtudományos érdeklődés látóterébe. Az etikus fogyasztás a fogyasztó tudatos szándéka, hogy fogyasztói döntéseit erkölcsi meggyőződésének megfelelően hozza meg (GULYÁS, 2011). Az állatjólét azon minőségi mutatók közé tartozik, melyek egyre fontosabbak a fogyasztók számára. Az idevonatkozó statisztikák ellentmondó helyzetet vázolnak. Egyfelől a fogyasztó figyelemmel van a haszonállatok jólétére az élelmiszerfajták márkájának kiválasztásakor. Az európai polgárok 74%-a úgy gondolja, hogy állatbarát technológiával készített termékek vásárlásával kedvezően hathat a haszonállatok védelmére; 55% azon polgárok aránya, akik az állatjólét, állatvédelem kérdéseinek képviselőit nem tartják elégségesnek saját országuk

mezőgazdasági politikájában. Másfelől viszont a polgárok fele nem veszi figyelembe a fenti szempontokat a konkrét vásárlási döntés meghozatalakor (pl. Lengyelországban ez az arány 51%). Vannak persze olyan országok is, ahol jóval kedvezőbb arányokat találunk (Svédországban például a vásárlók 67%–a számára fontosak azon feltételek, melyek között a fogyasztásra szánt állatokat tenyésztették) (VETTER, 2014).

2.2.1.4 Az ember–állat kapcsolat vallási alapjai

A nagy világvallások mindegyike foglalkozik azokkal az élőlényekkel, akikkel megosztjuk Földünket. Különböznek azonban az ember konkrét szerepét, felelősségének határait illetően, és a tekintetben is eltérő tanokat hirdetnek, hogy van-e az állatoknak az emberekéhez hasonló lelkük. A vallási alapok mind az állatokkal kapcsolatos bánásmódot, mind a húsevési szokásokat meghatározhatják, de legalábbis befolyásolják. Egyes szakértők szerint a különböző vallások egy-egy állatfaj iránti tiszteletét, a „szent állatok” eszméjét a szükség szülte. A sertések nem éltek meg azon a földön, ahol a zsidók laktak – a hinduk szent állata pedig a tehén, mert ökrök nélkül nem tudnának dolgozni a földeken. És éppen így: amelyik társadalomnak szüksége volt a lovakra, ott étkezési célokra nem használták őket, és „megtanultak” undorodni a lóhús fogyasztásának gondolatától is (TUDGE, 1992).

A zsidó vallásban úgy tartják, tilos bármely élőlénynek fájdalmat okozni. Az állatokkal könyörületesnek kell lenni, hiszen ők is Isten teremtményei. Egyes bibliai értelmezések szerint az emberiség az Özönvízig nem ehetett húst, és utána is csak korlátozásokkal. A kóser étkezés szabályai szerint bizonyos állatok (disznó, ló, nyúl, tengeri állatok stb.) húsát egyáltalán nem szabad fogyasztaniuk, a megengedett állatokat is csak megfelelően leölve és elkészítve. Mordechai Ben Porat (volt miniszter) az izraeli parlamentben olyan javaslatot terjesztett a törvényhozás elé, mely szerint törvényen kívüli lenne a húsevés. A törvényhozás a javaslatot elutasította, de valóban tendencia a vegetarizmus terjedése a zsidó hívők között (mint ahogy Izrael állam első főrabbija, Abraham Isaac Kook sem evett húst: TUTTLE, 2005).

Mindazonáltal a zsidó hagyományokhoz kötődő kosher, és az iszlámhoz kötődő halal vágás alapvető állatvédelmi kérdéseket vet fel, hiszen mindkét leölési mód jellemzője, hogy kimarad a leölés előtt a kábítás mozzanata (FAROUK et al., 2014).

Krisztus tanítása szerint „boldogok a szelídek, mert ők öröklik a Földet” és „boldogok, akik békét teremtenek, mert ők Isten fiainak neveztetnek”. A kereszténység az ember fennhatóságát hirdeti ezen a földön minden más élőlény felett, azonban ez nem egy korlátlan vagy etikátlan uralom. „Uralkodjatok a tenger halain, az ég madarain, és a földön csúszó–mászó mindenféle állatokon” (Mózes I. könyve 1. 28.). A Szentírásban nem találunk egyértelmű állásfoglalást arról, van-e az állatoknak emberhez hasonlatos lelkük, de mivel az Isten csak az embert teremtette a saját

képmására, az állatoknak csak „alacsonyabb rendű” lelkük lehet. Fő különbség, hogy az állati lélek nem él tovább a halál után, nincs transzcendens kapcsolata. Aquinói Szent Tamás például megállapítja, hogy: „az állat lelke nem része az öröklétnek”, mert az állatokban az öröklét igényének még a legkisebb nyoma sem fedezhető fel, csupán az a nemzési ösztön, amely csak magát a fajt elteti tovább (TOMKA, 1997). Jáki Szaniszló így fogalmaz „Evolúció hívőknek” című könyvében: „Az ember arra született, hogy meghaljon... Ha az ember csupán állat volna, az elkerülhetetlenbe való egykedvű belenyugvással fogadná mindezt. De az ember nem úgy tesz, mint az állatok, legalábbis nem mindig. Az ember tud önzetlenül cselekedni... Az ember olyan módon tud szeretni, akar szeretni, és szeretet is, ami a szeretetet messze a természetes ösztön fölé emeli” (JÁKI, 2007).

India számos állattisztelő vallás szülőhazája. A buddhizmus és a hinduizmus az étellel szembeni alázatra tanít, és úgy véli, az ember csak egy összetevő az élőlények láncolatában. Az istenképet nélkülöző *buddhizmus* a minden élőlény iránti egyetemes szeretetet hirdeti, hiszen valamennyi teremtmény összetartozik egy test részeként. A szeretetnek tevékeny segítségben kell megnyilvánulnia. Asóka király már az i.e. harmadik században ezt írja második ediktumában: „mindenfelé meghagyta, hogy létesítsenek lakhelyeket, lakhelyeket az embereknek és lakhelyeket az állatoknak. Elrendelte, hogy ahol nincsenek az emberek és állatok számára hasznos növények, oda mindenüvé vigyenek ilyeneket...” A buddhisták jellemzően nem esznek húst (VON GLASENAPP, 1981).

A sokszínű *hinduizmus* úgy véli, hogy a világot végtelenül sok élőlény lakja: növények, állatok, emberek, szellemek, démonok. Minden lény egyrészt tisztán szellemi lélekből, másrészt anyagi természetű testből áll. Indiában a tehenet szentként tisztelik (VON GLASENAPP, 1981). Az indiai alkotmány kimondja: a népnek morális kötelessége, hogy megóvja az állatokat a szenvedéstől. Korszerű módon, tudományos alapokon kívánják szervezni a mezőgazdaságot és az állattenyésztést, különös tekintettel a szarvasmarhák állományára (amelyek leölését is maga az alkotmány tiltja meg bizonyos körben). Az állatkínzás elleni fellépés is explicite megjelenik az indiai alaptörvényben: azon a listán sorolják fel, ahol azok a tárgykörök szerepelnek, amelyek vonatkozásában mind szövetségi, mind tagállami jog rendelkezhet (JOGFORRÁS 39).

A teocentrikus dogmatikájú *iszlám* szerint az isteni teremtés tulajdonképpeni célja az ember, az ő számára terítette ki a földet szőnyegként, és az eget sátoorként. Az állatokat is az ember kedvéért alkotta meg Allah, hogy élelemül és ruházatul szolgáljanak, szállítsák terheit és más szolgálatokat végezzenek. A muszlimok nem ehetnek disznót, mert tisztátalan állat (VON GLASENAPP, 1981).

2.2.1.5 Az antropocentrikus empátia paradoxona

Bármennyire megváltozott is a modern társadalmak attitűdje az állatokkal szembeni kegyetlenség iránt, a többség a „legálisan állatkínzó” tevékenységek megszüntetése kapcsán a feltételes módnál, a „lehetőség szerint”, és a „szükségtelen fájdalomtól való megkímélés” frazeológia bizonytalanságánál marad. Nem kérdőjeleződik meg a nagyobb tömegeknél az állatok fogyasztási célú leölésének, vagy a gyógyszerészeti célú állatkísérleteknek a létjogosultsága. A paradoxon önmagáért beszél: egyfelől elítéljük az állatokkal szembeni kegyetlenkedés minden formáját (beleértve a gondatlanságból fakadó cselekményeket is), másfelől nem szívesen mondunk le az állatok felhasználása révén elért előnyökről, javakról. Ausztrál egyetemi hallgatók állatok felhasználásával kapcsolatos attitűdjeit vizsgálták. Bár a hallgatók háromnegyede elítélte a libák kényszertömését, mégis nagy részük rendszeresen fogyasztotta az ily módon előállított libamájpástétomot (BRAITHWAITE ÉS BRAITHWAITE, 1982). Mindebből következik, hogy a társadalom szelektíven, csak bizonyos állati szenvedések kapcsán emeli fel a szavát, illetve a generációk között is különbségek észlelhetők. Egy magyar vizsgálat a libatömés társadalmi elfogadottságát érintően például arra jutott, hogy a fiatalabb generációk lényegesen fogékonyabbak az állatjóléttel kapcsolatos üzenetekre, mint az idősebbek (KASZA et al., 2011). A fájdalomról való tudásunk és az állatok felhasználásának elfogadása között disszociáció (szétbontás) történik. Ennek legfontosabb eszköze a nyelv, mely lehetővé teszi, hogy deperszonalizáljunk, így csökkentjük tetteink, az ölés és a bántalmazás súlyát. Így lesznek a laborállatok „kísérleti alanyok”, „eszközök” vagy „modellszisztémák”, a katonaságnál a kutyák „képzett bioszenzorok” stb. (SÁTORI, 2006).

A fent említett paradoxon inkább megkíméli a társadalom társállatokhoz való viszonyát, hiszen itt nem keletkezik ellentmondás az állat felé tanúsítandó morális kötelességünk, és a célszerűség, a „felhasználás” között. A nagyvárosi körülmények között a kutyák, macskák, hörcsögök esetében a szeretet és nem a gazdaságosság a hangsúlyos, hiszen az állat ez esetben érzelmi erőforrás (SERPELL ÉS PAUL, 1994).

2.2.2 Az állatok és az emberek elleni erőszakos cselekmények kriminológiai összefüggései

Az elmúlt évtized tudományos fejlődésének eredménye, hogy felismerték az állatkínzás kriminológiai jelentőségét, illetve az emberek elleni erőszakkal való összefüggéseit. A kriminológia a bűnözéssel, mint társadalmi jelenséggel és a konkrét bűncselekménnyel, mint egyedi jelenséggel foglalkozó társadalomtudomány. A kriminológia feladata a bűnözés okainak és feltételeinek, az elkövető és az áldozat személyének stb. kutatása, amelyet különböző

tudományterületek (pszichológia, szociológia) kapcsolódó eredményeinek integrálása révén hajt végre (KORINEK ÉS LÉVAY, 2006).

2.2.2.1 A „halálos kapcsolat”

Az állatkínzás és az emberek ellen elkövetett erőszakos bűncselekmények között számos összefüggés figyelhető meg. Egyre több tanulmány támasztja alá azt az elképzelést, hogy az emberek és állatok jólléte lineáris korrelációt mutat, a két változó együtt mozog a képzeletbeli görbén (LOCKWOOD ÉS ARKOW, 2016; NORDENFELT, 2006).

Különösen indokolt a gyermekkorban elkövetett állatbántalmazások monitorozása és ezekhez jogkövetkezmények fűzése, mivel egyrészt a családon belüli erőszak egyéb formáit jelezheti, másrészt az állatkínzó fiatal később nagyobb eséllyel válik emberek ellen elkövetett bűncselekmények elkövetőjévé. MEAD (1964) szerint az egyik legveszélyesebb dolog, ami egy gyerekkel történhet, az az, hogy bántalmaz vagy megöl egy állatot, és nem büntetik meg érte. Az ilyen ügyek felderítését a nagy látencia nehezíti, gyakran nincsenek tanúk, vagy ha vannak, azok a közvetlen családtagok, akik könnyebben szemet is hunyhatnak fölötte, „családi titokként” kezelhetik. A gyermekpszichiátriában a magatartászavar (conduct disorder, CD) az a diagnosztikai kategória, ami hajlamosíthatja a gyerekeket az állatok bántalmazására. Erre a kórképre jellemző az agresszió emberek és állatok felé, az empátia és megbánás hiánya. Az egyik leggyakoribb pszichiátriai betegség, kezelése hosszú időt vesz igénybe. Gyakran tíz éves kor alatt alakul ki. (BECKER et al., 2004; DOUKAS et al., 2018; GLEYZER et al., 2002).

2.2.2.2 Állatkínzás, mint prognosztikai faktor

Az erőszakos cselekmények elkövetőinek nagy százaléka fiatalabb korában állatokon "gyakorolt" (ASCIONE, 1993; ASCIONE et al. 1997). Az emberi és állati áldozatokon nagyon gyakran hasonló sérülések láthatók; sokszor ölik, illetve kínozzák meg azokat ugyanolyan módszerekkel. Tanulmányok szólnak arról, hogy az állatokkal szemben tanúsított kegyetlen bánásmód komoly viselkedészavar előjele, diagnosztikai szempontja lehet. Bár az „erőszak” kriminológiai megközelítésben csak az embertől eredő és közvetlenül emberre irányuló, szándékos cselekvést fejez ki (KEREZSI, 1999), a gyermekkori kegyetlenségnek igen erős a prognosztikai értéke. RIGDON ÉS TAPIA (1977) arra a következtetésre jutott, hogy az állatbántalmazó gyermekek 61,5%-a a későbbiekben is folytatta ezt a viselkedést. A leghatásosabb megoldásnak az bizonyult, ha kiemelték a gyermeket abuzív környezetéből. MILLER ÉS KNUTSON (1997) rámutatott arra, milyen nagy az elítéltek körében az állatkínzással valamilyen módon (elkövetőként, szemtanúként) kapcsolatba kerülők aránya. A kutatásba bevont 299 elítélt 70,9%-ára voltak igazak a fentiek.

RESSLER volt FBI ügynök alkotta meg a „sorozatgyilkos” („serial killer”) kifejezést. Számos erőszakos cselekményt elkövető bűnöző életrajzának áttekintését követően és munkája során szerzett tapasztalatait összegezve a következő megállapításra jutott: „Ezek azok a srácok, akik soha nem tanulták meg, milyen rossz dolog kinyomni egy kiskutyta szemét” (LARSON, 1998). 2014 óta az FBI az állatbántalmazásos bűncselekményekkel kapcsolatos adatokat ugyanolyan módszerrel gyűjti, mint az életellenes bűncselekményeket.

2.2.2.3 Állatkínzás, mint a családon belüli erőszak mutatója

A családon belüli agresszió az állatokkal kezdődik, a gyerekekkel folytatódik és a feleséggel, vagy ritkábban a férjjel fejeződik be. Az Amerikai Egyesült Államokban a szándékos állatbántalmazást elkövetők 94 százaléka férfi. Az összes állatbántalmazásos eset vizsgálatakor az is kiderült, hogy az elkövetők családjainak 21 százalékában volt már családon belüli erőszak. Az állatkínzást elkövetők, vagy ilyen tett szemtanúi az esetek csaknem 58%–ban családon belüli erőszak áldozatai is voltak (DEGUE ÉS DILILLO, 2009). Achenbach a következő eredményre jutott: azon gyerekek esetében, akik állatokkal kegyetlenkednek, kétszer nagyobb a valószínűsége, hogy a gyerekek maguk is bántalmazás áldozatai voltak és a hátrányos helyzetű gyermekek körében nagyobb az állatkínzók aránya (ACHENBACH, 1991).

A személyiségükben súlyosan sérült, negatív, kóros tendenciákat hordozó emberek szoronganak és a náluk kisebb és gyengébb élőlényeken vezetik le az agressziójukat. A szomszédok ezenfelül gyakrabban hívnak segítséget, ha egy állattal rosszul bánt a gazdája, mint ha egy embert bántanak a szemközti házban. Ennek kapcsán felmerül az állatorvosok felelőssége is: előfordul, hogy egy szintén terrorban élő családtag viszi el az állatot az orvoshoz. Akik állataikat kínozzák, gyakran különböző állatorvosokhoz viszik "kedvenceiket", ugyanúgy, ahogy a gyermeküket bántalmazó családtagok is, nehogy kiderüljön a bűncselekmény („*vet shopping*”). Az állatorvosok mind a gazda, mind az állat kapcsán felfedezhetnek olyan jeleket, amelyek állatkínzásra utalnak (RICHARDSON, 2017). A gazda viselkedése árulkodó lehet, főként, ha agresszió vagy félelem jeleit mutatja. Gyanúra ad okot, ha az általa a sérülésről előadott történet nem konzisztens, nincs szinkronban a sérüléssel, illetve egymás után több állatot is hoz hasonló tünetekkel. Az állat kapcsán az állatorvos a következő árulkodó jeleket fedezheti fel: megmagyarázatlan sérülések vagy hasonló jellegű sebek előfordulása, régi bordatörések stb. (ARKOW, 1992; ARKOW, 1994; LOCKWOOD, 2000; MCGUINNESS et al., 2005).

2.2.3 Egészségügyi vonatkozások és állatkísérletek

Az állat- és a humán egészségügy rendkívül szoros összefüggéseket mutat, az állatok között cirkuláló patogének humán betegségekhez vezethetnek (VETTER et al., 2014). Nem véletlen tehát, hogy míg világszerte kevés olyan ország van, ahol az állatvédelem szerepel az alkotmányban, az állategészségügy kapcsán szigorú és részletes megállapításokat találunk.

A gyógyászati célú állatkísérletek létjogosultságát kevesen kérdőjelezzik meg, bár kétségtelenül időnként „legális állatbántalmazásról” van szó, amelyet az érintett állat éppen úgy elszenved, mintha állatkínzás áldozata lenne. Az elmúlt évtizedekben, az etikai alapú szempontok felerősödésével párhuzamosan egyrészt szigorodtak az állatkísérletekkel kapcsolatos kötelezettségek, másrészt ahol lehetséges, igyekeznek alternatív módszerekkel helyettesíteni az állatok felhasználását (CSINTALAN et al., 2016).

2.2.3.1 Állatról emberre terjedő betegségek

A betegség alatt a homeostasis megbomlásából származó kóros folyamatok összességét értjük, amelynek közvetlen hatásai lehetnek láthatóak (pl. elhullás), vagy rejtettek (csökkent tejtermelés). A zoonózisok azok a fertőző betegségek, amelyek kórokozói állatról emberre átjuthatnak (VARGA, 1995). Olyan betegségek vannak – sok más mellett – ebben a sorban, mint az anthrax, a bubópestis, a malária, a veszettség, vagy a sertésinfluenza. Az Állategészségügyi Világszervezet (OIE) szerint az emberi kórokozók 60 százaléka, és az újonnan megjelenő betegségek 75 százaléka zoonotikus eredetű (JONES, 2008; LAKNER et al., 2012). Némely zoonózisnak a szélsőséges elhanyagoltság, vagyis a mulasztással elkövetett állatkínzás igazi táptalaja lehet. Számos olyan, zoonózist okozó belső élősködőt ismerünk például, amelyek a kutyák és macskák, illetve vadon élő emlősfajok bélcsatornájában előfordulhatnak. A bélféreg megtalálható az állat nyálában, a szőrén is, a leggyakrabban a férgek petéi az állat ürülékével kerülnek ki. A jól tartott állatok veszélytelenek, de ennek a védelemnek folyamatosnak kell lennie, mivel a féregpeték évekig életképesek maradhatnak a talajban (PORTACCI, 2010).

Az influenza vírus fejlődése évszázadokon át viszonylag stabil maradt. Az utóbbi időben azonban a vírus egy evolúciós lökésen ment át, ami új variánsok gyors feltűnését jelentette. Az állatokkal való intenzív együttlét e folyamatok egyik legfőbb tényezője. A H7N9 influenza vírus nem okoz egyértelmű betegséget a tenyésztett madaraknál, így a „csendes” terjedés okozza a humán kockázatot. Az erősen patogén H5N1 vírus, melyet például Kínában izoláltak 1996-ban, napjaink egyik legszámottevőbb ilyen szervezete. A legtöbb madárinfluenza enyhe kórokozóként tűnik fel, amikor azonban bekerül a domesztikált madár populációkba, igen gyorsan mutálódhat, és nagy patogenitású vírusok jönnek létre (AKHTAR, 2019). A filogenetikai elemzés kimutatta, hogy a

2019-ben felbukkant, világjárványt okozó COVID-19 feltehetőleg szintén zoonotikus eredetű vírus. A COVID-19 genetikai szekvenciája több mint 80%-os azonosságot mutatott a SARS-CoV-vel és 50%-ot a MERS-CoV-vel, és mind a SARS-CoV, mind a MERS-CoV a denevérekől származik (ROTHAN és BYRAREDDY, 2020).

2.2.3.2 Az állattenyésztés állatjólléttel összefüggő veszteségei

Évente több mint 64 milliárd állatot vágnak le élelmiszer előállítás céljából a világon, és ez a szám folyamatosan növekszik (AKHTAR, 2019). Az állati termékek iránti növekvő igény nyomán intenzív tenyésztési módszerekkel helyettesítették a hagyományos gazdálkodási eljárásokat. Az állományban előforduló betegségek mindig jelentős nehézséget okoztak az állattenyésztőknek, hiszen – mint minden gazdálkodó egységben – a haszonállattartó telepeken is fő cél a nyereség nagyságának növelése, azonban a termelési mutatókat és a költségeket nagyban befolyásolja az állomány állat-egészségügyi színvonala (BÍRÓ ÉS ÓZSVÁRI, 2006).

Az új tenyésztési módszerekkel összefüggő állatjólléti problémák fokozták az állatok betegségekre való fogékonyságát. A környezethez való alkalmazkodás az állattól adaptációs energiát igényel, és ez teljesítménycsökkenéssel járhat. Gazdasági állataink életfolyamatai genetikailag kódoltak, és a technológiának minden esetben az lenne a feladata, hogy igazodván az állatok szükségleteihez, ezeket a feltételeket biztosítsa. A legtöbb állattartási technológia ugyanakkor több egyéb szempont figyelembevételére miatt nem minden esetben tudja az állatok örökletesen meghatározott életfolyamataihoz igazodó körülményeket garantálni. A gazdasági haszonállatok a megváltozott körülményeket bizonyos határokon belül képesek tolerálni (BÉRI, 2011). Ezt a határt túllépve közérzete megváltozik, félelemérzet alakul ki, esetenként fájdalom is jelentkezhet.

Általában elmondható, hogy a teljesítmény a jó közérzet indikátora. Az állattartó telepek termelési mutatóit és költségeit jelentősen befolyásolja az állomány állat-egészségügyi színvonala. A negatív stressz rossz hatást gyakorol a takarmányértékesítésre, a tej- és tojástermelésre, a tömeggyarapodásra, és a szaporodási mutatókra is, hiszen szaporodásra és kiváló teljesítményre csak a jó közérzetű állat képes. Az állattenyésztés veszteségeinek (elhullás, kényszervágás, megbetegedés, gyengébb szaporodásbiológiai és testtömeg-gyarapodási eredmények, gyógykezelési költségek stb.) döntő részét a kedvezőtlen tartási-takarmányozási-gondozási körülmények talaján kialakuló megbetegedések, illetve egyéb környezeti hatások okozzák. „Egy reális állatvédelmi felfogás és gyakorlat ... a ráfordításnál jelentősebb anyagi veszteséget előzhet meg” (CSINTALAN et al., 2016).

2.2.3.3 Gyógyászati célú állatkísérletek

Évente 115 millió állatot használnak fel a gyógyászattal vagy a gyógyászati iparral kapcsolatban (TAYLOR et al., 2008), amely nagyságrendekkel kevesebb a leölt gazdasági haszonállatok számánál. Mindazonáltal a radikális állatvédők újra és újra megkérdőjelezzik az állatkísérletek létjogosultságát, szerintük az egyik fő probléma az állati tesztek gyenge használhatósága. Egy új vizsgálat megállapította, hogy a humán gyulladásos és fertőző betegségek vizsgálatára széles körben használt egér modell kísérletek csak kevéssé utánozzák az emberi körülményeket (LANGLEY, 2009; MATTHEWS, 2008; PEREL et al., 2007). A laboratóriumi stressz hatások hatnak az állatok élettani folyamataira és zavarják, befolyásolják a vizsgálatok eredményeit. A kutatóknak az emberrel szorosabban összefüggő („human-based”) teszt módszereket kell kialakítani, melyekkel jobban lehet azonosítani és előre jelezni a potenciális gyógyszerek biztonságát és hatékonyságát. Az állatkísérletek mellett érvelők szerint viszont ilyen, kellően megbízható módszerek még nem állnak rendelkezésre. Mindenesetre a tendencia afelé mutat, hogy folyamatosan kutassák a tudományos életben a megfelelő helyettesítés útját. A 3R elve szerint egyrészt keresni kell az alternatív, állati szenvedéssel nem járó eljárásokat („Replacement”), a lehető legkevesebb állategyedet kell felhasználni („Reduction”), és folyamatosan tökéletesíteni kell a módszereket („Refinement”) (CSINTALAN et al., 2016). FEKETE (2012) szerint a biológiai tudományok előtt világszerte egy nemes kihívás áll, mégpedig, hogy az *in vivo* kísérleteket alternatív, *in vitro* kísérletekkel helyettesítsék. Ennek ellenére vannak olyan esetek, amikor a tudósoknak „egész” állatokra van szükségük ahhoz, hogy egyes gyógyszerjelölt molekulák lehetséges mellékhatásait (görcsök, allergia, asztma, memóriavesztés stb.) meghatározzák. A leggyakrabban használt kísérleti állatok az egerek és patkányok. A kérdés az: amennyiben elkerülhetetlen az állatok kísérleti felhasználása, hogyan lehet ezeket minél etikusabban végrehajtani.

2.2.4 Gazdasági vonatkozások

Az állattenyésztés során alapvető, hogy az állatok teljesítménye közérzetük indikátora is egyben, igazán jó teljesítmény csak olyan állattól várható, amelynek a jóllét sokféle paraméterét biztosítjuk. Az állatjólléti előírások betartása céljából végrehajtott beruházások költségesek, és azonnali haszon formájában nem térülnek meg. Az állatjólléti, állatvédelmi változtatások végrehajtása azonban sokhelyütt a piacon maradás, illetve a piacra jutás feltételévé nőtte ki magát. Emellett nagy élelmiszer áruházláncok világszerte komoly hangsúlyt fektetnek az élelmiszerek alapját képező állatok jóllétére, ezért beszállítóikkal szemben számtalan külön minőségi vagy tartástechnológiai elvárást támasztanak. A termelők sokszor önkéntesen is felvállalják valamely

állatjóléti minősítő rendszer előírásainak betartását, mert ez által a piacra kerülő termék értékét növelik, amit plusz jelöléssel tanúsít a minősítő szervezet (pl. Freedom Food, Global Animal Partnership, Tierschutz Geprüft stb.) (VÉGH, 2012). Az élelmiszerek kereskedelmével foglalkozó cégek is egyre nagyobb hangsúlyt fektetnek arra, hogy a beszállítóik fokozottan ügyeljenek az állatok jóllétére (MALONI et al., 2006).

Az állatjóléti intézkedések bevezetésének tagadhatatlanul lehet bevételcsökkentő hatása, azonban a „jól eltalált” intézkedések hatására idővel javulnak az állatállomány különböző mutatói, amely végső soron bevételnövelő hatással bír (VETTER et al., 2014).

Amikor plusz költségekkel járó állatjóléti intézkedésekről, jogalkotásról beszélünk, óhatatlanul felmerül az állatjólét mérhetőségének kérdése. A mai szakirodalomban nagyszámban található meghatározásokat az állatjólétre, illetve azok indikátoraira vonatkozóan (WEBSTER, 2005; BROOM ÉS FRASER, 2007; GRANDIN et al., 2010). Közvetlen és közvetett tényezőkről beszélhetünk, aszerint, hogy az állatok jóllétére vagy az őket körülvevő környezet állapotára vonatkoznak-e a felmérések (EFSA, 2009; EFSA 2012; HUXLEY ÉS WHAY, 2006; VÉGH, 2016). BROOM (2006, 2011) szerint régebben az egyed szempontjából próbálták meg a jóllét fogalmát meghatározni. Az állatjóléti elemzések döntő része az adott állat igényeinek összegzésével kezdődik, beleértve azok viselkedési módjait is. Később a közvélemény biztosítékokat követelt arra nézve, hogy a gazdasági állatok számára megfelelőek-e az állatvédelmi és állatjóléti feltételek. VON KEYSERLINGK (2009) kifejti, hogy az állatok jóllétére vonatkozó koncepciónak valójában három kérdést kell tartalmazni: 1. Az állat „jól működik-e”, milyen az egészsége, produktivitása? 2. Jó-e a közérzete (pl. szenved-e valamilyen fájdalomtól)? 3. Az állat élhet-e a természet törvényei szerint (természetes módon viselkedik-e stb.)?

2.2.4.1 Az állatvédelmi intézkedések negatív, bevételcsökkentő hatásai

Az állatvédelmi szabályok betartása legtöbbször nem elhanyagolható költségekkel jár, ezért gyakran a jogalkotók hosszabb átmeneti időszakot engedélyeznek. Még így is számítani lehet a vállalkozások ellenállására, akik szerint az állatbarát technológiák költségtöbblete munkanélküliséget generál, illetve a termék eladási árában is jelentkezik. Hosszú időszakra nehezebb meghatározni a javított infrastruktúra mérhető, pozitív hatásait, mert nehéz eldönteni, vajon mely faktorok (pl. a hatékonyabb gyógyszerek, a jobb takarmányminőség, egy hatékonyabb technikai berendezés vagy a magasabb szintű állati jóllét) felelősek a jobb eredményekért (VETTER et al., 2014).

Az Európai Unió állatjóléti intézkedései jelentős terheket róttak az állattenyésztőkre. Magyarországon az állattenyésztő ágazatok agrárágazatban betöltött szerepe máig vitathatatlan fontosságú, azonban míg a rendszerváltozás idején a növénytermesztés és állattenyésztés még

azonos arányú szerepet töltött be a mezőgazdaságban (az EU-csatlakozás előtt, 2003-ban a termelési érték 41%-át képviselte), 2010-re ez az arány mindössze 34%-ra csökkent. A hazai termelésű, állati eredetű élelmiszerek aránya a lakossági fogyasztásban – a beáramló külföldi termékek miatt – jelentősen csökkent, és ezt a folyamatot rontotta tovább az állatjóléti, valamint a környezetvédelmi előírások szigorodása és a gyenge fogyasztói eredettudatosság (ILLÉS B. et al., 2014). Az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság 2012 márciusában jelentésben fogalmazta meg abbéli tapasztalatait, hogy az állatjóléti előírások többletköltségeket eredményeztek az állattenyésztési ágazatban és az állatkísérletekben. A dokumentum egyértelművé tette: az EU állatjóléti politikájának sokkal piacorientáltabbnak kell lennie. Lényeges, hogy a termelők többletköltségei megtérüljenek, hogy a fogyasztók tudatában legyenek felelősségüknek, és készek legyenek megfizetni az európai modell szerint előállított élelmiszerek árát (OPINION, 2012).

Azokat a telepeket, amelyek nem teljesítették az új feltételeket, és nem is vállalták, hogy végrehajtják a megkövetelt változásokat, végső esetben be kellett zárni. Emellett a fellépő többletköltségek könnyen előidézhetik egy adott vállalkozás csődbejutását. A foglalkoztatáspolitikával való összefüggésre utal az is, hogy jelentős számban működnek tőkeszegény vállalkozások, amelyek a pályázatokhoz szükséges önrészt sem tudják felmutatni, így csődbe jutnak. Ez viszont azon versenytársak szempontjából, akik teljesítették a követelményeket, piacbővülést jelent (VETTER et al., 2014).

Mindemellett MCINERNEY (2004) szerint van lehetőség a felmerülő állatjóléti költségek beépítésére az eladási árba. Az állatjólét javulása kifejezetten tükrözheti az állatbarát piaci keresletet, és egy hatékonyan működő piaci rendszer a keresletnek megfelelő piaci kínálatot fog indukálni. A kormányzat szerepe csupán annyi, hogy megkönnyítse a „állatbarát” piac létrehozását és hatékony működését, a többi nem rajta múlik. Ha beáll egy egyensúly a minimumkövetelményekhez képest többlet-jóléti tartási körülmények között működő termékek keresletében és kínálatában, akkor a gazdasági érték az élelmiszer-fogyasztók és az állattenyésztők között idővel kiegyensúlyozottá válik.

2.2.4.2 Az állatvédelmi előírások pozitív hatása, termelékenységnövekedés

Minden gazdálkodó egységben, így a haszonállattartó telepeken is, a fő cél a nyereség nagyságának növelése. Az állattenyésztő vállalat racionális gazdasági szereplő, bizonyos célok elérésére törekszik. Számára a több lehetőség közül az a legcélszerűbb, ami nagyobb profitot eredményez. Az állattartó telepek termelési mutatóit és költségeit jelentősen befolyásolja az állomány állat-egészségügyi színvonala (BÍRÓ ÉS ÓZSVÁRI, 2006).

A szarvasmarhatartás állatjóléti helyzetének egy németországi vizsgálata világosan jelzi, milyen súlyos anyagi következménnyel járhatnak az állatjóléti hiányosságok. A felmérés szerint a

Baden–Württemberg tartományban nyomon követett 73.212 tejelő szarvasmarha közel egynegyedét vonták ki kényszerűen a tenyésztésből az első ellés után (MUNCH ÉS RICHTER, 2012). Egyebek mellett laktációs problémákat, terméketlenséget stb. állapítottak meg. Mindez igen kedvezőtlen a tenyésztő számára és jólléti problémákat jelez.

Az, hogy az állatokkal való bánásmód megfelelt–e az állatjóllét követelményeinek, a hús minőségét is befolyásolja. A befolyásoló tényezők között meg kell említeni a telepítési sűrűséget, az elhelyezést, a mozgást, a stresszhatásokat, illetve az állatok összegyűjtését, és elszállítását is. Az ideálistól eltérő folyamatok húsérési hibákat eredményeznek. Ha a hús halvány és vizenyős, akkor a hús PSE („pale, soft, exudative”) tulajdonságú. A DFD („dark, firm, dry”) típusú húshiba kiváltó oka általában a vágás előtti fizikai megterhelés, a pihentetés hiánya (HORVÁTH, 2009). A DFD–hús színe sötét, levet nem ereszt, fogyasztáskor rágós. Az egyes állatfajok, azon belül a fajták eltérő stresszérzékenységet mutatnak. A baromfi esetében a húshibák megjelenésének kiváltóiként a takarmányozási és termelői nyomást emelték ki (BARBUT et al., 2008). A vágás előtti rövid idejű stressz a PSE, a hosszan tartó stressz a DFD hús kialakulását eredményezheti. Szarvasmarha esetében a DFD típusú húshiba jellemző, amely leggyakrabban akkor fordul elő, ha bikákat csoportosan tartanak vágás előtt (JÁVOR ÉS SZIGETI, 2011).

A betegségek érinthetik az állatállomány termelését úgy, hogy megnövelik a termelési erőforrások felhasználását, és/vagy csökkentik az állati termékek termelését (közvetlen hatások). A kóros folyamatok a termelésre az alábbiakban felsorolt mérhető veszteségek formájában fejtik ki hatásukat (VETTER et al., 2014): a szaporodásbiológiai teljesítmény visszaesése; elhullás; az állati termékek mennyiségének és/vagy minőségének csökkenése; valamint a kapacitás–kihasználás csökkenése okozta veszteségek (például a fajlagos munkaerőköltség megnövekedése).

Az állatok betegsége befolyásolhatja még a gazdasági rendszer egyéb elemeit is (közvetett hatások). Ezekre példa a mezőgazdaság fejlődésének lassulása és az exportkorlátozások (BÍRÓ ÉS ÓZSVÁRI, 2006).

Ennek megfelelően a következő állomány szintű mérőszámok alkalmasak az állattartó telep teljesítményének értékelésére (VÉGH, 2012): telepi elhullási arány; egyes betegségek előfordulási gyakorisága vagy az általa okozott elhullás mértéke; növekedési erély; szaporodási mutatók; végül a várható élettartam. Valamennyi mérés a jóllétnek egy–egy szeletét világítja meg, ezért több mérés elvégzése és együttes értékelése segít egy egyed jóllétének meghatározásához.

Az egyértelműnek tűnik, hogy jobban megéri az állategészségügyi menedzsmentre fektetni a hangsúlyt, mint a nem megfelelő körülmények miatt kialakult betegségek kezelésére (DIJKHUIZEN ÉS MORRIS, 1997). Az előbbi egy megfontolt, proaktív, utóbbi egy követő, reaktív, így nehezebben tervezhető magatartás az állattenyésztő részéről.

2.2.4.3 Állatkínzás és az állatjóléti szabályok megszegése, mint negatív externália

Az elmúlt időszakban széles körben elfogadott tényező lett a gazdasági állatok tartására vonatkozó állatvédelmi és állatjóléti szabályok betartatása. Az állatvédelmi szabályok megszegése felfogható egy, a környezetszennyezéshez hasonló speciális negatív externáliaként. Az *externália* (*külhatás*) kifejezés azt jelenti, hogy valamely gazdasági szereplő tevékenységével, szándéka ellenére és ellentételezés nélkül, befolyásolja egy másik gazdasági szereplő helyzetét (CAPLAN, 2003). Ez azt jelenti, hogy az externális hatás nemcsak a hatást okozó egyén költségeit/hasznait befolyásolja, hanem a körülötte élőkét is. Eltérést okoznak az adott tevékenység magán és társadalmi költségei és hasznai között, tehát a működési hatékonyság nem lesz optimális. Szokás ezért a külhatásokat a piac „kudarcának” is felfogni – azonban ami egyik megközelítésben kudarc, másik megközelítésben előny lehet. Az externáliákat csoportosíthatjuk hatásuk szerint: pozitív, ha kedvező a hatása; negatív, ha a hatása kedvezőtlen (KEREKES, 2007). A környezetszennyezés, mint negatív külhatás olyan nem kívánt mellékhatása a profitorientált folyamatoknak, amely súlyos következményekkel jár a társadalom szempontjából. Bár az állatok jóllétének figyelmen kívül hagyása látszólag pusztán az áldozatul eső állatokat károsítja, az állatkínzás tiltása valójában ugyanolyan ösztársadalmi érdek, mint a környezetszennyezés visszaszorítása (VETTER et al., 2014). Nem hagyható figyelmen kívül az a morális vonatkozás, amely az élőlények szenvedésmentességéhez fűződő érdekét a társadalmi közjó integráns részének tekinti, ilyenkor a szűkebb vagy tágabb értelemben vett közösség erkölcsi színvonalának csökkenése jelenhet meg külhatásként (HANZSÉROS, 2005). A morális okokon kívül ez jogilag is megalapozott, hiszen az állatkínzás ellenes fellépés jogintézményének védendő tárgya sem az állat, hanem az ember, a társadalom. Ily módon párhuzam vonható az állatvédelmi szabályok megszegése és a környezetszennyezés között: mindkettő negatív külhatás (VETTER et al., 2014).

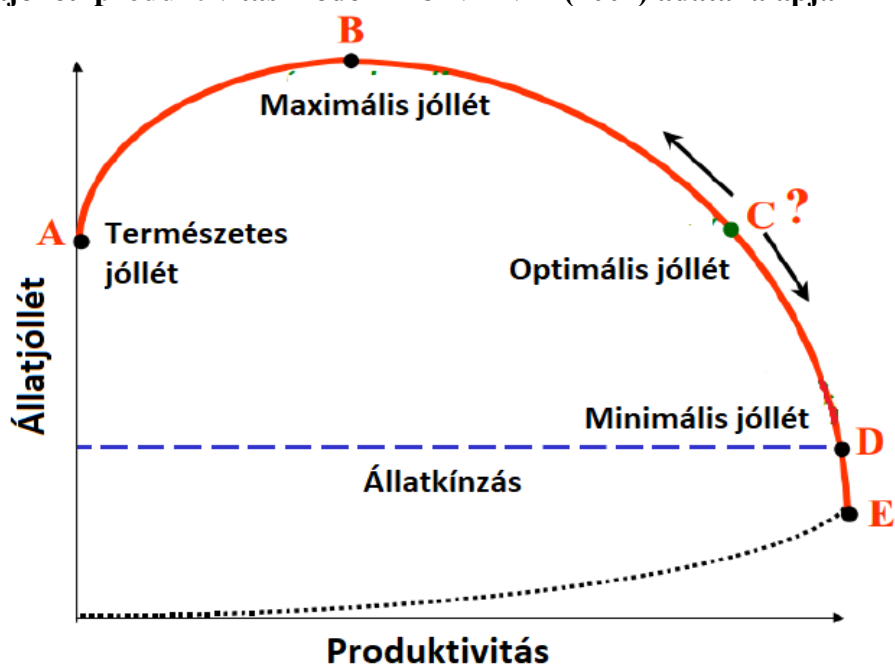
Az állatjólét szabályainak megszegése mindenképpen a speciális negatív externáliák közé sorolható, hiszen a környezetszennyezés legtöbb esetével ellentétben a társadalomra gyakorolt hatása, amely nagyrészt a moralitáson alapul, nehezen számszerűsíthető, illetve csak áttételesen fordítható le gazdasági károkra. Fontos kiemelni, hogy az állat-egészségügyi döntések gazdasági elemzése során a költségek és a haszon természetes mutatókban nem fejezhetőek ki, így ezek értékét nehéz felbecsülni. Ilyen pl. az állatok szenvedésének csökkentése is. A környezetszennyező termelés egységére kivetett adó nem vált be a gyakorlatban, az okozott károk nagyságának felbecsülése ugyanis komoly nehézségeket okoz. Egyre inkább tért hódít viszont az a nézet, hogy a bonyolult és eleve sikertelenségre ítélt kárfelmérések helyett társadalmi, politikai döntés legyen, hogy milyen környezetminőség fenntartását képes a társadalom finanszírozni (KOBJAKOV, 1994) Mindezek alapján ismételen párhuzam vonható a környezetszennyezés és az állatvédelmi előírások megszegése között.

Míg az állatkínzás és a környezetszennyezés a negatív, az állatjóllét és a környezettudatosság a pozitív külfatások közé sorolható. A biogazdálkodás remek példa arra, hogy ezek egyidejűleg tudnak érvényesülni. A bioállattartás ugyanis elképzelhetetlen a gazdasági állatok „megbecsülése” nélkül. A zárt tartású, intenzív, állatjólléti szempontokat kevésbé figyelembe vevő intenzív állattartó technológia helyett az ökológiai gazdálkodás keretei között megvalósuló állattartásnál szorosabb az ember–állat kapcsolat, és az állatok viselkedését fokozottan figyelik (MÁRAI, 2013).

2.2.4.4 A McInerney–modell

MCINERNEY (2004) állatjólléti–termelékenységi modellje azt mutatja, hogy az állatjóllét egy bizonyos szintje felett az állatállomány produktivásában mutatkoznak meg áldozatok. Mindezt egy görbén ábrázolta (1. ábra), amely szerint az alapvető állatjólléti fejlesztések produktívási költsége kicsi, azonban az állatjóllét „magas” szintje felé történő elmozdulás egyre drágábbá válik. A produktívást (emberi hasznot) a vízszintes, az állatjólléte (állati hasznot) a függőleges tengely mutatja. Az „A” jelöléssel ellátott pont a kiindulási pontot, a természetben is megfigyelhető mértékű állatjólléte jelöli. A jólléti színvonal emelkedésével együtt a gazdasági termelékenység is növekszik, ez azonban csak a „B” pontig igaz. Ettől a ponttól kezdve a termelés növekvő intenzitása az állatok jóllétének csökkenését eredményezi. A „C” pont az állatjóllét olyan szintjére utal, amely megegyezik a kiindulási ponttal, ámde sokkal nagyobb produktívással jár. A „D” pont elérésekor az állatokkal való bánásmód a társadalom számára elfogadhatatlanná válik. Az „E” pontban az állatok kizsákmányolása olyan mértékűvé válik, hogy a rendszer összeomlik.

1. ábra: Állatjóllét–produktívás modell MCINERNEY (2004) adatai alapján

Rendkívül hasznos lenne, ha minden állattartó kiszámíthatná, hogy a saját állatállománya esetében hol található a fordulópontok. Azonban ez egy olyan elméleti modell, amelyet szinte lehetetlen számszerűsíteni.

2.2.4.5 Állatvédelem és állatjólét a marketingkommunikációban

CARROLL (1999) sokat idézett CSR meghatározása értelmében nem elegendő, ha a vállalat a jogszabályi keretek között gazdasági nyereséget termel. Kötelessége ezen felül az etikus eljárás mód, illetve mindezen felül az emberbarát, „jó állampolgárhoz méltó” tevékenység. Frederick világosan rámutat: arról, hogy pontosan mit értünk a CSR morális alapja alatt, nincsen konszenzus (FREDERICK, 2006). A Fenntartható Fejlődés Világgazdasági Tanácsa szerint a gazdasági és egyéb szervezetek társadalmi felelősségvállalása azt jelenti, hogy a cégek működésük során etikus magatartást tanúsítanak, és úgy járnak hozzá a gazdasági fejlődéshez, hogy a munkát végzők és hozzátartozóik, valamint a helyi közösség és a társadalom életminőségét javítják (DAHLERUD, 2006).

Bár az állatok jóllétének figyelmen kívül hagyása látszólag pusztán az áldozatul eső állatokat károsítja, valójában ennek megakadályozása ösztársadalmi érdek. A mindenkori, akár kevésbé haladó állatvédelmi szemlélet is zéró toleranciát hirdet az „abusus” tulajdonjogi részjogosítványával való szükségtelen visszaéléssel kapcsolatban, döntően etikai indíttatásból (ZOLTÁN, 1982). Az 1970-es évektől kezdve a környezetvédelem különböző aspektusai kulcsszerepet töltenek be a CSR aktivitásokban (BORBÉLY et al., 2014), az elmúlt időszakban pedig az állatjólét is előkelő helyet vívott ki azon témakörök között, amelyeket a cégek társadalmi felelősségvállalási (CSR) programjukban érinthetnek – és ez gazdaságilag is indokolt lépés. A legújabb kutatási eredmények világosan rámutatnak, hogy a fogyasztókat valóban foglalkoztatja a haszonállatok sorsa, és mindez a márka népszerűségét is befolyásolja. Az állatok jóllétének javítása tehát a vállalat arculatát is pozitívan érinti (VETTER, 2014).

A gazdaságnak számos olyan területe van, ahol az állatjólét kérdése aggályokat vethet fel, például az élelmiszeripar területén dolgozó vállalatok esetében. Az Európai Unió állampolgárainak 74%–a szerint állatbarát termékek vásárlása segíthet javítani a haszonállatok helyzetén (EUROPEAN COMMISSION, 2005). Mindezek ellenére a fogyasztók nem feltétlenül változtatják meg étkezési szokásaikat, részben azért, mert kellő tájékoztatás híján a fogyasztók nem tudnak különbséget tenni állatbarát és nem állatbarát termékek között. Ha egy vállalat hatékonyan képes kommunikálni az általa használt állatbarát technológiákat, és elég információt biztosít erről a fogyasztóknak, akkor versenyelőnyhöz juthat (VETTER, 2014).

Ma már számos élelmiszer-előállító vállalat tesz lépéseket a termékek minél etikusabb létrehozása érdekében, az állatbarát technológiák alkalmazása a termékek megkülönböztetésének fontos

elemévé válik. Mindezen felül az élelmiszerek kereskedelmével foglalkozó cégek is egyre nagyobb hangsúlyt fektetnek arra, hogy a beszállítóik fokozottan ügyeljenek az állatok jóllétére (MALONI ÉS BROWN, 2006). Bár az élelmiszeripar kapcsán a fogyasztók aggodalmi leginkább az élelmiszer biztonság kérdéseire irányulnak, az állatjóllét is egyre nagyobb szerepet kap (VERBEKE ÉS VIAENE, 2000).

Nem példa nélkül állók a világban azok a marketingkampányok, amelyeket teljes egészében az állatjóllétre alapoznak. A Kaliforniai Tejtermelő Tanács, amelyet az eladások serkentése érdekében 1500 helyi tehenészet hozott létre, nagyszabású, sikeres kampányt indított „Kalifornia Boldog Tehenei” címmel. Az oktatás és a kutatás mellett a Tanács erőteljes marketingkommunikációs tevékenységet folytat, igénybe véve a televíziót, a rádiót, a nyomtatott és digitális médiát, kültéri eszközöket, a boltokon belüli promóciós lehetőségeket (pl. kóstoltatás) és nyilvános rendezvényeket is. A kampány alapja elsősorban a tejtermelő tehenek jólléte, másodsorban a kaliforniai lokálpatriotizmus. A reklámok remek kondíciójú szarvasmarhákat mutatnak, ahogy a szabad ég alatt legelik a dús fűvet. Jellemző a reklámokra a humor eszköze, illetve az állatok antropomorfizálása és individualizálása. A televíziós reklámok például tehenek közötti humoros beszélgetéseket jelenítenek meg (VETTER, 2014).

Az, hogy egy országban mekkora (lenne) a létjogosultsága állatvédelem fókuszú marketingkampányoknak, azon múlik, hogy hol helyezkedik el az adott társadalom azon a skálán, amelynek egyik végpontjában a haszonelvűség, másik végpontjában a szélsőségesen érzelmalapú megközelítés van. Az Amerikai Egyesült Államokban sikeres „Kalifornia Boldog Tehenei” kampány változatlan formában valószínűleg nem működne Szlovákiában vagy Szlovéniában (VETTER, 2014).

2.2.5 Az állatok emberekre gyakorolt pozitív hatása

Tanulmányok sora bizonyítja, hogy a társállatok tartása, vagy akár csak jelenléte csökkenti a kardiovaszkuláris stressz reakciókat az emberben, míg hosszú távú hatásként kimutathatóan kisebb az állattartók vérnyomása és koleszterinszintje (HELLEBREKERS, 2002). Az állatok közvetve az emberi kapcsolatok katalizátoraiként működnek, közvetlenül pedig társaságot, érzelmi támaszt biztosítanak.

A büntetésvégrehajtó intézetekben sikerrel alkalmazzák az állatterápiát, hogy felkészítsék az elítélteket a társadalomba való visszatérésre. A program hazája az USA, ahol 1997-ben került sor az első börtönkutya-programra. A módszernek köszönhetően a legtöbb állatot a nevelés után sikerül örökbe adni. Az elítéltek (azon túl, hogy bővülő ismereteket szereznek az állatokról) társra találnak, biztonságban érzik magukat. Fejlődik az együttérző képességük, és a természet iránti

vonzalmuk. Az elítéltek nem csupán letöltik a büntetésüket, hanem lehetőségük van az érzelmi fejlődésre. Nagy előnye a programnak, hogy minden fél nyer rajta: az elítélt, a börtön személyzete, az állat és közvetve a társadalom (ALTSCHILLER, 2011).

A svájci Saxerriedben megengedik az elítélteknek, hogy macskát tartsanak a cellájukban, és egy több mint 100 lóból álló gazdaság is tartozik az intézményhez. A visszaesők arányát csökkenti, ha a szabadulás előtti hónapokban egy élőlényről kell gondoskodniuk. Növeli az önbizalmukat, reményt meríthetnek belőle és megérik, mi a felelősség. Az állatokat nem érdekli a múltjuk, remek hallgatóságnak bizonyulnak, és azonnal meghálálják a jó bánásmódot (KLIMKE, 2003).

Magyarországon 2008-ban indítottak meg kísérleti jelleggel egy állatterápiás programot Szirmabesnyőn, a fiatalkorúak börtönében. Kuttyák, hörcsögök, papagájok és halak segítenek a nevelőknek a nehezen kezelhető fiatal elítéltek nevelésében (NAGY, 2014).

2.3 Az állatok alkotmányjogi helyzete és jogi státusza

A világ jogrendszereinek közös sajátossága, hogy hierarchikus rendszert alkotnak a jogszabályok és az állami irányítás egyéb jogi eszközei. Alacsonyabb szintű jogszabály nem tartalmazhat magasabb rendű jogszabállyal ellentétes rendelkezést. A jogszabályi hierarchia élén az alaptörvény, vagyis az alkotmány áll.

Az államilag szervezett társadalomban az embert megillető jogok biztosítása évezredek óta a filozófiai és a közjogi gondolkodás egyik központi kérdése. A megközelítés általában mindig egységes volt abban, hogy az államnak el kell ismerni és biztosítani kell az állampolgár alapvető jogainak érvényesülését. Az állatok nem jogképesek, az alapvető jogok és szabadságok (mint az élethez, vagy a testi épséghez való jog) alanya így csak az ember lehet. Már az is új keletű, XX. századi vívmány, hogy minden egyes ember részesülhet a legalapvetőbb jogokból, egyes etikai vívmányokat nemzetközi alapjogi rangra emeltek (ZAKARIÁS, 2017).

Az állatok jogi helyzetének elmúlt időszakban tapasztalható javulása, minőségi változása azonban nem önmagában álló jelenség, hanem összefügg azzal az „állati fordulattal”, amely a mind a bölcsész-, mind a társadalomtudományokban, mind a népi kultúrában és a néplélekben megfigyelhető. Azon országoknak az állatvédelmi megközelítése is hasonló, amelyek geográfiai, történelmi és politikai hasonlóságokat mutatnak. Egyre nagyobb érdeklődés irányul az állatokra és az ember-állat kapcsolatra, a hangsúly pedig az állatok szubjektív oldalára került. Élettani tapasztalataik, egyéni megéléseik erkölcsileg, társadalmilag, politikailag és jogilag is jelentősekké váltak (EISEN, 2017).

2.3.1 Állatvédelem az alkotmányban

Az alkotmányos szabályok képezik az alacsonyabb jogszabályok fundamentumát, elvi alapjait és korlátait is. Az állatok minden ország alkotmányában előfordulnak valamilyen aspektusból. Míg az alkotmányozó hatalmak egyes biodiverzitást vagy egészségügyet érintő kérdéseket rendre a jogforrási hierarchia csúcsán szabályoznak, illetve az állatok erőforrásként és szimbólumként is gyakran megjelennek, az elmúlt néhány évtizedben az állatok egyedeinek belső, önmagában vett értékét elismerő rendelkezések is megjelentek néhány alkotmányban (EISEN, 2017). Ilyen ország Svájc (1973-tól), India (1976), Brazília (1988), Szlovénia (1991), Németország (2002), Luxemburg (2007), Ausztria (2013) vagy Egyiptom (2014). Ezekben a szabályozásokban az a közös, hogy az alkotmányos rendelkezések egy új, jól körülhatárolható csoportját képezik, hiszen jelentősen eltérnek az emberközpontú hagyományos rendelkezésektől (JOGFORRÁS 13, 17, 29, 39, 47, 49, 66, 76). A konstitucionalizmus uralkodó elméletei általában az emberek méltóságát és demokratikus önmeghatározását helyezik középpontba, az állategyedet védő szabályok kivételt képeznek. A társadalom azon üdvözlendő szándékát tükrözik, amely szerint az állam felkarolja a „társadalom legsebezhetőbb tagjait”, akár akkor is, ha azoknak nincs emberi értelemben vett társadalomképző öntudatuk (EISEN, 2017).

Az állatvédelem alaptörvényi megjelenítése mellett érvelők legfőbb indoka az, hogy ily módon nem fordulhat elő, hogy más, alkotmányban rögzített szabályok, jogok (például a művészi szabadsághoz, a vallásgyakorláshoz, az oktatáshoz és a tudományos tevékenységhez való jog) érdemtelenül fölébe kerekednek az állatvédelmi szempontoknak. Németországban például az állatvédelem – többek között – azért válhatott ún. államcélá, mert közfelháborodást váltott ki a kábítás nélküli leölés, amelyet a vallásszabadságra hivatkozással engedélyeztek. A vallásszabadsághoz való jog akkoriban alkotmányos alapjog volt, szemben az állatvédelemmel (HILDERMANN ÉS FERTIG, 2012). Az állatvédelem alaptörvénybe emelése tehát „fegyveregyenlőséget” eredményez az állatok védelme és más alkotmányos jogok viszonylatában. Nem szólnak egzakt kutatások arról, hogy mennyire befolyásolja az alkotmányba foglalás az adott ország állatvédelmi gyakorlatát. Fontos kiemelni, hogy számos olyan ország, ahol „látványos” állatvédelmi intézkedéseket hoztak, illetve ahol jelentősebb befolyással rendelkező állatvédelmi mozgalmak működnek, nem szabályozza az állatok jogait alaptörvényi szinten – ilyen például az USA vagy Kanada. Ha meg is jelenik az állatvédelem egy ország alaptörvényében, ez nem jelenti az állatok korlátlan védelmét, csupán azt eredményezi, hogy az állatvédelem a többi alkotmányos joggal összemérhetővé és kevésbé megkerülhetővé válik (BEKOFF, 2009). Az alaptörvénybe emelés kifejezi az állam legmagasabb szinten védendő jogait – nem más, mint egy hivatalos, világos üzenet és értékítélet.

Megnehezíti a kérdés megítélését az is, hogy a jogi szabályozások határozott különbségeket tesznek az állatok között azok biológiai jellemzői alapján. Magyarországon az állatkínzás megállapításának tényállási eleme, hogy az állat, amely „kárára” a bűncselekményt elkövették, gerinces legyen (JOGFORRÁS 3). Nehéz egy olyan alkotmányos kiegészítést megfogalmazni, amelyik kellően általános, illeszkedik a jogrendszerbe és megállja a helyét.

Az állatvédelem deklaratív jellegű kitételként jelenik meg az alaptörvényekben – nem rendelkezik az alkotmány részletesen a jogok tartalmáról és lehetséges korlátairól, az érvényesülésük jogi garanciáiról. Ez feltételezi az alsóbb szintű részletes jogi szabályozást.

2.3.1.1 A biodiverzitás védelme és az állatok egészségének védelme

A környezetvédelemhez való jog az alkotmányokban ún. harmadik generációs (szolidaritási) jogokként jelenik meg. A természetvédelmi jellegű szabályozás jóval nagyobb számban fordul elő az alkotmányok szövegében, mint az állatvédelmi szabályozás. Az alkotmányok leginkább az ökológiai egyensúlyt, a vadon élő állat- és növényfajok védelmét, illetve a biodiverzitás megőrzését említik. A bolgár alkotmány például az „élő természet” megőrzéséről rendelkezik, „annak minden formájában” (JOGFORRÁS 18, 15. §); Kambodzsában pedig a természeti értékekkel való megfelelő gazdálkodás érdekében „precíz tervet” kell az államnak készítenie az alkotmány alapján (JOGFORRÁS 41, 59. §). Ecuadorban külön fejezet foglalkozik a biodiverzitással (JOGFORRÁS 28, 400–403. §). A litván alkotmány védi az „egyedülálló természeti objektumokat” és a különleges értékkel bíró területeket is (JOGFORRÁS 46, 54. §). A Pápua Új Guinea-i alaptörvény preambuluma szerint a természet védelmére szükség van földön, vízen, levegőben (JOGFORRÁS 62, Preambulum 4. pont 3. bekezdés).

Számos ország alkotmányában fordul elő a tulajdonvédelem alóli kivételek nevesített eseteként az, ha a tulajdon veszélyes állapotban van, illetve káros az emberek, állatok és növények „egészségére”. Hasonló rendelkezést találunk – többek között – Bolívia, a Cook szigetek, Dominika, Gambia, Gibraltár, Jamaika, Málta, Nigéria, Zambia, Zimbabwe (JOGFORRÁS 16, 22, 27, 33, 34, 40, 48, 54, 80, 81) alkotmányaiban.

2.3.1.2 Az Európai Unió szabályozása

Az Európai Konvent munkájának eredményeként megszületett az uniós Alkotmányos Szerződés, ez azonban megbukott a francia népszavazásokon és a holland parlamenti ratifikáción is. A tervezet szövege a következőket tartalmazta (amely bekerült az Európai Unió működéséről szóló szerződés 13. cikkébe): „Az Unió mezőgazdasági, halászati, közlekedési, belső piaci, kutatási, technológiafejlesztési és űrkutatási politikáinak kidolgozása és végrehajtása során az Unió és a tagállamok teljes mértékben figyelembe veszik az állatok, mint érző lények jóllétére vonatkozó

követelményeket, ugyanakkor tiszteletben tartják a tagállamoknak különösen a vallási rítusok, a kulturális hagyományok és a regionális örökség területén létező jogi vagy igazgatási előírásait és szokásait” (JOGFORRÁS 84).

Az Európai Parlament (2010) az állatok jóllétét érintő értékelésében úgy véli, hogy a követendő alapelv: az állatok érző lények, amelyek sajátos igényeit figyelembe kell venni. Felhívja a tagállamokat, hogy tegyék meg a megfelelő megelőző intézkedéseket az állatvédelmi jogszabályok megsértésének megakadályozása érdekében. Ennek konkrét eszközeiről hatáskör híján nem rendelkezik, így arról sem, hogy a tagállamok belevegyék-e az állatvédelmet az alkotmányukba. Az állatvédelem a 21. században az emberiség egyik megnyilvánulása, és az európai civilizáció és kultúra egyik kihívása, ám javítani kell a termelők érdekeinek képviselését, az ellenőrzést és a lakosság tájékoztatását, a kommunikációt is (EURÓPAI PARLAMENT, 2010).

2.3.1.3 Egyedvédelem az alkotmányban

Az állatvédelem alaptörvényi szabályozása korunkban nem alapfeltétele annak, hogy egy országban jól működjön az állatvédelmi szabályozás rendszere – viszont az alkotmányba emelés iránymutató megnyilvánulás, illetve az alacsonyabb szintű szabályozást biztos alapokra helyező lépés.

Elenyésző azon alaptörvények száma, ahol az állatvédelmet, mint egyedvédelmet nevesítik – azonban a nevesített esetekben is más–más karakterű a kontextus és a háttér. A *svájci* alkotmány 80. §-a például leszögezi, hogy a szövetségi államnak szabályoznia kell az állatvédelmet, majd nevesít néhány területet: szabályoznia kell az állatok tartását, gondozását; az élő állatokon végrehajtott kísérleteket, beavatkozásokat; az állatok használatát; az állatok–állati termékek behozatalát; az állatokkal való kereskedelmet és az állatok szállítását; illetve az állatok leölését. A szabályok végrehajtását az alkotmány a kantonokra bízta, kivéve azokat az eseteket, amikor jogszabály azokat az állam hatáskörébe utalja (JOGFORRÁS 66).

Az ember méltósághoz való joga, mivel az emberi esszenciát védi, a legfontosabb alapvető jogosultságnak tekinthető, a többi alapjog anyajoga. Mivel az állatok jogalanyiségét nem ismerik el a mai jogrendszerek, így az állatok méltósághoz fűződő joga nehezen értelmezhető. Kivételnek tekinthető szintén Svájc, ahol a jogalkotó kísérletet tett az állati méltóság jogi fogalmának bevezetésére. Az állatok méltóságának – a világon egyedülálló – svájci alkotmányos védelme a gyakorlatban túlnyomórészt azt jelenti, hogy tilos az állatok megalázása, pusztán eszközként való használata, illetve a külsejükbe való beavatkozás (BOLLIGER, 2007; BOLLIGER, 2016).

Az egyes országok állati méltósághoz fűződő viszonya tettenérhető a zoofília szabályozása kapcsán. Ha az állatokkal folytatott szexuális jellegű tevékenység nem okoz fizikai károsodást az állatnak, felmerül az állatok méltóságának kérdése. Az országok egy része, bár alaptörvényi

szinten explicite nem hivatkozik az állatok méltóságára, mégis ezt veszi figyelembe, amikor az egészségi károsodással nem járó zoofil eseteket büntetni rendeli (VETTER ÉS ÓZSVÁRI, 2019; RANGER ÉS FEDOROFF, 2014).

Svájc után *Németországban* is felismerték: ha valamilyen jogosultság nem szerepel az alkotmányban, a többi alkotmányos szabály bármikor fölébe kerekedhet. A német politikai életben 1992-ben merült fel először, hogy az állatvédelmet „államcélnek” („Staatziel”) minősítsék. 1993-ban végeztek Németországban egy közvélemény-kutatást, melynek során az állampolgárok 84%-a az alkotmánymódosítás mellé állt (NATRASS, 2004). A kereszténydemokraták nem támogatták a felvetést, így a szükséges kétharmados többség nem született meg. 1999-ben a Bundestagban újra felmerült a kérdés. Az alkotmánymódosítást támogató szociáldemokraták, liberálisok és zöldek az olyan esetekkel érveltek, mint például a következő: egy magát művésznőnek tartó hölgy majonézba fojtott egy papagájt, majd arra hivatkozott, hogy a művészi kifejezés szabadsága alkotmányos joga, amely az állatkínzás-ellenes szabályok felett áll. A kereszténydemokrata párt sem vitatta soha az állatvédelem kérdésességét, de az alkotmányba való felvételét hatástalanságra és a jogbizonytalanság veszélyére hivatkozva nem támogatták, még akkor sem, miután az általuk irányított bajor tartomány már felvette az állatvédelmet a tartományi alkotmányba. Az alkotmányos rangra emelésre irányuló javaslatot végül a Bundestag 2002-ben szavazta meg, az összes frakció támogatásával. A módosítás mindössze három szóból állt: „und die Tiere” („és az állatok”) bővítés került be az állami célokat meghatározó szakaszhoz (NATRASS, 2004).

Ausztriában hasonló módosítást vezettek be az alaptörvénybe 2004-ben (JOGFORRÁS 13, Art. 11. 1. §), amely a szintén 2004-es, egységes osztrák állatvédelmi törvényi szabályozás alapját képezi (BOLLIGER, 2007).

Szlovéniában – rendhagyó módon – az egészséges élethez való joggal foglalkozó cikkelyben szabályozzák az állatvédelmet. Sajátos ez azért is, mivel az egészséges élethez való jog alanya kizárólag az ember lehet a jogi fundamentumok alapján. A 72. cikkely 4-es pontja kimondja: az állatkínzás elleni védelmet törvényben kell szabályozni (EISEN, 2017, JOGFORRÁS 76).

2.3.2 Az állatok jogi státusza

A történelem bemutatja az állatok jóllétére és társadalmi helyzetére vonatkozó filozófiai változásokat, és annak szükségét, hogy a megfelelő jogi szabályozás is változzon az idők folyamán. Alapvető európai revízió alá kell vonni azt a hagyományos, öröklött jogi attitűdöt, amely az állatot dologként definiálja. Átfogó tanulmányok kimutatták, hogy a legtöbb állat érez negatív és pozitív érzelmeket, például fájdalmat, szenvedést vagy örömet. Még az olyan bonyolult érzelmek is előfordulnak egyes állatfajoknál, amelyeket sokáig kizárólag az emberi faj sajátjának

véltek, mint például a bánat, az empátia és a féltékenység. Egy tanulmány megállapította, hogy a kutyák empátiás jellegű válaszokat mutatnak az emberekben tapasztalható szorongásra (CUSTANCE ÉS MAYER, 2012). Összességében elmondható: a tudomány új eredményei kulcsfontosságú szerepet játszanak az állatok jóllétét védő jogszabályok megalapozásakor.

A római birodalom idején az állatokat gazdasági értékük alapján kategorizálták, és egyértelműen tulajdonjog alá tartozó dolognak számítottak. Az ígás (vontatni képes) állatokat csak ünnepélyes aktussal, *mancipatio*-val lehetett átruházni, így ezek *res mancipi*-nek minősültek. Az akkori ember számára gazdasági értékkel nem bíró vadállatok egyszerűbb eljárással, tradícióval cseréltek tulajdonost: ezek a *res nec mancipi* kategóriába kerültek. Emellett az állatokat az ingó, mozgatható (*res mobiles*), illetve a mozgó dolog kategóriába sorolták (*res se moventes*). A vadon élő állatok uratlan dolgok (*res nullius*) voltak. A *res derelicta* megnevezést (cserbenhagyott dolog) használták olyan állatokra, amelyeket gazdáik elűztek, elhagytak (FÖLDI ÉS HAMZA, 2010).

A középkori állatperek látszólag megteremtették az állatok jogalanyiságát és perképességét, azonban az állatok sokkal inkább színházi előadás szereplői voltak (EVANS, 1906). Az állatperek az emberekről, és az embereknek szóltak, az állatok jogi helyzetében semmiképpen nem jelentettek fejlődést.

Az uralkodó jogfelfogásnak a mai napig is az állatok jogképességének hiánya, vagyis dologi státusza felel meg. Az 1970-es évektől újra és újra megjelennek olyan törekvések, amelyek célul tűzik ki az állatok jogi státuszának elmozdítását egyfajta „pszeudo-jogalanyiság” felé (ROLLIN, 2011). Áttörés a jogi megítélés tekintetében (a kivételnek tekinthető, emberszabású majmokat érintő korlátozott jogalanyiságot leszámítva) még nem történt, de egyértelműen megfigyelhető az állatok pusztán dologi státuszának módosulása, speciális jellegének erősödése, amely az állatok belső, önmagából fakadó értékének elismerésén nyugszik.

Bár az állati jogokért küzdő triumvirátus (SINGER, 1975; REGAN, 1983; STONE, 2010) hatása megkérdőjelezhetetlen, a jogalkotók és jogalkalmazók általában az állatvédelem erősítését nem az állati jogok megteremtésében és kiszélesítésében, hanem inkább az állam önkorlátozásában, az emberi önmérsékletben látják. Az UNESCO 1978-ban dekrétumot fogadott el, mely szerint az állatok nem érzéketlen dolgok, joguk van az élethez (NEUMANN, 2012). 1990 óta szerepel a német polgári törvénykönyvben, hogy az állatok nem számítanak pusztán dolgoknak (LINDEMANN et al., 2010). 2014-től már a Cseh Köztársaságban sem tekintik az állatokat dolognak. Az új cseh polgári törvénykönyv a következőt tartalmazza (494. §): „az élő állatok nem tárgyak” (JOGFORRÁS 20). Ausztria, Svájc és Franciaország, illetve autonóm tartományként Katalónia is védi az érző lényként definiált állatok jogi státuszát, és ennek megfelelően módosították polgári törvénykönyveiket (BRUCCOLERI, 2017). Az osztrák polgári törvénykönyv 1988 óta így rendelkezik: „az állatok nem dolgok, speciális szabályozás vonatkozik rájuk” (LE BOT, 2011; JOGFORRÁS 14). Magyarországon

2013 óta – a polgári törvénykönyv alapján – „a dologra vonatkozó szabályokat a természetüknek megfelelő eltéréseket megállapító törvényi rendelkezések figyelembevételével” kell az állatokra alkalmazni (HÉRI, 2014; JOGFORRÁS 2). Bár nem mondja ki a jogszabály *expressis verbis*, hogy az állatok nem pusztán dolgok, de azzal, hogy – egyes eltérésekkel – a dologra vonatkozó szabályokat kell rájuk alkalmazni, ezt sugallja. Az ehhez hasonló rendelkezések egyértelműen módosították az állatok jogi helyzetét, erősítették a speciális dologi státuszukat, akár felfoghatók egy egészen új, köztes kategóriának is, de semmiképpen nem jelentenek jogalanyiságot.

Az állatok jogalanyiségével kapcsolatos vita újra és újra előtér. Egy román független parlamenti képviselő, Remus Cernea törvényjavaslatot nyújtott be 2014-ben, amely a delfinek „nem emberi személyekként” való jogi kategorizálását célozta. Cernea a szenátus Környezetvédelmi, illetve Közigazgatási Bírósága előtt azzal érvelt, hogy a delfinek agya összetettségben az emberi aggyal vetekszik, ennek ellenére áldozatai az embernek. A szórakoztató céllal fogságban tartott delfinek „nagy arányban lesznek depressziósok és követnek el öngyilkosságot”. A javaslat alapján a következő alapvető jogok a delfineket is megilletnék: élethez, testi integritáshoz való jog, illetve jog ahhoz, hogy természetes környezetükben, csapatban élhessenek. A törvényjavaslatot a bizottság elutasította (SHYAM, 2015).

Az állatvédők véleménye sem egységes azon kérdést illetően, hogy az állatok érdekét szolgálja-e a jogalanyiség. Sokan azt mondják, hogy jogokat kellene biztosítani az állatoknak, mivel az állam önkorlátozása nem elég: az állatok kizsákmányolását csupán szabályok közé szorítja, ahelyett, hogy betiltaná. Cél továbbá az „állat” fogalom szélesítése is. A jogképesség nem feltétlenül kötődik az emberhez, a természetes személyhez, mivel mesterséges konstrukció, és jogi személyiséggel például egy gazdasági társaság is bírhat. Megteremthető volna a jogi személyiségnek az a változata, amely állatok részére megfelelő lehetne. Összességében úgy vélik, hogy a jogalanyiságot nem biztosító rendelkezések csupán tüneti kezelést jelentenek, és nem szüntetik meg az okot – különösen, hogy a végrehajtásban nagyon nagy az önkéntesek és a civilek szerepe. Az állatvédők másik csoportja lát abban is előnyöket, ha az állatok jogi értelemben dolgok maradnak. EPSTEIN (2004) egyenesen azzal érvel, hogy az állatok számára a dologi státusz több előnnyel jár, mint hátránnyal, mivel az ember élelmiszert, menedéket, állatorvosi ellátásokat és humánus halált biztosít számukra. GARNER (2002) is úgy gondolja, hogy az állatok jóllétét úgy lehet javítani, hogy az állatok „jogállását” erősíti a jogalkotó, vagyis az embert korlátozza, és a meglévő állatjóléti jogszabályokat fejleszti tovább.

2.4 A büntetőjog szerepe az állatvédelemben

A büntetőjog testesíti meg a leglátványosabban az állam jogi szigorát, a jogalkotók, és végső soron – demokratikus rendszer esetén – a társadalom felfogását arról, mit tart önmagára nézve a legveszélyesebbnek. Az alkotmányjog mellett a büntetőjogban kristályosodik ki legkézzelfoghatóbban az adott állam világnézete, hiszen a tét még úgy is nagy, hogy sok államban már nincs halálbüntetés. Az állam a büntetőjog eszközeivel, például életfogytiglani szabadságvesztés kiszabásával, alapjaiban határozza meg az elítélt és környezete hátralévő életét, így itt nagy körültekintés szükséges. Az állampolgárok életébe ez egy igen nagyfokú beavatkozás. Mindez azt is jelenti, hogy a büntetőjog esetében kiemelt jelentőségű a visszaélés megakadályozása, illetve garanciák beépítése (BELOVICS, 2018).

Egy cselekmény, társadalmi jelenség azáltal válik bűncselekménnyé, hogy a jogalkotó annak értékeli, beemeli a büntetőjogba (BELOVICS, 2018). Az a folyamat, amely során az állatvédelem büntetőjogi relevanciát küzdött ki magának, azt jelzi, hogy a jogalkotók felismerték az állategyedek szenvedésmentes élethez fűződő érdekének jelentőségét az emberek szempontjából – méghozzá nem csupán etikai értelemben. Gyakori jogalkotói megoldás, hogy egy ország létrehoz egy állatvédelmi törvényt, amelyhez szabálysértési vagy ahhoz hasonló szankciókat kapcsol, majd kiemeli a társadalomra legveszélyesebbnek ítélt tényállási elemeket, és azokat felemeli a büntetőjogba is (például Magyarországon, JOGFORRÁS 3).

Számos kutatás bizonyítja ma már, hogy az állatokkal és az emberekkel szembeni agresszió közös töről fakad. Ez a felismerés, az ideológiai háttér változása, a tudományos fejlődés és a morális megfontolások korunkra oda vezettek, hogy folyamatosan szigorodnak az állatok bántalmazásához fűzött szankciók (FELTHOUS, 1980; HADEN ÉS SCARPA, 2005; PHILLIPS, 2014).

2.4.1 A büntetőjog helye a jogrendszerben

A büntetőjog a bűnözés elleni küzdelem jogi eszköze. Azon jogszabályok összessége, amelyek meghatározzák, hogy mely cselekmények minősülnek bűncselekménynek, ezek elkövetőit hogyan kell felelősségre vonni, és velük szemben milyen jogkövetkezmények alkalmazandóak. Közjogi jellegű jogág, vagyis az egyes jogviszonyok szereplői hierarchikus, alá–föle rendeltségi viszonyban állnak egymással. Az állam ennek megfelelően a büntetőjogban jogosítványainak akár hatalmi eszközökkel is érvényt szerezhet. A büntetőjog három részterülete az anyagi büntetőjog, a büntetőeljárás jog és a büntetésvégrehajtás jog. Az anyagi büntetőjog a bűncselekmények meghatározásával, a felelősségre vonással és a jogkövetkezményekkel foglalkozik. A büntetőeljárás jog az elkövető felelősségre vonásának rendjét, a büntetésvégrehajtás jog a büntetések és az intézkedések végrehajtását szabályozza (BELOVICS, 2018).

Az életviszonyokat a büntetőjog védi. Míg más jogágak a társadalomban szokásos cselekményeket rendezik, szabályok közé terelik, addig a büntetőjog határozottan fellép a deviáns magatartásokkal szemben. A legtöbb jogszabállyal ellentétben a büntetőjogi szabályok tiltó szabályok, vagyis az ebben foglalt magatartások tanúsításától tartózkodnia kell a jogkövető állampolgárnak. Ahhoz, hogy a büntetőjog elérje a célját, végső soron a bűnözés visszaszorítását, elengedhetetlen, hogy a jogon kívül más területek is támogassák. A kriminológia abban is a büntetőjog segítségére van, hogy melyek azok a specifikusabb jogkövetkezmények, amelyek segítik akár a speciális, akár a generális prevenciót (KORINEK ÉS LÉVAY, 2006). Mindemellett a szociálpolitikai intézkedések, a gazdasági helyzet és a társadalom mentális állapota határozza meg a bűnözés formáit és mértékét, amely statisztikai módszerekkel mérhető. Minél nagyobb a látencia egy bűncselekmény esetében, annál pontatlanabbak a statisztikák.

A büntetőjog „ultima ratio”, azaz végső eszköz jellegű. Ez azt jelenti, hogy csak azok a cselekmények nyernek büntetőjogi értékelést, amelyeket a jogalkotó olyan szinten veszélyesnek ítél a társadalomra, hogy nem elegendő más jogágbeli szabályozás (BELOVICS. 2018).

2.4.2 A büntetőjog „színvonala” és a jogszabályok végrehajtása

A jogállam színvonala a jogrendszerét alkotó szabályok színvonalától függ. Ezek között a szabályok között speciális helyet foglal el a jogszabályi hierarchia csúcán elhelyezkedő alkotmány, de a büntetőjog is, hiszen az állam szigora ebben a jogágban kristályosodik ki. De mitől „jó” egy jogszabály? Egy adott rendelkezés színvonala, vagyis korszerű, szükséges, értelmezhető és betartható jellege számos tényező függvénye, hely-, társadalom- és korfüggő. A jogszabálynak „általánosnak, közzétettnek, jövőbeli cselekvésre irányulónak, ellentmondásmentesnek, közérthetőnek, reálisnak, stabilnak, szabály és tényleges hivatalos cselekvés közt egyezést mutatónak” kell lennie, és ez semmiképpen nem tekinthető taxatív felsorolásnak (BOTTYÁN, 2015).

Kiemelhető azonban a szempontok közül a részletesség követelménye. Ennek oka könnyen belátható: minél részletesebb egy szabályozás, annál könnyebb minden élethelyzetre megtalálni az odaillo rendelkezéseket, annál könnyebb a jogalkalmazók, jogkövetők dolga. Fontos továbbá az avitt, nem korszerű szabályozások kigyomlálása a jogrendszerből. Egy jogszabály hatékonysága, létjogosultsága többféleképpen megítélhető. Vizsgálható maga a jogszabály-szöveg és annak kontextusa. Vizsgálható ezen felül az, hogyan érvényesül a gyakorlatban a rendelkezés, vagyis a végrehajtás során mennyire éri el a meghozatalakor kitűzött célt, illetve valóban megfelelően szabályozza-e azt az élethelyzetet, amelynek kezelésére megalkották (BOTTYÁN, 2015). A büntetőjogi szabályozás szükségszerűen szűk körű, mivel csak a

társadalomra legveszélyesebb cselekmények szankcionálására hivatott. Amennyiben túl sok élethelyzetre vonatkoztatható, az éppúgy nem megfelelő, mint az az eset, ha túl szűken határozza meg a büntetőjogilag büntetendő cselekmények körét. A jogalkotók nehéz feladata megtalálni a megfelelő egyensúlyt.

2.4.3 Az állatkínzás elleni büntetőjogi szabályozás megjelenése és jellemzői

Az állatokkal kapcsolatos közgondolkodás változásai, illetve a morális szempont felértékelődése mára a legtöbb ország büntetőjogának részévé tette az állatok „kárára” elkövetett cselekményeket, amelyekért akár szabadságvesztés is kiszabható. Az elmúlt századokban jelentek meg a mai értelemben vett állatkínzás tényállásnak a gyökerei (például JOGFORRÁS 6).

Az állatkínzás elleni büntetőjogi szabályozás megjelenése is ahhoz a folyamathoz köthető, miszerint a jogalkotó kiemelt néhány különösen fontosnak ítélt életviszonyt, azt széleskörűen szabályozza, majd a legfontosabb vívmányokat büntetőhatalom általi védelem alá helyezi (BELOVICS, 2018). Így például az alkotmány lefekteti egy társadalom házasság–felfogásának alapjait, a családjog ezt követően meghatározza, hogy kik köthetnek házasságot, és milyen feltételek mellett, a büntetőjog pedig ezt megerősítendő szankciót helyez kilátásba bigámia esetére. Az állatkínzás esetében – bár az alkotmányos megerősítés a legtöbb helyütt hiányzik – hasonló folyamat figyelhető meg.

Sok országban az állatbántalmazás először szabálysértésként jelent meg, és csak később emelték be ezek legsúlyosabb formáit a bűncselekmény kategóriába. A szubszidiaritás elvének megfelelően (BELOVICS, 2018) az állatkínzás szabálysértési alakzatának megállapítása csak akkor lehetséges, ha a cselekmény nem esik a Btk–ban meghatározott állatkínzás bűncselekmény kategóriájába, vagy nem valósít meg ezzel összefüggő egyéb, súlyosabban minősítendő bűncselekményt.

2.4.3.1 Közbotrány–okozás

Az első állatkínzás ellenes szabályok a hangsúlyt arra helyezték, hogy a cselekmény más emberekben megbotrányozást kelthet, vagyis először a nyilvános elkövetést szankcionálták. 1871–ben a német birodalmi büntető törvénykönyv kihágásként („Übertretung”) definiálta azt a cselekedetet, ha valaki nyilvánosan vagy „másokat bosszantó módon” állatokat bántalmazott. A szabály egyértelműen „másokat” védett, vagyis azokat az embereket, akiket esetleg felzaklatott az állatkínzást látványa. Mindemellett, a kihágás olyan típusú cselekmény volt, amely nem is volt maga után büntetést kötelező jelleggel (JOGFORRÁS 53).

Az első magyar nyelvű, átfogó szabályozást tartalmazó büntető törvénykönyv, a Csemegi kódex (1878. évi V. törvény) a bűncselekményeket büntettekre, vétségekre és kihágásokra osztotta, ez utóbbiakról a kihágási büntető törvénykönyv – az 1879. évi XL. törvénycikk – rendelkezett. A kihágási Btk. meghatározta az állatkínzás tényállását, amely szerint, aki nyilvánosan, botrányt okozó módon állatot kínoz, vagy durván bántalmaz, úgyszintén, aki az állatkínzás ellen kiadott rendeletet vagy szabályrendeletet megszegi, nyolc napig terjedő elzárással és száz forintig (később: nyolcvan pengőig) terjedhető pénzbírsággal volt büntethető. Védendő jogtárgyként nem az állatok testi épségének a védelmét jelölték meg, hanem a társadalom nyugalma (JOGFORRÁS 6). (Ez a felfogás sokáig jellemezte az állatkínzás büntetőjogi megítélését Magyarországon. A korábbi büntető törvénykönyvben, 2013-ig az állatkínzás a közrend elleni bűncselekmények fejezetében, a közbiztonság elleni bűncselekmények cím alatt kapott helyet /JOGFORRÁS 9/.) Még a 218/1999. (XII. 28.) kormányrendeletben is tényállási elem volt az állatnak fizikai fájdalom okozása esetében a "mások felháborodására alkalmas módon" történő elkövetés, ugyanakkor a tartás módszereivel való fájdalomkeltés szankcionálása már nem kötődött ahhoz, hogy az másokban felháborodás keltésére alkalmas legyen (JOGFORRÁS 10). (Ez szabálysértés volt, mivel a magyar büntető törvénykönyvben 2004-ig nem szerepelt az állatkínzás /JOGFORRÁS 7/).

Néhány ország szabályozásában az állatkínzás közbotrányokozással összefüggő eredetének nyomai ma is megtalálhatóak. A Cseh Köztársaság büntető törvénykönyvében a következő rendelkezés található: aki kegyetlen vagy gyötrelmet okozó módon, nyilvánosan vagy nyilvánosan hozzáférhető helyen állatot bántalmaz – többek között – két év szabadságvesztés büntetésre ítélhető (JOGFORRÁS 21). Franciaországban a büntetőjogi szabályozás kifejezetten hangsúlyozza (JOGFORRÁS 32), hogy azonos megítélés alá esik a bűncselekmény, akár nyilvánosan követik el, akár nem („*publiquement ou non*”).

2.4.3.2 A nyilvánosság szerepe és hatása

Az állatkínzás szabályozásának megjelenése és folyamatos szigorodása elválaszthatatlanul összefügg a közgondolkodás változásával. Az új szabályok a társadalom és a civilek nyomására, a média (illetve közösségi média) közvetítésén keresztül jutnak el a politikum világába, míg végül jogszabályként hatályba lépnek. Gazdasági haszonállatokat érintő kérdésekben időnként a gazdasági lobbival szemben kell érvényesülniük az új rendelkezéseknek. Az állatkínzás, mint szándékos fájdalomkeltés szankcionálása esetében anyagi érdekek nem érvényesülnek, a jogalkotásnak egyéb tényezők szabnak gátat. Ilyen például az emberek elleni bűncselekmények jogkövetkezményeivel való észszerű összhang, egyes politikai erők eltérő prioritásai, vagy a végrehajtás és a jogalkalmazás előre látható nehézségei. Mindenesetre kétségtelen, hogy az elmúlt

évtizedekben az állatbántalmazással kapcsolatos jogalkotás fontosabb lépései, és az azokat megelőző aktusok erős médiavisszhangra találtak (VETTER, 2011).

Számos olyan, a társadalom elborzadását kiváltó esetre derült és derül fény, amely meggyorsította a jogalkotást. 2003-ban Magyarországon, a Fadd-Dombori melletti kikötőben három biztonsági őr halálra kínozott egy kutyát. Riasztó pisztollyal lövöldöztek rá, majd egy személygépkocsi után kötötték, és legalább száz métert húzták az aszfalton. Az ügy közfelháborodást keltett (KÁROLYI, 2006). Az állatvédő szervezetek kampányt indítottak annak érdekében, hogy az állatkínzás kerüljön be a Büntető Törvénykönyvbe, és a fadd-dombori esethez hasonló ügyek elkövetőit akár börtönbüntetéssel is sújthassák. A módosító javaslatot négy parlamenti képviselő nyújtotta be, miután közel 380 ezer (!) magyar állampolgár kérelmezte, hogy az állatkínzás kerüljön be a magyar büntető törvénykönyvbe. A 2004. évi X-es törvény megszületésével bűncselekmény lett az állatkínzás (JOGFORRÁS 7).

Az állatkínzás közismertté váló esetei felháborítják a közvéleményt. Az állatkínzással kapcsolatos hírek akkor érik el az állampolgárt, ha valamilyen értelemben kitűnnek az információáradatból, a médiazajból. A technika előrehaladtával mind fejlettebb vizuális, képi hatásokkal fokozzák a hírek és a termékek látványosságát, folyamatosan fokozva a „zajt” (MALHOTRA, 1984). Mindez azt jelenti, hogy egy hír akkor éri el célját, az észlelést és az emlékezést, ha kitűnik a többi közül. Ennek pedig kézenfekvő módja az, ha olyan evolúciós, túlélést szolgáló, ezért rendkívül erős ösztönökre hat, mint a szexualitás és az agresszió. A világ komplexebb lett, a kommunikációs csatornák megsokszorozódtak, ugyanakkor az idejük lerövidült (DERECSKEI, 2009). Az eredeti hír tömörödik, egyszerűsödik, és jelentősen átalakulhat, annak megfelelően, hogy az adott sajtóorgánum milyen címmel, bevezetővel látja el, milyen illusztrációkkal egészíti ki stb. A média feldolgozásában biztosan érvényesül egyfajta szelekció is akkor, amikor inkább a társállatokkal kapcsolatos eseteket közlik, és kevesebb teret adnak a haszonállatok körében szintén előforduló ilyen eseteknek (VETTER, 2011).

Az állatkínzás esetei számos lehetőséget adnak érzelmi reakciók előhívására. Jellemzően két aspektusból szokták megközelíteni az állatkínzás témáját (VETTER, 2011):

- a. „Kedves, ártatlan állatok”: kedvencek, akikről gondoskodnunk kell és felelősséget vállalni értük. Gyakori illusztráció az alvó, vagy éppen tágra nyílt szemű kölyökkutya, kölyökmacska fényképe.
- b. „Milyen gonoszságra képes az ember”: a megkínzott állatok képe az illusztráció, a szövegben pedig olyan jelzők találhatók, mint például: „kegyetlen”, „brutális”.

Gyakran találkozhatunk az állatok bizonyos emberi tulajdonságokkal való felruházásával, *antropomorfizációval* is, amely – bár tudományosan megtévesztő –, de szolgálhatja az állatvédelem ügyét. Az olvasó annál nagyobb együttérzést érez, minél több hasonlóságot tud saját

maga és a cikkben szereplő áldozat között felfedezni. Ez azonban oda vezethet, hogy az állatok valós világától távol álló jelzőkkel, emberi tulajdonságokkal látják el az állatokat. (Például „leleményes kutya”, „kalandvagyó szarvasmarha” stb.) „Az egyes állatfajokhoz emblematikusan megjelenített emberi tulajdonságok, jellemképletek társulnak, melyek antropomorf projekciók, és semmi közülük sincs a szóban forgó állat tényleges sajátosságaihoz. Az állatmesék, állatregények, vagy az állatokról szóló szórakoztató musicalek valójában emberekről szólnak” (CSEPELI, 2006). Az állatkínzás szabályozásának fejlődésében tehát pótolhatatlan szerepet játszott a nyilvánosság és az állatvédelemben munkálkodó civil szervezetek. Az állatok bántalmazásának kérdésköre társadalmi értelemben igen szenzitív, vagyis politikai jelentőséggel is bír. Választások előtt sok esetben figyelhető meg az állatvédelem témakörének felértékelődése. A média és a közösségi felületek a felelős állattartás kultúrájának terjesztésében, az állatokkal kapcsolatos tudatformálásban mással nem pótolható szerepet játszanak (VETTER, 2011).

2.4.3.3 Az állatkínzás sértettje és áldozata

Az áldozatvédelem (viktimológia) alapvetően a bűncselekmény sértettjével, a sértett és az elkövető kapcsolatával foglalkozó ismeretrendszer, az áldozatok tanulmányozása, az áldozattá válás megelőzése. Kialakulása a XX. század közepére tehető, az áldozatok iránti szolidaritás néhány évtizede erősödött fel (SCHWEIGHARDT, 2009). Egy 1985-ös ENSZ nyilatkozat így definiálja az „áldozat” fogalmát: olyan személyekről van szó, akik egyénileg vagy kollektíven sérelmet szenvedtek – beleértve a fizikai és mentális sérülést is – a hatályos büntető törvényeket sértő tevékenység vagy mulasztás, illetve a hatalommal való visszaélés révén. Áldozatoknak tekinthetők ezen személyek családtagjai, az eltartott személyek, a segítők és a beavatkozók is (JOGFORRÁS 84). A sértett kifejezést az eljárásjogi szaknyelv használja, azokra a természetes vagy jogi személyekre, akiknek jogát vagy jogos érdekét a bűncselekmény közvetlenül sérti vagy veszélyezteti (50. §, JOGFORRÁS 11). A szakirodalom specifikus és nem specifikus sértetti kategóriát is megkülönböztet. Specifikus sértett alatt természetes vagy jogi személyeket kell érteni, akik a bűncselekmény folytán valamilyen sérelmet szenvedtek. Nem specifikus sértett minden olyan jogintézmény lehet, amelyek passzív alanya konkrétan nem meghatározható (SLÉDER, 2004).

Látjuk tehát, hogy az áldozat egy szélesebb kategória, mint a sértett, mivel közvetett sértett, például a sértett rokona is lehet áldozat. Az állatok jogalanyiség híján nem lehetnek jogi értelemben az állatkínzás sértettjei, a sértett a társadalom, az emberi közösség, vagy a közrend, a közbiztonság (nem specifikus sértetti kategóriaként). Bár a tudományos meghatározások általában az áldozat esetében is a „személy” kifejezést használják, lehetséges olyan kiterjesztő értelmezés, amely az állatokat is ide sorolja. A köznyelvben mindennapos az áldozat szó használata a sérelmet

szenvedett állatra. Míg az „áldozat” szó használata kérdéseket vet fel az állatok esetében, nem kétséges, hogy jogi értelemben az állatok az állatkínzás elkövetési tárgyai. Az elkövetési tárgy a törvényi tényállásban megjelölt az a személy (passzív alany) vagy dolog, akire vagy amire az elkövetési magatartás behatást gyakorol, vagy amire ez a behatás irányul. Vannak olyan bűncselekmények, amelyek elkövetési tárgyává csak bizonyos tulajdonsággal rendelkező, speciális körbe tartozó „tárgy” válhat. Az állatkínzás ilyen bűncselekmény, hiszen a behatás csak állatot érinthet, állatra irányulhat (BELOVICS, 2018).

Az elkövetési tárgy és a védett jogi tárgy nem feltétlenül esik egybe. Emberölésnél például védett jogi tárgy az élet, az elkövetési tárgy pedig „más ember”. Magyarországon állatkínzás esetében az elkövetési tárgy az állat, azonban a védett jogi tárgy kezdetben egyértelműen a társadalom, a közérkölcös védelme volt (JOGFORRÁS 6). Mára ez módosult, egyre inkább a környezet– és a természet védelméhez, az állatok kíméletéhez, és a velük való etikus bánásmóddhoz fűződő társadalmi érdek irányába változott (JOGFORRÁS 3).

Amennyiben a viktimológiát tágan értelmezzük, és abban az állati áldozatok is helyet kapnak, nagyon érdekes kérdéseket vet fel az áldozati (sértetti) beleegyezés lehetősége. Az állati méltóság létjogosultságának tárgyalásakor már felmerült a zoofília témaköre. A zoofil cselekmények egy része egyértelműen állatkínzást valósít meg, hiszen testi vagy lelki gyötrellemmel járnak, illetve ennek kiváltására alkalmasak. A zoofil esetek másik csoportjában azonban nem ilyen egyértelmű az állatbántalmazás, hiszen könnyen elképzelhetőek olyan szexuális indíttatású aktusok, amelyek sem fizikailag, sem mentálisan nem károsítják az állatot. Az állat „méltósága” lehet az egyik olyan ok, amely az ilyen cselekményeket mégis büntethetővé teszi. A másik ok, amelyre a zoofília szankcionálásáért küzdők hivatkozni szoktak, az az áldozati (kvázi sértetti) beleegyezés hiánya az állat részéről (VETTER ÉS ÓZSVÁRI, 2019). A római jog ezt úgy fogalmazta meg, hogy „volenti non fit inuria”, vagyis a sértett beleegyezésével elkövetett cselekmények nem minősülnek jogellenesnek (FÖLDI ÉS HAMZA, 2010). A német jogtudomány továbbfejlesztette a sértetti beleegyezés elméletét. A beleegyezés abban különbözik a sértetti egyetértéstől, hogy míg az előbbi büntethetőséget kizáró okként jelenik meg, az utóbbi kizárja a tényállásszerűséget. Jelenleg a sértett beleegyezése büntethetőségi akadályként jelenik meg: amennyiben nem sért társadalmi érdeket, úgy védekezésésként elfogadható. Manapság a sértetti beleegyezés relativizálódott, alkalmazását kiterjesztették, amely természetszerűleg együtt jár jogalkalmazási bizonytalanságokkal is. „Az a tény, hogy a sértett önmaga rendelkezik saját maga teste felett, amikor a sérelmére elkövetendő bűncselekmény véghezvitelére beleegyez, a sértetti beleegyezést egyben önrendelkezési kérdéssé teszi” (NÉMETH, 2015).

Az állatkínzás kapcsán, az áldozat beleegyezésével összefüggésben számos kérdés vizsgálendő. Mivel az állat nem lehet a sértett, így jogi érvelésként nem állja meg a helyét, csupán ideológiai

értelemben. Ha elfogadjuk az állat „áldozati” voltát, akkor a jogellenességet, a társadalomra veszélyességet ideológiai értelemben megalapozhatja az, hogy az állat egy esetben sem adja beleegyezését a zoofil aktusokhoz, mivel a tudatos beleegyezés az állat esetében fogalmilag kizárt. Emberek esetében erőszaknak számít az a szexuális aktus, ami beleegyezés nélkül történik. Az elmúlt néhány évben az ehhez kapcsolódó tényállások reflektorfénybe kerültek Európában, a társadalom érzékenysége nő és a szabályozások szigorodásának lehetünk tanúi. Valószínű, hogy ezek a folyamatok a zoofília szabályozására is hatni fognak ott is, ahol még nincs erre vonatkozóan külön tényállás (VETTER ÉS ÓZSVÁRI, 2019).

2.4.3.4 Az állatkínzás alapesete és minősített esetei

Az állatkínzás alapesete ötféle (hétféle) elkövetési magatartást takarhat, amely államonként, területenként változik. Az állatkínzás megvalósulhat (METZGER, 2010; HORVÁTH, 2017):

- egyetlen aktussal (például kutya megkéselése),
- folytatólagos bánásmóddal (ló rendszeres túldolgoztatása),
- mulasztással, elhanyagolással (állatok éheztetése),
- az állat megölésével,
- az állat elűzésével, elhagyásával,
- tiltott halászati, vadászati eszköz használatával,
- illetve állatok viadalon való felhasználásával.

Utóbbi csupán akkor tartozik az állatkínzás tényállásához, ha nincsen az állam büntetőjogában külön, csak az állatviadalra vonatkozó tényállás. Az önálló tényállás megteremtése már csak azért is indokolt (lenne), mert az állatviadalmak (kutyaviadalmak) általában a szervezett bűnözéssel is összefonódnak, ami az állatkínzásról ritkán mondható el. Sokhelyütt az állatviadal szervezését és az azon való részvételt is büntetik. A tiltott halászati és vadászati eszköz használata is számos helyen önálló tényállás része, orvvadászat és orvhalászat néven. A szabályozás differenciálódásával az állatkínzás minősített esetei is országonként más–más jellemzőkkel és jogkövetkezményekkel bírnak. Mindez számos tényező függvénye, beleértve természetesen azt is, hogy az alapeset milyen cselekményeket foglal magába az adott országban. A minősített esetek lehetnek például a következők: a cselekményt különös kegyetlenséggel követik el, a cselekmény nagyobb számú állatot érint, a cselekmény az érintett állat(ok) halálával végződik (JOGFORRÁS 3, 15, 21, 26, 32, 38, 45, 51, 58, 61, 65, 68, 72, 75, 78).

2.4.3.5 Az indokolatlanság követelménye

Az állatokkal kapcsolatban jelenleg nemzetközileg uralkodó jogi álláspont szerint elfogadható az állatok emberi célú (élelmiszer, ruházat, szórakozás és kutatás) felhasználása, de azt humánus módon kell végrehajtani, a fájdalom és szenvedés minimalizálásával (LUBINSKI, 2004).

Az állatkínzás tényállása – legtöbbször explicite – tartalmazza azt a kitétel, hogy a cselekmény indokolatlanul valósul meg. Az indokolatlanság arra a paradox kapcsolatra utal, amely az embert az állatokhoz fűzi. Az állatok „bántalmazása” jogszerű, amennyiben a jogszabályoknak megfelelően, legális céllal és módszerekkel történik akár pontosan ugyanaz a cselekmény, amely egyébként állatkínzásnak minősülne. Hogy mi az indokolt fájdalomkózosás, és mi az indokolatlan, azt a jogalkotók és a jogalkalmazók határozzák meg. Az állatokkal szembeni „erőszak” egyes formáit (például vadászat, halászat, leölés élelmiszerként való felhasználás céljából) szinte mindig elfogadhatónak tekintették. Nem tekinthető indokolatlannak az állatkísérletnek számító beavatkozás sem (CSINTALAN et al., 2016).

Érdeemes megemlíteni az indokolatlanság kapcsán a jogos védelmi helyzet, vagy a szükséghelyzet vonatkozásait. A magyar büntetőjog szerint például, ha az állat megtámadja az embert, aki megvédi magát, vizsgálendő, hogy emberi közrehatásra támadott-e az állat. Amennyiben igen, indokolt a jogos védelmi helyzet vizsgálata. Ha az állat emberi közrehatás nélkül támadott, akkor végszükség esete állhat fent. Érdekes jogi helyzetet teremt, ha az állat gazdája nem hívja vissza az egyébként önmagától támadó kutyáját, a megtámadott pedig belerúg a kutyába. Ez megalapozhatja a jogos védelmet (MÉSZÁROS, 2015). Bárhogyan is, de nem tekinthető indokolatlannak az állat bántalmazása, ha az támadás elhárítása érdekében történik.

2.4.3.6 Az állatkínzás szankciórendszere

Az egész büntetőjog büntetés-centrikus. A büntetőjogi jogalkotás során a hátrányos jogkövetkezményeket, vagyis a szankciókat rendkívül körültekintően kell meghatározni, hogy a büntetőjog betölthesse társadalomvédő szerepét, vagyis a büntetéstől függ, hogy a társadalom elnyeri-e azt a védelmet, amit a számára leginkább veszélyes cselekmények miatt megkíván. Alapvető fontosságú kérdés az, hogy a büntetőjogi szankciórendszer hogyan épül fel, annak csúcán milyen szankció helyezkedik el. Hiába rendkívül kidolgozott egy büntetőjogi dogmatika, a rendszer nem fog működni, ha a szankciórendszer diszfunkcionális (POLGÁR, 2017). A büntetőjogi szabályozásnak szükségesnek és arányosnak kell lennie, továbbá alkalmasnak a büntetési célok elérésére (WIENER, 2003). A mérlegelést befolyásolja, hogy az adott magatartás vonatkozásában létezik-e társadalmi konszenzus – az állatkínzás kapcsán erős igény mutatkozik viszonylag szigorú büntetések alkalmazása iránt.

Minél differenciáltabb, részletesebb a szankciórendszer, minél több lehetőség áll a bíróságok rendelkezésére, annál valószínűbb, hogy a konkrét esetekben, a büntetés kiszabásakor megfelelő megoldás születik. Joggal kifogásolhatunk olyan büntetéseket, amelyek kiszabható maximum értékeiket tekintve nem felelnek meg az adott bűncselekmény társadalomra veszélyességének. Számos állam Európában szigorította az elmúlt években az állatkínzásért kiszabható büntetéseket, hogy jobban meg tudjanak felelni azok preventív és represszív, megelőző és megtorló céljainak. Mégis, sok helyütt az az általános benyomás alakult ki (a közvélemény és a sajtó megnyilvánulásai alapján), hogy a jelenlegi büntetési tételek az állatkínzás társadalomra és környezetre veszélyességéhez képest elvárható minimum szint alatt vannak (KRSTIČ, 2012).

Az állatkínzás kapcsán leggyakrabban használt szankciók a következők: szabadságvesztés, pénzbüntetés és közérdekű munka. Utóbbi kettő úgy is felfogható, mint a szabadságvesztés elkerülésének módjai, és végrehajtásukat is a szabadságvesztésre való átválthatóságuk kényszeríti ki. Ezeken kívül ismer a büntetőjog mellékbüntetéseket, amelyek egy–egy, az állampolgárokat általában megillető jogtól fosztják meg az elítéltet, és túlnyomórészt a főbüntetések mellett alkalmazzák azokat (BELOVICS, 2018). Ilyen például a foglalkozástól eltiltás, ekkor az elkövető megélhetési, gazdasági hátrányokat szenved el, azonban ez nem megfelelő szankció, ha kedvtelésből tartott állatot vagy idegen állatot kínoznak meg. Ismeri néhány jogrendszer az állattartástól eltiltás jogintézményét is. Az állatkínzás elkövetői nem alkalmasak az állat tartására, így ez a prevenció arra szolgál, hogy megelőzzön újabb jogsértéseket. Míg az elkobzás az állatkínzással aktuálisan érintett állatot, az állattartástól eltiltás a jövőben, esetlegesen áldozattá váló állatokat védi, így a kettő kiegészíti egymást.

Az intézkedés a hátrányos jogkövetkezmények azon kategóriája, amelynek célja az olyan elkövetői csoportok visszatartása, akikkel szemben a többi büntetés túl súlyos lenne. Az intézkedések mind céljukban, mind alkalmazási feltételeikben rendkívül heterogének, de közös bennük, hogy nem eredményeznek büntetett előéletet (BELOVICS, 2018). Az intézkedések közül a megrovásnak, a próbára bocsátásnak és a már említett elkobzásnak van állatkínzási ügyekben jelentősége.

2.4.4 Az állatkínzás elleni büntetőjogi szabályozások szakirodalmi összevetése

Az állatvédelmi törekvések folyamatosan nyertek jogi formát az elmúlt években, így csak elszórtan találunk átfogó összehasonlító, jogi elemzéseket. Található néhány olyan forrás, amely 5–10 ország példája alapján von le néhány következtetést, illetve határoz meg tendenciákat. Krstić például hat európai ország (Németország, Franciaország, Olaszország, Szlovénia, Montenegró és Horvátország) állatkínzással kapcsolatos jogi megoldásait elemezte, és vetette össze a szerb

jogalkotással (KRSTIČ, 2012). TOMASELLI (2003) összevetette az Amerikai Egyesült Államok, az Európai Unió, Svédország és Németország állatvédelmi szabályozását, különös tekintettel az állatkínzás vonatkozásaira. A tanulmány arra a következtetésre jut, hogy az Egyesült Államokban is szükség lenne az állatokkal kapcsolatos moralitás fejlődésére, amely Európában ahhoz vezetett, hogy az állatokat érző lényként, nem pusztán dolgokként ismerik el. Ez a mentalitás az állatokkal kapcsolatos jogi szabályozásba is begyűrűzik. Más, újabb elemzés (CASSUTTO ÉS ECKHARDT, 2016) – összevetve az USA és Brazília példáit – azt javasolja, hogy egy független ügynökség (Animal Welfare Agency) létrehozása és működtetése lenne hasznos az összes állat (beleértve a haszonállatokat is) biztonságának, jóllétének szabályozása szempontjából. A javasolt szervezet lényegesen tudná csökkenteni az állatok szenvedéseit, az ember–állat kapcsolatok moralitásának, etikájának javítása révén.

Az állatvédelmi index (API) is tartalmaz olyan részindexeket, amelyek az állatkínzás elleni írott szabályokat vizsgálják. Az állatvédelmi indexet az alábbi európai országokra határozták meg: Ausztria, Dánia, Egyesült Királyság, Franciaország, Hollandia, Lengyelország, Németország, Olaszország, Románia, Spanyolország, Svájc, Svédország, Törökország, Ukrajna (WAP, 2014). Az index büntetőjogi szempontokat is érint, méghozzá „az állatvédelem figyelembe vétele” („recognising animal protection”) című témakörön belül található az ezzel kapcsolatos mutató. A mutató azt vizsgálja, vannak-e olyan jogszabályok, amelyek megtiltják az állatokkal szembeni kegyetlenséget. A WAP úgy véli: az állatvédelmi szabályozás kiindulópontja, hogy léteznek-e megfelelő állatkínzás-ellenes rendelkezések, beleértve a szándékos cselekményeket és a mulasztást is. Ennek fényében a szervezet a következő három tényezőt vizsgálja:

- tiltja-e az adott jogrendszer az állatok ellen irányuló szándékos fájdalomokozást;
- a szabályozás minden állatra vonatkozik-e, függetlenül azok emberi felhasználásától, és kiterjed-e legalább minden gerinces állatra;
- a szabályozás tartalmazza-e azokat az eseteket, amikor az állatok szenvedése azért következik be, mert az ellátásukért felelős személy elmulasztja kötelességei teljesítését.

Az állatvédelmi index tehát tartalmaz büntetőjogi aspektusokat, azonban azokat nem mélységeiben vizsgálja. Fő célja az, hogy átfogóan jellemezze az adott ország állatokkal kapcsolatos jogi gondolkodását (WAP, 2014).

2.5 Hagyományos és új szemléletű gazdasági–társadalmi-környezeti mutatók

A gazdasági növekedés mérésére, jellemzésére legtöbbször alkalmazott hagyományos mutató a bruttó hazai termék (Gross Domestic Product: GDP), valamint a bruttó nemzeti termék (GNP). Ez

a két mutató nagyon hasonló, hol egyiket, hol másikat használják (SAMUELSON ÉS NORDHAUS, 2016).

A hagyományos gazdasági mutatókkal kapcsolatos alapproblémát az jelenti, hogy a GDP tartalmaz olyan elemeket, amelyek nem járulnak hozzá az egyének jóllétéhez, emellett viszont kimaradnak belőle a jóllét fontos elemei. Egy 2008-ban végzett Eurobarométer-felmérés alapján az EU állampolgárainak több mint kétharmada szerint a haladás mérésére társadalmi, környezetvédelmi és egyéb gazdasági mutatókat is figyelembe kellene venni (EURÓPAI BIZOTTSÁG, 2008). Ennek megfelelően a makrogazdasági mutatók folyamatos bővülése és „zöldülése” a tendencia.

Megfigyelhető tehát egyfajta szembenállás a gazdasági természetű jólét és a környezeti–egészségügyi–mentális jólét között – utóbbi az életminőséggel van szoros összefüggésben. Az életminőség, jólét mérése nehéz feladat, hiszen egy összetett életminőség–mutató meghatározásához egyidejűleg kell ismeretekkel rendelkezni az életminőséget meghatározó elemekről, és ezeket a lehető legprecízebben mérni szükséges. A társadalmi jólét számszerűsítését végző kutatások legnagyobb megrendelői leginkább nemzetközi szervezetek (például az Európai Unió, az OECD és az Egyesült Nemzetek Szervezete), továbbá számos európai és észak–amerikai tudományos központban folynak ilyen irányú kutatások (HUSZ, 2001).

2.5.1 Hagományos mutatók

A hagyományos makrogazdasági mutatók körébe tartozik a GDP, ami egy ország gazdasági termelésének a mérőszáma, és feltehetőleg a legszélesebb körben ismert gazdasági mutató. A GDP méri a nemzeti jövedelmet és teljesítményt, a felhasználásra szánt javak, vagyis termékek és szolgáltatások értékét. A GNP egy ország állampolgárai és jogi személyei éves termelésének pénzben kifejezett mérőszáma. Abban különbözik a GDP-től, hogy a külföldről érkező jövedelmek is részét képezik, vagyis a jövedelem transzferekkel korrigált bruttó hazai termék. A GNP-ben minden termék és szolgáltatás értéke szerepel, amelyet az adott nemzethez tartozó személyek termeltek, függetlenül attól, hogy országhatárokon belül vagy kívül tették ezt (SAMUELSON ÉS NORDHAUS, 2016).

A GNI (Gross National Income, bruttó nemzeti jövedelem) szintén a GDP-ből származtatott mutató, hasonló alapokon, mint a GNP. Az egyes gazdasági szektorok, illetve a külföldről kapott és külföldre fizetett elsődleges jövedelem egyenlegének az összege (SAMUELSON ÉS NORDHAUS, 2016).

NORDHAUS és TOBIN 1970-ben dolgozta ki a nettó gazdasági jólét indexet (NEW), mint szintén a GNP-n alapuló mutatót. Ennek kiszámításakor bizonyos tételeket (például otthon végzett munka)

hozzáadtak a bruttó nemzeti termékhez, másokat pedig (környezetszennyezés) levontak. A NEW azonban nem terjedt el széleskörűen (BACSI, 2004).

Az elmúlt néhány évtizedben felerősödtek azok a hangok, amelyek szerint a hagyományos mutatók kevésbé alkalmasak, vagy egyenesen alkalmatlanok a gazdaság és a társadalom valós állapotának bemutatására. Egyes zöld politikusok egyenesen úgy vélik: az erőteljesebb gazdasági növekedés egyenesen káros a környezetünkre (ANDERSON, 1991).

SZLÁVIK (2007) három fő szempontból fogalmaz meg kritikát a hagyományos makromutatókkal szemben:

- a GDP és GNP nem veszi figyelembe a természeti erőforrások amortizációját és a környezet minőségében történő változásokat;
- a GDP számításakor figyelembe vett jövedelmek nem terjednek ki azokra a szolgáltatásokra, melyeket a természeti környezet képes nyújtani a társadalomnak, amik kiemelten fontosak, hiszen nagymértékben befolyásolják az életminőséget;
- míg a természet utólagos helyrehozatalához kötődő környezetvédelmi kiadások növelik a GDP értékét, az energiatakarékos megelőző környezetpolitikai hozzáállás csökkenti azt, tehát a jólét (és a jólét) növekedése ez esetben a GDP csökkenésével jár. Bármilyen természeti katasztrófa (például erdőtűz, árvíz) utáni újjáépítés kiadásai GDP növelő tényezőként jelennek meg az elszámolásokban.

A hagyományos gazdasági mutatók negatív hatást gyakorolhatnak a döntéshozatalra, hiszen a gazdasági növekedést előmozdító intézkedések előnyt élveznek, azonban nincsenek tekintettel a káros környezeti hatásokra, és végső soron a jólétre sem (SZLÁVIK, 2007).

2.5.2 Új szemléletű gazdasági–társadalmi–környezeti mutatók

Napjainkban újabb és újabb, a hagyományos felfogástól eltérő makrogazdasági–társadalmi–környezeti mutatók születésének lehetünk tanúi, ezek taxatív felsorolása lehetetlen vállalkozás lenne. Ezen mutatókban az a közös, hogy elutasítják a pusztán gazdasági alapú szemléletet, és a fenntarthatóságot, a környezet– és/vagy emberközpontú tényezőket helyezik a középpontba, szinte végtelen változatossággal. ANDERSON már 1991-ben kiemeli „Alternatív közgazdasági mutatók” című könyvében: egy gazdaság valós egészségi állapotát nem lehet pusztán a gazdasági növekedés bemutatásával ábrázolni. Úgy véli: bár a modern gazdaságok rendkívül komplexek, a gazdaságpolitikát irányító politikusok egyszerű ötletek, ideák alapján tevékenykednek. Az egyik ilyen idea, amely valósággal megbűvölte a politikusokat, az a gazdasági növekedés folyamatos maximalizálásának elmélete. ANDERSON (1991) kezdeti célja az volt, hogy egy olyan mutató, statisztika kerülhessen a középpontba, amely megfosztaná a trónjától a bruttó nemzeti terméket,

azonban ilyenre nem talált. Ehelyett felhívja arra a figyelmet, hogy néhány válogatott újszerű mutató, „mutatókészlet” együttes figyelembevétele indokolt.

2.5.2.1 Emberi Fejlettségi Index

Az Emberi Fejlettségi Index (Human Development Index, HDI) az emberi fejlődés három alapvető dimenzióját vizsgálja az egyes országok vonatkozásában: a hosszú és egészséges életet, a tudáshoz való hozzáférést (az oktatásban részesülők arányát) és a megfelelő életszínvonalat. Ez utóbbit az egy főre jutó GDP-ben számítják, vásárlóerő-paritáson (PPP), dollárban kifejezve. Az egészségügyi dimenziót a születéskor várható élettartam, az oktatási dimenziót a 25 éves vagy annál idősebb felnőttek iskolai éveinek és az iskoláskorú gyermekek várható iskolai végzettsége alapján mérik (SZIGETI, 2011). Ily módon a mutató egy igazi „hibrid” abban az értelemben, hogy mind jóléti (élettartam, oktatás), mind jóléti (fajlagos GDP) faktorokat számításba vesz. A HDI-t azzal a céllal hozták létre, hogy hangsúlyozzák, hogy egy ország fejlettségének értékelésére a gazdasági növekedés mérése önmagában nem elegendő, egyéb tényezők számbavétele is szükséges, amelyek magukra az emberekre és képességeikre fókuszálnak. A HDI rávilágíthat arra is, hogyan lehetséges, hogy két olyan ország, ahol az egy főre jutó GNI szintje azonos, igen eltérő jóléti mutatókat mondhat magáénak. Az emberi fejlődés koncepciójának kidolgozói világosan kifejtik azon nézetüket, mely szerint a gazdasági növekedés valójában csak egy lehetséges eszköze a társadalmi jólét javításának (HUSZ, 2001). Az indexet az ENSZ jegyzi, méghozzá speciális programja révén (United Nations Development Programme). Az ENSZ tagállamait minden évben rangsorolják a HDI szerint (UNITED NATIONS DEVELOPMENT PROGRAMME, 2019).

2.5.2.2 Boldog Bolygó Index

A Boldog Bolygó Index (Happy Planet Index, HPI) azt méri, hogy a nemzetek állampolgárai hosszú, boldog, fenntartható életet élnek-e (SZIGETI, 2011). A gazdasági jólét nyugat-európai országai, amelyeket gyakran a legsikeresebb államok között tartanak számon, nem szerepelnek előkelő ranghelyen a Happy Planet Indexben. Ehelyett számos latin-amerikai és ázsiai-csendes-óceáni ország rendkívül jól teljesít azáltal, hogy magas születéskor várható élettartamot és jólétet ér el, sokkal kisebb ökológiai lábnyomok mellett.

A Happy Planet Index négy elemből áll (NEW ECONOMICS FOUNDATION, 2019):

- jólét: egy közvélemény-kutatás során (Gallup World Poll) felméri, hogy egy nullától tízig terjedő skálán mennyire elégedett a lakosság az életével;
- születéskor várható élettartam, az ENSZ adatai alapján;
- egyenlőtlenségi index: az állampolgárok közötti különbségekre fókuszál az élettartamuk és az boldogságérzetük szempontjából;

- ökológiai lábnyom.

Utóbbit – jelentőségénél fogva – önmagában is vizsgáljuk.

2.5.2.3 Ökológiai lábnyom

1961 óta mérik az ökológiai lábnyomot, amely azt mutatja, hogy az egyes országok természetfelhasználása mekkora mértékű, vagyis a nemzetek ökológiai erőforrás–felhasználását és erőforrás–kapacitását mérik. Az országonkénti évi 15.000 adatpont alapján mért nemzeti számlák több mint 200 ország, terület és régió lábnyomát számítják ki, és ezek összege a globális biológiai lábnyom. A nemzeti lábnyom-számlák tehát azt vizsgálják, hogy egy ország ökológiai lábnyoma meghaladja-e biológiai kapacitását. Egy országnak akkor van ökológiai tartaléka, ha lábnyoma kisebb, mint biológiai kapacitása. Egyébként ökológiai deficittel kell számolnia, amit nem lehet ellensúlyozni nemzetközi kereskedelemmel. 2003-ban az emberiség ökológiai lábnyoma több mint 25 százalékkal haladta meg a Föld biológiai kapacitását (GLOBAL FOOTPRINT NETWORK, 2007).

Az országok közötti összehasonlítás megkívánja az eltérő produktivitású területek közös nevezőre hozatalát, így a földi rendszer egy hektárjának átlagos termékenységét határozzák meg, s ebben fejezik ki a különféle országok lábnyomait (KOC SIS, 2001). A globális hektár a bolygó összes biológiailag termékeny felületének hektáronkénti átlagos regenerációs képessége. Az ökológiai lábnyom azt követi nyomon, hogy mennyi biológiailag produktív területre van szükség ahhoz, hogy biztosítsa az emberek minden igényét (SZIGETI, 2011). Az ország fogyasztását úgy számítják ki, hogy a nemzeti termeléshez hozzáadják az importot, és kivonják az exportot. Jelenleg a bolygó körülbelül 11,2 milliárd hektár biológiailag termékeny szárazföldi és tengeri felülettel rendelkezik. Az ökológiai lábnyom számítását a Global Footprint Network nevű szervezet végzi (GLOBAL FOOTPRINT NETWORK, 2007).

2.5.3 Az Állatvédelmi Index

Az Állatvédelmi Indexet (API) a World Animal Protection nevű szervezet hozta létre. Az index ötven országot rangsorol, az alapján, hogy milyen jogi lépéseket és politikai kötelezettségvállalásokat tettek az állatvédelem érdekében. Az országokat a legnagyobb hús-, tojás- és tejtermelő országok közül választották ki. Az államok egy átfogó pontszámot kapnak, amelyek pedig ún. pontozási sávokba tartoznak. Az Állatvédelmi Index A-tól (legjobb) G-ig (leggyengébb) osztályozza az országokat az állatvédelemre vonatkozó elkötelezettségük és konkrét állatjólét–javító intézkedéseik alapján. Az osztályozáskor figyelembe vették, hogy fontos

közvéleményformáló kérdés-e az állatok jólléte, melyek az országspecifikus előnyök és akadályok, illetve a szabályalkotást megfelelő végrehajtási mechanizmus kíséri-e (HOLST, 2016). Az értékelés során olyan mutatókat választottak, amelyeket úgy ítélték meg, hogy lefedik az állatvédelem legfontosabb szempontjait. Így például az állatok érző lényként való elismerése, a gazdasági haszonállatok védelme, az állatkínzás elleni szabályozás egyes kérdései, a vadon élő állatok jólléte, a humánus oktatás biztosítása vagy akár az érdekelt felekkel való konzultáció is szerepelt a vizsgálatban. Mind az ötven ország értékelését 15 egyedi mutatóra bontották le, amelyeket öt témakörre csoportosítottak. Értékelték a megfelelő jogszabályok létezését, azok „erősségét” az alapján, hogy rendelkezésre állnak-e erőforrások a végrehajtáshoz. Az Állatvédelmi Indexet Európában a következő országokban mérték: Ausztria, Ukrajna, Dánia, Franciaország, Németország, Olaszország, Hollandia, Lengyelország, Románia, Spanyolország, Svédország, Svájc, Törökország, Egyesült Királyság. A legnagyobb pontszámot az Egyesült Királyság, Új-Zéland, Svájc és Ausztria kapta. Jelen tanulmány szempontjából a következők relevánsak (mellettük zárójelben a WAP állatkínzásra vonatkozó minősítése az általuk használt betűkben kifejezve): Ausztria (A), Dánia (A), Franciaország (C), Hollandia (A), Lengyelország (B), Németország (A), Olaszország (B), Spanyolország (C), Svájc (A), Svédország (A). Az index az állatjóllét legfőbb „ellenségei” között – sok más mellett – az intenzív gazdálkodás visszásságait, a vadon élő állatok illegális kereskedelmét és a kóbor állatok tömeges altatását nevezi meg. Az indexet megalkotó szervezet hangsúlyozza: a kormányoknak mindent meg kell tenniük az állatok védelme érdekében, és fel kell ismerniük, hogy az állatok jólléte elválaszthatatlanul kapcsolódik az emberek egészségéhez (WAP, 2014).

3. Anyag és módszer

3.1 Célkitűzések

A kutatás hipotézise szerint a vizsgált országok állatkínzásra vonatkozó büntetőjogi szabályozása, valamint annak gyakorlata alapján felállított országrangsor és tizenegy egyéb, már létező hagyományos és alternatív közgazdasági mutató alapján felállított országrangsor között összefüggés van. Ennek vizsgálatához egy olyan mutatót alkottunk meg, amely alkalmas az egyes, nem precedensjog alapján működő országok állatkínzást szankcionáló büntetőjogi szabályozásának összevetésére. A mutató az ACCI (Anti-Cruelty Criminal Index, Állatkínzás-ellenes Büntetőjogi Szabályozás Mutatója) nevet kapta.

A legfőbb célkitűzés annak megállapítása, hogy a vizsgált országok állatkínzást szankcionáló büntetőjogi szabályozásának szintje a vizsgált mutatók közül inkább a gazdasági jóléti jellegű mutatókkal, vagy inkább a környezeti–egészségi–mentális jóllétet jelző mutatókkal áll statisztikailag kimutatható, pozitív irányú, erős összefüggésben.

Ennek érdekében a vizsgálat során az ACCI és a következő, már létező mutatók alapján felállított országrangsorok között keressük a statisztikailag kimutatható összefüggéseket: egy főre jutó bruttó hazai termék (GDP), születéskor várható élettartam, öngyilkossági ráta, kormányzati környezeti K+F kiadások aránya, versenyképesség, megújuló energiaforrások felhasználásának aránya, csecsemőhalandóság, Emberi Fejlettségi Index (HDI), Boldog Bolygó Index, ökológiai lábnyom. Ez a tizenegy mutató két kategóriába sorolható: a „**jóléti**” (anyagi, gazdasági értelemben) és a „**jólléti**” (egészségügyi, környezeti, pszichológiai stb.) fókuszú mutatók közé. A jóllét mérésének két nagy csoportja van: az objektív mérések gazdasági, társadalmi és környezeti statisztikai adatokkal próbálják meg körülhatárolni, a szubjektív mérések pedig kvalitatív módon, vagyis az emberek érzései, jóllétérzete alapján igyekezik meghatározni (GÁSPÁR, 2013). A jóléti mutatókhoz a GDP és a versenyképességi index tartozik, a HDI egy köztes, hibrid kategória, mivel részben várható élettartam, iskolázottság alapján számolják, részben a GNI (bruttó nemzeti jövedelem) képezi az alapját. Az összes többi mutatót jelen kutatás során a jólléti mutatók közé soroltuk, még hozzá jellemzően az objektív statisztikai mérések alapján létrehozott indexek közé.

3.2 A vizsgált országok körének meghatározása

A vizsgált tizenöt ország körének meghatározása elméleti, funkcionális és gyakorlati szempontok alapján történt. Az alaphalmaz az európai OECD államok köre volt, ezek közül válogattunk. Elméleti szempontok alapján fontosnak találtuk, hogy hazánk (Magyarország), a V4-es államok (Csehország, Szlovákia, Lengyelország), és a német nyelvterületek (Ausztria, Németország,

Svájc) teljeskörűen, egymással összevethetően bekerüljenek az elemzésbe. A többi állam kapcsán előnyt élveztek a nagyobb népességszámú vagy gazdasági erejű államok, illetve gyakorlati szempontból azok, amelyek hiteles jogforrásai elérhetőek a szerző által ismert nyelveken (angol, német, francia). Így került az elemzésbe Franciaország, Spanyolország, Olaszország, Norvégia, Svédország, Dánia, Hollandia és Szlovénia. Belgiumot azonban – rendkívül eltérő jogforrási rendszere miatt – kihagytuk az elemzésből.

A kiválasztott országok jogforrásait (leginkább alkotmányát, polgári törvénykönyvét, büntető törvénykönyvét és ahol pönális rendelkezéseket tartalmazott, az állatvédelmi törvényét) 2016 és 2019 között tanulmányoztuk, majd a kézirat lezárásakor (2019 augusztus 30.) a vizsgált rendelkezések és eredmények hatályosságát még egyszer ellenőriztük. Ahol hivatalosnak tekinthető, hatályos fordítás a szerző által ismert nyelveken (angol, német, francia) nem állt rendelkezésre, ott szakfordító segítségét vettük igénybe. Ez a disszertáció kapcsán összesen 84 jogforrást jelentett.

Általánosságban – nem csupán a büntetőjogi aspektusok kapcsán – elmondható, hogy azon területeken, ahol precedensjog érvényesül, vagy legalábbis igen meghatározó a jogalkalmazók jogformáló tevékenysége, az állatvédők peres ügyeken, konkrét jogeseteken keresztül igyekeznek az állatok érdekeit érvényesíteni (USA, Anglia). Más államokban (például a kontinentális jogrendszerek esetében) a jogalkotáson, törvényhozáson keresztül működik az állatvédő lobbizás (Németország, Magyarország). Mindkét esetben támaszkodnak azonban az állatvédők az önkéntesek, a civil szervezetek munkájára, illetve a média eszközeire. Amennyiben egy konkrét kezdeményezés (peres ügy, törvényjavaslat) sikertelen, hosszabb távon akkor is segít a célok elérésében, hiszen felhívhatja egy-egy problémára a közvélemény figyelmét. Az összevethetőség erősítése folytán a vizsgálatban nem szerepelnek a precedens alapú, angolszász jogrendszerek, ezért – az állatvédelemben egyébként mély hagyományokkal bíró – Nagy-Britannia szintén kikerült a vizsgálati halmazból. A jelen munkában vizsgálandó országokban nem precedensjog érvényesül, így a kutatás jellemzően az írott jogra támaszkodik, méghozzá az írott büntetőjogi jogforrásokra.

Az állatokkal kapcsolatos szemléletmód, és az ezen gyökerekből táplálkozó jogalkotás nagyban függ az adott ország szellemiségétől, etikai érzékétől, hagyományaitól. Az összehasonlíthatóságot erősíti, hogy valamennyi vizsgált ország keresztény gyökerekkel bír. Bár kevés ország rendelkezik jelenleg hivatalos államvallással (Dánia lutheránus, Norvégia 2017-ig volt állami szinten lutheránus), majdnem minden európai országban a középkortól a XIX. századig, illetve a XX. század elejéig a kereszténység egyik ága volt az államvallás. Valamennyi vizsgált ország korábban hivatalosan a kereszténység egyik ágához tartozott. Ausztria, Csehország, Franciaország, Lengyelország, Magyarország, Olaszország, Spanyolország, Szlovákia és Szlovénia római

katolikus, Németország római katolikus és evangélikus, Svájc római katolikus és kálvinista, Hollandia református, Svédország lutheránus hagyományokkal rendelkeznek.

3.3 Módszer

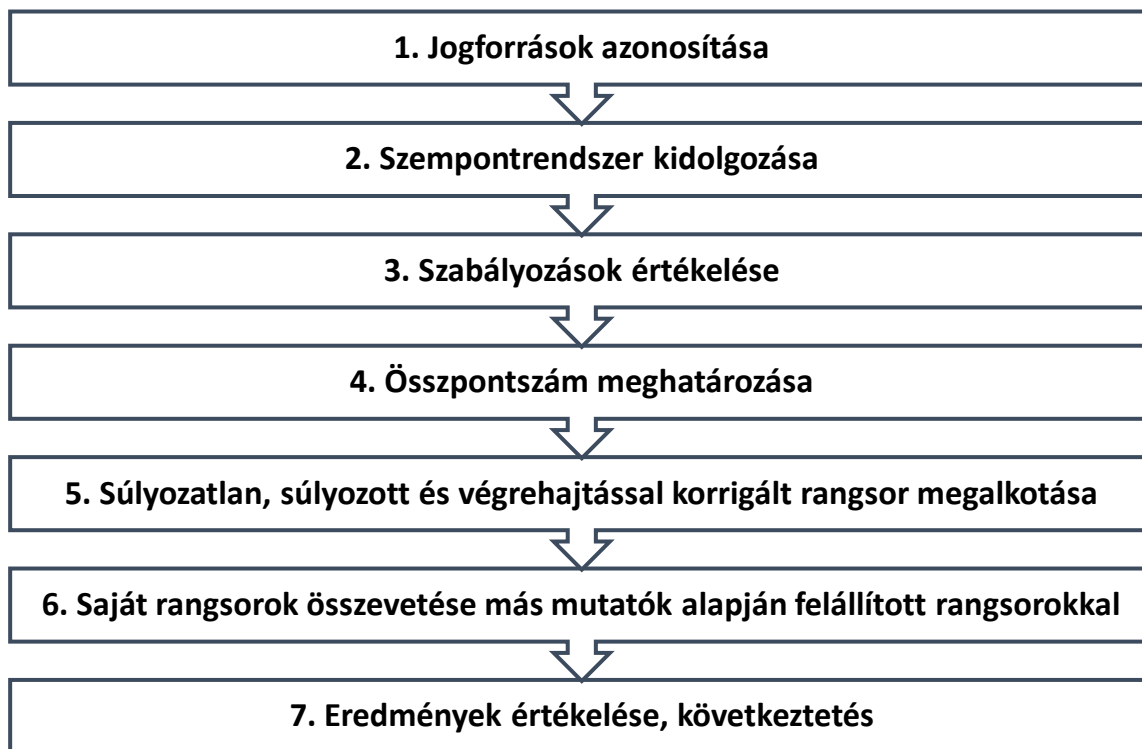
Ahhoz, hogy a megalkotandó index, az ACCI felhasználható és releváns legyen, két fontos szempont egyidejű jelenléte szükséges: legyen az index képzésének módszertana transzparens, valamint a módszertani döntéseket érdemben meg kell indokolni (OECD HANDBOOK, 2008). A kutatási eljárásnak és a használt statisztikai módszereknek megválasztásakor ezeket a szempontokat vettük figyelembe.

Az állatok jogi védelme általában a következő szinteket tartalmazza: a kegyetlenkedés elleni szabályozást, az állatok csoportjainak (például gazdasági haszonállatok) védelmét és az állatok különböző emberi tevékenységhez kapcsolódó védelmét. Az értekezésben a kiindulási pont az állatkínzás elleni fellépés. Jelen dolgozat az egyes országok állatkínzás elleni szabályozását a jéghegy csúcsának tekinti, amelynek vizsgálata és összehasonlítása révén bizonyos következtetések levonhatóak az állatvédelmi szabályozás egészére. Egy ország büntetőjoga – az *ultima ratio* („végső eszköz”) jellege miatt – olyan lakmusz-papír, amely utalhat az ország fejlettségére egyéb tekintetben is.

Jelen kutatás abból a hipotézisből indul ki, hogy az állatkínzás büntetőjogi szabályozásának részletessége, végső soron minősége összefügg az adott ország gazdasági, szociális, környezetvédelmi stb. fejlettségével is. Fontos hangsúlyozni, hogy a vizsgálat nem ok–okozati összefüggést gyanít az egymással összevetendő országgrangsorok között – például nem feltételezi, hogy az öngyilkosságok nagy száma befolyásolhatja az állatkínzás szabályozásának színvonalát, vagy fordítva –, sokkal inkább olyan szemmel vizsgálja ezeket a jelenségeket, hogy egyikből a másikra lehet-e következtetni, van-e közöttük összefüggés? Vagyis, a példánál maradva: amennyiben kisebb egy adott országban az öngyilkosságok aránya, alappal feltételezhető-e, hogy nagyobb az állatkínzás szabályozásának színvonala. A két jelenség nyilvánvalóan nem egymásból következik, azonban közös gyökerük lehet, mégpedig az adott társadalom általános állapota, az ott élők viszonyulása a világhoz.

Az elemzés egy jogösszehasonlító módszeren alapul, az állatkínzás büntetőjogi megítélésének térbeli különbségeit segít bemutatni Európában. Feltételezésünk szerint a történelmi múlt, a geopolitikai és a kulturális környezet, illetve a jogi hagyományok jelentősen hatnak az állatkínzás szabályozására. A kutatási folyamatot a **2. ábra** foglalja össze.

2. ábra: A kutatási folyamat lépései

3.3.1 Elméleti aspektus – nemzetközi komparatív jogelemzés

Az értekezés alapvető módszere a nemzetközi összehasonlító elemzés. A jogintézmények összevetése során elsősorban a különbségekre reflektáltunk, hiszen ezek szolgálhatnak alapul az elhatárolásokhoz. Az állatkínzás büntetőjogi megítélése egy szűkebb terület, amelyet a jogi környezetéből kiszakítva, a *tertium comparationis*, azaz a funkcionalitás alapján, a jogintézmény és elemei céljára összpontosítva vizsgálunk. Mindazonáltal érdemes megjegyezni: az egyes nemzeti jogrendek különbsége miatt a funkcionális alapon elkülönített elemek nem lesznek teljes mértékben összevethetőek, azonban összevetésük mégis jelentőséggel bír, hiszen a működésbeli azonosság köti össze a különböző országok szabályozási elemeinek heterogén csoportját.

Az elemzésben a büntetőjogi szempontot kiegészíti az állatok védelmének alkotmányos helyzete és az állatok jogi státusza is, mivel ez a két alapvetés nem csak az alkotmányjogban és a polgári jogban, hanem az egész jogrendszeren belül hatást gyakorol, beleértve a büntetőjogi szabályokat is.

Az állatkínzás, és jogkövetkezményei nem számszerűek, tehát közvetlenül nem mérhetőek. Az államok összehasonlítása az állatkínzás szabályozásának fejlettsége alapján kizárólag megközelítő adatok (ún. *proxyk*) révén lehetséges. Jelen vizsgálatban tizenöt ország került az összehasonlító táblázatba, az államok pedig kiválasztott szempontok alapján igen–nem dualitás alapján

kategorizálhatóak (0=nem, 1=igen). Míg a szempontok kiválasztása óhatatlanul tükrözi a szerző egyéni értékrendjét is (ún. *soft data*), a szempontokra adott bináris válaszlehetőségek objektívek és utánkereshetőek (ún. *hard data*) (PARSONS, 2011). A valóság és a hard data között a jogrendszerek és a jogi kultúrák eltéréséből fakadóan előfordulhatnak árnyalatnyi eltérések.

A szempontokat úgy fogalmaztuk meg, hogy az azokra adott „igen” válasz egy differenciáltabb, „jobb” szabályozást feltételez, mint a nemleges válasz. Az adatok összesítése nem okoz nehézséget, hiszen egynemű adatokat kezel a vizsgálat. Egyetlen mutató (index) egyszerűbben, közérthetőbben képes információt adni bonyolult kérdésekről, így azok a nem szakemberek számára könnyebben értelmezhetőek. Emellett az indexek a jogi viták során külső mérceként is alkalmazhatók, és ezáltal kijelölhetik a kívánatos politikai irányt is (JAKAB, 2015).

A szempontrendszer vizsgálatakor minden egyes kritériumnak utánanéztünk az adott ország megfelelő jogforrásánál, így összesen 405 (15 ország X 27 szempont) igennel vagy nemmel megválaszolható kérdésre kerestük a választ a hazai és külföldi jogforrásokban. (A 27 szempont konkrét felsorolását az Eredmények fejezet tartalmazza.)

Az így létrehozott indexnek a „Súlyozatlan Anty–Cruelty Criminal Index” (Súlyozatlan ACCI) nevet adtunk.

Egyes szempontok nagyobb jelentőséggel bírnak, így ezek súlyozása indokolt. A súlyozás ellen az szól, hogy a pontos súlyok meghatározása a szakértői konszenzus hiánya miatt nem lehetséges objektív módszerrel (JAKAB, 2015). A választott megoldás szerint mégis használunk súlyozásokat a vizsgálat során, mert ezek hiányában kevésbé valóságos lenne az eredmény. Nem lenne alátámasztható például az, hogy az egész jogrendszert meghatározó alkotmányos szempont miért nem hangsúlyosabb, mint egy részletszabály. Az aggregált súlyozott értékek elnevezése a disszertációban „Elméleti (Súlyozott) Anty–Cruelty Criminal Index”, vagyis „Elméleti (Súlyozott) ACCI”.

Az értékelés végeztével az ACCI alapján kialakul egy országgrangsor, amelyben az országok pontszámai közötti különbségek nem irányadóak, fontos azonban a kialakult sorrend. A legtöbb pontot kapott ország jelen tanulmány szempontjából a legrészletesebb, „legjobb” ítélt állatkínzást érintő szabályozással bír.

3.3.2 Gyakorlati aspektus – korrekció a végrehajtás hatékonyságával

A pusztán jogalkotói/jogforrási elemzést kiegészítjük a végrehajtás sikerességére vonatkozó adatokkal. Ehhez egy létező index, az World Justice Project által kiszámolt jogállamiság index végrehajtásra vonatkozó adatait vesszük alapul, amelyekkel korrigáljuk az országhoz tartozó értékeket.

A jogszabály–elemzés és a végrehajtásra vonatkozó index segítségével egy összpontszámot rendelünk az országokhoz, ezek lesznek a korrigált országgrangsort kialakító értékek. Az így módosított index elnevezése „Korrigált (Gyakorlati) Anty–Cruelty Criminal Index”, vagy rövidebben „Gyakorlati (Korrigált) ACCI”.

Egyes szempontok szoros tematikus egységet alkotnak, ezek részindexbe rendezése indokolt. A részindexet tematikusan önmagukban is egy dimenziót képeznek, és összehasonlító elemzés alapjául szolgálhatnak. Ezek a mutatók a végső mutatónál kevésbé elvontak, egy–egy szempontnál azonban elvontabbak lesznek. A részindexek alapján az országokat csoportokba soroljuk, amely újabb összevetéseket tesz lehetővé.

3.3.3 A vizsgált jogi és jogon túli kritériumok körének meghatározása

A vizsgált szempontok kiválasztása és értékelése négy lépcsőben történt, objektív tényeken alapuló, de szubjektívebb, szakmai döntéseket is magában foglaló folyamat volt. A döntések kapcsán leginkább etikai szempontokat tekintettünk irányadónak, mind az állatok, mind az emberek szempontjából. Vagyis követendőnek azokat a megoldásokat tekintettük, amelyek humánusnak bizonyulnak és hozzájárulnak az egyetemes értékekhez, valamint az állatok és környezetünk védelméhez.

Az **első lépcsőben** feldolgoztuk a vonatkozó, hatályos joganyagot. A jogforrások kapcsán az állatok alkotmányjogi megítélésére, jogi státuszára és az állatkínzás büntetőjogi megítélésére vonatkozó rendelkezéseket vizsgáltuk, vagyis az adott ország alkotmányát, illetve jellemzően a polgári és a büntető törvénykönyvet. A jogforrásokat vizsgálva nyilvánvalóvá vált, hogy egyes országokban a kizárólag a büntető törvénykönyv, másutt más jogszabályok, például az állatvédelmi törvény tartalmazott az állatkínzás vonatkozásában büntető (jellegű) szabályokat, amelyek időnként szabálysértésszerű tényállásokkal is keveredtek. A jobb összehasonlíthatóság kedvéért jelen vizsgálatba kizárólag azok a jogforrások kerültek, amelyek a szabadságvesztés büntetés lehetőségét is előírják.

A visszatérő elemek mellett elkülönítettünk néhány olyan egyedülálló, markáns szabályozást, amelyek – bár nem bírnak döntő jelentőséggel – de precedensként vagy érdekességként megemlíthetőek (például az állatok „méltóságának” megjelenése, vagy az üzleti célú állatkínzás intézménye).

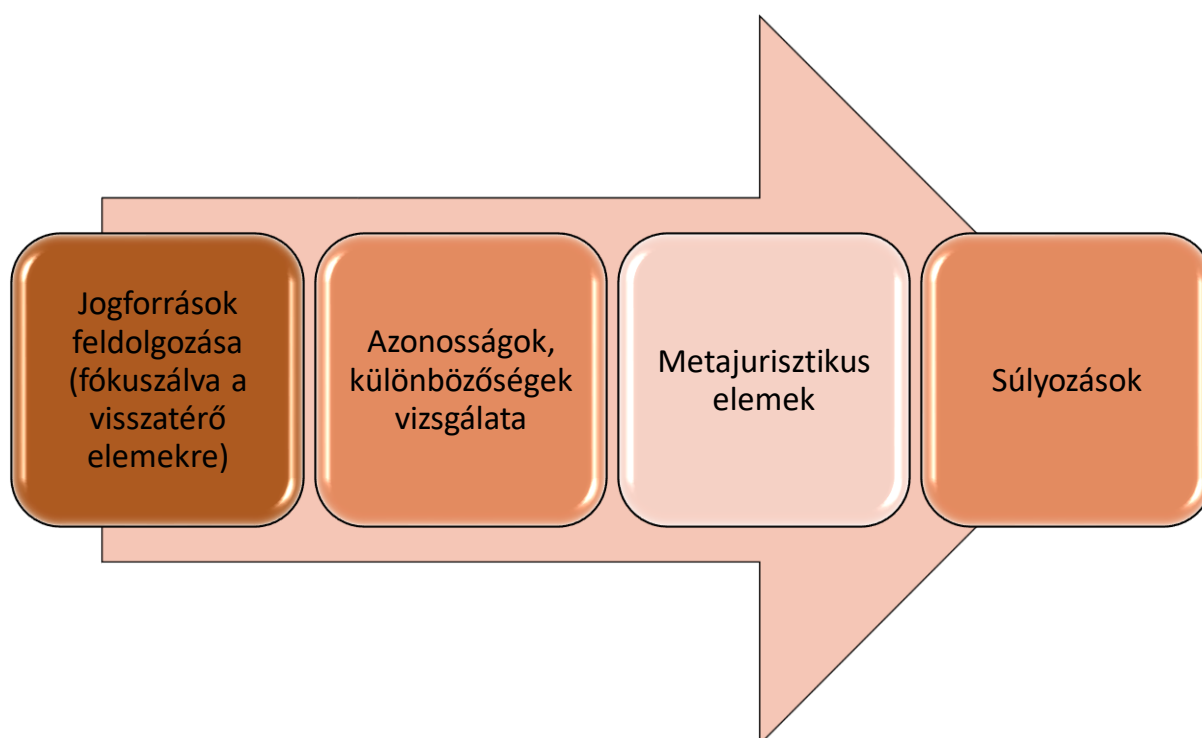
A **második lépcsőben** megvizsgáltuk a visszatérő elemek közül az azonosságokat és a különbözőségeket. Az azonosságok (vagyis azok a szempontok, amelyek esetében minden egyes vizsgált országnál igen, azaz 1 az érték) számbeli kisebbségben vannak az olyan kritériumokhoz képest, amelyek esetében nagyok az eltérések.

A **harmadik lépcsőben** egyéb, metajurisztikus (jogon túli) elemeket is figyelembe vettünk, akár úgy, hogy történeti kontextusba helyeztük a szabályozást (mióta része az állatkínzás elleni büntetőjogi szabályozás a jogrendszernek), akár úgy, hogy az ország sajtója vagy az elérhető, végrehajtást érintő kérdések tanulmányozásával figyelmünk ráirányult a nagyobb társadalmi érdeklődést kiváltó szempontokra.

A **negyedik lépcsőben** a jogforrasi hierarchiát és metajurisztikus szempontokat is figyelembe véve meghatároztuk azokat a kiemelt szempontokat, amelyek esetében a kapott érték súlyozása indokolt. A súlyozást minden esetben objektív szakmai érvek támasztják alá.

A kritériumrendszer kidolgozási folyamatának négy lépcsőfokát a **3. ábrán** foglaltuk össze.

3. ábra: A jogi és jogon túli kritériumrendszer kidolgozási folyamata

A folyamat eredményeként fennmaradó szempontokat a következő jogelméleti felosztás alapján csoportosítottuk:

- a törvényi tényállás tárgyi oldala (objektív tényállási elemek): cselekmény, eredmény, okozati összefüggés, az elkövetés módja, eszköze, helye, ideje, elkövetési tárgy (passzív alany);
- a törvényi tényállás alanyi oldala (szubjektív tényállási elemek): szándékosság, gondatlanság.

A felsorolt elemek egy részét nem volt indokolt szerepeltetni a vizsgálatban, viszont kiegészült a lista az alkotmányos, a jogi státuszra vonatkozó és a szabályozás történetiségét érintő szempontokkal.

Az értékelés kapcsán néhány fontos megállapítás tehető, amelyek kiindulópontként szolgálnak. *Egyrészt*, a differenciáltabb, részletesebb jogalkotást jobb minőségüként kezeljük. *Másrészt* a nagyobb pontszám jobb minőséget tükröz a megítélésünk szerint. *Harmadrészt*, helyenként pontokkal díjaztuk azt is, ha egy jogszabályban az utalásnál kedvezőbb, explicite megfogalmazott, egyértelmű rendelkezést találunk (például az állatok jogi státusza kapcsán). *Negyedrészt*, amennyiben hosszabb idő állt az adott országban a jogalkalmazók rendelkezésére, vagyis korán megjelent a szabályozásban az állatkínzás, azt feltételeztük, hogy az ehhez való alkalmazkodás, a joggyakorlat is kedvezőbb szinten áll, így megjelent a vizsgálatban az időbeli dimenzió is.

A szempontok – tematikusan összetartozó – egy része a fokozatosság elve alapján épül fel, vagyis egy nagyobb fokozatú szempontnak való megfelelés magában foglalja a kisebb fokozatú szempontnak való megfelelést is. Ha valamelyik országban például az állatkínzásért maximálisan kiszabható szabadságvesztés időtartama 3 év, az azt jelenti, hogy az ország megfelelt annak a követelménynek is, amely a 2 évben maximálható szabadságvesztésre vonatkozik.) A szempontoknak való megfelelés a súlyozatlan rangsorban minden szempont esetében 1 pontot jelent az összesítéskor.

3.3.4. Az értékelés folyamata, az országrangsorok meghatározása

A vizsgálatba vont országok állatkínzással kapcsolatos büntetőjogi szabályozását érintő adatgyűjtésünk és ennek elemzése rámutat a büntetőjogi szabályok különböző jellegére, eltérő szigorúságára, részletességére. Az az alaptétel számít kiindulópontnak, hogy a differenciáltabb, többféle körülményre kiterjedő, és a jogalkalmazásnak több lehetőséget adó szabályozás (egy észszerű határig) jobban képviseli az állatok védelmét.

A felsorolt szempontok duális (igen–nem, vagyis 1–0) értékelését követően, az értékek összege minden országhoz egy számot (az ACCI indexet) rendeli, amely alapján az országok csökkenő sorrendbe állíthatóak, úgy, hogy a legnagyobb érték a legfejlettebb szabályozáshoz tartozik. Összességében három rangsor alakítható ki:

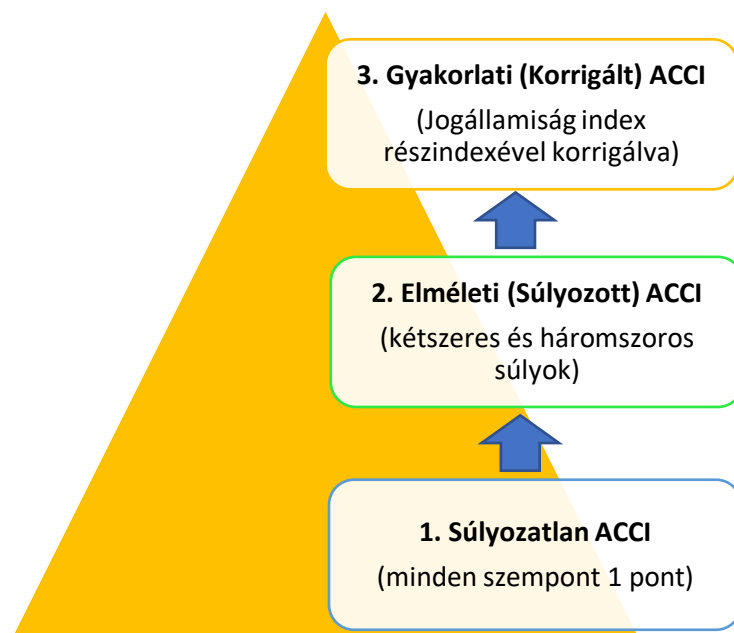
1. Súlyozatlan ACCI-rangsor – önmagában alkalmazása kevésbé indokolt, mivel az egyes szempontok nem tekinthetőek azonos jelentőségű kritériumoknak.
2. Elméleti (Súlyozott) ACCI-rangsor – a legmeghatározóbbnak ítélt szempontok háromszoros súllyal, a közepesen fontossként értékelt szempontok kétszeres súllyal szerepelnek, lehetővé téve a szempontok között differenciálást (lásd 3.3.4.1 fejezet a súlyozás szükségességéről).

3. Gyakorlati (Korrigált) ACCI-rangsor – A jogállamiság index végrehajtásra vonatkozó adataival történő korrigálás eredményeképpen felállított rangsor (az elméleti vizsgálat gyakorlati szempontokkal is kiegészül).

Az ún. állatvédelmi index, illetve a hagyományos és egyéb mutatók alapján felállított országgrangsorokat a súlyozott és a korrigált ACCI alapján összeállított rangsorral vetjük össze.

A Súlyozatlan, Súlyozott és Korrigált ACCI létrehozása egy logikai sort képez, amelyet a **4. ábrán** foglaltunk össze. A Súlyozott ACCI-t a Súlyozatlanból képezzük, egyes szempontok kétszeres, illetve háromszoros súlyozásával, majd ezek összértékével. A Korrigált ACCI a Súlyozott ACCI-ből jön létre, méghozzá úgy, hogy a súlyozott értékeket korrigáljuk a Jogállamiság Index végrehajtásra vonatkozó részindexével.

4. ábra: A Súlyozatlan, Súlyozott és Korrigált ACCI létrehozásának folyamatábrája

3.3.4.1 Elméleti (Súlyozott) ACCI létrehozásának folyamata, a súlyozás szükségessége

JAKAB (2015) szerint „a jogászai munka igen jelentős része (sokak szerint a legfontosabb része) a fogalmi elemzés”. Jelen munka során kialakítottunk egy olyan szempontrendszert, amely lehetővé teszi az állatkínzás büntetőjogi szabályozásának nemzetközi összevetését, illetve egy indexet képeztünk, amely a számszerűsítés követelményét hozta magával. Az elemzett tényezők (jogintézmények, tényállási elemek stb.) objektíven, abszolút mérőszámokkal nem mérhetőek, egy jogrendszer minősége közvetlenül nem számszerűsíthető, így proxy-kat (közelítő adatokat) tartalmaz a vizsgálat. Mind a szempontrendszer létrehozásakor, mind a súlyozás megállapításakor szükségszerűen szakértői becslések, döntések sorozatát hoztuk. Minden egyes szempont és súly meghatározásakor egyéni mérlegelésre, az egyes kategóriákba illeszkedés kapcsán pedig

tűrészhatárok kialakítására volt szükség. Az egyes országokban fellelhető tényezők nem vethetőek össze hiánytalanul, hiszen valós tartalmukat számos körülmény (jogkultúra, nyelv, kontextus stb.) befolyásolja. A szempontok és a súlyozás meghatározását minden esetben alapos szakmai indoklás, magyarázat támasztja alá, és – a lehetőségekhez képest – figyelemmel voltunk a reprodukálhatóság követelményére is.

Amennyiben az egyes szempontokra adott pozitív választ egységesen 1-es értékkel „jutalmazzuk”, majd összeadjuk az így kapott értékeket, létrejön a Súlyozatlan ACCI, amely esetében minden szempontot azonos súlyúnak tekintünk. Ez azonban egy újabb döntéshelyzet elé állít: szükséges-e az egyes szempontok relatív fontosságának megkülönböztetése, vagyis súlyozás, és ha igen, milyen módszerrel. JAKAB (2015) erről így vélekedik: „a súlyozás mellett az szólna, hogy egyes jellegzetességek nyilván fontosabbak (pl. a jogállamiság szempontjából fontosabb, hogy a rendőrség nem lőhet le büntetlenül véletlenszerűen kiválasztott ártatlan civileket, mint az, hogy a bírósági perek egy éven belül befejeződjenek), de ellene szól, hogy a pontos súlyok meghatározása nem nagyon lehetséges objektív módszerrel (részben tudáshiány miatt, részben ezzel összefüggésben a szakértői konszenzus hiánya miatt). ... A súlyozás alapjául szolgáló előfeltevéseket világosan és explicit módon közölni kell.” Mind a kettőre van példa a szakirodalomban (JAKAB, 2015). Jelen esetben a súlyozatlan index használata önmagában hibás lenne, hiszen például az alkotmányos szempont relatív fontossága egyértelműen jelentősen nagyobb, mint egy minősített eseté. Ezek után a konkrét súlyozási eljárásról kellett döntést hozni. A súlyozási eljárás megválasztása nem definiálható kategorikusan, az irodalom a körülmények függvényében megválasztandónak határozza meg (KAVAS, 2007). A lehetséges súlyozási módszerek (sorba rendezés, páros összehasonlítás stb.) áttekintése után (BOZÓKI, 2006) a közvetlen szakértői megadás bizonyult megfelelőnek, alapos szakmai indoklás mellett minden esetben, illetve egyszeres, kétszeres, illetve háromszoros súly használata mellett. A Súlyozatlan ACCI súlyozása révén jött létre az Elméleti (Súlyozott) ACCI.

3.3.4.2 Gyakorlati (Korrigált) ACCI alapján felállított rangsor

A „World Justice Project” (WJP) nevű szervezet jogállamiság-indexe 113 országban vizsgálja a jogállamiság helyzetét, méghozzá 3.000 szakértői felmérés és 110.000 háztartásban végzett kutatás alapján. Elsődleges forrásként az index nyolc tényező vizsgálata révén ítéli meg az adott országban a jogállamiság állapotát. A tényezők a következők: a kormányzati hatáskörök korlátai, a korrupció, az átlátható kormányzás, az alapvető jogok, a rend és a biztonság, a szabályok végrehajtása, a polgári és a büntető igazságszolgáltatás. A 2017–2018-re vonatkozó jelentés a hetedik olyan felmérés, amely e metodológia alapján elkészült (WJP, 2018).

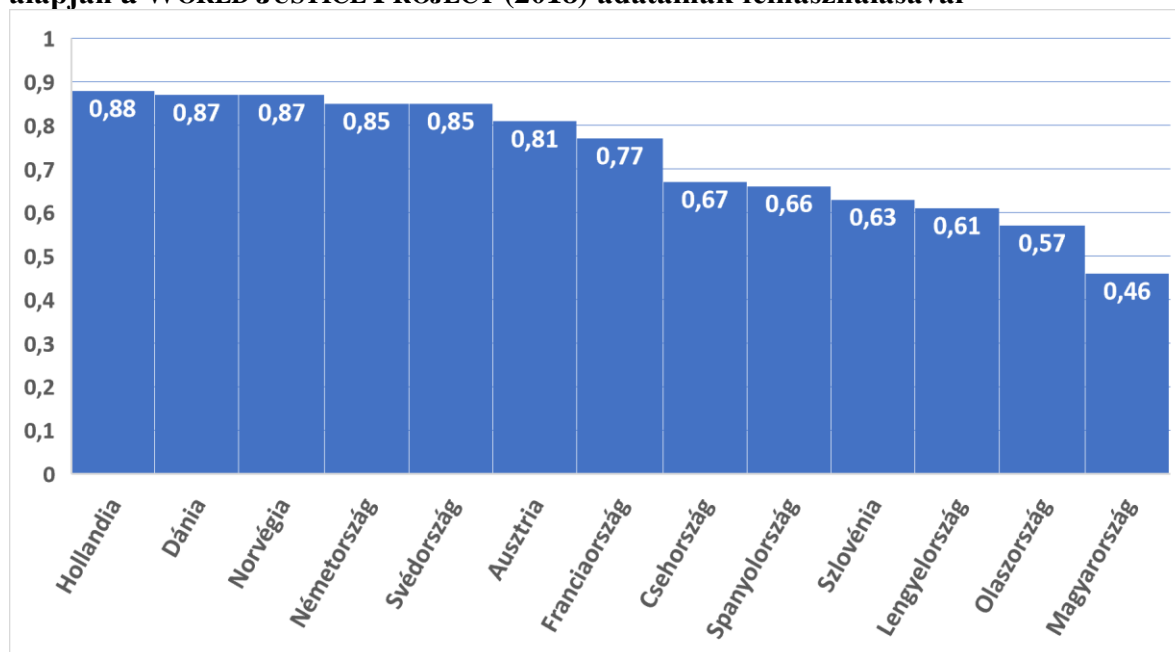
A WJP jogállamiság–indexe kvantitatív módon tükrözi a jogállamiság gyakorlati érvényesülését, azonban e helyütt is érdemes megjegyezni: az index alapját képező tényezők és források kiválasztása szükségképpen hordoz szubjektív elemeket, vagyis nem megkérdőjelezhetetlen abszolútum, csupán egy eszköz arra, hogy tovább árnyaljuk az állatkínzással kapcsolatos képet. JAKAB (2015) szerint a szélsőségek helyett a maguk helyén kell kezelni ezeket az indexeket: „hasznos kiegészítő információkként, amelyek segíthetnek ugyan az összkép megértésében és a megfelelő kérdések feltevésében, de amelyeket nem szabad kritikátlanul kezelnünk”.

Mindezt figyelembe véve, az indexet megalapozó nyolc faktor közül jelen vizsgálatban a végrehajtásra vonatkozó részelemzést használtuk fel. A cél annak meghatározása volt, hogy az elméletet (alapvetően a hatályos jogszabályok alapján meghatározott rangsort) mennyiben befolyásolja a gyakorlat, vagyis a jogszabályokat az adott államban milyen sikerrel hajtják végre. Az index végrehajtásra fókuszáló faktora többek között a hatékonyságot kutatja. Ez a tényező nem veszi figyelembe, hogy a jogalkotási tárgyköröket megfelelően határozták-e meg, és azt sem, megfelelően szövegezett és releváns-e az adott jogszabály, kizárólag annak érvényesítésére fókuszál (WORLD JUSTICE PROJECT, 2018).

Egy–egy ország végrehajtásra vonatkozó részindexének beemelése az állatvédelmi gyakorlatba releváns, hiszen jellemzően ugyanaz az intézményrendszer folytatja le az állatvédelemmel kapcsolatos eljárásokat (hivatalok, bíróságok, rendőrségek stb.), amely egyéb ügyekben is eljár.

Az **5. ábra** a jelen munka által vizsgált országokat tartalmazza, a jogállamiság–index végrehajtásra koncentráló faktora alapján (WORLD JUSTICE PROJECT, 2018). Svájc és Szlovákia jogállamiság–indexét nem vizsgálta a World Justice Project.

5. ábra: Az országok rangsora a Jogállamiság index végrehajtásra vonatkozó részindexe alapján a WORLD JUSTICE PROJECT (2018) adatainak felhasználásával

3.3.4.3 Az országok csoportosítása részindexek alapján

Az egyes szempontokat – tematikus hasonlóságuk miatt – részindexekbe rendeztük, amelyek további, országok közötti összehasonlításokra adnak lehetőséget.

A részindexek alapján megalkottuk a vizsgált országok súlyozatlan és súlyozott rangsorait, majd a súlyozott három rangsor alapján országcsoportokat hoztunk létre, amelyek azt mutatják, hogy az országok az adott szempontok alapján milyen szinten helyezkednek el. Az országokat halmazokba rendeztük, így tettük szemléletessé a részindexek alapján nyújtott „teljesítményt”.

3.3.5 Az ACCI összevetése más gazdasági–társadalmi mutatókkal

Az állatkínzás büntetőjogi aspektusai alapján meghatározott országgrangsort összevetettük egyéb, már létező mutatók alapján felállított országgrangsorokkal, és azt vizsgáljuk, van-e együttmozgás közöttük. Az alábbiakban találhatóak azok a hagyományos és alternatív gazdasági mutatók, amelyek az összevetések alapjául szolgálnak. Az állatvédelmi index – bár a vizsgált tizenöt ország közül csupán tízet szerepeltet elemzésében – tematikáját tekintve a legközelebb áll a jelen kutatáshoz. A hagyományos és új szemléletű gazdasági–társadalmi–környezeti mutatók alapján felállított országgrangsorok a **1.1, 1.2 és az 1.3 mellékletben** találhatóak, az állatvédelmi index részindexei és az ezek alapján felállított országgrangsor az **2. mellékletben**.

A vizsgálat során a súlyozott és a jogállamiság index végrehajtásra vonatkozó részindexével korrigált ACCI-országgrangsort (Elméleti és a Gyakorlati ACCI) – **hagyományos gazdasági**

mutatóként – elsőként a vásárlóerő–paritáson számolt, egy főre jutó bruttó hazai termék (GDP) alapján felállított 2017–es országgrangsorral vetettük össze. Az ACCI-országgrangsorokat ezután összevetettük olyan országgrangsorokkal, amelyek egyes **létező újszerű gazdasági-társadalmi-környezeti statisztikák, mutatók** adatait felhasználva készültek. A felhasznált újszerű mutatók kiválasztása során előnyt élveztek azok, amelyek vagy a környezetvédelmi szempontokkal, illetve az emberek fizikai vagy mentális egészségével vannak összefüggésben. A felhasznált OECD statisztikák a következők voltak: születéskor várható élettartam, az öngyilkosságok száma, környezetvédelemmel kapcsolatos kormányzati K+F kiadások aránya. A Világbank adatai közül a csecsemőhalandóságra vonatkozó adatokat, valamint a megújuló energiaforrásokra vonatkozó adatokat használtuk fel, amely a megújuló energiaforrások arányát mutatja a teljes energiafelhasználáshoz képest. A rangsorokat mindezekén túl összevetettük a Világgazdasági Fórum versenyképességi rangsorából származtatott országgrangsorral, az ENSZ emberi fejlettségi indexe (HDI), a Boldog Bolygó Index (Happy Planet Index) és az ökológiai lábnyom alapján felállított országgrangsorral is.

A felhasznált hagyományos és új szemléletű mutatókat két kategóriába, a **gazdasági jóléti** („welfare”) és a **környezeti–egészségügyi–mentális jóléti** („well-being”) kategóriába soroltuk (6. ábra). A HDI-ben mind a két kategóriába tartozó elemek fellelhetők.

6. ábra: A vizsgálat során felhasznált hagyományos és újszerű gazdasági–társadalmi-környezeti mutatók csoportosítása

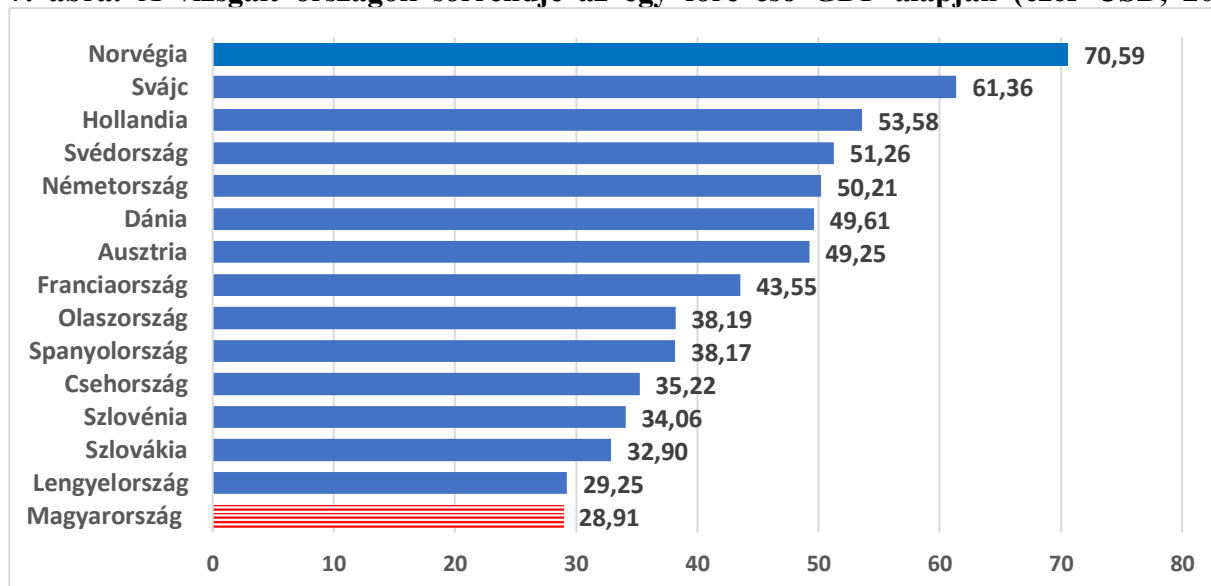

A továbbiakban sorba állítottuk az országokat azon adatok figyelembevételével, amelyek a kutatás során a rangsorképzés alapjául szolgáltak. Ezeket az adatokat az ábrákon jelöljük.

3.3.6.1 GDP

A GDP-t mind a Nemzetközi Valutaalap, mind a Világbank, mind az Egyesült Nemzetek Szervezete méri. Jelen vizsgálat során a Nemzetközi Valutaalap 2017-es adatait használjuk fel (INTERNATIONAL MONETARY FUND, 2018). A 7. ábra a felhasznált adatok szerint állítja sorrendbe a vizsgált országokat.

7. ábra: A vizsgált országok sorrendje az egy főre eső GDP alapján (ezer USD, 2017)

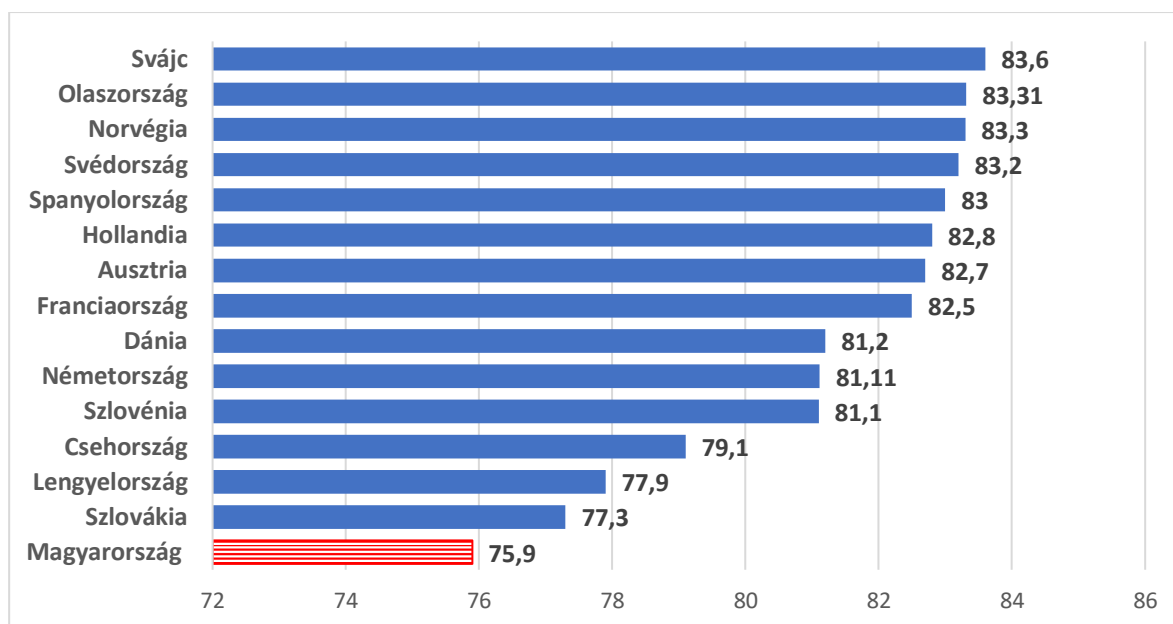

Forrás: Nemzetközi Valutaalap (2018) alapján saját szerkesztés

3.3.6.2 Születéskor várható élettartam

Az OECD statisztikái az ún. „komponensmegközelítésen” alapulnak, amely szerint a társadalmi életkörülmények komponensekre (háztartás, foglalkoztatás, egészségügy, iskoláztatás stb.) bonthatók és ebben a formában mérhetőek (TAMÁS, 2013). Az egészségüggyel kapcsolatos szempontok körében találunk felmérést – sok egyéb mellett – a várható élettartamról, és az öngyilkosságok gyakoriságáról is (OECD, 2019). Az OECD élettartamot érintő statisztikái közül jelen vizsgálat azt veti össze az ACCI rangsorokkal, amelyik a születéskor várható élettartamra vonatkozik, 2017-es adatokat tartalmaz a vizsgált országok teljes lakosságára vonatkozóan (8. ábra). A születéskor várható élettartamot úgy határozzák meg, hogy kiszámolják: az újszülött várhatóan mennyi ideig fog élni, ha a halálozási arány nem változik. A születéskor várható élettartam az egyik leggyakrabban használt egészségügyi állapotmutató. A születéskor várható élettartam növekedése számos tényezőnek tulajdonítható, beleértve az életszínvonal emelkedését, az életstílus javulását és a jobb oktatást, valamint a minőségi egészségügyi szolgáltatásokhoz való jobb hozzáférést (OECD, 2018a).

8. ábra: A vizsgált országok sorrendje a születéskor várható élettartam alapján (év, 2017)

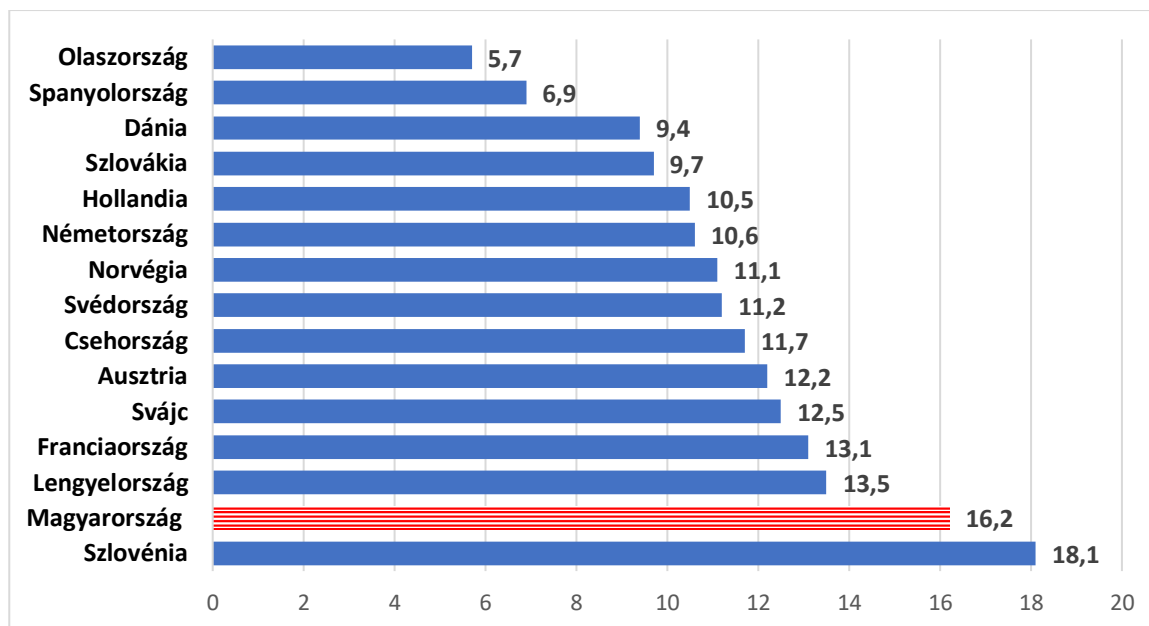

Forrás: OECD (2018) alapján saját szerkesztés

3.3.6.3 Öngyilkosságok száma

Az öngyilkossági ráta meghatározása során azokat a haláleseteket veszik számításba, amelyeket egy személy szándékosan kezdeményezett és hajtott végre, még hozzá a végzetes kimenetel előzetes ismeretében. Az adatok országonkénti összehasonlíthatóságát számos kritérium befolyásolja, beleértve azt is, hogy miként állapítható meg az ember öngyilkosságának szándéka. Az arányok a 2010-es OECD-népességre vonatkoznak, az adatok eredeti forrása a WHO Halálozási Adatbázisa. A mutatót mindkét nem esetében vizsgáljuk, és a 100 000 lakosra jutó halálesetek számát tünteti fel (**9. ábra**). Minden ország esetében a legutolsó rendelkezésre álló adatokat használta fel az OECD, a legutolsó adatok 2014-esek (OECD, 2018b).

9. ábra: A vizsgált országok sorrendje az öngyilkosságok alapján (eset/100,000 fő, 2014)

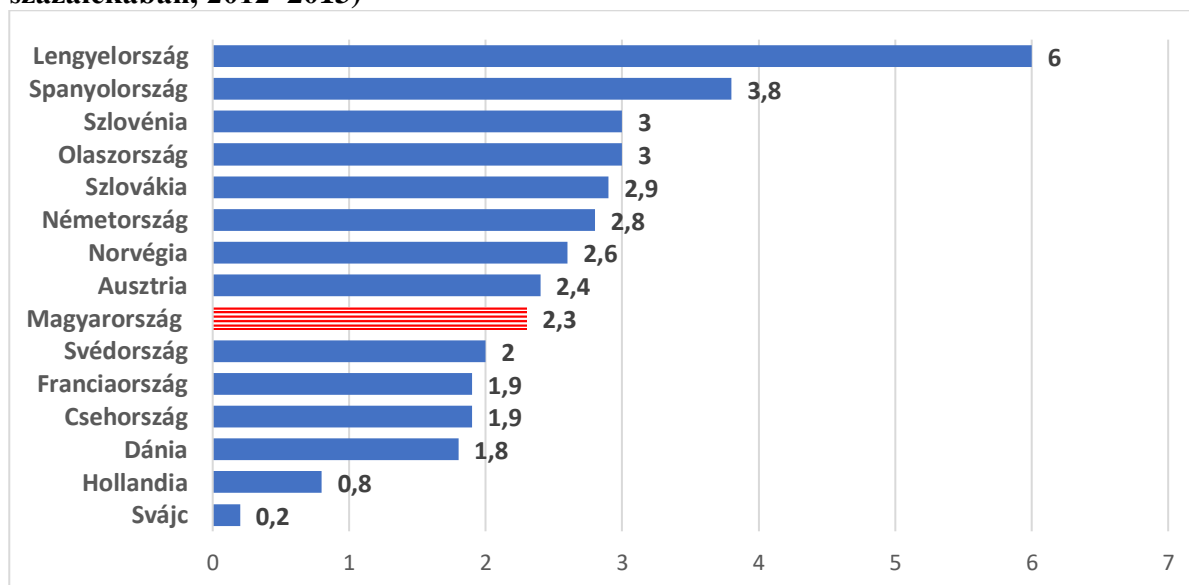

Forrás: OECD (2018) alapján saját szerkesztés

3.3.6.4 Környezetvédelemmel kapcsolatos kormányzati kiadások (OECD)

A vonatkozó OECD statisztikát a 2012–2013-as évek átlaga alapján számították. A „környezeti K+F” (kutatás–fejlesztés) arányát vizsgálja a statisztika, a teljes K+F-re szánt GDP-hányad százalékában (**10. ábra**). A környezeti K+F alatt értünk minden olyan kiadást, amelyek a környezetvédelmi problémák kezelésére irányuló eszközök azonosítására, kifejlesztésére szolgálnak (OECD, 2015).

10. ábra: A vizsgált országok sorrendje környezeti K+F költség alapján (a teljes K+F költség százalékában, 2012–2013)

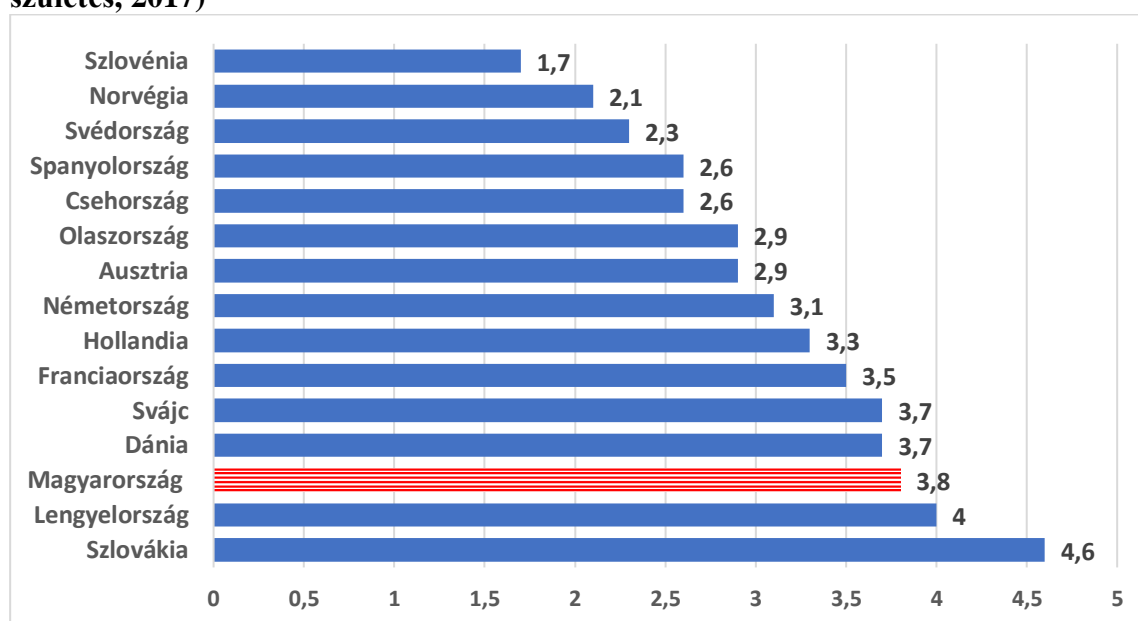

Forrás: OECD (2015) alapján saját szerkesztés

3.3.6.5 Csecsemőhalandóság

A Világbank demográfiai jellegű társadalmi–egészségügyi mutatója a csecsemőhalandóság. A csecsemők halálozási arányát úgy határozzák meg, hogy az egy évesnél fiatalabb gyermekek halálesetének számát jelölik 1000 élve születésenként. A csecsemőhalandóság országok közötti eltéréseinek egy része annak eredménye, hogy eltérő a koraszülött csecsemők nyilvántartásának gyakorlata. Európában számos ország az élve születettként nyilvántartás feltételeként szabja, hogy a csecsemő legalább 22 hetes legyen, illetve érje el az 500 g születési súlyküszöböt. Jelen vizsgálathoz a Világbank 2017-es adatait használtuk fel (WORLD BANK, 2018) (11. ábra).

11. ábra: A vizsgált országok sorrendje a csecsemőhalandóság alapján (eset/1000 élve születés, 2017)

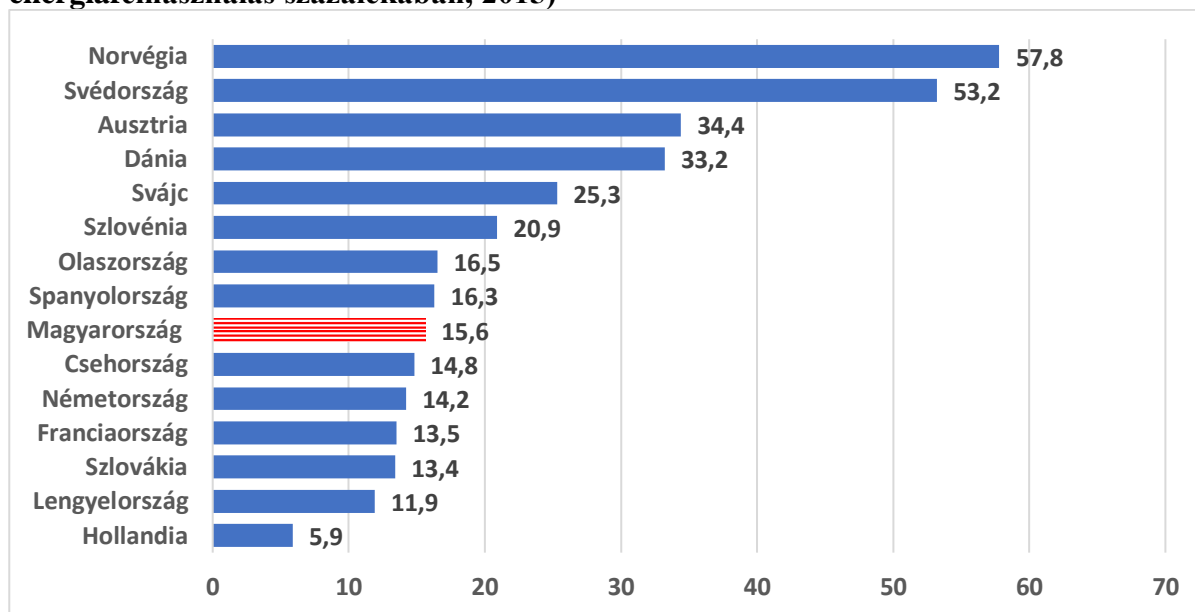

Forrás: World Bank (2018) alapján saját szerkesztés

3.3.6.6 Megújuló energiaforrások

A Világbank legutóbb 2015-ben mérte meg a megújuló energiaforrások arányát a teljes energiafogyasztás százalékában, ezeket az adatok a 12. ábrán találhatóak (WORLD BANK, 2015).

12. ábra: A vizsgált országok sorrendje a megújuló energiaforrások aránya alapján (a teljes energiafelhasználás százalékában, 2015)

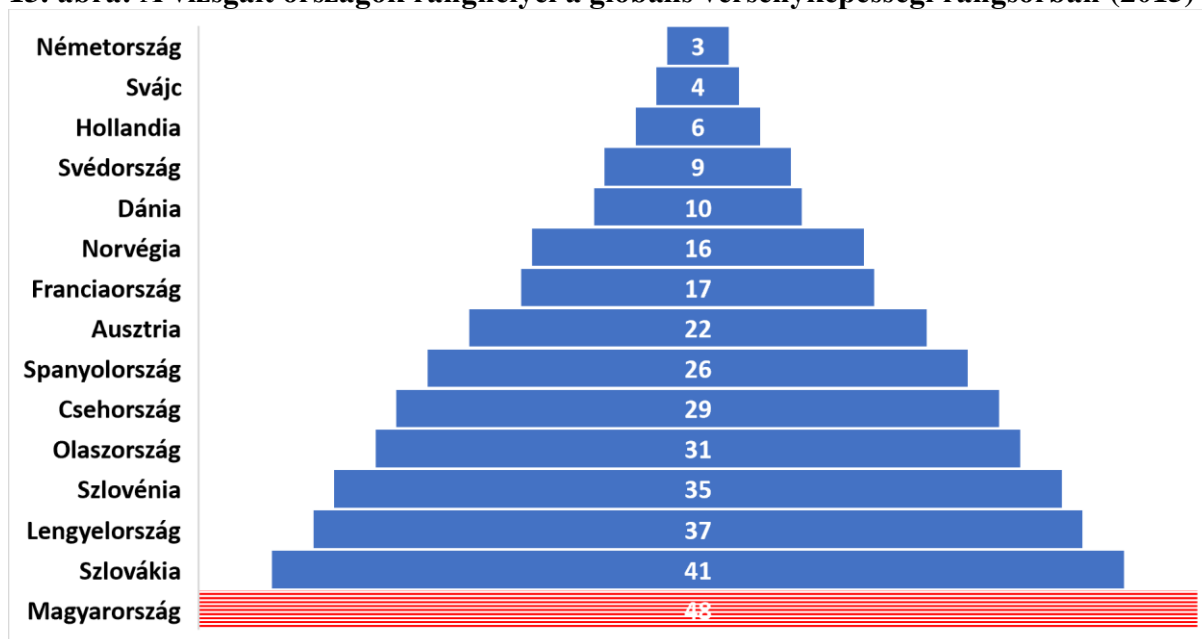

Forrás: World Bank (2015) alapján saját szerkesztés

3.3.6.7 Versenyképesség

A Világ gazdasági Fórum nevű non-profit, önmagát függetlennek valló szervezet legismertebb kiadványa a Globális versenyképességi jelentés, amely az egyes nemzetgazdaságok versenyképességét értékeli a világpiacra. A jelentés 98 változóból áll: a legfontosabb faktorok között olyan szempontok szerepelnek, mint a makrogazdasági stabilitás; az egészség; a munkaerőpiac, a pénzügyi rendszer vagy az innovációs képesség (SCHWAB, 2018). A **13. ábrán** a vizsgált országok a globális versenyképességi rangsorban betöltött helye látható, a későbbiekben ezeket konvertáltuk egy 15 elemű rangsorra (WORLD ECONOMIC FORUM, 2019).

13. ábra: A vizsgált országok ranghelyei a globális versenyképességi rangsorban (2015)

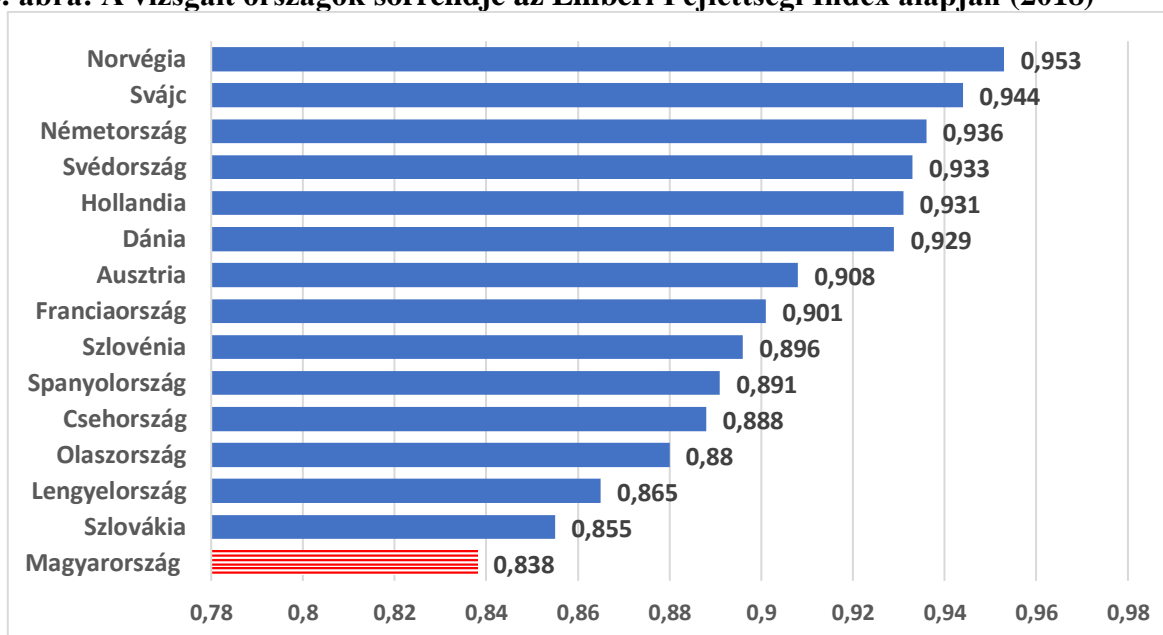

Forrás: World Economic Forum (2019) alapján saját szerkesztés

3.3.6.8 Emberi Fejlettségi Index (HDI)

A HDI-t úgy képezik, hogy mindhárom összetevőjéből (GDP, születéskor várható élettartam, oktatás) egy 0 és 1 közötti indexet hoznak létre, majd ezeket átlagolják, így a HDI maga is egy 0 és 1 közötti érték lesz. A vizsgált országok kutatásban felhasznált HDI értékeit a **14. ábra** szemlélteti (UNITED NATIONS DEVELOPMENT PROGRAMME, 2018).

14. ábra: A vizsgált országok sorrendje az Emberi Fejlettségi Index alapján (2018)

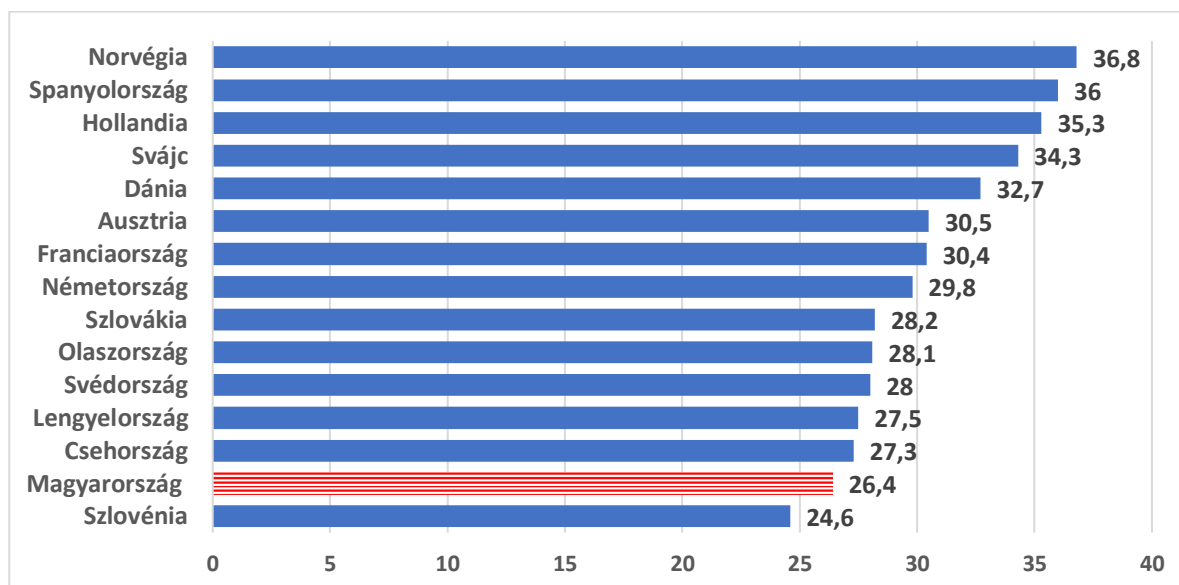

Forrás: United Nations Development Programme (2018) alapján saját szerkesztés

3.3.6.9 Boldog Bolygó Index (HPI)

A Happy Planet Index annyiban tér el a többi vizsgált jóléti mutatótól, hogy tartalmaz szubjektív mérési elemet is. A születéskor várható élettartamot és a szubjektív felmérés alapján mért elégedettséget korrigálják az eredmények egyenlőtlenségeivel, és elosztják az ország ökológiai lábnyomával. A pontos eredményül kapott szám minél nagyobb, annál jobb az adott állam helyzete (NEW ECONOMICS FOUNDATION, 2016). A vizsgálatban a legutóbbi elérhető, 2016-os adatokat használtuk fel, ezek a **15. ábrán** láthatóak.

15. ábra: A vizsgált országok sorrendje a Boldog Bolygó Index alapján (2016)

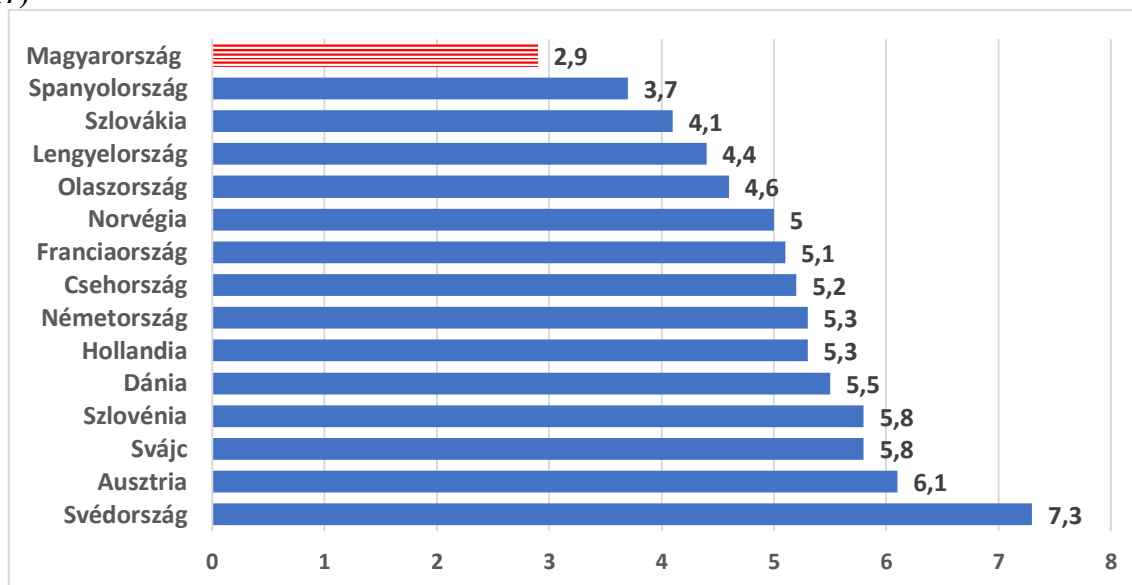

Forrás: New Economics Foundation (2016) alapján saját szerkesztés

3.3.6.10 Ökológiai lábnyom

Az ökológiai lábnyom azt fejezi ki, hogy egy adott országnak, adott technológiai fejlettség mellett milyen mennyiségű természeti erőforrásra van szüksége (**16. ábra**). Az ökológiai lábnyom hat tényezőből tevődik össze: a szén lábnyomból, a legelő lábnyomból, az erdő lábnyomból, a halászati lábnyomból, a szántó lábnyomból és a beépített területekből. A lábnyomot globális hektárban mérik (GLOBAL FOOTPRINT NETWORK, 2019).

16. ábra: A vizsgált országok sorrendje az ökológia lábnyom alapján (globális hektár, 2017)

Forrás: Global Footprint Network (2019) alapján saját szerkesztés

3.3.6.11 Állatvédelmi Index (World Animal Protection)

Az Állatvédelmi Indexet a World Animal Protection nevű szervezet a következő európai országokban méri: Ausztria, Ukrajna, Dánia, Franciaország, Németország, Olaszország, Hollandia, Lengyelország, Románia, Spanyolország, Svédország, Svájc, Törökország, Egyesült Királyság. Ebből következően nincs teljes átfedés a jelen munka által vizsgált országok és az Állatvédelmi Indexszel rendelkező országok között. Az összehasonlítás a következő országok között volt lehetséges: Ausztria, Dánia, Franciaország, Hollandia, Lengyelország, Németország, Olaszország, Spanyolország, Svájc és Svédország.

Mivel a World Animal Protection nem számokkal, hanem betűkkel (A-tól G-ig) jelöli mind az Állatvédelmi Indexet, mind annak részindexeit, így annak elkerülésére, hogy több első, második stb. helyezett ország legyen, minden egyes részindexet számmá alakítottunk, majd a részindexek átlaga alapján alakítottuk ki az országok rangsorát. Két esetben így is egyezés alakult ki, ezek kapcsán azt vettük figyelembe, melyik ország rendelkezik több olyan részindexszel, amely erősen gyenge (D, vagyis 4-es) eredményt mutat. Az Állatvédelmi Index részindexei és ezek átlaga az 2. mellékletben található, az eredmények fejezetben már csak az ez alapján felállított országgrangssorral dolgozunk.

3.4 Statisztikai elemzés

Mind az Elméleti (Súlyozott) ACCI-t, mind a Gyakorlati (Korrigált) ACCI-t külön-külön összehasonlítottuk minden egyes vizsgálandó változóval (létező makrogazdasági mutatók alapján

felállított országrangsorokkal). A vizsgálandó változók száma tizenegy, így huszontét eredménye lett az összehasonlításoknak.

A korreláció erősségét az ún. Spearman-féle rangkorrelációs együtthatóval mértük, amely a rangkorrelációs kapcsolat szorosságának mérésére használható legegyszerűbb mutatószám (ZÁVOTI, 2010). Értéke -1 és +1 között lehet. Az együttható akkor negatív, ha a vizsgált változókban elfoglalt ranghelyek ellentétesen változnak (pl. minél előrébb van az adott ország az egyik rangsorban, annál alacsonyabb ranghelyet foglal el a másikban). Ha tökéletesen ellentétesen változnának a ranghelyek, akkor -1 lenne az együttható. Az együttható akkor pozitív, ha a vizsgált változókban elfoglalt ranghelyek azonos irányban változnak. Ha teljes mértékben egy irányban változnak a ranghelyek, akkor +1 az együttható. Minél távolabb esik a kapott eredmény a 0-tól, annál erősebb a korreláció a két mutató között, és fordítva: minél közelebb esik a Spearman-féle rangkorrelációs együttható a nullához, a vizsgált mutatók közötti összefüggés annál gyengébb.

A Spearman-féle rangkorrelációs együtthatót a „rho”-val jelölt szám fejezi ki. Az eredmény statisztikai szignifikanciáját a p-érték fejezi ki:

- $p < 0,05$ szignifikáns,
- $0,05 < p < 0,1$ tendencia,
- $p > 0,1$ nincs statisztikailag igazolt kapcsolat.

A Spearman-féle rangkorrelációs együttható („rho”) értékének megítélése:

- -0,29 – 0 vagy 0 – 0,29 gyenge korreláció,
- -0,49 – -0,3 vagy 0,3 – 0,49 közepes korreláció,
- -1 – -0,5 vagy 0,5 – 1 erős korreláció.

A Spearman-féle rangkorrelációs együttható a vizsgált mutatók közötti összefüggés erősségét fejezi ki, ok-okozati következtetéseket közvetlenül nem vonhatunk le ebből az együtthatóból.

4. Eredmények és megvitatás

4.1 Szempontrendszer, súlyozások és tematikus részindexek

4.1.1 A kidolgozott szempontrendszer

A tizenöt ország állatkínzásra vonatkozó büntetőjogi szabályainak vizsgálata és a szakirodalmi áttekintés eredményeképpen összesen 27 vizsgálandó szempontot alakítottunk ki. Követendőnek azokat a megoldásokat tekintettük, amelyek az állatvédelem szempontjából kedvezőbbek, illetve kellően részletesek.

4.1.1.1 Állatvédelem az alkotmányban

A vizsgálat tárgyát képezte, hogy szerepel-e az állatok egyedvédelme az ország alkotmányában valamilyen formában. A szempont jelentősége vitathatatlan: ennek oka a jogszabályok nemzeti hierarchiájában rejlik, amelynek csúcsán minden vizsgált államban az alkotmány található. Az alkotmányban foglalt jogok minden más jogosultságnál nyomatékosabban érvényesítendőek. Ha valamilyen jogosultság nem szerepel az alkotmányban, az alkotmányos szabályok ezeket felülírhatják. Emellett egy ilyen jellegű alkotmánymódosításnak az egész jogrendszerre kiható, orientáló hatása van.

4.1.1.2 Az állatok jogi státusza

Az állatok dolognak számítanak a római jogi kezdetek óta, méghozzá a mozgó (res se moventes), ingó dolgok (res mobiles) sorában. A vizsgált országok egyikében sem rendelkeznek az állatok jogképességgel, azonban a dologi státusz kapcsán árnyalatnyi, azonban nagy ideológiai jelentőségű különbségek figyelhetők meg. Három jogalkotói megoldással találkozunk: 1. az állatok pusztán dolgok, 2. az állatokra a dologra vonatkozó szabályokhoz képest speciális rendelkezések vonatkoznak, és ez explicite szerepel a jogszabályban, 3. az állatokra a dologra vonatkozó szabályokat speciális eltérésekkel kell alkalmazni, de erre csak indirekt utalást találunk a szabályozásban. A három jogalkotói megoldás közül kettő szerepel a vizsgálatban, az utóbbi kettő. Az első fokozatban azt vizsgáltuk, hogy a pusztán dologi státuszhoz képest különleges helyzete van-e az állatoknak, találunk-e erre a jogszabályokban (jellemzően a polgári törvénykönyvekben) utalást. A második fokozatban konkrét jogszabályhelyeket kerestünk, ahol egyértelműen, explicite szerepel, hogy az állatok nem csupán dolgok. Amelyik ország megfelel a második kritériumnak, a logikai szabályai szerint az elsőnek is megfelel.

4.1.1.3 Az állatkínzás büntetőjogi szabályozás alá kerülése

Amennyiben egy országban régi jogi hagyományai vannak az állatkínzás büntetőjogi szankcionálásának, akkor megalapozottan feltételezhető, hogy a jogalkalmazás kifinomultabb, és a jogalkotásnak több lehetősége volt a finomhangolásra. A szabályozás nagyobb valószínűséggel élvez társadalmi elfogadottságot, és segíti elő a jogkövető magatartást. Ennek a szempontnak a szerepeltetésével megjelenik az elemzésben a térbeli összevetés mellett az időbeli dimenzió is, és nem csupán az élő jogot, hanem a jogi hagyományokat is magában foglalja a vizsgálat.

Az állatkínzás büntetőjogi szabályozásának története két szempont vizsgálatát tette indokolttá: az egyik esetében arra kerestük a választ, hogy az állatkínzás több mint tíz éve része-e az adott állam büntetőjogának, a másik esetben arra, hogy több mint húsz éve része-e a büntetőjogi szabályozásnak.

4.1.1.4 Az állatkínzás jogi tárgya

Az állatkínzás jogi tárgya nehezen meghatározható, hiszen az állat – jogalanyiség híján – nem lehet az állatkínzás áldozata. Történetileg világosan látható, hogyan módosult az elmúlt években, évtizedekben az állatkínzás jogi tárgya. Régebben inkább a nyilvánosság, közrend, közbiztonság védelme számított az állatkínzás jogi tárgyának, majd ez módosult a természet és a környezet védelme felé, amely közelebb áll az állatvédelem ideológiájához. Arra, hogy az adott jogrendszerben az állatkínzás jogi tárgya melyik felfogáshoz áll közelebb, a tényállás lokációja kapcsán lehet következtetni, például a büntető törvénykönyvben azon fejezet címéből, amely alatt az állatkínzás tényállása helyet kapott.

A jogi tárgyhoz is kapcsolható lehetne a vizsgálat azon szempontja, amely azt figyeli, található-e olyan rendelkezés, amely bizonyos cselekmény büntethetőségét vagy annak mértékét az adott állat tulajdonlásához köti. A szempont ide sorolását az indokolná, hogy az ilyen típusú szabályozás vagyoni érdekek mentén születik, nem az állatot védi, és így ideológiai értelemben meghaladottnak tekinthető. A tulajdonlásra vonatkozó szempontot végül az állat, mint elkövetési tárgy kapcsán tárgyaljuk.

4.1.1.5 Állatkínzás cselekménye

Az állatkínzás cselekménye kapcsán a következő szempontokat vizsgáltuk:

- a bűncselekmény mulasztással is elkövethető-e;
- a bűncselekmény egyszeri aktussal és folytatólagos bánásmóddal is elkövethető-e;
- a jogrendszer – jelentőségére és eltérő jellegére tekintettel – külön tényállásban szabályozza-e az állatviadalt;
- az állat elűzése, elhagyása is elkövetési magatartás-e.

4.1.1.6 Az állatkínzás elkövetési tárgya

Az állatkínzás elkövetési tárgya maga az érintett állat. A szabályozások jellemzően – de nem kivétel nélkül – kétféle megoldást alkalmaznak: az egyik szerint az érintett állat csupán gerinces lehet, a másik megoldás „állatról” rendelkezik, közelebbi meghatározás, szűkítés nélkül. Mivel a kutatások azt mutatják, hogy egyes, nem gerinces állatfajok (például fejlábúak) is képesek fájdalmat érezni (DELLA ROCCA et al., 2015), az elemzés során a szélesebbkörű „állat” megfogalmazás több pontot ér, mint a „gerinces állat” kategóriára való leszűkítés. Nem jár pont az olyan szabályozásért, amely a gerinces állatoknál is szűkebben határozza meg a védendő állatok körét.

Etikai szempontból fontos, hogy meghaladjuk azt a nézetet, amely szerint az állatok kímélete a tulajdonosuk vagy a közösség, a nyilvánosság érdekében, és nem önnön belső, velük született értékük alapján indokolt. Ennek nyomai azonban még fellelhetők egyes szabályozásokban, anakronisztikus jelleggel. Az ez alapján létrehozott szempont azt vizsgálja, hogy az állatkínzás megítélése független-e az állat tulajdonjogi helyzetétől, viszonyaitól, illetve attól, hogy van-e olyan személy, aki tanúja a cselekménynek. Mind a két megközelítés pontvesztést jelent az értékelés során, mert az emberi szempontot jeleníti meg az állatokat védő szabályozásban, ily módon visszalépésnek, a fejlődés hiányának tekintendő. Természetesen helyénvaló, hogyha a vagyoni értékkel is bíró állat károsodása vagy pusztulása esetén a tulajdonosnak lehetősége nyílik arra, hogy anyagi kárát megtérítsék, azonban nem az állatkínzás tényállásához kapcsoltn. Erre tökéletesen alkalmas lehet például a rongálás bűncselekmény, amely az állatkínzással halmazatban megállapítható.

4.1.1.7 Az állatkínzás szankciórendszere

A szankciórendszer kapcsán – mivel ez alapján határoltuk be a vizsgált szabályozást – alapvetés, hogy állatkínzásért kiszabható legyen szabadságvesztés büntetés. A lehetséges eltérés ennek mértékében, maximumában rejlik, és így a következő kategóriákat alakítottuk ki:

- az állatkínzás elkövetői legfeljebb 2 év szabadságvesztésre ítéltetők;
- az állatkínzás elkövetői legfeljebb 3 év szabadságvesztésre ítéltetők;
- a maximálisan kiszabható szabadságvesztés időtartama több mint 3 év.

Természetesen nem jelenthető ki minden esetben, hogy minél szigorúbbak a szankciók, annál fejlettebb a szabályozás. A vizsgálat során két okból „jutalmazzuk” mégis többletpontokkal a szabadságvesztés maximumértékének emelését. Egyrészt azért, mert a jogalkalmazás során a bíróságok számára nagyobb mozgástér, mérlegelési lehetőség áll rendelkezésre, másrészt azért, mert ezzel a kérdés társadalmi súlyát, „komolyságát” is hangsúlyozza a jogalkotó, elősegítve a generális prevenciót. Három év szabadságvesztés felett már nem tartottuk indokoltnak, hogy plusz

egy (külön négy, illetve külön öt) év maximális büntetési időtartam lehetőségét extra pontokkal jutalmazzuk, mert a büntetőjogi szankciórendszer többi eleméhez képest (például emberölés, súlyos testi sértés) túl szigorú elméleti maximum már nem javít jelentősen az állatvédelem helyzetén. Hasonlóképpen, mint a közgazdaságtanban a csökkenő határhaszon elmélete, az újabb és újabb addicionális évek elméleti lehetősége egy határon túl nem növeli a szabályozás színvonalát.

Emellett a pénzbüntetést is vizsgáltuk állatkínzás bűncselekmény elkövetése esetén. A vizsgálat a pénzbüntetés kiszabásának lehetőségére (igen–nem) irányult, nem az összegszerűsége.

4.1.1.8 Egyéb jogi és jogon túli szempontok

Ezen gyűjtőpont alá olyan elemek tartoznak, amelyek jelentős lépésnek számítanak az állatok védelmének szempontjából.

Zoofília

Külön csoportot képeznek a zoofil cselekményekkel és az állatpornográf termékek megítélésével kapcsolatos szempontok, mivel ez a szempontegyüttes önmagán túlmutat. A kiemelt figyelmet nem is feltétlenül a vonatkozó esetek nagy száma indokolja, hanem az az ideológiai háttér, amely a részletesebb szabályozást megalapozhatja. A zoofília kérdésének kezelése ugyanis azt is jelzi, hogy az adott ország hogyan viszonyul az állatok önmagában vett értékeihez. A vizsgálat során azon büntetőjogi tényállási elemeket vettük figyelembe, amelyek azt a többletet ragadják meg a büntetőjog eszközeivel, amelyek a zoofil cselekményeket az állatkínzástól megkülönböztetik. A kérdés az, hogyan tud a büntetőjog olyan szabályokat alkotni, amelyek a szó szűk büntetőjogi értelmében nem feltétlenül állatkínzó, de zoofil indíttatású aktusokat lefedik.

A vizsgált négy szempont (kérdés):

1. Büntetendőek–e az állatokkal elkövetett szexuális cselekmények egyes formái?
2. Büntetendő–e minden, állatokkal elkövetett szexuális cselekmény?
3. Büntetendő–e az állatpornográf termékek terjesztése?
4. Büntetendő–e az állatpornográf termékek birtoklása?

Az első kettő, illetve a harmadik–negyedik szempont a rész–egész viszonyban áll egymással, tehát a második és a negyedik kérdésre adott igenlő válasz az első, illetve harmadik kérdésre adott igenlő választ is magában foglalja.

Gondatlanság

Ez a szempont az elkövető bűnösségét vizsgálja, vagyis azt, hogy az elkövetőt milyen tudati és akarati kapcsolat fűzi a magatartásához, illetve annak következményeihez. A jogalkotó által

használt megoldástól függően a bűncselekmények egy része gondatlanul is elkövethető, a többi bűncselekmény kizárólag szándékosan követhető el. Ez azt jelenti, hogy nincs minden bűncselekménynek gondatlan alakzata. A szándékosság olyan magatartásra utal, amelynek következményeibe az elkövető legalábbis belenyugszik, vagy kifejezetten ezeket szeretné előidézni. A gondatlan elkövetés kétféle magatartást takarhat: a cselekmény következményeit a cselekvő vagy bár előre látja, de könnyelműen bízik azok elmaradásában (tudatos gondatlanság, luxuria), vagy ezeket azért nem látja előre, mert a tőle elvárható körültekintést elmulasztja (hanyag gondatlanság, negligencia). A büntetőjog a gondatlan elkövetést enyhébben bünteti, mint a szándékost (BELOVICS, 2018).

A gondatlanság nem keverendő össze a mulasztással, az előbbi a bűnösséghez, az elkövető tudati jellemzőihez, utóbbi az elkövetési magatartáshoz, annak mikéntjéhez kapcsolódik. Ennek ellenére a nemzetközi szakirodalomban, illetve a jogszabályok fordításában gyakran összemoszák, illetve szinonimaként használják a fogalmakat: a mulasztásra sok helyütt a „negligent” kifejezéssel utalnak. Mindez jelentősen megnehezíti a nemzetközi elhatárolásokat.

Az állatok méltósága

A szempont azt vizsgálja, hogy az állatok „méltóságát” is figyelembe veszi-e a jogrendszer, méghozzá a jogszabályban konkrétan tetten érhetően. Az emberi méltósághoz való jog minden egyéb alapjog anyajoga az alkotmányjog szerint – amennyiben az állatok rendelkeznének jogalanyisággal, feltehetőleg az állati méltósághoz fűződő jog is hasonló szerepet töltené be. Állati jogalanyiság híján azonban az állatok méltóságára vonatkozó utalás egy lényegében kontextus nélküli, ámde erősen jelzésértékű, iránymutató megnyilvánulása a jogalkotónak, amely kifejezi az ember élővilág felé tanúsított, tiszteletteljes viszonyát, és megalapozza például az állatkínzást meg nem valósító zoofil aktusok büntethetőségének ideológiai alapjait.

Gazdasági haszonállatok explicite megjelenítése

A kedvtelésből tartott állatokénál jóval nagyobb egyedszámuk, az embernek fokozottan kiszolgáltatott helyzetük, rövid és célhoz kötött élettartamuk miatt, illetve azért, mert a nyilvánosság kevesebb figyelmet szentel rájuk, fokozottan védendő állatcsoport a gazdasági haszonállatok egyedeinek csoportja. A kutatás során éppen ezért vizsgálati szempont volt, hogy valamilyen módon megjelennek-e gazdasági haszonállatok kiemelten az állatkínzást érintő szabályozásban, jelen esetben a büntetőjogi környezetben.

Kulturális hagyomány

Valamennyi országban elmondható, hogy az állatkínzás tényállási eleme az indokolatlanság, vagyis az, hogy jogszabály ne tegye lehetővé az adott cselekmény végrehajtását. Élelmezési, prémkészítési, tudományos stb. céllal legálisan lehetséges olyan cselekmények végrehajtása, végső soron az állat leölése is, amelyek egyébként – jogi értelemben vett indokoltság hiányában – állatkínzásnak minősülnének. A vizsgálat során azokat az eseteket vettük górcső alá, amikor az állatkínzás tényállásához kapcsolva találunk olyan rendelkezést, amely hagyományos–kulturális okokra hivatkozva emel ki némely cselekményeket az állatkínzás jogi kategóriájából.

Az állat halála

A korszerű állatkínzást tiltó büntetőjogi szabályozás nem elégedhet meg azzal, hogy azokat a cselekményeket bünteti, amelyek az állat halálát okozzák, a szabályozásnak az elkövetési magatartások és potenciális eredmények szélesebb körét kell érintenie. Egy élőlény esetében azonban a legfőbb érték az élet, így annak elvétele a legsúlyosabb cselekedet – nem véletlen, hogy az emberölést súlyosabban szokták büntetni a jogalkotók, mint a testi sértést. Ennek analógiájára az állatkínzás szabályozását aszerint is vizsgáltuk, hogy az állat életének indokolatlan kioltásához fűz-e a jogalkotó szigorúbb büntetési tételeket, vagyis az állat elpusztítása minősítő körülménynek számít-e. Ennek hiányában azon országok is pontot kaptak, amelyek az állat halálát kiemelten kezelték. (Lehetséges, hogy a joggyakorlat az írott jogban kifejezett minősítő körülmény hiányában is szigorúbban bünteti az állat elpusztítását a büntetés kiszabása során, de jelen vizsgálat kifejezetten az írott jogra vonatkozik.)

Üzleti célú állatkínzás

Az üzleti célú állatkínzás az állatkínzás minősített esete. Az e mögött meghúzódó ideológia megfelel az emberölés minősített esete (nyereségvágyból elkövetett emberölés) mögött meghúzódó gondolatsornak: súlyosabb szankciókkal sújtandó, aki egy élőlényt, embert vagy állatot végig gondoltan pénzügyi szempontok mögé rendel. Magyarországon „az emberölés akkor minősül nyereségvágyból elkövetettnek, ha közvetlen anyagi előny megszerzésére irányul. A közvetett anyagi előny elérése érdekében végrehajtott ölés aljas indokból vagy célból elkövettként értékelhető. Közömbös, hogy az elkövető által elérni kívánt vagy ténylegesen megszerzett vagyoni előny életszükséglet, káros szenvedély vagy erkölcsileg meg nem alapozott igény kielégítését szolgálja” (JOGFORRÁS 12). Hasonló megfontolás motiválhatja az üzleti célú, vagyis nyereségvágyból elkövetett állatkínzás az alapesetnél súlyosabb szankcionálását.

4.1.2 Súlyozások

A szempontokat szakmai érvek alapján három kategóriába soroltuk. A meghatározónak ítélt kritériumok **háromszoros súlyal** szerepelnek a vizsgálatban, a szintén fontos, az országok közötti elhatárolást segítő, azonban önmagában nem meghatározó szempontok **kétszeres súlyt** kaptak. A többi kritérium **egyszeres súlyal** szerepel a vizsgálatban.

4.1.2.1 Háromszoros súly

A következő szempontokat ítéltük meg háromszoros súlyal súlyozandó kritériumoknak:

- Szerepel-e az állatvédelem a jogforrási hierarchia csúcsán lévő alkotmányban?

A szempont meghatározó jelentősége vitathatatlan, hiszen a jogforrási rendszer csúcsán elhelyezkedő alkotmányban rögzítettek az egész jogrendszer szempontjából meghatározóak. A legmagasabb szintű norma az alkotmány, vagyis nem lehet olyan jogszabályt hozni, amely ellentétes annak tartalmával, a benne rögzítettek áthatják az alsóbb szintű jogszabályokat.

- Történt-e az állatok jogi státuszában elmozdulás a pusztá dologi státuszhoz képest?

A korszerű állatvédelmi szabályozás alapja annak felismerése, hogy az állatok nem tekinthetőek jogi értelemben sem egy székkal egyenértékű dolognak. Az állatok összetett, érezni, szenvedni képes organizmusok: a megfelelő jogi szabályozás alapja, ha elismerjük speciális jogi státuszukat.

- Eléri-e a 3 évet a maximálisan kiszabható szabadságvesztés időtartama?

Mind a szakemberek, mind a közvélemény egyetért abban, hogy egy bűncselekmény súlyát annak büntetési tételei tükrözik elsősorban. A kiszabható büntetésnek állatkínzás esetén kétféle követelménynek kell megfelelnie: egyrészt elrettentőnek kell lennie, hogy elérje generális prevenció célját, másrészt viszont illeszkednie kell a büntetőjogi rendszerbe, arányosnak kell lennie például az ember elleni erőszakos bűncselekmények büntetési tételeivel. Mind a túl alacsony, mind az aránytalanul, a társadalom számára elfogadhatatlan mértékben magas maximális szabadságvesztés jogalkotói tévedés, bár utóbbi kétségkívül kevesebb kárt okozhat. Háromszoros súlyal tehát azt a megoldást jutalmaztuk, amely esetében az állatkínzásért kiszabható maximális szabadságvesztés időtartama eléri a három évet.

4.1.2.2 Kétszeres súly

A következőket ítéltük meg kétszeres súlyal súlyozandó szempontoknak:

- Létezik-e olyan konkrét jogszabályhely, ami kimondja, hogy elmozdulás történt az állatok jogi státuszában a pusztá dologi státuszhoz képest?

Az állatok jogi státuszának módosulása, a speciális dologi státusz elnyerése olyan alapkövetelmény, amely nélkül korszerű állatvédelmi szabályozás nehezen képzelhető el, ezért ez a szempont háromszoros súlyt kapott. Azonban nehezebb a jogalkalmazók szerepe, ha minderre csak következtetni van lehetőség a szöveggörnyezetből: így az erre vonatkozó konkrét jogszabályhely meglétét kétszeres súllyal hangsúlyoztuk.

- Rész-e az állatkínzás több mint húsz éve az ország büntetőjog-rendszerének?

Kétszeres súlyt kapott az a szempont is, hogy volt-e elegendő idő az állatkínzásra vonatkozó büntetőjogi rendelkezések jogi kultúrába, jogalkalmazásba való, mind szervezesebb beépülésére. Az időbeli dimenzió szerepe megkérdőjelezhetetlen mind a jogi oktatásba való integrálás, mind a joggyakorlat szempontjából.

- Minden állatra vonatkoznak-e az állatkínzást tiltó büntetőjogi rendelkezések?

Nem tekinthető az állatvédelem szempontjából kedvezőnek, és korszerűnek sem az a szabályozás, amely – megfelelő indoklás nélkül, vagy kizárólag „emberi” érdekek mentén – leszűkíti az állatkínzás lehetséges „áldozatainak” körét.

- Büntetendők-e az állatokkal elkövetett szexuális cselekmények – legalább egyes formái – a büntetőjog eszközeivel?

A zoofília tetteles megnyilvánulásainak jogi kezelése önmagán túlmutat, és sokat elárul az adott társadalom állatvédelemhez való viszonyáról, így kétszeres szorzót tartunk indokoltnak. (Különösen igaz ez azon cselekmények esetében, amelyek nem tekinthetőek jogi értelemben állatkínzásnak.)

- Büntetendő-e az állatpornográf termékek terjesztése?

Az állatpornográf termékek esetében három körülmény egyszerre játszik szerepet: a zoofília állati „méltóságot” sértő volta, ezen termékek káros hatása a nézőkre, illetve az a nem támogatandó gazdasági előny, amelyhez a termékek értékesítői hozzájutnak. Mind emberi, mind állati érdekeket figyelembe véve kétszeres súlyt adtunk.

- Eléri-e a maximálisan kiszabható szabadságvesztés időtartama a kettő évet?

Míg három évben határoztuk meg azt a maximálisan kiszabható szabadságvesztés-időtartamot, amely már és még megfelelő („nem sok, nem kevés”) egy mai értelemben vett „korszerű” büntetés-kiszabáshoz állatkínzás bűncselekmény esetében (így háromszoros szorzót társítottunk hozzá). A két év kiszabható szabadságvesztés egyfajta minimumnak tekinthető, amely alatt a szankciót nem tartjuk elégségesnek. Így kapott ez a szempont kétszeres súlyt.

- Bünteti-e a büntetőjog az állatkínzás gondatlan elkövetését?

A gondatlan elkövetés lehetőségének megadásával a jogalkotó egyfelől a bűncselekmény társadalmi súlyát húzza alá, másfelől egy olyan lehetőséget szankcionál, amely a gyakorlatban gyakran előforduló esetekhez társít büntetehetőséget, így jelentőségénél fogva a szempont kétszeres súlyt kapott.

- Van-e az állatkínzást érintő büntetőjogi rendelkezések között explicite utalás a haszonállatokra?

Az irodalmi áttekintésben kifejtettek alapján a gazdasági haszonállatokra óriási egyedszámuk, eleve, születéskor determinált sorsuk és a nyilvánosság szempontjából mérhető mellőzöttségük miatt különös tekintettel kell(ene) lennie a jogalkotónak, így védelmük konkrét megnyilvánulásait kétszeres súllyal jutalmaztuk.

- Nincs olyan "kulturális" hagyomány, amely explicit kivétel a tényállás alól

A kétszeres súlyozást az indokolja, hogy a szórakoztatási célú, legális és hagyományokhoz kötődő „állatbántalmazás” (bikaviadal, kakasviadal) a mai állatkínzás-ellenes szabályozás szellemiségével ellentétes. Amennyiben egy ország rendelkezik ilyen élő, a jogszabályban az állatkínzás alóli kivételként megfogalmazott hagyományokkal, az két ponttal kevesebbet kap az olyan országhoz képest, amelyik ilyen hátránnyal nem rendelkezik.

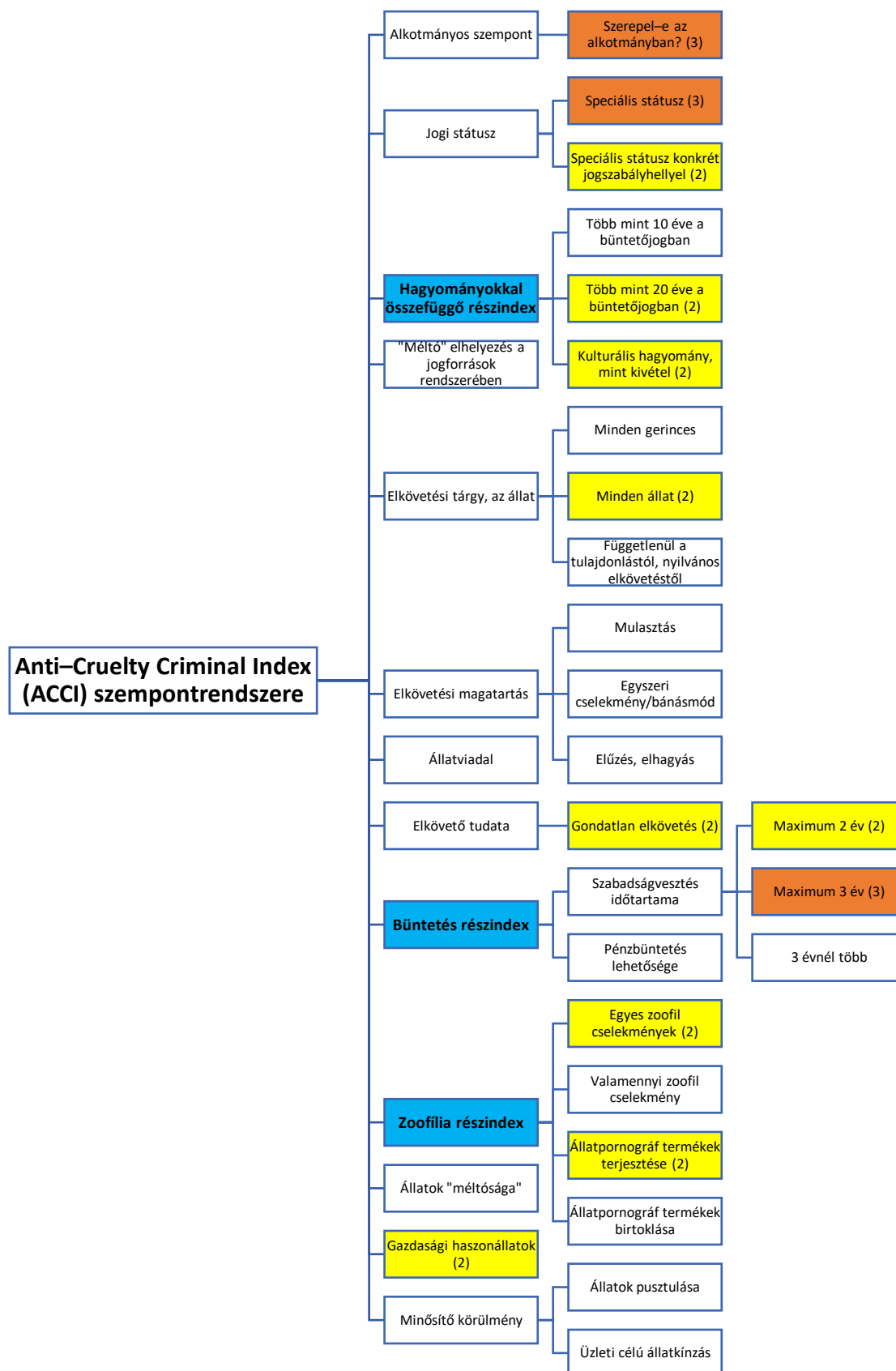
4.1.3 Részindexek

A három – tematikus hasonlóság alapján – kialakított részindex a következő: **büntetés részindex** (pénzbüntetés lehetőségével, maximálisan kiszabható szabadságvesztés időtartamával kapcsolatos négy szempont); **zoofília részindex** (zoofil aktusokkal, állatpornográf termékekkel kapcsolatos négy szempont); valamint **hagyományokkal összefüggő részindex** (állatkínzás elleni büntetőjogi szabályozása hagyományával, kulturális hagyományokkal összefüggő három szempont).

4.1.4 Az ACCI szempontrendszerének összefoglaló ábrája

A vizsgált szempontok összegző ábrája, a **17. ábra** a súlyozásokat és a részindexeket is magában foglalja.

17. ábra: Az ACCI szempontrendszerének súlyozásokkal kiegészített összefoglaló ábrája

Magyarázat: **Félkövér** – részindexek; (3) – háromszoros súllyal szerepel; (2) – kétszeres súllyal szerepel

Megjegyzés: amennyiben az adott szempont kapcsán feltett kérdésre nemleges a válasz, nem jár pont

4.2 Eredmények szempont szerinti bontásban

A vizsgált országok összehasonlításának alapját képező értékelés a **1. táblázatban** található.

1. táblázat: Az ACCI szempontrendszerének súlyozásokkal kiegészített összefoglalása

	HU	A	CZ	DK	F	NL	PL	D	N	I	E	CH	S	SK	SLO
Szerepel az állatvédelem az alkotmányban? (3)	0	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1	1	0	1
Pusztai dologi státuszhoz képest speciális státusz (3)	1	1	1	0	1	1	1	1	0	0	0	1	1	1	0
Pusztai dologi státuszhoz képest speciális státusz – konkrét jogszabályhely (2)	0	1	1	0	1	1	1	1	0	0	0	1	0	1	0
Az állatkínzás a büntetőjog része: több mint tíz éve (E)	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Az állatkínzás a büntetőjog része: több mint húsz éve (2)	0	1	1	1	1	1	1	1	1	0	0	1	1	0	0
"Méltó" elhelyezése a jogforrások rendszerében	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0	1
Érintett állatok: minden gerinces	1	1	1	1	0	1	1	1	1	1	0	1	1	1	1
Érintett állatok: minden állat (2)	0	1	1	1	0	1	1	0	1	1	0	0	1	1	1
Függetlenül az állat tulajdonlásától, és/vagy attól, van-e tanú	1	1	0	1	0	1	1	1	1	1	0	1	1	1	1
Mulasztással is elkövethető (E)	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
A bűncselekmény egyszeri cselekménnyel, és bánásmóddal is elkövethető (E)	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Az állat elűzése vagy elhagyása is elkövetési magatartás	1	1	0	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0
Az állatviadalt külön, megnevezve büntetik	1	1	0	0	0	1	1	0	1	1	1	1	1	0	1
Gondatlan elkövetés is büntetendő (2)	0	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0	1	1	0	0
A maximálisan kiszabható szabadságvesztés időtartama 2 év (2)	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0	1	1	1	1
A maximálisan kiszabható szabadságvesztés időtartama 3 év (3)	1	0	1	0	0	1	1	1	1	1	0	1	0	1	0
A maximálisan kiszabható szabadságvesztés időtartama több mint 3 év	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0
Pénzbüntetés lehetősége (E)	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Az állatokkal elkövetett szexuális cselekmények egyes formái büntetendők	0	1	1	1	1	1	1	0	1	0	1	1	1	0	0
Az állatokkal elkövetett szexuális cselekmények minden formája büntetendő	0	0	1	1	0	1	0	0	1	0	0	1	1	0	0
Az állatpornográf termékek terjesztése büntetendő	0	1	1	0	0	1	1	1	1	0	0	1	0	1	0
Az állatpornográf termékek birtoklása/tulajdonlása büntetendő	0	0	0	0	0	1	0	0	1	0	0	1	0	0	0
Az állatok "méltóságának" explicite megjelenése	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0
Explicite utalás a gazdasági haszonállatokra (2)	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1	1	1	0	0
Nincs olyan "kulturális" hagyomány, amely explicit kivétel a tényállás alól (2)	1	1	1	1	0	1	1	1	1	1	0	1	1	1	1
Az állat halála minősítő körülmény vagy nagyobb büntetési tétel fűződik hozzá	1	1	1	0	0	0	1	0	0	1	1	1	0	1	1
Minősítő körülmény: üzleti célú állatkínzás	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Jelmagyarázat: (2) kétszeres súly, (3) háromszoros súly, (E) minden vizsgált ország egységes

4.2.1 Állatvédelem az alkotmányban

Míg a fajvédelem, a biodiverzitás védelme csaknem a világ összes alkotmányában szerepel, így az összes vizsgált ország alaptörvényében is, igen kevés példát találunk az egyedvédelemre. A tizenöt ország közül ötben (Ausztria, Németország, Szlovénia, Svájc, Svédország) jelenik meg az állatok egyedvédelme valamilyen formában (18. ábra).

18. ábra: Az állatvédelem megjelenése egyes európai országok alkotmányában

Megjegyzés: Feketével jelölt országok – szerepel az állatvédelem az alkotmányban, Szürkével jelölt országok – nem szerepel az állatvédelem az alkotmányban

Az osztrák szövetségi alkotmány az állatvédelmet azon ügykörök között nevesíti, ahol a jogszabályalkotás szövetségi, a végrehajtás pedig tartományi hatáskörbe tartozik. kivéve, ha a szövetségi jogszabályok másképpen rendelkeznek (JOGFORRÁS 13, 11. cikk 1. bekezdés 8. pont). Németországban a 20a cikkben találjuk az ide vonatkozó rendelkezést, amely szerint az állam az alkotmányos rend keretein belül, a jövő generációk iránti felelősségtől hajtva védi az élet természetes alapjait és az állatokat (JOGFORRÁS 49). A szlovén alkotmány az egészséges környezethez való jogról szóló 72. cikkben előírja: az állatok kegyetlenkedéssel szembeni védelmét jogszabályban kell szabályozni (JOGFORRÁS 76). A legrészletesebb állatvédelmi alkotmányos szabályozás Svájcban található. A 80. cikk értelmében az államot az állatvédelem terén jogalkotási kötelezettség terheli. A jogalkotási kötelezettség kiterjed különösen az állatgondozásra, az állatkísérletekre és az élő állatokon folytatott eljárásokra, az állathasználatra,

az állatok és állati eredetű termékek importjára, az állatokkal folytatott kereskedelemre, az állatszállításra, valamint az állatok leölésére. Ezen előírások végrehajtása főszabály szerint a kantonok feladata (JOGFORRÁS 66).

A svéd alkotmány egészen egyedülálló módon az ellen biztosít védelmet, hogy az állatok elleni erőszakot a médiában ábrázolják: a 11. cikke felhatalmazást ad arra, hogy jogszabályi rendelkezések szóljanak azon videofelvételekről vagy egyéb technikai eszközzel rögzített felvételekről, amelyek emberekkel vagy állatokkal szembeni erőszakos cselekményeket vagy fenyegetéseket mutatnak be, és kiskorúaknak szólnak. Az állatok elleni erőszakos cselekmények jogellenes ábrázolása egyes felvételeken sok esetben szintén jogszabályba ütközik (JOGFORRÁS 70). Bár ez a megoldás távol van attól, hogy az állatokat pusztán az önmagunkban vett értéke miatt védje, és inkább a társadalom óvásának szándéka jelenik meg, mégis előremutatóbbnak ítéltük, mint az egyedvédelem, illetve megfordítva, az állatokkal való kegyetlenség teljes kihagyását az alkotmányból. Az alkotmányos szempont alapján tehát összesen öt ország (Ausztria, Németország, Svájc, Svédország és Szlovénia) kapott pontot.

Magyarországon az állatvédelem jelenleg nem alkotmányos szinten, vagyis az Alaptörvényben védett érték (JOGFORRÁS 1).

4.2.2 Az állatok jogi státusza

Az állatok jogi státusza kapcsán a vizsgálatban szereplő első kritériumnak (miszerint az állatok jogi helyzetében a pusztán dologi létezés képest elmozdulás figyelhető meg) tíz ország, a második szempontnak (expliciten, „kimondva” szerepel ez a jogszabályban) nyolc ország felelt meg. Míg Magyarország (JOGFORRÁS 2) és Svédország (JOGFORRÁS 72) kizárólag az első szempont alapján kapott pontot, Ausztria (JOGFORRÁS 14), Csehország (JOGFORRÁS 20), Franciaország (JOGFORRÁS 31), Németország (JOGFORRÁS 50), Hollandia (JOGFORRÁS 36), Lengyelország (JOGFORRÁS 43), Svájc (JOGFORRÁS 67) és Szlovákia (JOGFORRÁS 74) vonatkozó szabályozása egyértelműen egyfajta speciális dologi státuszba helyezi az állatokat. A harmadik kategóriába azok az országok tartoznak, ahol nem figyelhető meg az írott jog szintjén számottevő elmozdulás a pusztán dologi jogi státusztól.

Kizárólag az első kritériumnak való megfelelésre példa a magyar szabályozás. A magyar polgári törvénykönyv, bár nem mondja ki, hogy az állat nem dolog, viszont így rendelkezik: „a dologra vonatkozó szabályokat az állatokra a természetüknek megfelelő eltéréseket megállapító törvényi rendelkezések figyelembevételével kell alkalmazni” (JOGFORRÁS 2, 14. § 3. bekezdés).

A második kritériumnak is megfelel például a Cseh Köztársaság, illetve Szlovákia. A cseh polgári törvénykönyvének 494. cikke szerint „egy élő állatnak, mint érzékelni képes élőlénynek,

különleges értéke van. Az élő állat nem dolog, és a dolgokra vonatkozó rendelkezéseket analógia útján csak akkor lehet élő állatra vonatkoztatni, hogyha azok nem ellentétesek annak természetével” (JOGFORRÁS 20). Szlovákiában 2018 szeptemberében lépett hatályba az a törvénymódosítás, amely kiemeli az állatokat a „dolog” státuszából, és megteremti az „élőlények” kategóriát. A szlovák polgári törvénykönyv immár úgy fogalmaz, hogy az élő állatok különleges státusszal rendelkeznek, mivel saját érzékszerveikkel képesek érzékelni az őket körülvevő világot. Az élő állatra az ingó vagyongra vonatkozó rendelkezések vonatkoznak; kivéve, ha ez ellentmondana az élő állat, mint élőlény természetének (JOGFORRÁS 74, 119. § (3) bekezdés).

Egyik kritériumnak sem felel meg például Olaszország. Az olasz polgári törvénykönyv viszont a dolgokra vonatkozó fejezetében (II. fejezet) kifejezetten nem is említi az állatokat. A jogszabály a dolgokat „ingó vagy ingatlan” kategóriákra osztja. A 812. cikk definiálja, mi számít ingatlannak (a föld, a fák, az épületek stb.), és kiemeli, hogy minden egyéb dolog ingónak tekintendő, így – kizárásos alapon – az állatok is (JOGFORRÁS 60).

Egyik vizsgált szabályozás, még a svájci sem vállalkozik arra, hogy részletesen körülírjon és megteremtse egy új, önálló jogi kategóriát az állatok részére, ezt a jogalkalmazók értelmezésére bízzák. Még ha el is fogadjuk, hogy megjelent egy új jogi kategória a dolgok és a jogalanyok között, akkor is egyértelmű, hogy a dolgokhoz áll közelebb, hiszen a szabályozások dolgokra vonatkozó szabályokat rendelnek alkalmazni abban az esetben, ha nincsen az állatokra vonatkozó speciális előírás.

4.2.3 Állatkínzás büntetőjogi szabályozás alá kerülése

Az időbeli dimenzió tekintetében két szempontot vizsgáltunk: egyfelől azt, hogy része-e az állatkínzás az adott ország büntetőjogának több mint tíz éve, másfelől pedig azt, hogy része-e több mint húsz éve. Szerencsére elmondható, hogy tíz éves hagyományokkal már valamennyi vizsgált ország büntetőjogi szabályozása rendelkezik az állatkínzás tekintetében, így ez a szempont nem bizonyult alkalmasnak az országok közötti különbségtételre. A húsz éves hagyományok tekintetében más volt a helyzet. Tizenegy ország (Ausztria, Csehország, Dánia, Franciaország, Németország, Hollandia, Lengyelország, Norvégia, Spanyolország, Svédország és Svájc) szankcionálja büntetőjogi eszközökkel az állatkínzást több mint húsz esztendeje. Magyarország (2004), Olaszország (2004), Szlovákia (2005) és Szlovénia (2008) büntetőbíróságai húsz évnél rövidebb ideje ítélik az állatkínzásos ügyekben.

4.2.4 Állatkínzás jogi tárgya

Az országok döntő részében (tizennégy állam) a mai napra „méltó” helyére került az állatkínzás büntetőjogi szankcionálása, vagyis vagy a büntető törvénykönyvben került megfelelő helyre, vagy az állatvédelemmel kapcsolatos jogszabályban találunk szabadságvesztéssel is sújtható tényállást. Az elsőre példa a magyar szabályozás, amely tökéletesen alkalmas arra is, hogy az állatkínzás jogi tárgyával kapcsolatos evolúciót nyomon kövessük. Míg a korábbi magyar büntető törvénykönyv (JOGFORRÁS 9) a közrend elleni bűncselekményekről szóló fejezetben, a közbiztonság elleni bűncselekményekről szóló cím alatt szabályozta a veszélyes eb tartásával kapcsolatos kötelezettség megszegését, a tiltott állatviadal szervezését és az állatkínzást is, a jelenleg hatályos magyar Btk. (JOGFORRÁS 3) egy relevánsabb jogszabályhelyen, a Környezet és természet elleni bűncselekményekről szóló fejezetben rendelkezik az állatkínzás szankcionálásáról. Így Magyarországot érdemesnek találtuk, hogy megkapja az ezért járó pontot.

A másodikra példa Dánia, ahol a 2017 óta hatályos állatvédelmi törvény 8. fejezete tartalmazza az állatkínzásért kiszabható szabadságvesztést és egyéb szankciókat (JOGFORRÁS 26). Ugyanígy, Hollandiában is az állatvédelmi törvényben találunk egy viszonylag széleskörű állatkínzásra vonatkozó szabályozást, amelynek egy részét ugyanazon jogszabály a szankciókkal foglalkozó fejezetben kriminalizálja (JOGFORRÁS 38).

Szlovákia esetében ítéltük meg úgy, hogy az állatkínzás elhelyezése lehetne kedvezőbb a szabályozás mögött meghúzódó ideológia szempontjából. A szlovák büntető törvénykönyv 378. paragrafusa szól az állatkínzásról, amely egy „saláta–fejezet” utolsó tényállása. A fejezet címe arra utal, hogy a szabadság és „egyéb jogok” elleni bűncselekmények kaptak itt helyet, vagyis kizárólag az emberek védelme hatja át az egész fejezetet. (Egyéb jogok alatt természetesen a jogalanyok jogait értjük, vagyis nem értendők ide az állatok jogosítványai.) Az állatkínzás Szlovákiában olyan cselekmények között szerepel, mint a prostitúciós bűncselekmények, a rágalmozás vagy a személyes adatokkal való visszaélés (JOGFORRÁS 75).

4.2.5 Állatkínzás cselekménye

Az ide tartozó négy szemponttal kapcsolatos eredmények a következők.

4.2.5.1 Mulasztás

A bűncselekmény mind a tizenöt országban mulasztással is elkövethető, sőt, az ítélkezési gyakorlatokat és a sajtóhíreket vizsgálva nagyszámú olyan esetet találunk, ahol az állatkínzást úgy valósították meg, hogy nem látták el megfelelően, nem etették, itatták az állatot. Kétféle jogalkotói megoldással találkozunk: az első szerint a rossz bánásmód kategóriájában „erőltetés nélkül”,

magától értetődően értelmezhető az elhanyagolás is. Ilyen például Magyarország, ahol állatkínzást követ el – többek között – az, aki „gerinces állattal szemben indokolatlanul olyan bánásmódot alkalmaz, amely alkalmas arra, hogy annak maradandó egészségkárosodását vagy pusztulását okozza” (JOGFORRÁS 3). A bánásmód fogalmába tartozik minden olyan tartási, gondozási mulasztás is, amely nem sorolható a bántalmazás körébe, mégis az állat szenvedését idézi elő. A másik jogalkotói megoldás szerint kifejezetten, *explicite* tiltja a jogszabály az ilyen cselekményeket. Utóbbira példa Ausztria, ahol a büntető törvénykönyv 222. § (1) bekezdése szerint büntetendő az is, aki elégtelen etetés, itatás révén, vagy egyéb módon több állat hosszabb időn keresztül fennálló rossz állapotát okozza, akkor is, ha hanyagságból teszi ezt (JOGFORRÁS 15).

4.2.5.2 Egyszeri aktus vagy folyamatos bánásmód

A bűncselekmény egyszeri aktussal és folytatólagos bánásmóddal is elkövethető valamennyi vizsgált országban. Van, ahol ezek között világos különbséget tesz a jogszabály (Magyarország – JOGFORRÁS 3, Ausztria – JOGFORRÁS 15), van, ahol az állatkínzásra vonatkozó általános szóhasználat teszi lehetővé, hogy mindkét módon értelmezhető legyen (a francia jog például a „komoly bántalmazás” kifejezést használja, és egyértelművé teszi, hogy a szexuális visszaélés is annak számít – JOGFORRÁS 32), és arra is találunk példát, amikor a tényállásban felsorolt megvalósítási magatartások egy része az egyszeri cselekményre, másik része a hosszabb időn keresztül fennálló bánásmódra utal. Elmondható, hogy ahány ország, annyiféle megoldással találkozunk, azonban az alapkérdésre (elkövethető-e az állatkínzás egyszeri és folytatólagos módon is) minden országban igennel tudunk válaszolni.

4.2.5.3 Állatviadal külön tényállásban

Bár az állatviadatok elterjedtsége területenként igen változó képet mutat, jelentőségére és egyéb bűncselekményekkel való összefonódására tekintettel fontosnak találtuk, hogy az országok írott joga külön tényállásban szabályozza-e az állatviadalt. Az országok-e tekintetben igencsak eltérő képet mutatnak. Magyarország (JOGFORRÁS 3), Ausztria (JOGFORRÁS 15), Olaszország (JOGFORRÁS 61), Hollandia (JOGFORRÁS 37), Norvégia (JOGFORRÁS 57), Lengyelország (JOGFORRÁS 44), Szlovénia (JOGFORRÁS 78), Spanyolország (JOGFORRÁS 65), Svédország (JOGFORRÁS 71) és Svájc (JOGFORRÁS 68) kiemeli szabályozásában az állatviadal (kutyaviadal) tényállását és szankcióit, a többi ország erre kiemelt hangsúlyt nem fektet.

Az olasz büntető törvénykönyvben (544–5. §) például részletes olyan szabályozást találunk, amely az állatviadallal kapcsolatos. E szerint aki elősegíti, szervezi vagy irányítja az állatok közötti, azok testi épségét veszélyeztető harcot, egytől három évig terjedő börtönbüntetéssel és 50,000–160,000

euró pénzbírsággal büntetendő. Büntetendő továbbá ezen esemény videofelvétellel rögzítése, és annak reklámozása is. Az állatokat viadalra nevelő, kiképző személy is bűncselekményt követ el, akkor is, ha az állatok viadalra kijelölését harmadik személy útján hajtja végre – az elkövető ez esetben három hónaptól két évig terjedő szabadságvesztéssel, illetve 5,000 és 30,000 euró közötti pénzbüntetéssel sújtható. Ugyanez a büntetés vonatkozik a harcokban szerepeltetett állatok tulajdonosaira vagy birtokosaira is, ha hozzájárulnak állataik szerepeltetéséhez. A viadalkok, és az ezekhez kapcsolódó fogadások szervezése akkor is bűncselekmény, ha az elkövető nem tartózkodik a helyszínen (JOGFORRÁS 61).

Magyarországon a büntető törvénykönyv 247. §-a szól a tiltott állatviadal szervezéséről. Eszerint „aki gerinces állat részvételével állatviadalt szervez, tart, ilyen állatviadalra fogadást szervez vagy fogadást köt, büntetett miatt három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő”. Aki pedig „állatviadal céljára gerinces állatot megszerez, tart, tenyészt, kiképez, idomít, vagy forgalmaz, vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő” – ez azt jelenti, hogy a bűncselekménynek éppúgy van egy vétségi, és egy büntetési alakzata is, mint magának az állatkínzás bűncselekménynek (JOGFORRÁS 3).

4.2.5.4 Elűzés, elhagyás

A szempont kapcsán azt vizsgáltuk, kiemeli-e explicite az adott ország állatkínzást tiltó büntetőjogi szabályozása az állat elűzését, elhagyását, vagyis ezek elkövetési magatartásnak minősülnek-e. (Érdeemes megjegyezni, hogy amennyiben nem is szerepel az az elűzés, elhagyás kifejezett tényállási elemként, a jogalkalmazás során az akár egy szélesebb megfogalmazású állatkínzás tényállásba beleérthető.) Azt tapasztaltuk, hogy a cseh (JOGFORRÁS 21) és a szlovén (JOGFORRÁS 78) szabályozás kivételével minden vizsgált országban megtalálható az állat elűzése, elhagyása, vagy ennek közeli megfelelője, mint elkövetési magatartás.

Magyarországon az állatkínzás egyik alapesetének számít a gerinces állat vagy veszélyes állat elűzése, elhagyása vagy kitevése. Az elkövető vétség miatt akár két év szabadságvesztéssel is büntethető (JOGFORRÁS 3, 244. § 1. bekezdés b. pont).

4.2.6 Állatkínzás elkövetési tárgya

A tizenöt európai országról kettő kivételével elmondható, hogy legalább az összes gerinces állatra kiterjesztik az állatkínzás elleni védelmet. Franciaország és Spanyolország kivételnek számít, itt szűkebben, illetve nehezen átláthatóan, komplikáltan határozták meg a védendő állatok körét (a két joganyag közötti hasonlóság alapja, hogy a francia jog erős hatást gyakorolt a spanyolra).

Franciaországban a büntető törvénykönyv úgy rendelkezik, hogy az állatkínzás–ellenes szabályok a domesztikált, szelíd és a fogságban tartott állatokra vonatkoznak, de ezek közül is kivételt képeznek a bikaviadalban és kakasviadalban felhasznált állatok azokon a területeken, ahol a viadaloknak megszakíthatlan hagyományai vannak. Vadon élő állatokról nem esik szó a szabályozásban (Jogforrás 32).

A spanyol állatkínzás–ellenes büntetőjogi tényállás szerint védendő állatok a következők: domesztikált vagy szelíd állat; olyan állat, amelyet általában házasítanak; olyan állat, amely ideiglenesen vagy végleg emberi ellenőrzés alatt él, és minden olyan állat, amely nem él a vadonban (337 §). Bár esetleg beleérthető, de a vadon élő állatokra, illetve azok fogságban tartott egyedeire nem vonatkozik nyilvánvalóan a szabályozás (Jogforrás 65).

A következő lépésben azokat az országokat szűrtük ki, ahol tovább lép a szabályozás, és kiterjeszti a védelmet valamennyi állatra, nem csupán a gerinces állatokra. Ausztria (Jogforrás 15), Csehország (Jogforrás 21), Dánia (Jogforrás 25), Olaszország (Jogforrás 61), Hollandia (Jogforrás 37), Norvégia (Jogforrás 57), Lengyelország (Jogforrás 44), Szlovákia (Jogforrás 75), Szlovénia (Jogforrás 78) és Svédország (Jogforrás 71) felelt meg ennek a kritériumnak.

Végül megvizsgáltuk, akad-e olyan szabályozás, amely arra utal, hogy az állatkínzás kapcsán tényállási elemként, vagy befolyásoló tényezőként merül fel, hogy az adott állatnak van-e tulajdonosa, a tulajdonos hogyan dönt az állattal kapcsolatban, illetve van-e jelentősége annak, hogy látja, vagy láthatja-e valaki „nézőként” a cselekményt. Bármelyik kérdésre adott igen válasz pontvesztést jelentett az országnak. Ily módon nulla pontot kapott erre a szempontra Csehország, Franciaország és Spanyolország. A cseh büntető törvénykönyvben két éves szabadságvesztéssel büntethető, ha valaki a nyilvánosan, vagy mások számára hozzáférhető helyen kegyetlen módon bántalmaz egy állatot (JOGFORRÁS 21). Franciaországban a bikaviadalra és kakasviadalra vonatkozó kivétel az állat tulajdonlásával van összefüggésben (JOGFORRÁS 32). Spanyolországban minősítő körülménynek számít, ha az állatkínzást kiskorú jelenlétében hajtják végre (JOGFORRÁS 65). (Természetesen helyes törekvés a kiskorúak védelme, azonban ennek véleményünk szerint nem az állatkínzás ellenes szabályozás integráns részeként lenne létjogosultsága, hanem a kiskorúak megfelelő testi és szellemi fejlődését célzó szabályozásban.)

A vagyoni károk is természetesen figyelembe veendőek, csak nem az állatkínzáshoz kapcsolatosan. Érdemes pozitívan kiemelni a holland példát arra, hogyan fér meg a kétféle megközelítés egymás mellett. A holland állatvédelmi törvény szabadságvesztés szankciókkal fenyegeti az állatkínzást (JOGFORRÁS 38), a holland büntető törvénykönyvben pedig szerepel egy kifejezetten állatokra specializált rongálási tényállás, amely szerint büntetendő „bármely személy, aki szándékosan és jogellenesen megöl, megrongál, használhatatlanná tesz vagy elidegenít egy olyan állatot, amely teljes egészében vagy részben más személy tulajdonában van” (JOGFORRÁS 37, 350. §).

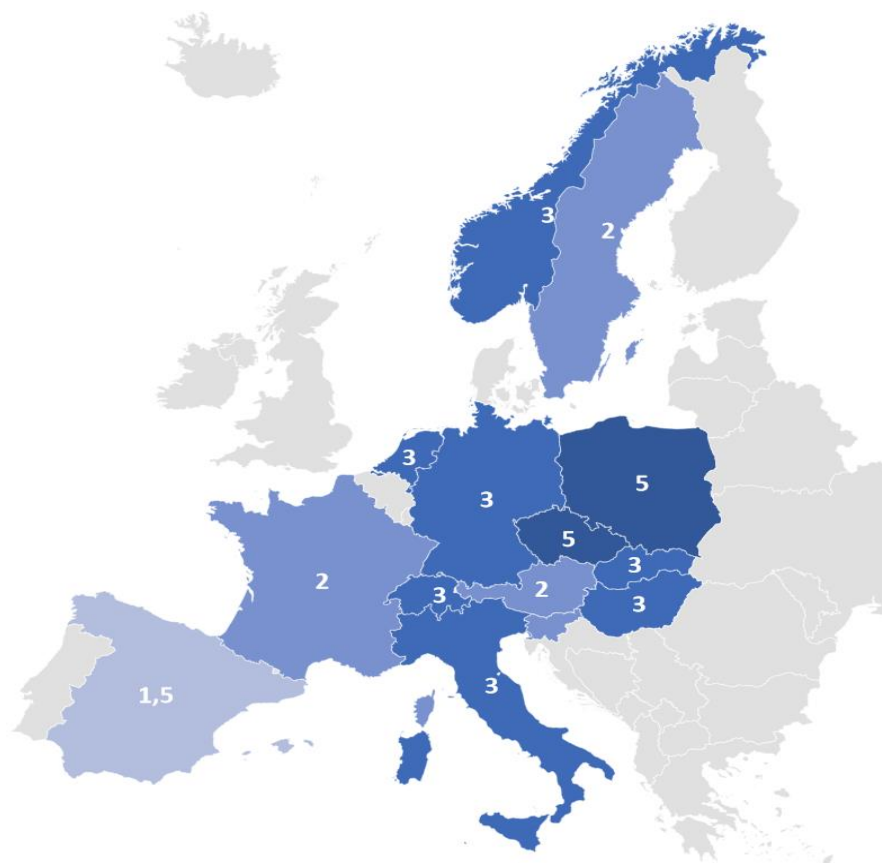
Magyarországon is alkalmas a rongálás tényállása (371. §) arra, hogy anyagi szempontból kompenzálja azokat, akik állatkínzás következtében veszítik el vagyoni értékkel is bíró állatukat (JOGFORRÁS 3), azonban kifejezetten állatokra vonatkozó, azokat nevesítő rongálásos tényállással nem találkozunk.

4.2.7 Állatkínzás szankciórendszere

A vizsgált országokban a szabadságvesztésnek és a pénzbüntetésnek van a legnagyobb jelentősége állatkínzásos ügyekben.

Állatkínzásért minden vizsgált országban kiszabható szabadságvesztés, ennek maximuma azonban államonként változik (**19. ábra**). (Az állatkínzásos ítéletek nagy százalékában nem végrehajtandó a kiszabott szabadságvesztés, azonban ezt jelen elméleti kutatás nem vizsgálja.) Valamennyi országban meghaladja a kiszabható maximális szabadságvesztés az egy évet, így elsőként azt vizsgáltuk, van-e olyan ország, ahol nem éri el a két évet ennek maximuma. A tizenöt ország közül egyedül Spanyolországban nem éri el a kiszabható szabadságvesztés a két esztendő. A spanyol büntető törvénykönyv az állatkínzás minősített eseteként határozza meg, ha a cselekmény az állat halálát okozza (JOGFORRÁS 65, 337. §). Ebben az esetben a szabadságvesztést hat és tizennyolc hónapos időtartam között kell meghatározni, vagyis másfél év a kiszabható maximum. A kiszabható leghosszabb szabadságvesztés időtartama nem éri el a három évet Ausztriában, Dániában, Franciaországban, Szlovéniában és Svédországban, míg Magyarországon, Németországban, Olaszországban, Hollandiában, Norvégiában, Szlovákiában és Svájcban három év a kiszabható szabadságvesztés időtartama. A skála másik végpontján Csehország és Lengyelország található. A cseh büntető törvénykönyv öt év szabadságvesztés kiszabását is lehetővé teszi, amennyiben több állatot érint az olyan állatkínzás, amelyet akár különösen kegyetlen módon, akár nyilvánosan vagy mások által hozzáférhető helyen, kegyetlen módon hajtanak végre (JOGFORRÁS 21, 302 §). A lengyel állatvédelmi törvény minősített esetben szintén öt éves szabadságvesztést maximál, abban az esetben, ha az állatkínzást különös kegyetlenséggel hajtják végre (35. §). Más helyütt (4. § 12. bekezdés) a törvény megmagyarázza, mit ért különös kegyetlenség alatt: ha az elkövetés „drasztikus” módon vagy eszközökkel történik, illetve különösen az a végiggondolt vagy lassú cselekmény sorolható ide, amely előre megfontolt szándékkal az állat szenvedésének fokozását vagy elnyújtását célozza (JOGFORRÁS 45).

19. ábra: Állatkínzásért maximálisan kiszabható szabadságvesztés (év)

Pénzbüntetésre minden egyes vizsgált országban van lehetőség állatkínzás esetén, ennek mértéke eltér az egyes országokban. (Jelen kutatásnak nem célja a különböző mértékű pénzbüntetések összehasonlítása, illetve visszatartó erejének vizsgálata, hiszen az egy szélesebb, társadalmi–gazdasági körülményeket is mérlegelő kutatás tárgya lehetne.) A büntetésnek kellő visszatartó erővel kell rendelkeznie. Az elítéltek a börtönben ki vannak téve testi–lelki inzultusoknak, illetve a visszailleszkedés is nehézséget okozhat. Azokban az esetekben, amikor a szabadságvesztés kiszabása inkább káros, mint célravezető (például fiatal életkorban), a pénzbüntetés megfelelő eszköz lehet (NAGY, 2017).

4.2.8 Egyéb jogi és jogon túli szempontok

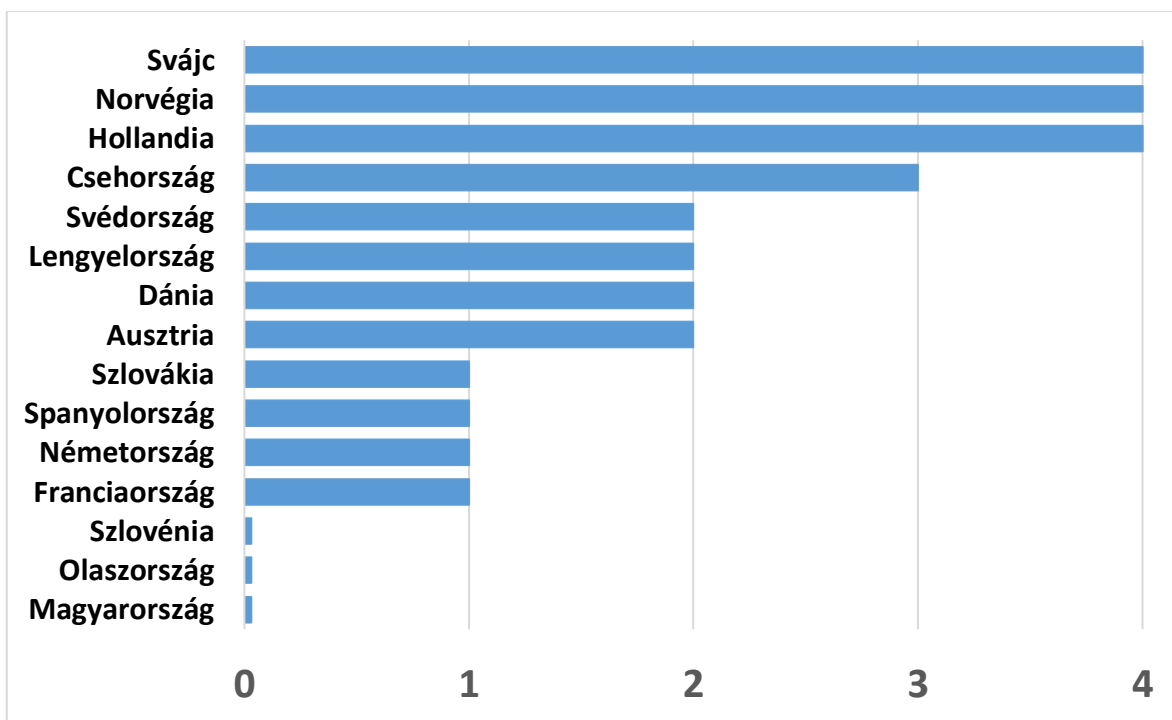
4.2.8.1 Zoofília

Összességében elmondható, hogy a zoofília büntetőjogi kezelése igen eltérő, országonként változó Európában. A (kizárólag a zoofília négy alszempontja alapján felállított, súlyozatlan) rangsor a **20. ábrán** látható.

A négy ide vonatkozó szempont vizsgálata alapján megállapítható, hogy Hollandia (JOGFORRÁS 37), Norvégia (JOGFORRÁS 57) és Svájc (JOGFORRÁS 68) büntetőjogi szabályozása a legteljesebb a zoofília megítélése, illetve szankcionálása kapcsán. Az országok sorának másik végén Magyarország (JOGFORRÁS 3), Olaszország (JOGFORRÁS 61) és Szlovénia (JOGFORRÁS 78) helyezhető el, mert büntetőjoguk nem tartalmaz pönális szankciókat specifikusan ezekre az esetekre. A többi ország a skála két végpontja között található.

A zoofília kapcsán azonban egyértelműek a holland, szabadságvesztés lehetőségével járó rendelkezések (JOGFORRÁS 37). A holland büntető törvénykönyv szerint az, aki egy állattal folytatott szexuális tevékenységben („lewd act”) vesz részt, legfeljebb másfél éves szabadságvesztéssel vagy pénzbüntetéssel büntetendő (254. §). Aki olyan képanyagot, vagy képanyagot tartalmazó adathordozót forgalmaz, kínál, nyilvános módon megjelenít, gyárt, importál, tovább szállít, exportál, megszerez vagy birtokol, amely emberi vagy állati érintettséggel járó szexuális zaklatást ábrázol, vagy látszólag ábrázol, legfeljebb hat hónap szabadságvesztéssel vagy pénzbüntetéssel büntetendő (254a. §).

20. ábra: Tizenöt európai ország rangsora a zoofília büntetőjogi szabályozottságának mértéke alapján

Megjegyzés: a legnagyobb súlyozatlan értéktől (4) a legalacsonyabbig (0)

4.2.8.2 Gondatlanság

Amennyiben a jogszabály a gondatlan elkövetést is bünteti, ezt valamilyen módon megjeleníti a jogszabály szövegében, ennek hiányában kizárólag a szándékos elkövetés számít bűncselekménynek.

Magyarország, Spanyolország, Szlovákia és Szlovénia azok az országok, amelyek esetében az állatkínzás nem követhető el gondatlanul, a többi országban találunk erre utaló, igen változatos rendelkezéseket (bár az elhatárolások nem minden esetben egyértelműek). Az osztrák szabályozásban a büntető törvénykönyv kizárólag a több állaton elkövetett minősített esethez fűz gondatlan alakzatot (JOGFORRÁS 15, 222. § 2. bekezdés). Említést érdemel a cseh jogalkotói megoldás is. A cseh büntető törvénykönyv a szándékos állatkínzás szabályozását követően rendelkezik a „gondatlan mulasztás” szankcionálásáról. A jogszabály kizárólag a luxuria esetét bünteti, és minősített esetet is megfogalmaz, amennyiben több állat halálát vagy maradandó egészségkárosodását okozza a gondatlan mulasztás (JOGFORRÁS 21, 303. §). A büntetőjogi szankciókat is tartalmazó norvég állatvédelmi törvény a büntetésekről szóló cikkében (37. §) úgy rendelkezik, hogy a törvényben foglalt követelmények szándékos vagy súlyosan gondatlan (luxuria) megsértése esetén az elkövető pénzbüntetéssel, és/vagy legfeljebb egy évig terjedő szabadságvesztéssel büntethető, feltéve, hogy a bűncselekményre nem vonatkoznak szigorúbb rendelkezések. A bűnsegélyt ugyanúgy büntetik. A súlyos jogsértések legfeljebb három év szabadságvesztéssel büntethetők. A jogsértés súlyosságának meghatározásakor figyelembe kell venni a jogsértés mértékét és hatását, valamint a bűnösség fokát (JOGFORRÁS 58).

4.2.8.3 Az állatok méltósága

A méltóságot a kutatás nem emberi értelemben, vagyis az emberi alapjogok anyajogaként vizsgálja, hanem abban az értelemben, ami leginkább megkülönbözteti az örülni, érezni és szenvedni képest élőlényeket a többi, élettelen tárgytól. Bár fontos ideológiai jelentőséggel bír, de kizárólag egy ország, Svájc szabályozásában találtunk ide kapcsolható rendelkezést.

A svájci szövetségi alkotmány elsősorban azt deklarálja, hogy az emberi méltóságot tiszteletben kell tartani és meg kell védeni (7. §). Később, a géntechnológiára vonatkozó részben így rendelkezik: az embereket és környezetüket védeni kell a géntechnológiával való visszaélés ellen, majd ennek kapcsán jogalkotási kötelezettséget határoz meg. A jogalkotónak védenie kell a biodiverzitást, az emberek, állatok és a környezet biztonságát, valamint figyelembe kell vennie az élőlények méltóságát is („Würde der Kreatur”) (JOGFORRÁS 66). Az állatvédelem szempontjából az idézett, alkotmányban foglalt alapvetés egyedi és nagy jelentőségű.

4.2.8.4 Gazdasági haszonállatok

A jelen munka során vizsgált országok közül négy felelt meg annak a kritériumnak, hogy az állatkínzást érintő büntetőjogi szabályozásában valamilyen módon kiemelte a gazdasági haszonállatokat. A négy említett ország Lengyelország, Spanyolország, Svájc és Svédország.

Svédországban – akár követendő példaként – a büntető törvénykönyv az állatkínzás meghatározásakor explicite tényállási elemként feltünteti a túldolgoztatás tilalmát, amely hagyományosan a gazdasági haszonállatokhoz köthető (természetesen vannak kivételek, például agárverseny, vadászkutya stb.) (JOGFORRÁS 71). A lengyel modell alapján a lengyel állatvédelmi törvény büntetőjogi szankciókat fűz (35. § 1. bekezdés) egyes, vágóhídon történő leöléssel kapcsolatos cselekményekhez (34. § 1–4. bekezdés). Így például tilos állatokat leölni a prenatális időszakban, kivéve, ha ez tudományos célokat szolgál. Ha a patás állatokat a háztartásban vágják le, akkor ez csak úgy hajtható végre, ha az állatok a leölés előtt egy ütés révén öntudatlan állapotba kerülnek (JOGFORRÁS 45). Magyarországon nem találunk hasonló rendelkezést a büntetőjogi szabályozásban.

4.2.8.5 Kulturális hagyomány

A vizsgált tizenöt ország közül két államban találunk kulturális tradícióhoz köthető olyan kivételeket, amelyek egyébként a cselekmény alapján az állatkínzás vagy az állatviadal kategóriájába esnének, a jogalkotó mégis legalizálja őket. Egyedül Franciaország és Spanyolország nem kapott pontot ezen kritérium alapján.

Franciaországban a büntető törvénykönyvben foglaltak szerint az állatkínzásról szóló 521–1. cikk rendelkezései nem vonatkoznak a bikaviadalra és a kakasviadalra azokon a területeken, ahol megszokott helyi hagyományokra lehet hivatkozni (JOGFORRÁS 32).

Spanyolországban kevésbé átlátható és egyértelmű a szabályozás. Az 1995. évi spanyol büntető törvénykönyv 632. cikke szerint a bikaviadalt „jogszerű shownak” számították. Bár a gyakorlat továbbra is így kezeli a bikaviadalt, ezt a kitévelt a büntető törvénykönyvben 2015-ben hatályon kívül helyezték, illetve az állatkínzásra vonatkozó büntetőjogi szabályozás sem tartalmaz a jogszerű showkra vonatkozó kivételt. A bikaviadal „indokoltságát” alátámaszthatják a következő érvek: gazdasági tevékenység, a hagyományok életben tartásának egyetlen módja, illetve a művészeti szabadság kifejezése. Valószínűleg a bántalmazás „indokolatlan” („injustificadamente”) volta az a kulcsszó az állatkínzás tényállásában, amely megakadályozza, hogy a bikaviadal állatkínzásnak minősülhessen, és büntetőjogi szankciót vonjon maga után (JOGFORRÁS 65, 337. §).

Magyarországon nem tartalmaz olyan kitévelt a büntető törvénykönyv, amely kulturális alapon határoz meg kivételeket az állatkínzás tényállása alól.

4.2.8.6 Az állat halála

Kilenc országban található olyan állatkínzást szankcionáló büntetőjogi szabályozás, amely az állat – a kínzás nyomán bekövetkező – halálát valamilyen módon kiemeli, leginkább szigorúbb

büntetési tételt kapcsol hozzá. Ezen államok a következők: Magyarország, Ausztria, Csehország, Lengyelország, Olaszország, Spanyolország, Svájc, Szlovákia és Szlovénia.

Ausztriában a büntető törvénykönyv így rendelkezik: az állatkínzásért kiszabható maximummal, vagyis két évig terjedő szabadságvesztéssel sújtható, aki egy gerinces állatnak szándékosan a halálát okozza (JOGFORRÁS 15, 222. § 3. bekezdés). A spanyol büntető törvénykönyv az állat halálát minősítő körülménynek tekinti, és így rendelkezik: ha az állat halálát okozták, tizennyolc hónapos szabadságvesztés is kiszabható (337. § 3. bekezdés), szemben az alapesetrel, amely kapcsán csupán egy év a szabadságvesztés maximuma (337. § 1. bekezdés) (JOGFORRÁS 65). A szlovák büntető törvénykönyv alapján legfeljebb két év szabadságvesztésre büntethető az az állatkínzó, aki az állat halálát okozza (JOGFORRÁS 75, 378. § 1. bekezdés c. pont).

A magyar szabályozás szerint vétség miatt két évig terjedhet a szabadságvesztés időtartama, ha a cselekmény alkalmas arra, hogy gerinces állat maradandó egészségkárosodását vagy pusztulását okozza (244. § 1. bekezdés a. pont). Amennyiben az állatkínzás több állat maradandó egészségkárosodását vagy pusztulását okozza, az állatkínzás minősített esete valósul meg, amely büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztéssel szankcionálható (244. § 2. bekezdés b. pont) (JOGFORRÁS 3).

4.2.8.7 Üzleti célú állatkínzás

Kizárólag Dániában, a dán állatvédelmi törvényben (28. § 10. bekezdés) található olyan rendelkezés, amely esetleges üzleti haszonra vonatkozik. Amennyiben az állatkínzás eredményeképpen, vagyis a jogsértés nyomán haszonhoz jut az elkövető, azt elkobozzák a hatóságok (JOGFORRÁS 26).

4.3 Országgrangsorok

A továbbiakban a súlyozott és a jogállamiság–index végrehajtásra vonatkozó részindexével korrigált országgrangsorokat (Elméleti ACCI és Gyakorlati ACCI) vetjük össze a hagyományos és alternatív gazdasági–társadalmi mutatók alapján felállított országgrangsorokkal. Az ACCI összpontszámok és rangsorok megtalálhatók az **3. mellékletben**, valamennyi egyéb, korábban létező mutató alapján létrehozott országgrangsor összefoglaló táblázata megtalálható az 1.1, 1.2 és 1.3 mellékletekben.

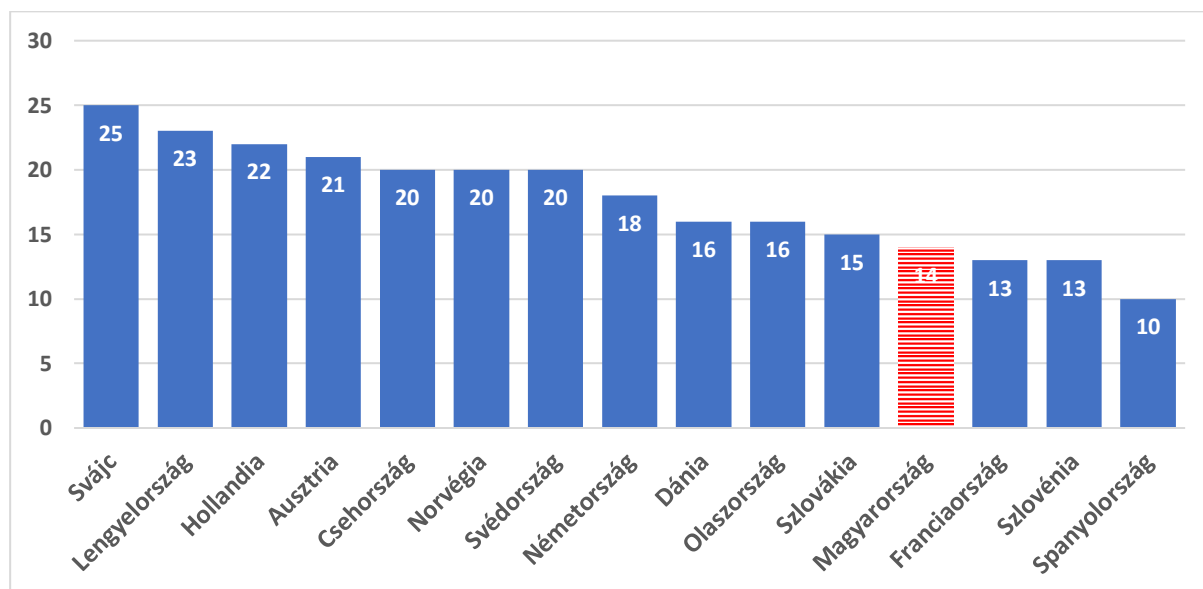
4.3.1 ACCI összpontszámok és rangsorok

A 3.2.1 alfejezetben található ábrák esetében a legnagyobb pontszámmal (vagyis legtöbb ponttal) bíró országok helyezkednek el a rangsor élén, vagyis az első ranghelyen. A legalacsonyabb oszlop a rangsor végét, a legutolsó ranghelyet jelöli

4.3.1.1 Súlyozatlan ACCI

Bár a súlyozott (vagyis az Elméleti) ACCI rangsor és a korrigált (vagyis a Gyakorlati) ACCI rangsor) képezik az országok összevetésének alapját, és a továbbiakban ezekkel dolgozunk, érdemes egy pillantást vetni a **súlyozatlan összpontszámra** is, amely a pontszámok puszta összegéből állt össze (**21. ábra**). A súlyozatlan rangsort Svájc vezeti, vagyis a legtöbb szempontnak ez az ország tudott megfelelni, a legkevesebb pontot pedig Spanyolország kapta.

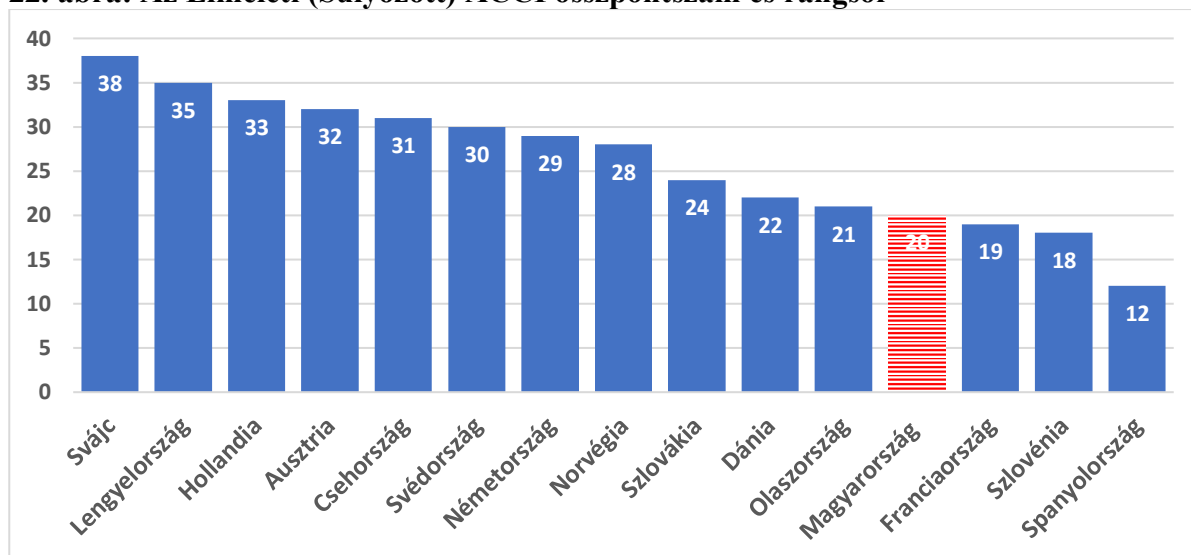
21. ábra: Súlyozatlan ACCI összpontszám és rangsor

4.3.1.2 Elméleti (Súlyozott) ACCI

A **22. ábra** az **Elméleti (Súlyozott) ACCI rangsor** alapjául szolgáló pontszámokat jeleníti meg, vizuális formában. A rangsort vezető három ország Svájc, Lengyelország és Hollandia, a sereghajtók pusztán az elmélet alapján Franciaország, Szlovénia és Spanyolország.

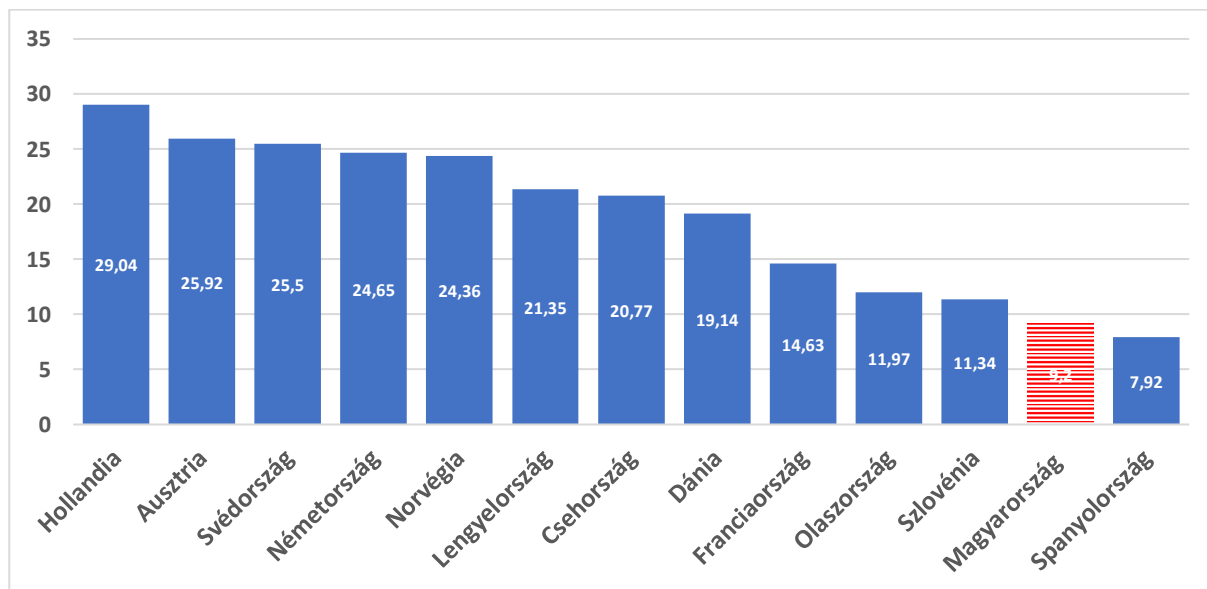
22. ábra: Az Elméleti (Súlyozott) ACCI összpontszám és rangsor

4.3.1.2 Gyakorlati (Korrigált) ACCI

Svájc és Szlovákia esetében nem mérik a jogállamiság-indexet, így ez a két ország kimarad a korrigált rangsorból. Mint ahogy a **23. ábrán** látható, a Gyakorlati ACCI rangsor élén Hollandia, Ausztria és Svédország található. A sereghajtók a gyakorlatot is figyelembe véve (vagyis a végrehajtással korrigált ACCI rangsor szerint) Szlovénia, Magyarország és Spanyolország.

23. ábra: A Gyakorlati (Korrigált) ACCI összpontszám és rangsor

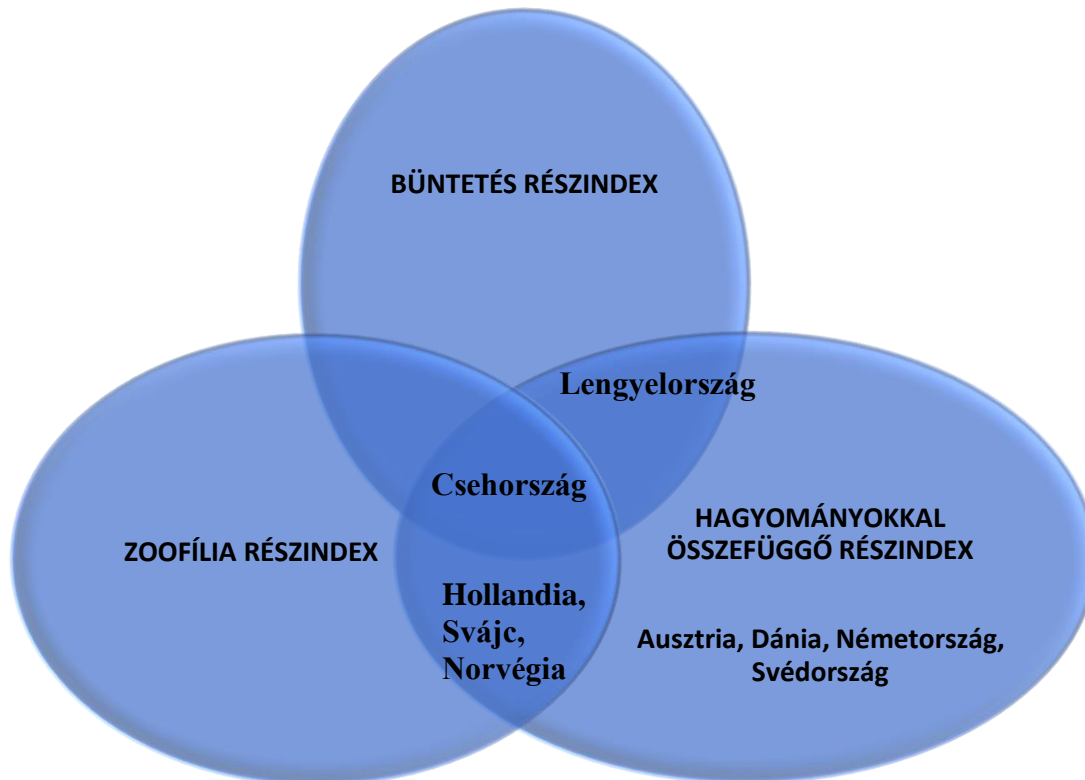
Az ACCI alapján létrehozott súlyozott és végrehajtással korrigált ország-rangsor az a két rangsor, amelyekkel – statisztikai módszerek segítségével – összevetettük a tizenegy, korábban már létező gazdasági mutató alapján felállított ország-rangsort.

4.3.2 Részindexek alapján kialakított országgrangsorok és országcsoportok

A három általunk használt részindex a következő volt: **Büntetés részindex** (a pénzbüntetés lehetőségével és a maximálisan kiszabható szabadságvesztés időtartamával kapcsolatos négy szempont alapján), **Zoofília részindex** (a zoofil aktusokkal, állatpornográf termékekkel kapcsolatos négy szempont alapján), **Hagyományokkal összefüggő részindex** (az állatkínzás elleni büntetőjogi szabályozása hagyományaival, illetve kulturális hagyományokkal összefüggő három szempont alapján). A részindexekhez tartozó pontszámokat összesítettük, és ezek alapján összeállt a három súlyozatlan és a három súlyozott rangsor. A rangsorok alapjául szolgáló pontszámok és az országgrangsorok részletesen a **4.1, 4.2 és 4.3 mellékletben** találhatóak.

A részindexek alapján felállított három országgrangorból három országcsoportot alakítottunk ki, „jó” szabályozással az első csoportba tartozó országok, a legkevésbé differenciáltnak ítélt szabályozással („gyenge”) a harmadik csoportba tartozó államok rendelkeznek. A kettő között található a „közepes” szabályozással bíró országok csoportja. A három országcsoportot („jó”, „közepes” és „gyenge” szabályozással rendelkező országok csoportjait), és az oda tartozó országokat a **24., 25. és 26. ábrán** ábrázoltuk.

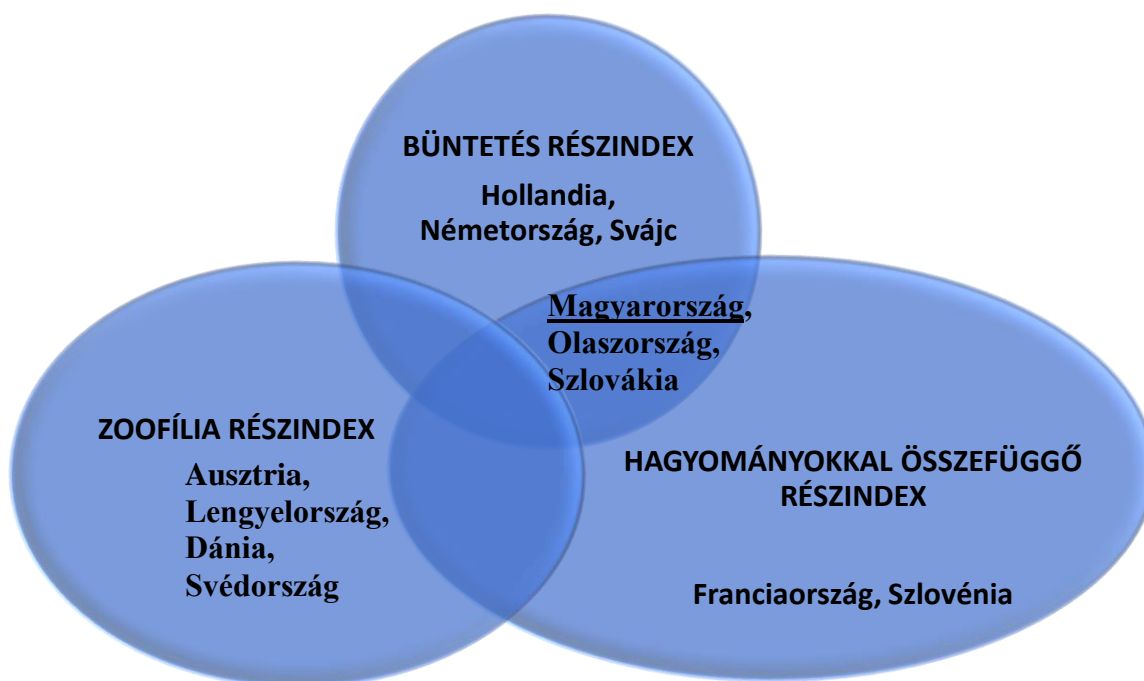
24. ábra: A részindexek szempontjából „jó” szabályozással rendelkező országok csoportja

A „jó” szabályozással bíró országcsoportba a Büntetés részindex szempontjából 1., a Zoofília részindex szempontjából az 1. és a 2., a Hagyományokkal összefüggő részindex szempontjából az 1. ranghelyen található országokat soroltuk.

Az egyes országok vizsgálatakor megállapítható, hogy egyedül Csehországnak sikerült mind a büntetéshez, mind a zoofiliához, mind a hagyományokhoz kapcsolódó részindex tekintetében az első országcsoportba kerülnie. Érdekes még kiemelni Lengyelországot, Hollandiát, Norvégiát és Svájcot, amelyek mindegyike két első és egy második helyezéssel büszkélkedhet.

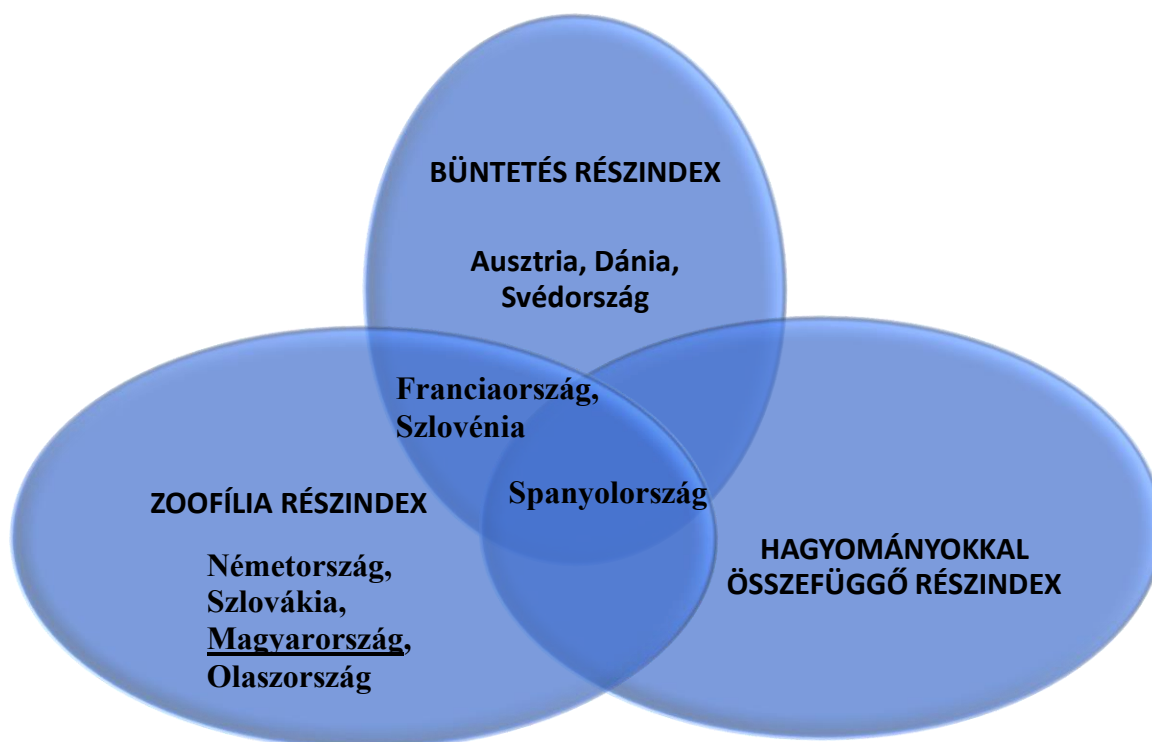
25. ábra: A részindexek szempontjából „közepes” szabályozással rendelkező országok csoportja

A „közepes” szabályozással bíró országcsoportba a Büntetés részindex szempontjából 2., a Zoofília részindex szempontjából az 3. és a 4., a Hagyományokkal összefüggő részindex szempontjából az 2. ranghelyen álló országokat soroltuk.

A „gyenge” szabályozással bíró országcsoportba a Büntetés részindex szempontjából 3. és a 4., a Zoofília részindex szempontjából az 5. és a 6., a Hagyományokkal összefüggő részindex szempontjából az 3. ranghelyen álló országok kerültek.

26. ábra: A részindexek szempontjából „gyenge” szabályozással rendelkező országok csoportja

Negatív értelemben kitűnik Spanyolország három utolsó helyével. Franciaország és Szlovénia a büntetési és a zoofiliához kapcsolódó részindex alapján az utolsó országcsoportba tartozik, a hagyományokkal kapcsolatban a közepes országcsoportba.

Magyarország két részindex alapján (büntetési és hagyományokkal összefüggő) a középső országcsoportba tartozik, a zoofiliához kapcsolódó részindex alapján az utolsó („gyenge”) csoportba, vagyis két második és egy harmadik helyezéssel rendelkezik, akárcsak Szlovákia.

4.3.3 A vizsgált gazdasági–társadalmi mutatók alapján összeállított országrangsorok

Az állatvédelmi index kivételével, vagyis tíz mutató esetében teljes, tizenöt elemből álló országrangsor összeállítására volt lehetőség, és úgy, hogy egy ranghelyen egy esetben sem volt ismétlődés. A tizenegyedik mutató, az API esetében mindössze tíz ország összehasonlítására volt lehetőség, hiszen öt országot (Magyarország, Csehország, Norvégia, Szlovákia és Szlovénia) az állatvédelmi index készítői nem mérték.

4.4 Az Elméleti és Gyakorlati ACCI, valamint a vizsgált gazdasági–társadalmi mutatók alapján felállított országgrangsorok összefüggései

A statisztikai elemzés eredményeit a **2. táblázat** tartalmazza.

A vizsgálatban egy olyan mutató található, amelynek esetében mind az Elméleti ACCI–val, mind a Gyakorlati ACCI–val erős pozitív korreláció figyelhető meg: ez pedig az állatvédelmi index, az API. Az Elméleti ACCI és az API összevetésekor a p–érték tendenciára utal, a Gyakorlati ACCI és az API esetében szignifikáns az összefüggés. Az ACCI és az állatvédelmi index közötti erős együttmozgást az indokolhatja, hogy ez az a mutató, amelyik a saját vizsgálat tematikájával a legszorosabb összefüggésben van. Az ACCI az adott ország állatkínzást szankcionáló büntetőjogi szabályozását értékeli, az API részben eltérő, részben szélesebb körben vizsgálja az állatvédelem helyzetét az adott államban. Érthető tehát, ha a két mutató hasonló eredményre jut.

Erős pozitív korreláció található a GDP, a versenyképesség és a HDI, valamint a Gyakorlati ACCI között, mindhárom esetben szignifikáns összefüggés mellett. A GDP esetében az erős pozitív összefüggés mind az Elméleti, mind a Gyakorlati ACCI vonatkozásában kimutatható. A Gyakorlati ACCI és a versenyképességi rangsor között szignifikáns a kapcsolat, és erős pozitív korrelációt mutat, éppen úgy, mint a HDI esetében.

Ellenkező előjellel, de az ökológiai lábnyom is erős korrelációt és szignifikanciát mutat a Gyakorlati ACCI rangsorral összefüggésben (az Elméleti ACCI rangsorral nincsen statisztikailag igazolható kapcsolat közepes negatív korreláció mellett). A lineáris kapcsolat tehát ez esetben fordított, a jobb minőségű állatkínzást érintő büntetőjogi szabályozáshoz nagyobb ökológiai lábnyom, vagyis rosszabb ranghely kapcsolódik az ökológiai lábnyom alapján felállított rangsorban. Ennek valószínű magyarázata, hogy a relatív nagyobb gazdasági jólét nagyobb ökológiai lábnyomot, vagyis hátrább lévő ranghelyet feltételez, így az az ACCI rangsor, amely erősen pozitívan korrelál a fajlagos GDP–vel, negatív korrelációt fog mutatni az ökológiai lábnyommal.

A Környezeti K+F arány és az Elméleti ACCI alapján felállított rangsor esetében – szignifikancia nélkül – gyenge korrelációt, a gyakorlati ACCI esetében esetében – szintén szignifikancia nélkül – közepes korrelációt figyelhetünk meg.

2. táblázat: Az Elméleti és Gyakorlati ACCI, valamint a vizsgált gazdasági–társadalmi mutatók alapján felállított ország rangsorok összefüggése

MUTATÓ	ELMÉLETI (SÚLYOZOTT) ACCI RANGSOR	GYAKORLATI (KORRIGÁLT) ACCI RANGSOR
API	0,62424 (p = 0,0602)	0,8667 (p = 0,0045)
GDP	0,3821 (p = 0,1607)	0,6923 (p = 0,0111)
VÁRHATÓ ÉLETTARTAM	0,5934 (p = 0,15)	0,2143 (p = 0,4819)
ÖNGYILKOSSÁGI RÁTA	-0,1286 (p = 0,6482)	0,0824 (p = 0,7925)
KÖRNYEZETI K+F	-0,2714 (p = 0,3268)	-0,4396 (p = 0,135)
VERSENYKÉPESSÉG	0,3893 (p = 0,1525)	0,6538 (p = 0,0183)
MEGÚJULÓ ENERGIAFORRÁSOK ARÁNYA	-0,075 (p = 0,7926)	0,0055 (p = 0,9928)
CSECSEMŐHALANDÓSÁG	-0,2571 (p = 0,3538)	0,0165 (p = 0,9639)
HDI	0,3464 (p = 0,206)	0,6428 (p = 0,0209)
BOLDOG BOLYGÓ INDEX	0,1286 (p = 0,6482)	0,2857 (p = 0,3436)
ÖKOLÓGIAI LÁBNYOM	-0,3643 (p = 0,1824)	-0,5769 (p = 0,0425)

Megjegyzés 1: $p < 0,05$ szignifikáns a kapcsolat; $0,05 < p < 0,1$ tendencia figyelhető meg; $p > 0,1$ nincs statisztikailag igazolható kapcsolat

Megjegyzés 2: az erős korrelációt dőlt betűvel és sötét háttérrel jelöltük

A HPI esetében semmilyen szignifikancia vagy korreláció nem áll fenn, nincsen semmilyen összefüggés az ACCI-val. Nem mutatható ki összefüggés sem az Elméleti, sem a Gyakorlati ACCI rangsor és a születéskor várható élettartam alapján felállított ország rangsor kapcsán sem. A két ACCI rangsor és az öngyilkossági ráta között sem figyelhető meg szignifikancia, csupán gyenge

negatív, illetve pozitív korreláció. Az ACCI rangsorok és kormányzati környezeti K+F kiadások aránya között a korreláció a korrigált rangsor esetében közepes lineáris kapcsolatot jelez, szignifikancia nem állapítható meg. A megújuló energiaforrások felhasználásának aránya kapcsán sem figyelhető meg szignifikancia, csupán gyenge negatív, illetve pozitív korreláció, éppen úgy, mint a csecsemőhalandóság esetében.

Lineáris, pozitív irányú, statisztikailag kimutatható, erős összefüggés a vizsgált mutatók közül tehát a jóléti mutatókkal (GDP, versenyképesség), és a „hibrid” mutatóval (HDI) figyelhető meg. A többi, környezeti–egészségi–mentális jóléti kategóriába sorolt mutató közül az állatvédelmi indexszel mutatható még ki ilyen irányú és mértékű összefüggés, ezt a két index (ACCI és API) által lefedett tematika hasonlósága indokolhatja.

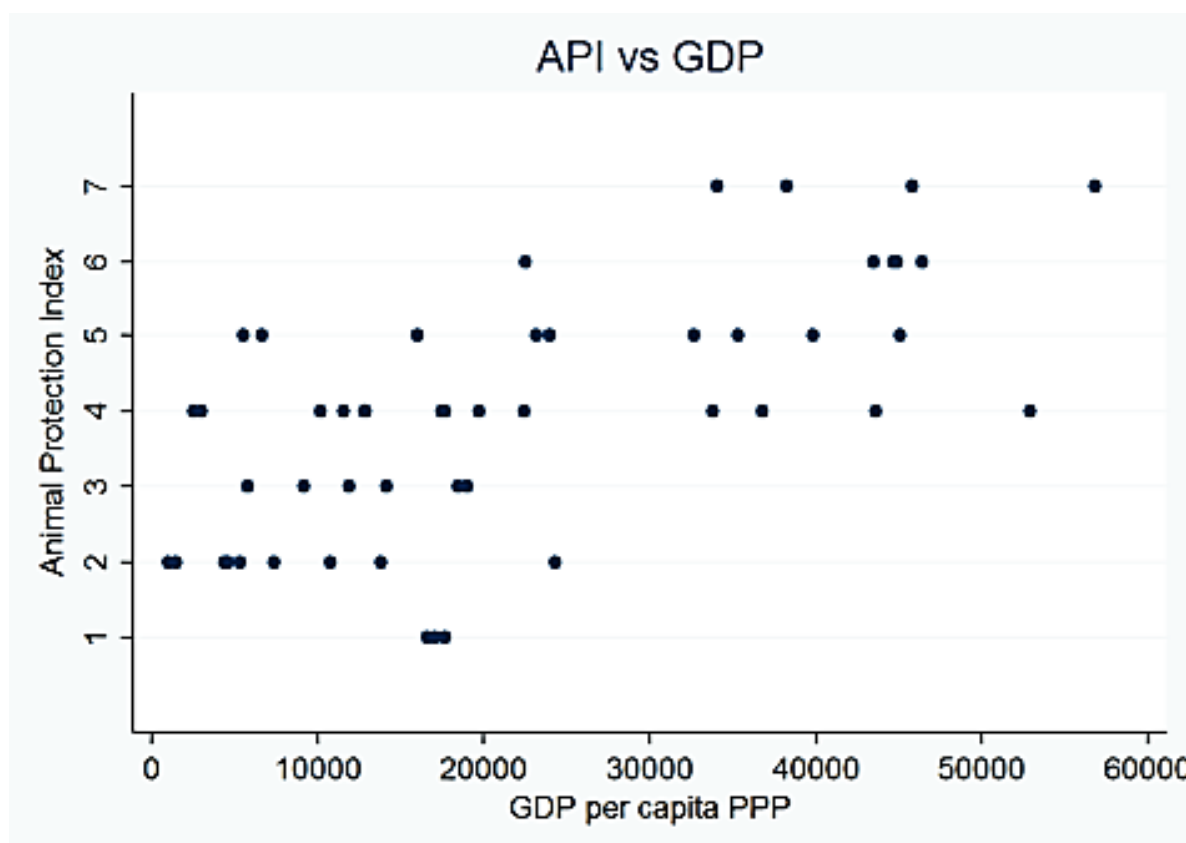
Mindezek alapján jelen kutatás arra az eredményre jutott, hogy az állatkínzás büntetőjogi szabályozásának és annak végrehajtásának színvonala annál jobb, minél nagyobb egy országban az anyagi jólét, illetve minél versenyképesebb az adott ország. Mivel az ACCI a jóléti indexekkel mutat pozitív összefüggést, így az is érthető, miért figyelhető meg erős negatív irányú összefüggés a GDP „inverzével”, az ökológiai lábnyommal.

Nemzetközi szinten csekély azon tanulmányok, kutatások száma, amelyek eredménye párhuzamba állítható jelen kutatás eredményével. FRANK (2008) és LOMBARDINI et al. (2011) az állatjólét szintjét vizsgálták az országok gazdasági állapotának viszonylatában, azonban ők nem az előírásokat elemezték, hanem azt vizsgálták, mennyi „bántódásuk esik” az állatoknak (beleértve az ételmezési célú állattenyésztést és a felhasználást is), és ennek van-e kapcsolata a gazdasági fejlődéssel. Frank kutatása arra irányult, hogy az ún. Környezeti Kuznets-görbe feltételezése - miszerint az egy főre jutó gazdasági növekedés kezdetben a környezet tisztításával, egy fordulópontot követően azonban a környezet fejlődésével jár – alkalmazható-e az állatjólét területére is. A kutatás vegyes eredményeket hozott: a fordított U alakú, ún. Állatjóléti Kuznets-görbére utaló jeleket leginkább a társállatok vonatkozásában találtak. FRANK (2008) úgy vélte, ennek oka az, hogy a közvélemény emocionális okokból a társállatokat részesíti előnyben a gazdasági haszonállatokhoz képest, így folyamatosan nagyobb nyomást gyakorol a társállatok körülményeinek javítására. Nemzetközi következtetések nehezen vonhatóak le FRANK (2008) kutatásából, hiszen a vizsgálat ezen része csak az Amerikai Egyesült Államokra terjedt ki. LOMBARDININEK és kutatótársainak (2011) vizsgálata a finnországi haszonállatok körében nem igazolta az Állatjóléti Kuznets-görbét, mivel nem találtak csökkenést az évente levágott haszonállatok számában 1975 és 2008 között, vagyis egy olyan időszakban, amikor Finnország egy főre eső GDP-je nagyjából megkétszereződött. Kiemelendő MORRIS (2013) tevékenysége, aki pozitív összefüggést mutatott ki az állatjólét és jövedelmi egyenlőség között. Jelen kutatáshoz hasonlóan MORRIS (2013) is megállapítja: a feltárt összefüggés nem ok-okozati kapcsolat, hanem

egy harmadik változó függvényében módosul, mivel az a társadalom, amely fontosnak tartja a jövedelmek „igazságos” elosztását, az állatok jólléte kapcsán is nagyobb érzékenységet mutat. Ugyanebben a tanulmányban MORRIS (2013) az állatvédelmi politika, az állatjólléti korlátozások szigorúságának különbségeit is vizsgálta 22 nagy jövedelmű országban, és pozitív korrelációt talált az állatvédelmi politika és a jövedelmi egyenlőség között. Ugyanezt az összefüggést az USA államai kapcsán már nem tudta igazolni.

Különösen figyelemre méltó HOLST és MARTENS (2016) kutatása, akik – bár saját mutatót nem alkottak –, többek között a vásárlóerő paritáson számolt, egy főre jutó GDP és az API összefüggését vizsgálták. Bár hipotézisükben feltételezték egy pozitív összefüggés meglétét, és a szerzők úgy fogalmaztak, hogy a szórásgörbe vizuálisan is első pillantásra erre enged következtetni (27. ábra), statisztikai módszerekkel nem tudták igazolni az összefüggést.

27. ábra: A GDP és az API összefüggései 48 országban (HOLST és MARTENS, 2016)

A statisztikailag alátámasztott kapcsolat hiányát nem azzal indokolták, hogy nincs összefüggés az állatvédelem és a gazdaság fejlettsége között, hanem azzal, hogy a GDP önmagában nem elégséges a gazdasági fejlettség mérésére. Ha elfogadjuk ugyanis FRANK (2008) azon feltételezését, hogy az állatvédelem közgazdaságtani értelemben „luxus jószágnak”, luxuscikknek számít, akkor ez azt jelenti, hogy „gazdag” országokban van rá igény, ahol az emberek alapvető igényeiket ki tudják elégíteni. Egy olyan országban, ahol nagy a GDP, de nagy a jövedelmi egyenlőtlenség is, a

lakosság jelentős része küzdhet az alapvető igényei kielégítéséért, ez pedig összességében csökkenti a társadalom szigorúbb állatvédelmi politika iránti igényét.

Az API és az egyik legismertebb demokrácia-mutató, a Polity Score között azonban statisztikailag kimutatható volt a pozitív összefüggés, vagyis a szerzők szerint minél demokratikusabb egy ország, annál nagyobb figyelmet fordít az állatvédelemre is (HOLST és MARTENS, 2016). Itt érdemes megjegyezni, hogy jelen kutatás során a Gyakorlati ACCI volt az a mutató, amely szignifikáns pozitív összefüggést mutatott a GDP-vel, a Versenyképességgel és a HDI-vel, vagyis akkor volt a legegységesebb a kapcsolódás, amikor a jogszabáylelemzés eredményét korrigáltuk a Jogállamiság Index végrehajtási részindexével. Utóbbi pedig szorosan kapcsolódik a demokrácia kérdésköréhez is.

Nem az állatkínzás büntetőjogi szabályozása az egyetlen olyan, a gazdasági tényezőkkel látszólag csak áttételes kapcsolatban álló mutató, amely pozitív összefüggést mutat a GDP-vel, vagy akár az államok „gazdagságával”. Érdekes például FARKASNÉ (2009) vizsgálata, aki a mezőgazdasági területek érzékenységének és adaptációs képességének mérési lehetőségei, a fenntarthatóság és a klímaváltozás kapcsán kiemeli: „bár az európai vidék összessége egyre sérülékenyebbé válik a különböző globális kihívásokra, a veszélyeztetettség mértéke régióként eltérő. [...] A gazdag országok ugyanolyan veszélyeztetettség mellett is kevésbé sérülékenyek, mivel nagyobb az alkalmazkodóképességük”.

BAKACSI (2006) arra kereste a választ, hogy a kultúra, illetve annak mintázatai és a gazdasági fejlettség között van-e korreláció. A kutatási eredmények szerint a teljesítményorientáció, a jövőorientáció és a bizonytalanságkerülés a gazdasági fejlettség (GDP) és a versenyképesség legmegbízhatóbb előrejelzői. A teljesítményorientáció ez esetben annak a mértékét jelenti, hogy egy társadalom mennyire bátorítja a közösség tagjait a teljesítmény növelésére és a kiválóságra. A jövőorientáció annak mértéke, hogy egy társadalom tagjai milyen mértékben terveznek, és fektetnek a jövőbe. A bizonytalanságkerülés mutatója arra utal, hogy egy társadalom tagjai a kialakult társas normákra és bürokratikus gyakorlatra támaszkodva mennyire törekszenek a jövőbeli események előrejelezhetetlenségének mérséklésére. Mindez logikusan kapcsolódik jelen munka eredményeihez is. Amennyiben ugyanis fejlettebb a gazdaság, és ezzel párhuzamosan a társadalom jó teljesítményre törekszik, előrelátó igyekszik lenni a jövőre nézve, megóvva értékeit és erőforrásait, és emellett kerülni próbálja a szabályozási hiányosságokat, akkor nem különösebben meglepő, ha az állatvédelem szabályozási szintjét és minőségét is igyekeznek magas szinten tartani.

Jelen kutatásban objektív, vagyis nem saját bevallásos alapon mért jólléti mutatókkal dolgoztunk, ezért az eredmények azt nem zárják ki, hogy az egyes szubjektív „elégedettségmérésen” alapuló rangsorokkal megfigyelhető lenne az erős pozitív összefüggés. A jóllét szubjektív mérése

viszonylag új keletű, Európában csak a hetvenes évek végén terjedt el. A szubjektív jóllét kutatását az a felismerés tette indokolttá, hogy a társadalmi jólét objektív mutatóiban kimutatott javulás nem feltétlenül járt együtt elégedettséggel, sőt, az egyének objektív és szubjektív életminőségi mutatói sincsenek szoros összefüggésben (GÁSPÁR, 2013). Ebből az is következhet, hogy egészen más eredményt kapnánk szubjektív mérésen alapuló rangsorok és a saját index alapján összeállított rangsor összevetésekor, mint amit az objektív mutatók kapcsán kimutattunk.

5. Következtetések

A jog- és a jogalkotói rendszer egy adott ország hagyományaitól és történelmétől függ. Néhány ország esetében az állatvédelmi szabályozás fejlődése lassabb, vagy ellentmondásosabb. Nehezebb koherens szabályozást alkotni ott, ahol fellelhetőek a „legális állatkínzás” egyes specifikus formái akár a kultúra, akár a gazdaság területén. Az állatkínzás jogi definíciója ugyanis csak a „szükségtelen” szenvedést okozóra terjed ki – de ha etikai szemszögből közelítjük meg a kérdést, szembetűnik, hogy itt bizony az ember dönti el, mi a szükségtelen, és mi a szükséges. Az az állat, amely a jogszabályoknak megfelelő tevékenységtől szenved, ugyanazt a fájdalmat érzi, mint az állatkínzással érintett állat. Az állatvédelmi szabályok óhatatlanul hordoznak, és mindig is hordoztak némi antropocentrikus, paradox jelleget.

Amellett szóltak volna az elméletben érvek, hogy az állatkínzás, állatvédelem szabályozásának részletezettsége, minősége olyan mutatókkal van összefüggésben, amelyek az emberek jóllétét, elégedettségét, egészségét tükrözik. Ha az ACCI például az öngyilkossági rátával, vagy a születéskor várható élettartammal lett volna összefüggésben, az feltételezésünk szerint azt mutatta volna, hogy amennyiben egy országban jól érzik magukat az emberek fizikailag és mentálisan, nagyobb empátiával fordulnak a többi életforma felé is. Ez a feltételezés ezúttal nem bizonyosodott be, nem volt összefüggés az egészséggel összefüggő mutatókkal. Éppen így az is ideológiai értelemben alátámasztható lett volna, hogy ha az adott ország környezettel kapcsolatos érzékenysége fejlett, akkor az állatvédelemmel összefüggő büntetőjogi szabályozás is jobban kidolgozott, alaposabb. Azonban a kutatás eredménye az volt, hogy az ACCI nincsen erős összefüggésben sem a környezeti K+F-el, sem a megújuló energiaforrások arányával, sem a Boldog Bolygó Indexszel. Mindezekén túl, erős negatív összefüggésben van az ökológiai lábnyommal, vagyis minél kisebb az ökológiai lábnyoma, jelentősen védve ezzel a környezetet, annál rosszabb színvonalú az állatkínzást érintő szabályozása. Ez utóbbi eredmény azt a következtetést indukálja, hogy egy ország alacsony ökológiai lábnyoma nem egy tudatos döntés eredménye, hanem a fogyasztás és az anyagi javak alacsony szintjének óhatatlan következménye. Ha ugyanis tudatosan tartaná egy ország alacsony szinten az ökológiai lábnyomát, feltehetőleg hangsúlyt fektetne az állatvédelmi, állatkínzást érintő szabályozás kidolgozottságára is. Ennek azonban pont az ellenkezője igaz.

Empátiaérzékünk azt mondaná, hogy minél humánusabbak egy ország állampolgárai, minél nagyobb békében élnek önmagukkal és a természettel, az hatást gyakorol az állatvédelmi jogalkotásra. Ennek nem találtuk a kutatásban jelét, annak viszont igen, hogy amelyik ország anyagi értelemben tehetősebb, a jelek szerint többet tesz és tehet az állatkínzással szemben.

Nem szabad elfelejteni: csak európai országokat érintett a vizsgálat. Egyáltalán nem biztos, hogy más kultúrkörben vagy államvallás esetén, például Ázsiában, a buddhista Tibetben hasonló eredményeket hozna a vizsgálat.

A World Justice Project jogállamiság-indexe sem tekinthető teljes mértékben objektív abszolútumnak. Bár az index követhető metodológiával rendelkezik, de a részét képező faktorok, szempontok, mérőszámok, források kiválasztásának folyamata szükségképpen hordoz szubjektív, értékalapú elemeket. A végrehajtási részindex is inkább tekinthető egyfajta igazodási pontnak, mint megkérdőjelezhetetlen ténynek.

A jóléti mutatók szerepeltetése a vizsgálatban több okból is indokolt volt. A GDP növekedése önmagában nem jelenti mindenki számára a jobb életet, különösen a tehetősebb országokban. Nem tükrözi például az emberek közötti egyenlőtlenségeket, és nem értékeli megfelelően olyan faktorokat, amelyek az emberek számára igazán jelentősek (társadalmi kapcsolatok, egészség, szabadidő stb.). Roppant fontos annak hangsúlyozása is, hogy a folyamatos gazdasági növekedés összeegyeztethetetlen azzal, hogy Földünk kapacitásai végesek. Mindennek dacára az állatkínzást érintő vizsgálat nem mutatott erős összefüggést a jóléti mutatókkal, de a GDP-vel igen. Talán nem olyan meglepő ez az eredmény, ha arra gondolunk, hogy a civilizációk a világtörténelem során harcaikat elsősorban gazdasági eszközökkel vívták, ebből pedig egyenes úton következik, hogy a gazdasági területen erőt mutató entitás más területeken is küzdő, eredményorientált attitűdökkel rendelkezhet.

A kutatás eredménye nyilván nem értelmezhető úgy, hogy amennyiben egy adott országban néhány százalékkal nő az egy főre jutó GDP, akkor az állatkínzás szabályozása is „egy csapásra” minőségi javulást fog mutatni. Mégis kirajzolódni látszik, hogy egy állam anyagi természetű gazdagsága jobb szabályozási színvonallal is párosul.

Az API (állatvédelmi index) és az ACCI között fellelhető erős és szignifikáns, pozitív irányú összefüggés azt támasztja alá, hogy valóban tekinthető az állatkínzás büntetőjogi szabályozása a jéghegy csúcsának, amelynek minőségéből következtethető az egész állatvédelmi jogalkotás korszerűsége. Kizárólag a büntetőjogi szabályozás elemzése révén, vagyis az ACCI alapján felállított országrangsor nagyon hasonló képet mutat, mint az állatvédelmet szélesebb, bár kevésbé részletes szempontrendszeren át tekintő API, amely olyan tényezőket is figyelembe vesz, mint például a kormányzati szerepvállás, az állatvédelmi kommunikáció és az oktatás.

Hazánk, Magyarország szempontjából mindez azt is jelenti, hogy bár az írott jog szempontjából is továbbfejleszhető az állatkínzás szabályozása, kizárólag az elmélet alapján olyan, nálunk nagyobb, gazdaságilag fejlettebb országokat is magunk mögé utasítunk, mint Franciaország vagy Spanyolország. Fontos viszont azt is megjegyezni, hogy a V4-es összefüggésben egyértelműen lemaradtunk Lengyelország és Csehország mögött, és mivel az elmúlt egy-két évben Szlovákia

olyan jogszabálymódosításokat hajtott végre, amelyekkel sokat lépett előre, néhány szempont kapcsán Szlovákia is megelőz bennünket. Kétségtelenül az a tényező, amely a legtöbbet ront nemzetközi pozícióinkon, az a végrehajtás, jogalkalmazás kevésbé hatékony volta. Abban az esetben tehát, ha a már meglévő állatkínzást érintő (és egyéb!, hiszen a jogállamiság részindexe általában méri a végrehajtás hatékonyságát) jogszabályainkat az eddigieknél következetesebben be tudnánk tartatni, jelentősebb változásokat érhetnénk el, mint pusztán a szabályozás további szigorításával. (Az természetesen más kérdés, hogy a szabályozás szigorításáért rendszeresen megmozduló civil szféra nyomása áttételesen a jogalkalmazásra is hat.)

Jelen vizsgálat nem tárt fel összefüggést az állatvédelem jogszabályi szabályozottsága és egyes jólléti mutatók között, de ez nem feltétlenül jelenti az összefüggés teljes hiányát, legfeljebb azt, hogy az adott mutatóra más tényezők jobban hatnak. Ha például a vizsgálat kezdetén azt reméltük, hogy az állatszerető országok mérhetően boldogabbak is, vagyis például alacsonyabb az öngyilkosságok száma, a statisztikailag kimutatható szignifikáns összefüggés hiánya nem azt jelenti, hogy elméletileg ki van zárva bármilyen kapcsolódás, hanem azt, hogy az öngyilkosságra valamilyen egyéb faktor (például akár az öngyilkosság megítélése az adott kultúrkörben) jobban hat, mint amennyit az állatokkal való pozitív viszony ellensúlyozni képes.

A részindexekre vonatkozó eredmények értékelésekor szembeűnik, hogy a V4 két országa, Lengyelország és Csehország kiemelkedően szerepel, az utóbbi az egyetlen a vizsgált tizenöt országból, amelyik mindhárom részindex alapján a legdifferenciáltabb jogalkotással rendelkező országcsoportba tartozik. Magyarország és Szlovákia egyaránt két második és egy harmadik helyezéssel rendelkezik, vagyis lemarad a csehek és a lengyelek mögött. A részindexekkel kapcsolatos eredmények továbbá azt is mutatják, hogy a három német nyelvterület közül egyedül Svájc van az élbolyban, Ausztria és Németország is hátrébb helyezkedik el a sorban.

Az állatvédelemmel összefüggő szabályozás kapcsán egyértelmű tendencia rajzolódik ki, amely a differenciálódás és a szigorodás irányába mutat. Az állatkínzás szabályozásának megjelenése és folyamatos szigorodása, vagy akár új tényállások megjelenése elválaszthatatlanul összefügg a közgondolkodás változásával. A társadalom érzékenysége nő, és a szabályozások szigorodásának lehetünk tanúi. Az új szabályok iránti igény rendre a társadalom és a civilek nyomására, a média (illetve közösségi média) közvetítésén keresztül jutnak el a politikum világába, míg végül jogszabályként lépnek hatályba. Európaszerte számos olyan, a társadalom elborzadását kiváltó esetre derült és derül fény, amely meggyorsítja a jogalkotást, bár minden valószínűség szerint nagy a látencia. Hosszabb távon várható tehát az állatkínzás és a zoofília elleni szigorúbb fellépés azokban az országokban is, ahol jelenleg hiányos a büntetőjogi szabályozás. Az állatvédelmi mozgalmak hatékonysága nagyban függ attól, hogy az adott társadalmi környezetben az állatokat

érintő beavatkozások kapcsán milyen szélesben képesek meghatározni a „szükségszerűség” és az „indokolatlanság” fogalmait, hová pozicionálják azokat.

Az állatvédelem erősen multidiszciplináris terület, kizárólag komplex szemlélettel érdemes vizsgálni. Bízunk abban, hogy a jelen kutatás kiindulópontként szolgálhat számos olyan munka elkészültéhez, amelyek további betekintésre adnak lehetőséget az ember-állat kapcsolódás csodálatos világába, múltjába és jelenébe, szépségébe és sérülékenységébe.

6. Javaslatok

A fenti eredmények tükrében az állatkínzás büntetőjogi szabályozásának további kutatása indokolt, a következő gondolatok mentén.

6.1 „Best practice” vizsgálat

A kutatásból egyértelműen kiderül, hogy bizonyos egyezéseken, ugyanolyan és hasonló jogintézményeken (például mulasztás, mint elkövetési magatartás, vagy a pénzbüntetés kiszabásának lehetősége) túl a tizenöt vizsgált európai ország más–más szabályozási megoldásokat, tényállási elemeket, minősítő körülményeket használ az állatkínzás kapcsán. Érdeemes lenne ezeket egyenként megvizsgálni, felmérni a joggyakorlatát, és létrehozni egy olyan listát, amely a legjobbnak ítélt megoldásokat tartalmazza (például közúti baleset esetén kötelező segítségnyújtás az elütött állatnak, a jogi személyek büntethetősége, az üzleti célú állatkínzás külön kezelése stb.). Ez valamennyi ország fejlődése, jogalkotása szempontjából hasznos lehet.

6.2 Az állatkínzás szankciórendszerének további vizsgálata

Minden olyan fő– és mellékbüntetés, valamint intézkedés részletes vizsgálata indokolt lenne, amely kiszabható állatkínzásért. Jelen munka a szabadságvesztés és a pénzbüntetés szankciót emeli a középpontba, de érdemes lenne vizsgálni a pénzbüntetés összegét, a közmunka lehetőségét, az állattartástól és a foglalkozástól eltiltást, és az állatvédelmi oktatáson való kötelező részvételt. A pénzbüntetés összegének vizsgálatát érdemes lenne arányosítani az adott országban élők anyagi jólétével, hiszen annak visszatartó ereje csak így értelmezhető.

6.3 A vizsgálat kiterjesztése újabb országokra és mutatókra

Jelen kutatás 15 európai (OECD) ország vizsgálatát tűzte ki célul, annak érdekében, hogy nemzetközi komparatív elemzést hajtson végre. Javasolt az összehasonlítás kiterjesztése további, akár Európán kívüli országokra is. Ennek feltétele, hogy az adott ország ne precedensjog alapján működjön, hiszen az állatkínzás büntetőjogi szabályozását vizsgáló ACCI ennek értékelésére közvetlenül nem lenne alkalmas.

Fontos és célszerű lenne egyes ázsiai országok bekapcsolása a vizsgálatba, hiszen ezen a kontinensen ismerünk olyan, gazdaságilag nem túl fejlett területeket, amelyek állatszeretetről ismertek. Az ázsiai államok kapcsán érdemes lenne majd azt végiggondolni, vajon egy szegényebb, állatszerető attitűddel rendelkező ország esetében a korszerű írott szabályozás esetleges hiányát nem az eltérő kultúra, a szokásjog rendkívül erős szerepe indokolja–e, esetleg vallási előírások vagy elvárások.

Ahogy a vizsgálat több országra is kiterjeszhető, éppen így további jóléti és jóléti mutatók által felállított országgrangsorok is bevonhatóak a vizsgálatba. Az ismertetett tanulmányok, valamint jelen kutatás alapján érdemes lenne a vizsgálatot kiterjeszteni egyes egyéb demokrácia-mutatókra, illetve a jövedelmi egyenlőtlenség és az állatvédelem kapcsolatát is hasznos lenne kiegészíteni további kutatásokkal. Az alternatív gazdasági-társadalmi indexek száma világszerte gyakorlatilag végtelen, hiszen naponta új és új mutatók születnek, a kvázi hagyományosnak tekinthető mutatók olyan indexekkel egészülnek ki, amelyek például az állami forrásból eltemetett halottak arányát, a különböző mentális betegségek előfordulását, vagy akár az iskolázottság legkülönfélébb aspektusait mérik. A szubjektív mérésen alapuló jóléti mutatók alapján felállított rangsorokkal való összevetés szintén indokolt lenne.

6.4 További mutatók létrehozása

A disszertáció kimutatta, hogy a vizsgált országok és a vizsgált mutatók körében a gazdasági jóléti jellegű mutatók vannak erős pozitív irányú összefüggésben az állatkínzást szankcionáló büntetőjogi szabályozással. Ebből következik az a kérdés, vajon ugyanez lenne-e a helyzet, ha egyéb állatvédelmi szabályozás (például szabálysértési szintű cselekmények), vagy a környezet- és természetvédelmi rendelkezések alapján alakítanánk ki országgrangsort, amelyet összevetnénk a hagyományos és alternatív mutatók alapján létrehozott országgrangsorral? Ehhez újabb, téma- és jogforrás-specifikus mutató megalkotására lenne szükség, amely az adott szabályozás differenciáltságát, korszerűségét méri nemzetközileg összehasonlítható módon.

6.5 A civil szféra és a média jogalkotásra gyakorolt hatásának vizsgálata

Az állatvédelmi szabályozás fejlődésében mindenütt kulcsszerepet töltenek be a civil megmozdulások, és ezekhez szorosan kapcsolódva igen nagy a nyilvánosság és a média szerepe. Ennek elsődleges oka az, hogy az erős gazdasági lobbik legtöbbször a pusztán etikán alapuló megközelítést periferikusnak tekintik, a politika pedig ehhez idomulni kényszerül. Megfigyelhető azonban, hogy érzelmi hatás kiváltására, nagyobb tömegek aktivitásra sarkallására alkalmas témaként az állatvédelem mind gyakrabban lesz a politikai kampányok része.

A felmerülő problémák és a civilek követelései nagyon hasonlóak Németországtól Hollandián át Szlovéniáig vagy Magyarorszáig. Az állatkínzás szabályozásával kapcsolatos további kutatás egyik lehetséges iránya lehet annak vizsgálata, hogy követte-e az egyes országokban a nagyobb állatvédelmi társadalmi megmozdulásokat jogalkotás, és ha igen, akkor bevonták-e a civileket a jogalkotás előkészítésébe, és az eredmény mennyiben felelt meg a kezdeti követeléseknek.

6.6 A kutatás eredményeinek felhasználása az országbranding során

Mivel a turizmus ágazat összességében, illetve azon belül az állatbarát szolgáltatások kereslete és kínálata Európában növekszik (LAW, 2018), a saját index alapján jó eredményt elért országok (Svájc, Hollandia) felhasználhatnák a kutatás eredményeit az országbranding során. Ehhez persze olyan további kutatások szükségesek, mint például annak meghatározása, hogy az adott ország turisztikai célcsoportja milyen állattartási szokásokkal és összességében milyen állatokkal kapcsolatos attitűddel rendelkezik, és a megszólítani kívánt réteg hol helyezkedik el azon a skálán, amelynek egyik végpontjában a világgal kapcsolatos haszonelvű szemlélet, másik végpontjában az érzelem- és etikai alapú fogyasztói szemlélet áll. Minél közelebb áll a célcsoport az utóbbihoz, annál sikeresebb lehet egy állatszeretetet célzó keresletélénkítő kampány. Természetesen, ha nem csupán a keresletélénkítés a cél, akkor néplélek-formáló indíttatásból is erősíthető az állatvédelem szerepe egy ország pozicionálása során.

6.7 Az állatok jogi státuszának további vizsgálata

A pusztá, élettelen tárgyakhoz hasonló dologi státusz elégtelensége várhatóan a közeljövőben fokozottan foglalkoztatni fogja a nyilvánosságot. Bár a jogalanyiség igen kevés kivételtől eltekintve az állatoknak nem biztosított, egyértelmű, hogy olyan, az állatok jogi helyzetét erősítő lépések történtek Európában és Amerikában az elmúlt évtizedekben, amelyek a jövő generációi számára is iránymutatásként szolgálnak. Bár az állatok jogi státuszának fenntartható rendezése még várat magára, a vizsgált európai országok írott állatvédelmi szabályozása alkalmasabb az állatok bántalmazásának megfelelő kezelésére, mint ahogy az a médiából érzékelhető. Ennek oka a jogszabályok, és a jogalkalmazás, végrehajtás közötti diszkrepanciában keresendő. A fejlődés reális útja tehát nem feltétlenül az állatok jogalanyiségének megteremtése, hanem sokkal inkább az állam, vagyis az ember önkorlátozásának irányába visz. Mindennek alátámasztására azonban további kutatásokra lenne szükség.

7. Új és újszerű tudományos eredmények

1. A doktori disszertáció új tudományos eredménye egy eddig nem létező mutató, az Állatkínzás–ellenes Büntetőjogi Index (Anti–Cruelty Criminal Index, ACCI) kidolgozása, amely az állatkínzás büntetőjogi szabályozottsági szintjének mérésére alkalmas, lehetővé téve az országok közötti összehasonlító elemzést. A mutató összeállítása saját kidolgozása, szakirodalmi és logikai érvekkel is alátámasztott szempontrendszer alapján történt. A mutató leginkább büntető anyagi jogi szempontokra épül, de alkotmányjogi, az állatok jogi státuszát érintő és metajurisztikus kritériumokat is tartalmaz. A mutató alkalmas bármely, a kontinentális jogrendszerhez közelebb álló ország állatkínzást érintő büntetőjogi szabályozottságának mérésére.

2. Jelen kutatás során tizenöt ország (Magyarország, Ausztria, Csehország, Dánia, Franciaország, Hollandia, Lengyelország, Németország, Norvégia, Olaszország, Spanyolország, Svájc, Svédország, Szlovákia és Szlovénia) állatkínzást szankcionáló büntetőjogi szabályozását vizsgáltuk. Felállítottunk egy országgrangsort csupán az elmélet, vagyis döntő részben az írott jog alapján (*Elméleti ACCI*), illetve tizenhárom ország kapcsán (Svájc és Szlovákia kivételével) az elméleten túl a végrehajtást is figyelembe véve (*Gyakorlati ACCI*). Az Elméleti ACCI alapján felállított rangsor elején Svájc, Lengyelország és Hollandia helyezkedik el, a Gyakorlati ACCI alapján felállított rangsort Hollandia, Ausztria, és Svédország vezeti. A sereghajtók az elmélet alapján Franciaország, Szlovénia és Spanyolország, a gyakorlatot is figyelembe véve Szlovénia, Magyarország és Spanyolország.

3. A kutatásba vont 15 európai OECD ország esetében, a vizsgált mutatók alapján az állatkínzás büntetőjogi szabályozásának szintje a *gazdasági jóléttel* áll összefüggésben: ha a gazdasági jóléti mutatók magasabb szintet jeleznek, akkor az állatvédelmi büntetőjogi szabályozás is differenciáltabb és kedvezőbb az állatvédelem szempontjából. A Gyakorlati ACCI erős és szignifikáns pozitív összefüggést mutatott a GDP-vel és a Versenyképességgel, illetve a hibrid indexszel, a HDI-vel; ezen kívül erős és szignifikáns negatív összefüggést találtunk az ökológiai lábnyommal. Az ACCI-hoz hasonló tematikájú Állatvédelmi Index (API) mind az Elméleti, mind a Gyakorlati ACCI-val erős és szignifikáns pozitív összefüggést mutatott. Az ACCI és a többi vizsgált *jóléti mutató* (születéskor várható élettartam, öngyilkossági arány, csecsemőhalandóság, környezeti K+F, megújuló energiaforrások aránya, Boldog Bolygó Index) között nem mutatható ki összefüggés.

8. Összefoglalás

Az elmúlt évtizedekben az állatkínzás szabályozását illetően folyamatos fejlődésnek, differenciálódásnak lehetünk tanúi, amelynek üteme és konkrét tényállási elemei országonként eltérnek. A kutatás célja, hogy áttekintő, egyben összehasonlító képet adjon 15 OECD ország állatkínzást szankcionáló büntetőjogi szabályairól, majd összevesse ezeket az országok egyéb gazdasági–társadalmi–környezeti mutatókkal kifejezett makrogazdasági helyzetével. A kutatás új tudományos eredménye egy eddig nem létező mutató, az Állatkínzás–ellenes Büntetőjogi Index (Anti–Cruelty Criminal Index, ACCI), amely az országok közötti komparatív elemzést lehetővé téve az állatkínzás büntetőjogi szabályozottsági szintjének mérésére alkalmas. A mutató összeállítása saját kidolgozású, szakirodalmi és logikai érvekkel is alátámasztott szempontrendszer alapján történt. A mutató leginkább büntető anyagi jogi szempontokra épül, de alkotmányjogi, az állatok jogi státuszát érintő és metajurisztikus kritériumokat is tartalmaz. A mutató alkalmas bármely, a kontinentális jogrendszerhez közelebb álló ország állatkínzást érintő büntetőjogi szabályozottságának mérésére.

Az ACCI alapján tizenöt ország (Magyarország, Ausztria, Csehország, Dánia, Franciaország, Hollandia, Lengyelország, Németország, Norvégia, Olaszország, Spanyolország, Svájc, Svédország, Szlovákia és Szlovénia) állatkínzást szankcionáló büntetőjogi szabályozását vizsgáltuk. A munka eredményeképpen két országgrangsor állt fel, egy tizenöt elemű rangsor, a szempontrendszer és súlyozások révén létrehozott Elméleti ACCI, illetve a Gyakorlati ACCI, amelyet a World Justice Project jogállamiság indexének végrehajtási részindexével korrigáltunk, ekképpen beemelve a jogszabályok végrehajtásának hatékonyságát is a vizsgálatba. Utóbbi mutatóból Svájc és Szlovákia hiányzik, mivel ezeket nem méri a jogállamiság index.

Az Elméleti ACCI alapján felállított rangsor elején Svájc, Lengyelország és Hollandia helyezkedik el, a Gyakorlati ACCI alapján felállított rangsort Hollandia, Ausztria, és Svédország vezeti. A sereghajtók az elmélet alapján Franciaország, Szlovénia és Spanyolország, a gyakorlatot is figyelembe véve Szlovénia, Magyarország és Spanyolország.

Az ACCI rangsorokat a vizsgálat során tizenegy, már korábban létező gazdasági–társadalmi–környezeti mutató alapján összeállított rangsorral vetettük össze. A létező mutatók közül kettő (egy főre jutó GDP, versenyképesség) a gazdasági jóléttel szorosan összefüggő mutató, a többi (öngyilkossági ráta, csecsemóhalandóság, születéskor várható élettartam, megújuló energiaforrások aránya, kormányzati környezeti K+F kiadások aránya, Boldog Bolygó Index, ökológiai lábnyom, állatvédelmi index) inkább a környezeti–egészségi–mentális jóléttel függ össze. Az Emberi Fejlettségi Index (HDI) ezek hibridjének tekinthető. Az ACCI alapján felállított

országgrangsorokat minden egyes vizsgálandó változóval külön-külön összehasonlítottuk. A korreláció erősségét az ún. Spearman-féle rangkorrelációs együtthatóval mértük. Az ACCI erős és szignifikáns pozitív korrelációt mutatott a gazdasági jóléti indexekkel (a GDP-vel és a versenyképességi indexszel), a HDI-vel, valamint (feltehetőleg a tematikai hasonlóság miatt) az állatvédelmi indexszel. Erős és szignifikáns negatív irányú kapcsolatot az ökológiai lábnyommal találtunk.

Megállapítottuk, hogy a vizsgált 15 európai OECD ország esetében, a vizsgált mutatók alapján az állatkínzás büntetőjogi szabályozottságának szintje a gazdasági jóléttel áll összefüggésben, még hozzá oly módon, hogy ha a gazdasági jóléti mutatók magasabb szintet jeleznek, akkor az állatvédelmi büntetőjogi szabályozás differenciáltabb és kedvezőbb az állatvédelem ügyét tekintve.

9. Summary

In recent decades we have witnessed constant progress and differentiation in the regulation of animal cruelty, although the tempo of the progress and the specific legal elements vary from country to country. The aim of the research was to provide an overview, at the same time a comparative picture of the criminal law rules sanctioning animal cruelty in 15 OECD countries, and then to compare them with the status of these countries in terms of other socio-economic-environmental statistics and indicators. The new scientific result of the research is a new indicator, the Anti-Cruelty Criminal Index (ACCI), which was developed to measure the level of criminal regulation of animal cruelty, a suitable tool for comparative analysis between countries. The indicator was compiled on the basis of a system of criteria supported by both literature and logical arguments. The indicator is mostly based on criminal substantive law aspects, but also includes constitutional, animal status and metajuristic criteria. The indicator is suitable for measuring the criminal law regulation of animal cruelty in any country closer to the continental legal system.

Based on the ACCI, we examined the criminal law sanctioning animal cruelty of fifteen countries (Hungary, Austria, the Czech Republic, Denmark, France, the Netherlands, Poland, Germany, Norway, Italy, Spain, Switzerland, Sweden, Slovakia and Slovenia). The work resulted in two country rankings, a fifteen-item ranking, the Theoretical ACCI created through criteria and weightings, and the Practical ACCI, adjusted by the World Justice Project Rule of Law Implementation Sub-Index, thus including the effectiveness of law enforcement in the study. The latter indicator lacks Switzerland and Slovakia, as they are not measured by the Rule of Law Index used.

Switzerland, Poland and the Netherlands are at the top of the ranking based on Theoretical ACCI, while the Netherlands, Austria and Sweden lead the ranking based on the Practical ACCI. France, Slovenia and Spain are at the end of the Theoretical ACCI list, Slovenia, Hungary and Spain are last on the Practical ACCI list.

The ACCI rankings were compared in the study with eleven rankings compiled on the basis of already existing economic-socio-environmental indicators. Two of the indicators (GDP per capita, Competitiveness) are closely related to economic welfare, the others (suicide rate, infant mortality, life expectancy at birth, renewable energy rate, government environmental R&D expenditure, Happy Planet Index, Ecological Footprint, Animal Protection Index) is more related to environmental – physical – mental well-being. The Human Development Index (HDI) can be considered a hybrid of these. The ACCI country rankings were compared separately for each variable to be examined. The strength of the correlation was measured by Spearman's rank

correlation coefficient. ACCI showed a strong and significant positive correlation with economic welfare indicators (GDP and Competitiveness Index), HDI, and (presumably due to thematic similarity) the Animal Welfare Index. We found a strong and significant negative correlation with the Ecological Footprint.

In the case of the 15 European OECD countries examined, the level of criminal regulation of animal cruelty is related to economic welfare, in such a way that if the economic welfare indicators are higher, the criminal regulation of animal cruelty is more differentiated and favorable in terms of animal protection.

10. Irodalomjegyzék

1. ACHENBACH, T. M. (1991): Manual for the Child Behaviour Checklist and 1991 Profile. Burlington, VT University of Vermont. 4–18. p.
2. AKHTAR, A. (2019): Our symphony with animals: On Health Empathy and Our Shared Destinies. Canada, Penquin Random House, 319 p.
3. ALEXANDRATOS, N, – BRUINSMA, J. (2012): World Agriculture towards 2030/2050 The 2012 Revision. Esa Working Paper No 12-03. Rome, FAO. 153 p.
4. ALTSCHILLER, D. (2011): Animal-assisted therapy. Green wood publishing group. Santa Barbara, Denver, Oxford. 180 p.
5. AMPOLO, C. (1980): Le condizioni materiali della produzione, Agricoltura e paesaggio agrario. In: *La formazione dellacitta nel Lazio (Seminaro tenuto a Roma, 24–26 giugno 1977)*. *Dialoghi di Archeologia*, 2: 15-46. p.
6. ANDERSON, V. (1991): Alternative Economic Indicator. Routledge, London, 106 p.
7. ARISTOTLE (1883): History of animals in ten books. London, George Bell and Sons, 336 p.
8. ARKOW, P. (1992): The correlations between cruelty to animals and child abuse and the implications for veterinary medicine. In: *Canadian Veterinarian J.* 33 (9) 518-521. p.
9. ARKOW, P. (1994): Child abuse, animal abuse and the veterinarian. In: *J. of American Veterinary Medical Association*, 204 (7) 1004-1007. p.
10. ARLUKE, A. - SAX, B. (1992): Understanding nazi animal protection and the holocaust. *Anthrozoös*, 5 (1) 6-31. p.
11. ASCIONE, F. R. (1993): Children, who are cruel to animals: a review of research and implications for developmental psychopathology. *Anthrozoös*, 6 (4) 226-247. p.
12. ASCIONE, F.R. - THOMPSON, T.M. - BLACK, T. (1997): Childhood cruelty to animals: assessing, cruelty dimensions and motivations. *Anthrozoös*, 10, 170-177. p.
13. BACSI, Z. (2004): Gazdasági fejlődésünk irányai és mérése. Thesis for MSc, Nyugat-Magyarországi Egyetem, Közgazdaságtudományi Kar, 82 p.
14. BAKACSI, Gy. (2006): Kultúra és gazda(g)ság – A gazdasági fejlődés és fejlettség és a Globe kultúráváltozóinak összefüggései. In: *Vezetéstudomány*, 38 (különszám) 35-45. p.
15. BÁLINT, GY. (1961): A toronyőr visszapillant. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 212 p.
16. BÁNYAI, O. (2007): Az élőlények jogalanyiségének környezeti, etikai háttere. *Debreceni Jogi Műhely*, 4 (4) 1–14. p.
17. BARBUT, S. et al. (2008): Progress in reducing the pale, soft and exudative (PSE) problem in pork and poultry meat. In: *Meat Science*, 79 46–63. p.
18. BARTOW, A. (2011): Copyright Law and the Commoditization of Sex. Forrás: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1825946> Letöltés dátuma: 2019.05.21.
19. BARTUSSEK, H. – LEEB, C. – HELD, S. (2000): Animal Needs Index for Cattle–ANI35L/2000 cattle. Federal Research Institute for Agriculture in Alpine Regions BAL Gumpenstein, Irnding, Austria. 20 p.

20. Beast Forum Website [2019]. Forrás: <http://beastforum.com> Letöltés dátuma: 2019.02.23.
21. BECKER, K.D. et al. (2004): A study of Firesetting and Animal Cruelty in Children: Family Influences and Adolescent Outcomes. In: *J. of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 43 (7) 905–912. p.
22. BEETZ, A. M. (2008): Bestiality and Zoophilia: A Discussion of Sexual Contact With Animals". In: ASCIONE, F.: *The International Handbook of Animal Abuse and Cruelty: Theory, Research, and Application*. Purdue University Press, 201-220. p.
23. BEKOFF, M. (2009): *Encyclopedia of Animal Rights and Animal Welfare*, 2nd Ed. Greenwood, Santa Barbara, CA, 262 p.
24. BELOT, J. (1986): Animal experimentation – Legislation and Production. Forrás: https://www.ecopa.eu/wp-content/uploads/belgian_legislation.pdf Letöltés dátuma: 2019.04.23.
25. BELOVICS, E. (2018): Büntetőjog 1 – Általános rész. HVG–ORAC Kiadó, Budapest, 816 p.
26. BÉRI, B. (2011): Tartástechnológia. Digitalis Tankönyvtár, Debreceni Egyetem, Nyugat–Magyarországi Egyetem, és Pannon Egyetem. Forrás: www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/0010_1A_Book_15_Tartastechnologia/index.html Letöltés dátuma: 2019.02.15.
27. BERKES, GY. (1999): A társadalomra veszélyesség hiányának büntetőjogi értékelése. In: *Magyar Jog*, 46 (12) 730–731. p.
28. BEST, S. (2006): Rethinking Revolution: Animal Liberation, Human Liberation, and the Future of Left. In: *The international J. of Inclusive Democracy*, 2 (3) 1–24. p.
29. BIELIN, K.O. (2012): Bullfighting and the War on Terror: Debates on culture and torture in Spain, 2004–11. In: *International J. of Iberian Studies*, 25 (1) 61–72. p.
30. BÍRÓ O. – ÓZSVÁRI L. (2006): Állat-egészségügyi gazdaságtan. Egyetemi jegyzet. SZIE ÁOTK Állat-egészségügyi Igazgatástani és Agrár-gazdaságtani Tanszék. Budapest, 170 p.
31. BLOSH, M. (2012): The history of animal welfare law and the future of animal rights, Electronic Thesis and Dissertation Repository 803. Forrás: <https://ir.lib.uwo.ca/etd/803> Letöltés dátuma: 2018.11.21.
32. BOGDÁN, I. (2003): Régi magyar multságok. Forrás: <http://mek.niif.hu/05100/05134/html/index.htm> Letöltés dátuma: 2018.12.03.
33. BOLLIGER, G. (2007): Constitutional and Legislative Aspects of Animal Welfare in Europe. Stiftung für das Tier im Recht. Forrás: https://www.tierimrecht.org/documents/1358/Abstract_Bruessel_TIR_Papier.pdf Letöltés dátuma: 2019.03.03.
34. BOLLIGER, G. (2016): Legal protection of animal dignity in Switzerland: status quo and future perspectives. In: *Animal Law*, 22 311-395. p.
35. BORBÉLY, CS. et al. (2014): CSR analysis of large Hungarian enterprises. In: *Regional and Business Studies*, 6 (2), 1-7. p.
36. BOTTYÁN, B. (2015): Egyes kérdések a minőségi jogalkotás elvéről. In: *Magyar Közigazgatás*, NKE, 1 38-54. p.

37. BOZÓKI, S. (2006): Súlyozás páros összehasonlítással és értékelés hasznossági függvényekkel a többszemponútú döntési feladatokban. Doktori disszertáció. MTA SZTAKI-ba kihelyezett Gazdasági Döntések Tanszék, Budapest. 32-35. p.
38. BRAITWAITE, J.– BRAITHWAITE, V. (1982): Attitudes towards animal suffering: An exploratory study. In: *International J. for the Study of Animal Problems*, 3 (1) 42-49. p.
39. BRAMBELL, R. (1965): Report of the Technical Committee to Enquire into the Welfare of Animals kept under intensive Livestock Husbandry System, Cmd. (Great Britain Parliament). H.M. Stationary Office, 84 p.
40. BROOM, D.M. – FRASER A.F. (2007): Domestic animal behaviour and welfare. 4th Ed. CAB International, Oxfordshire, UK. 540 p.
41. BROOM, D.M. (2011): A history of animal welfare science. In: *Acta Biotheor.*, 59 (2) 121-137. p.
42. BROOM, D.M. (1996): Animal welfare defined in terms of attempts to cope with the environment. In: *Acta Agric. Scand. Suppl.*, 27, 22-28. p.
43. BROWSTEIN, O. (1969): The popularity of Baiting in England before 1600. A Study in Social and Theatrical History. In: *Educational Theatre J.*, 21 (3), 237–250. p.
44. BRUCCOLERI, J. (2017): The extension of fundamental rights to animals. Dissertation, Ghent University, 133 p.
45. BULLER, H. – ROE, E. (2014): Modifying and commodifying farm animal welfare: The economisation of layer chickens. In: *J. of Rural Studies*, 33 141–149. p.
46. BURI A. (2007): Állategészségügyi, állattjóléti követelmények. FVM Vidékfejlesztési, Képzési és Szaktanácsadási Intézet, Budapest, 16. p.
47. CAPLAN, B. (2003): Externalities. Forrás: <http://www.econlib.org/library/Enc/Externalities.html> Letöltés dátuma: 2016. 07. 29.
48. CARDOSO et al. (2017): History and evolution of the European legislation on welfare and protection of companion animals. In: *J. of Veterinary Behavior*, 19 64-68. p.
49. CARRINGTON, P. D. (1959): The Moral Quality of the Criminal Law. In: *Northwestern University Law Review*, 54 575-586. p.
50. CARROLL, A. B. (1999): Corporate social responsibility – evolution of a definitional construction. In: *Business and Society*, 38 (3) 268-295. p.
51. CASSUTO, D.N. – ECKHARDT, C. (2016): Don't Be Cruel (Anymore): A Look on the Animal Cruelty Regimes of the United States and Brazil with a Call for a New Animal Welfare Agency. In: *Boston College Environmental Affairs Law Review*, 43 (1) 1-43. p.
52. CHESTERTON, G.K. (1987): Aquinói Szent Tamás. PPEK 464. p. Forrás: http://www.ppek.hu/konyvek/Gilbert_Chesterton_Aquinoi_Szent_Tamas_1.pdf Letöltés dátuma: 2018.02.11.
53. COOPER, J. (1984): Animals in War. London, Corgi, 224. p.
54. CURRIE, C.L. (2006): Animal cruelty by children exposed to domestic violence. In: *Child Abuse and Neglect*, 30 (4) 425-435. p.
55. CUSTANCE, D. – MAYER, J. (2012): Emphatic-like responding by domestic dogs (*Canis familiaris*) to distress in humans: An exploratory study. In: *Animal Cognition*, 15 (5) 851-859. p.

56. CSEPELI, G. (2006): Szociálpszichológia. Budapest, Osiris Kiadó, 572 p.
57. CSINTALAN CS. et al. (2016): Az állatvédelem általános és jogi vonatkozásai. Egyetemi jegyzet. Második, átdolgozott kiadás. SZIE-ÁOTK, Állat-egészségügyi Igazgatástani és Agrárgazdaságtani Tanszék. Budapest, 110 p.
58. DAHLSTRUD, A. (2006): How corporate social responsibility is defined: An analysis of 37 definitions. In: *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 15 1-13. p.
59. DAVIS, P. (1954): Sex perversion and the Law. Vol. 1. 5th edition. Mental Health Press, New York, 63 p.
60. DE BORDES, E.C. (2005): Animal protection legislation in the Netherlands: past and present. In: DE JONGE, F. – VAN DER BOS, R. (szerk): *The Human–Animal Relationships: Forever and a Day*, Uitgeverij Van Gorcum, 200-214. p.
61. DEGUE, S. – DILILLO, D. (2009): Is Animal Cruelty a “Red Flag” for Family Violence? Investigating Co–Occurring Violence Toward Children Partners and Pets. In: *J. of Interpersonal Violence*, 24 1036-1056. p.
62. DELI G. (2013): A jó erkölcsökről, Budapest, Medium, 318 p.
63. DELLA ROCCA, G. et al. (2015): Pain and suffering in Invertebrates: An Insight on Cephalopods. In: *American J. of Animal and Veterinary Sciences*, 15 (2) 77-84. p.
64. DERECSKEI, A. (2009): Figyelem! Gazdaságtan. In: MEB 2009 7TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON MANAGEMENT, ENTERPRISE AND BENCHMARKING. June 5–6, 293–304. p.
65. DIJKHUIZEN, A. – MORRIS, R. (1997): Animal health economics: principles and applications. Sydney South, Australia: Post Graduate Foundation in Veterinary Science, University of Sydney. 209-218. p.
66. DINZELBACHER, P. (2000): Animal Trials. In: *J. Multidisciplinary History*, 32 (3) 405-421. p.
67. DOUKAS, D. et al. (2018): Animal abuse and mental health. In: *Archives of Hellenic Medicine*, 34 (4) 439-445. p.
68. DSM (2013): Statistical Manual of Mental Disorders (5th edition). MERICAL Psychiatric Publishing, Arlington, V. A, 991 p.
69. DURRELL, G. (1982): Vadállatok bolondja. Budapest, Móra Ferenc Ifjúsági Könyvkiadó. 206 p.
70. EISEN, J. (2017): Animals in the constitutional state. In: *International J. of Constitutional Law*, 15 (4) 909–954. p.
71. EMBERSICS, J. (2016): Az állatvédelem kialakulása és történeti áttekintése. In: *Instum Aequum Salutare*, 12 (4) 215–225. p.
72. EPSTEIN, A. (2004): The Terror of Animal Rights. Forrás: <https://www.capitalismmagazine.com/2004/02/the-terror-of-animal-rights-2/>
Letöltés dátuma: 2018.09.05.
73. Európai Bizottság [2009]: Európai Bizottság közleménye a Tanácsnak és az Európai Parlamentnek a GDP-n innen és túl. A haladás mérése változó világunkban. COM, Brüsszel.
74. Európai Parlament [2010]: Az állatjólét 2006 és 2010 között folytatott cselekvési terv értékelése és elemzése. In: *Az Európai Unió Hivatalos Lapja*, P7_TA 0130.

75. European Commission [2005]: Attitudes of consumers towards the welfare of farmed animals. Special Eurobarometer, 148, European Commission.
76. EVANS, E.P. (1906): The criminal Prosecution and Capital Punishment of Animal. New York: E. P. Dutton and Company, 384 p.
77. FARKASNÉ, F. M. (2009): A mezőgazdasági területek érzékenységének és adaptációs képességének mérési lehetőségei. In: *Gazdálkodás*, 53 (3) 222-232. p.
78. FAROUK, M et al. (2014): Halal and Kosher slaughter methods and meat quality: A review. In: *Meat science*, 98 (3) 505-519. p.
79. FASEL, R. et al. (2016): Fundamental Rights for Primates. Policy Paper by Sentience Politics, 1–16. p.
80. FAWC (1979): Farm animal welfare Council. Press statement. Forrás: <https://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20121010012427/http://www.fawc.org.uk/freedoms.htm> Letöltés dátuma: 2017.05.04.
81. FAWC (1993): Report on priorities for animal welfare research and development. Farm Animal Welfare Council, London, 16 p.
82. FEKETE, M. (2002): A szexuális magatartás és a nemi identitás zavarai. In: FEKETE, M. – GRÁD A. (szerk.): *Pszichológia és pszichopatológia jogászoknak*. HVG–ORAC Könyv és Lapkiadó Kft., Budapest, 133–150. p.
83. FEKETE, S. Gy. (2012): Zoomusicology and Laboratory Animal Science. In: *ALN magazine*.
84. FELTHOUS, I. R. (1980): Aggression Against Cats, Dogs and People. In: *Child, Psychiatry and Human Development*, 10 169–177. p.
85. FORRAI, G. (2005): A jelek tana: Locke ismeretelmélete és metafizikája. Budapest, L'Harmattan Kiadó. 311 p.
86. FÖLDI, A. – HAMZA, G. (2010): A Római jog története és intézményei. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó. 716 p.
87. FÖLDVÁRI, P. (2002): Állati perek a középkori Európában. *Klió*, 11 (3) 64-66. p.
88. FRANCÉ, R. H. (1943): Az állatok a történelemben. Dante Könyvkiadó, Budapest, 360 p.
89. FRANK, J. (2008). Is there an “animal welfare Kuznets curve”? In: *Ecological Economics*, 66 (2-3) 478-491. p.
90. FREDERICK, W. (2006): Corporation, be good! The story of corporate social responsibility. Indianapolis: Dog Ear Publishing, 334 p.
91. GAÁL, B. (2015): A vegetarizmus eszményének formái és változásai a klasszikus ókorban. PhD disszertáció, Budapest, ELTE, 196 p.
92. GARNER, R. (2002): Animal rights, political theory and the liberal tradition. In: *Contemporary Politics*, 8 (1) 7-22. p.
93. GÁSPÁR T. (2013): A társadalmi–gazdasági fejlettség mérési rendszerei. In *Statisztikai Szemle*, 91 (1), 77-92. p.
94. GERE, T. – CSÁNYI, V. (2001): Gazdasági állatok viselkedése. Általános etológia. Budapest, Mezőgazdasági Szaktudás Kiadó, 194 p.
95. GERRITSEN, V. (2016): Animal Welfare in Switzerland – constitutional aim, social commitment, and a major challenge. In: *Global J. of Animal Law*, 15 p.

96. GIESE, C. (1994): Mensch und Tiere im Mittelalter. In: *Tierärztliche Praxis*, 22 (2) 103-110. p.
97. GLEYZER, R. – FELTHOUS, A.R. – HOLZER, C.E. (2002): Animal Cruelty and Psychiatric Disorders. In: *J. American Academic Psychiatry and the Law*, 30 (2) 257-265. p.
98. Global Footprint Network [2007]: National Footprints. Forrás: https://web.archive.org/web/20071011132920/http://footprintnetwork.org/gfn_sub.php?content=national_footprints Letöltés dátuma: 2019.06.12.
99. Global Footprint Network [2019]: Open Data Platform. Forrás: <http://data.footprintnetwork.org/#/> Letöltés dátuma: 2019.06.10.
100. GORDLEY, J. (1994): Myths of the French Civil Code. In: *The American J. of Comparative Law*, 42 (3) 459-505. p.
101. GORDON, R. (2017): From Pests to Pets: Social and Cultural Perceptions of Animals in Post-medieval Urban Centres in England (AD 1500–1900). In: *Papers from the Institute of Archeology*, 27 (1) 9 p.
102. GRANDIN, T. (2010): Improving animal welfare: a practical approach. CAB International, Oxfordshire, UK, 368 p.
103. GRIMM, D. (2015): Judge rules research chimps are not ‘legal persons’. Forrás: <https://www.sciencemag.org/news/2015/07/judge-rules-research-chimps-are-not-legal-persons> Letöltés dátuma: 2018.09.03.
104. GULYÁS, E. (2008): Az etikus fogyasztás értelmezései. In: *Szociológiai Szemle* 18 (1) 107. p.
105. GULYÁS, E. (2011): Az etikus fogyasztás, mint a közügyekben való részvétel. Ph.D értekezés, Budapesti Corvinus Egyetem, 211 p.
106. GVADÁNYI J. (1790): Egy falusi nótáriusnak budai utazása. Budapest: Magyar Jövő Ifjúsági R.–T. Budapest, 70 p.
107. HADEN, S.C. – SCARPA, A. (2005): Childhood Animal Cruelty: A Review of Research, Assessment and Therapeutic Issues. In: *The Forensic Examiner*, 14 23-33. p.
108. HAN, Y. (2014): Gesetzlicher Tierschutz im Deutschen Reich, Frankfurt am Main: Peter Lang GmbH, 577 p.
109. HANZSÉROS, F. (2005): Az állatjólét és az állatvédelem hatása az állattenyésztésben. In: *Animal welfare, ethology and housing systems*, 1 14-19. p.
110. HARRISON, B. (2012): Animals and the State in Nineteenth-Century England. In: *The English Historical Review*, 88 (349) 786–820. p.
111. HARRISON, P. (1992): Descartes on Animals. In: *The Philosophical Quarterly*, 42 (167) 219-227. p.
112. HARRISON, R. (1964): Animal Machines. London: Vincent Stuart Publishers. 186 p.
113. HARVEY, D. – HUBBARD, C. (2013): Reconsidering the political economy of farm animal welfare. An anatomy of market failure. In: *Food Policy*, 38 105–114. p.
114. HELLEBREKERS, L.J. (2002): Állatfájdalom. Sík Kiadó, Budapest, 204 p.
115. HÉRI, A. (2014): A hazai állatvédelmi jog az új PTK tükrében. In: FAZEKAS M. (szerk.): *Jogtudományi előadások az ELTE ÁJK Doktori Iskolájának jubileumi Konferenciáján*, 2014 június 13. 21–29. p.

116. HILDERMANN, L. – FERTIG, A. (2012): 10 Jahre Staatsziel Tierschutz in Deutschland. In: MICHEL, M. et al. (szerk.): *Animal Law – Tier und Recht. Developments and Perspectives in the 21st Century. Entwicklungen und Perspektiven im 21. Jahrhundert*. Dike, Zürich, Schweiz, 530–571. p.
117. HOLST, A. – MARTENS, P. (2016): Determinants Of Animal Protection Policy: A Cross-country Empirical Study. In: *Politics and Animals*, 2 14 p.
118. HORNYÁNSZKY, GY. (1907): Totemisztikus nyomok a görög történetben. In: *Egyetemes Philológiai Közlöny*, 31, 565–572. p.
119. HORVÁTH, A. (2011): Az emberi jogok sorsa Magyarországon a szovjet típusú diktatúra időszakában. In: *Rendészet és Emberi Jogok*, 1 (1) 33-64. p.
120. HORVÁTH, K. (2009): Műszeres gyorsmódszerek alkalmazása a sertéshús minőségváltozásának jellemzésére. Ph.D Disszertáció, Corvinus Egyetem, Élelmiszertudományi Kar, Budapest, 104 p.
121. HORVÁTH, V. (2017): Az állatkínzás büntetőjogi szabályozása hazánkban. Magyar Bírói Egyesület szakmai anyaga. Forrás: www.mabie.hu/index.php/cikkektanulmanyok/102-dr-horvath-judit-az-allatkinzas-buntetojogi-szabalyozasa-hazankban Letöltés dátuma: 2018.08.22.
122. HUSZ, I. (2001): Az emberi fejlődés indexe. In: *Szociológiai Szemle*, 11 (2) 72–83. p.
123. HUXLEY, J. – WHAY, H.R. (2006): Welfare: Cow based assessment Part 1. Nutrition, cleanliness and coat condition. In: *Livestock*, 11 18–24. p.
124. ILLÉS B., CS. – DUNAY, A. – MARKÓ, O. (2014): A hazai állattenyésztő ágazatok versenyképességének változása. In: *Animal welfare, ethology and housing systems*, 10 (1) 13 p.
125. International Monetary Fund [2018]: Datasets. Forrás: <https://www.imf.org/external/datamapper/datasets> Letöltés dátuma: 2018.12.04.
126. JAKAB, A. (2015): A jogállamiság mérése indexek segítségével. In: *Pázmány Law Working Papers*, (12) 21 p.
127. JAKAB, J. (2011): Developing Clusters of Indicators: An Alternative Approach to Measuring the Provision of Justice. In: *Hague J. of the Rule of Law*, 3 (2) 170–185. p.
128. JÁKI, Sz. (2007): Evolúció hívőknek. Budapest, Kairosz Kiadó, 98 p.
129. JÁMBOR, A. (2016): A kedvtelésből tartott állatok jogi védelme. PhD értekezés. Miskolci Egyetem Jogtudományi Kar, 223 p.
130. JÁVOR, A. – SZIGETI, J. (2011): Termékminősítés és termékhigiénia. TÁMOP–4.1.2.–08/1/A–2009–0010. Forrás: https://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/0010_1A_Book_17_Termekminosités_es_termekhigienia/index.html Letöltés dátuma: 2017. 10. 19.
131. JONES, K. et al. (2008): Global trends in emerging infectious diseases. In: *Nature*, 451 (990) 94 p.
132. JOSEPH, J. (1997): Bear–Baiting in Pakistan. World Society for Protection of Animals Forrás: http://wildlifeofpakistan.com/ResearchPapers/bear_baiting_report.pdf Letöltés dátuma: 2018.10.10.
133. KACSKOVICS, L. – TÖRÖK J. (1842): Gazdasági ismeretek és tanácsok. X. Állatkínzás. Mezei Naptár III. 48. p

134. KALOF, L. (2007): Looking at Animals in Human History. Chicago: University of Chicago Press. 222 p.
135. KÁROLYI, J. (2006): Az állatkínzás szabályozásának fejlődése Magyarországon. In: *Acta Juridica et Politica (Acta Universitatis Szegediensis)*, 68 (13) 25 p.
136. KASZA, GY. et al. (2011): A libatömés és társadalmi megítélése. In: *Magyar Állatorvosok Lapja*, 133 38–47. p.
137. KAVAS, L.: A súlyszámok problematikája a komplex rendszerek értékelése során. In: *Repüléstudományi Közlemények*, 2007/Különszám. Forrás: http://www.repulestudomany.hu/kulonszamok/2007_cikkek/kavas_laszlo.pdf
138. KERÉKES, S. (2007): A környezetgazdaságtan alapjai. Budapest, Aula Kiadó, 238 p.
139. KERÉZSI, K. (1995): A védtelen gyermek. Erőszak és elhanyagolás a családban. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 176 p.
140. KERÉZSI, K. (1999): Az erőszakos bűnözés. In: GÖNCZÖL, K. (szerk.): *Kriminológiai ismeretek, bűnözés, bűnözéskontroll*. Budapest, Corvina Kiadó. 155–171. p.
141. KLIMKE, V. (2003): Gyógyító állatok, akikre mindig számíthatunk. Budapest, Gladiátor Kiadó, 176 p.
142. KOBJAKOV, ZS. (1994): A környezetpolitika eszközei, a környezetvédelem szabályozása. In: KOBJAKOV, ZS. – KERÉKES, J.: *Bevezetés a környezetgazdálkodásba*. ELTE TTK Forrás: <http://mek.oszk.hu/01400/01452/html/kornypol/index.html> Letöltés dátuma: 2018.06.21.
143. KOCSIS T. (1999): A jövő közgazdaságtana? – Az ökológiai közgazdaságtan múltja, jelene és jövője az uralkodó neoklasszikus nézetek tükrében. In: *Kövász*, 3 (3) 131–164. p.
144. KOCSIS, T. (2010): „Hajózni muszáj!” A GDP, az ökológiai lábnyom és a szubjektív jóllét stratégiai összefüggései. In: *Közgazdasági Szemle*, 57 (6) 536–554. p.
145. KONRAD, L. (1973): Ember és kutya. Gondolat Kiadó, Budapest, 159 p.
146. KORINEK, L. – LÉVAY M. (2006): A kriminológia fogalma, feladata, kutatási területei; helye a tudomány rendszerében és a bünyügyi tudományokban. In: GÖNCZÖL K. et al. (szerk.): *Kriminológia – Szakkriminológia*. Complex Kiadó, Budapest, 25–45. p.
147. KOVALOVSKY, M. et al. (szerk.) (1975): Magyar értelmező kéziszótár. Második kiadás. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1550 p.
148. KOZÁK J. (2015): A világ hústermelésének, kereskedelmének és fogyasztásának tendenciái. In: *Gazdálkodás*, 59 (1) 20–34 p.
149. KRSTIC, N. (2012): Animal protection from killing and abuse in the European and Serbian Criminal Law. In: *Facta Universitatis Law and Politics*, 10 (1) 43–61. p.
150. LAKNER Z. – KASZA GY. – ÓZSVÁRI L. (2012): A bioterrorizmus története és jelentősége. In: *Magyar Állatorvosok Lapja*, 134 (7) 433-441. p.
151. LÁNG, I. (2002): Környezet- és Természetvédelmi Lexikon. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1252 p.
152. LARSON, R. (1998): Animal Cruelty May Be a Warning. Often Precedes Harm to Humans. The Washington Times. Forrás: <https://www.peta.org/issues/animal->

- [companion-issues/animal-companion-factsheets/animal-abuse-human-abuse-partners-crime/](#) Letöltés dátuma: 2018.09.08.
153. LATOUR, S. (2010): Assisi Szent Ferenc munkaéthosza és természethez való viszonya. *Art Naturae*, 1–2. Forrás: http://www.arsnaturae.hu/termeszet_religio/latour Letöltés dátuma: 2017.08.11.
 154. LAW, W. (2018): Pet-friendly destinations – Europe is a Paradise. Forrás: <https://www.tourism-review.com/most-pet-friendly-hotels-are-in-europe-news10510> Letöltés dátuma: 2019.04.01.
 155. LE BOT, O. (2011): Grand Evolutions du Regime Juridigue de l’Animal en Europe. In: *Constitutionalisation et Dereification. Revue Quebecoise de droit international*, 24 (1) 249–257. p.
 156. LEADER, S.H. – PROBST, P. (2003): The Earth Liberation Front and Environmental Terrorism. In: *J. of Terrorism and Political Violence*, 15 (4) 37–58. p.
 157. LINDEMANN, G. – LÜDTKE, N. – MATSUZAKI, H. (2010): Die Stellung des Tieres in der Entwicklung der Tierschutzgesetzgebung in Deutschland, Japan und den USA. Diskussionspapiere Arbeitsgruppe soziologische Theorie, Carl von Ossietzky Universität, Oldenburg 86 p.
 158. LLOYD, A.B. (1994): Herodotus. Book II. Commentary 1–98. Leiden, 389 p.
 159. LOCKWOOD, R. – ARKOW, P. (2016): Animal Abuse and Interpersonal Violence: The Cruelty Connection and its Implications for Veterinary Pathology. In: *Veterinary Pathology*, 53 (5) 910–918. p.
 160. LOCKWOOD, R. (2000): Animal cruelty and human violence: the veterinarian’s role in making the connection – the American experience. In: *Canadian Veterinarian J.* 41 (11) 876–878. p.
 161. LOMBARDINI, C. et al. (2011): Is there a Finnish Animal Welfare Kuznets Curve? Paper presented at the EAAE 2011 Congress: Change and Uncertainty, Zurich. Forrás: https://econpapers.repec.org/scripts/redir.pf?u=http%3A%2F%2Fageconsearch.umn.edu%2Frecord%2F114379%2Ffiles%2FLombardini_Chiera_508.pdf;h=repec:ags:eaae11:114379 Letöltés dátuma: 2017.10.05.
 162. LONGLEY, G. (2009): The Validity of Animal Experiments in Medical Research. In: *Revue Semestrielle de Droit Animaler*, 1 161–168. p.
 163. LUBINSKI, J. (2004): Introduction to Animal Rights (2nd Edition) Animal Legal and Historical Center, Michigan State University.
 164. MACKINNON, M. (2006): Supplying exotic animals for the Roman Amphitheatre Games: New reconstructions Combining Archaeological ancient Textual, Historical and Ethnographical Data. In: *Mouseion Series*, 3 (6) 137–257. p.
 165. MÁDAY, J. (1907): Az Országos Állatvédő Egyesület Huszonötévi működés és állatvédelmi törekvések Magyarországon Budapest, Grimm Gusztáv Bizomány. Forrás: <https://mek.oszk.hu/10200/10258/10258.htm> Letöltés dátuma: 2019.04.12.
 166. Központi Statisztikai Hivatal [2012]: Magyar Statisztikai Évkönyv, 2011. Budapest, 554 p.
 167. Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézete (szerk)[2016]: A magyar nyelv értelmező szótára. Forrás: <https://mek.oszk.hu/adatbazis/magyar-nyelv-ertelmezo-szotara/elolap.php> Lekérdezés időpontja: 2019.08.14.

168. MALHOTRA, K.N. (1984): Reflections on the information overload paradigm in consumer decision making. In: *J. of Consumer Research*, 4 (10) 436–440. p.
169. MALONI, M. J.– BROWN, M. E. (2006): Corporate Social Responsibility in the Supply Chain: An Application in the Food Industry. In: *J. of Business Ethics*, 68 (1) 39–52. p.
170. MÁRAI, G.: A bio állattartás élelmezésbiztonsági, állatjóléti és környezeti sajátosságai. In: *Biokultúra Magazin*, 24 (3) 17–25. p.
171. MARCOS, F. (2015): Entertainment made in Spain: Competition in bullfighting industry. IE Law School, Centro de Estudios Europeos/IE.
172. MASLOW, A. (2003): A lét pszichológiája felé. Budapest, Ursus Libris, 376 p.
173. MATTHEWS, R.A.J. (2008): Medical progress depends on animal model, doesn't it? In: *J. of the Royal Society Medicine*, 101 (95) 98 p.
174. MCGUINNESS, K. – ALLEN, M. – JONES, B.R. (2005): Non-accidental injury in companion animals in the Republic of Ireland. In: *Irish Veterinarian J.* 58 (7) 392–396. p.
175. MCINERNEY, J. (2004): Animal welfare, economics and policy: Report on a study undertaken for the Farm & Animal Health Economics Division of Defra. DEFRA, UK. Forrás: <http://statistics.defra.gov.uk/esg/reports/animalwelfare.pdf> Letöltés dátuma: 2019.02.10.
176. MEAD, M. (1964): Cultural factors in the cause and prevention of pathological homicide. In: *Bulletin in the Menninger Clinic*, 28 11–22. p.
177. MEIER, F. (2008): Mensch und Tiere im Mittelalter. Ostfildern: Thorbecke Jan Verlag. 174 p.
178. MÉSZÁROS, Á. (2015): A jogos védelem elvi és gyakorlati problémái. Budapest: Országos Kriminológiai Intézet, P–T Műhely Kft., 218 p.
179. METZGER, SZ. (2010): Az állatkínzás bűncselekmény kérdései. In: *Acta Scientiarum Socialium*, 23 59–69. p.
180. MEULI, K. (1946): Griechische Opferbräuche in Phyllobolia für Peter von der Mühl zum 60. Geburtstag am 1 August 1945. Basel, B Schwabe, 185–288. p.
181. MICHEL, M. – KAYASSEH, E.S. (2011): The Legal Situation of Animals in Switzerland. Two steps forward, one step back – many steps to go. In: *J. of Animal Law*, 7 1–42. p.
182. MILETSKI, H. (2009): A history of bestiality. In: BEETZ, A.M. – PODBERSCEK, A.L. (szerk.): Bestiality and zoophilia. Sexual relations with animals. Berg, Oxford, New York. 23 p.
183. MILETSKI, H. (2002): Understanding Bestiality and Zoophilia. East West Publishing LLC. Bethesda, MD.
184. MILLER, K. S. – KNUTSON, J. F. (1997): Reports of severe physical punishment and exposure to animal cruelty by inmates convicted of felonies and by university students. In: *Child Abuse and Neglect*, 21 (1) 59–82. p.
185. MORRIS, M. C. (2013). Improved nonhuman animal welfare is related more to income equality than it is to income. In: *Journal of Applied Animal Welfare Science*, 16 (3) 272–293. p.

186. MUENCH, T. – RICHTER, T. (2012): Reasons for culling cows in Baden–Württemberg from the perspective of animal welfare and economy. In: *Tierärztliche Umschau*, 67 (3) 68–74. p.
187. MÜLLEROVA, H. (2012): Animals Finally Above Objects and Stricter Criminalization of Cruelty: Some Insights in Czech Animal Legislation. In: *dA Derecho Animal: Forum of Animal Law Studies*, 3 (1) 7 p.
188. NACHMANY, M. (2015): Climate Change Legislation in Bolivia. An excerpt from The 2015 Global Climate Legislation Study. A Review of Climate Change Legislation in 99 Countries. Forrás: <http://www.lse.ac.uk/GranthamInstitute/wp-content/uploads/2015/05/BOLIVIA.pdf> Letöltés dátuma: 2018.05.01.
189. NAGY, G. (2017): Két év letöltendő állatkinzásért? Forrás: <https://arsboni.hu/ket-ev-letoltendo-allatkinzasert/> Letöltés dátuma: 2019.02.12.
190. NAGY, V. (2014): Az elítéltek nevelése, foglalkoztatása és vallásgyakorlása. Szakdolgozat, Miskolci Egyetem ÁJK, 54 p.
191. NATRASS, K. (2004): „...Und die Tiere”: constitutional protection for Germany’s animals. In: *Anim Law Rev.*, 10 283-312. p.
192. NAWAZ, M. A. (2007): Status of the brown bear in Pakistan. In: *Ursus*, 18 (1) 89-100. p.
193. NÉMETH, I. (2015): A sértett beleegyezése a büntetőjogban. Győr, Universitas Győr Nonprofit Kft., 302 p.
194. NEUMANN, J. M. (2012): The universal declaration of animal rights or the creation of a new equilibrium between species. In: *Animal Law*, 19 91–109. p.
195. NEUMANN, J. M. (2015): The Legal Status of Animals in the French Civil Code. In: *Global J. of Animal Law*, 1 15 p.
196. New Economics Foundation [2016]: Happy Planet Index, 2016. Methods Paper. Forrás: https://static1.squarespace.com/static/5735c421e321402778ee0ce9/t/578dec7837c58157b929b3d6/1468918904805/Methods+paper_2016.pdf Letöltés dátuma: 2018.02.10.
197. New Economics Foundation [2019]: About the HPI. Forrás: <http://happyplanetindex.org/about> Letöltés dátuma: 2019.05.11.
198. NIMROD, A.C. – BENSON, W.H. (1996): Environmental oestrogenic effects of alkylphenol ethoxylates. In: *Critical Reviews in Toxicology*, 26, 335–364. p.
199. NORDENFELT, L. (2006): Animal and Human Health and Welfare: A comparative Philosophical Analysis. Wallingford UK Wallingford UK, CABI Publishing, 190 p.
200. OECD (2008): Handbook on Constructing Composite Indicators. Methodology and User Guide. 20–21. OECD, European Commission, JRC 2008. Forrás: <http://www.oecd.org/std/42495745.pdf> Letöltés dátuma: 2018.12.20.
201. OECD (2015): Environment at a Glance, 2015. Forrás: https://www.oecd-ilibrary.org/environment/environment-at-a-glance-2015/environmentally-related-ramp-d_9789264235199-21-en Letöltés dátuma: 2018.10.25.
202. OECD (2018a): Life expectancy at birth. Forrás: <https://data.oecd.org/healthstat/life-expectancy-at-birth.htm> Letöltés dátuma: 2019.11.15.
203. OECD (2018b): Suicide rates. Forrás: <https://data.oecd.org/healthstat/suicide-rates.htm#indicator-chart> Letöltés dátuma: 2019.11.09.

204. OECD (2019): OECD Statistics. Forrás: <https://www.oecd-ilibrary.org/statistics>
Letöltés dátuma: 2019.03.16.
205. European Economic and Social Committee [2012]: Opinion of the European Economic and Social Committee on the Communication from the Commission to the European Parliaments, the Council and the European Economic and Social Committee on the European Union Strategy for the Protection and Welfare of Animals. 2012–2015 COM (2012) 6 final
206. ORTEGA, Y. G. J. (2000): Elmélkedés a vadászatról. Budapest, Európa Kiadó, 96 p.
207. OTTENSAMMER, E. (2006): Ausgewählte Aspekte der Österreichischen Tierschutzgesetzes. Dissertation an der Rechtswissenschaftlichen Fakultät der Universität Wien. 303 p.
208. PARSONS, J. (2011): Developing Clusters of Indicators: An Alternative Approach to Measuring the Provision of Justice. In: *The Hague Journal on the Rule of Law*, 3 170–185. p.
209. PEREL, P. et al. (2007): Comparison of treatment effects between animal experiments and clinical trials: systematic review. In: *British Medical J.*, 334 197–203.
210. PERRI, A. (2014): Dog: Domestication. In: SMITH, C. (szerk.): *Encyclopedia of Global Archeology*. New York, Springer, 2162–2164. p.
211. Pesti Hírlap [1904]: közlemény. Pesti Hírlap Kiadása, 26 (121) 5 p.
212. PETERS, A. (2016): Global Animal Law: What It is, and Why We Need It. In: *Transnational Environmental Law*, 5 (1) 9–23. p.
213. PHILLIPS, A. (2014): Understanding The Link between Violence to Animals and People. A guidebook for Criminal Justice Professionals National District Attorneys Association, Alexandria, USA. 74 p.
214. PONORI THEWREWK, A. (1870): A nyelv optikája. In: *Természettudományi Közlöny*, 2 97–107. p.
215. PONORI THEWREWK, A. (1894): Állatvédelem a régi görögöknél. In: *Kolozsvár* (napilap), 1894. január 18.
216. PORTACCI, K. (2010): Human–Animal Medicine: Clinical Approaches to Zoonoses, Toxicants and Other Shared Health Risks. In: *Journal of the American Veterinary Medical Association*, 236 (12).
217. POTTER, N. T. (2005): Kant on Dutties to Animals. Faculty Publication, Department of Philosophy, 18. Forrás: <http://digitalcommons.unl.edu/philosfsacpub/18> Letöltés dátuma: 2018.04.05.
218. RANGER, R. – FEDOROFF, P. (2014): Commentary: Zoophilia and Law. In: *J. of the American Academy and the Law Online*, 42 (4) 421–426. p.
219. REGAN, T. (1983): The case for Animal Rights. University of California Press, 474 p.
220. RICHARDSON, D.A. (2017): Veterinarians and their perceptions of the treatment of animal abuse cases in the criminal justice system. Dissertation Master of Science, Illinois State University, 80 p.
221. RIGDON, J. D. – TAPIA, F. (1977): Children who are cruel to animals: A follow-up study. In: *J. of Operational Psychiatry*, 8 (1) 27–36. p.
222. RODICZKY J. (1885): Az állatvédelemről. In: *Állat-barát*, 2 (4) 35 p.

223. ROLLIN, B. E. (2011): Animal Rights as a Mainstream Phenomenon. In: *Animals*, 1 (1) 102-115. p.
224. ROTHAN, H. A. – BYRAREDDY, S. N.: The epidemiology and pathogenesis of coronavirus disease (COVID-19) outbreak. In: *Journal of Autoimmunity*, 2020 (109). Forrás: <https://www.sciencedirect.com/journal/journal-of-autoimmunity/vol/109/suppl/C> Letöltés: 2020.05.09.
225. RSCPA [2019]: What we do. Forrás: <https://www.rscpa.org.uk> Letöltés dátuma: 2017.11.10.
226. RUFFY, P. (1975): Hazánk szíve Budapest. Budapest, Móra Ferenc Ifjúsági Könyvkiadó, 29-32. p.
227. SALISBURY, J. (2010): The Beast Within Animals in the Middle Ages. London: Taylor and Francis Group. 216 p.
228. SAMUELSON, P.A. – NORDHAUS, W.D. (2016): Közgazdaságtan. Bővített és átdolgozott kiadás. Budapest, Akadémiai Kiadó, 672 p.
229. SÁTORI, Á. (2006): Állatokhoz való viszony a társas-társadalmi kapcsolatok rendszerében. Doktori Disszertáció, ELTE BTK, 279 p.
230. SCHINDLER, S. (2013): The animal's dignity in Swiss Animal Welfare Legislation – Challenges and opportunities. In: *European Journal of Pharmaceutics and Biopharmaceutics*, 84 (2) 251–254. p.
231. SCHWAB, K. (szerk.) (2018): The Global Competitiveness Report 2018. World Economic Forum, Geneva.
232. SCHWEIGHARDT, ZS. (2009): Áldozatvédelem, áldozatsegítés és büntető felelősségre vonás. In: *Jura*, 15 (2) 153–164. p.
233. SERPELL, J.A. – PAUL, E.S. (1994): Pets and the development of positive attitudes to animals. In: MANNING, A., SERPELL, J.: *Animals and Human Society*. Routledge, London, 127–145. p.
234. SHYAM, G. (2015): The legal Status of animals: The world rethinks its position. In: *Alternative Law Journal*, 40 (4) 266–270. p.
235. SINGER, P. (1975): Animal Rights. Harper Collins. 311 p.
236. SIPOS M. – MÓRÓ A. – SZŰCS E. (2009): Állattenyésztési etika és az állatjóllét fejlődése napjainkig. II. rész: Filozófiai megközelítések. In: *Animal welfare, ethology and housing systems*, 5 (2) 108-118. p.
237. SLÉDER, J. (2004): A sértett jogállása a nyomozásban. In: *Jura*, 10 (1) 143–153. p.
238. SMITH, W.R. (1889): Lectures on the Religion of the Semites. D. Appleton: New York, 286–288 p.
239. SORENSEN, J.T. – SANDOE, P. – HALBERG, N. (2001): Animal welfare as one among several values to be considered at farm level: the idea of an ethical account for livestock farming. In: *Acta Agriculturae Scandinavica*, 30 11-16. p.
240. STONE, C.D. (2010): Should Trees Have Standing? Law, Morality and the Environment. Oxford University Press, 264 p.
241. SUNDRUM, A. – ANDERSSON R. – POSTLER, G. (1994): Animal needs index 200 – A guide for the assessment of housing systems. Köllen Verlag, Bonn, Germany.

242. SZABÓ, Gy. – NAGY, G. (1999): Tanulmányok az Emberi Jogok Európai Egyezménye legfontosabb rendelkezéseihez kapcsolódó strasbourgi esetjogról. Hvg Orac Kiadó. Budapest, 1999.
243. SZIGETI C. (2011): Alternatív mutatók, jólét és fenntarthatóság Magyarországon. In: *Polgári Szemle*, 7 (3) 445 p.
244. SZIGETI, F. (2016): Az életminőség mérési rendszerei. In: *Educatio*, 25 (1) 130-139. p.
245. SZINÁK, J. – VERESS, I. (1980): Ismeretlen ismerősök. Budapest, Kozmosz Könyvek, 113 p.
246. SZLÁVIK, J. (2007): Környezetgazdaságtan, Budapest, Typotex Kiadó. 200 p.
247. TAMÁS, G. (2013): A társadalmi–gazdasági fejlettség mérési rendszerei. In: *Statisztikai Szemle*, 91 (1) 77–92. p.
248. TASSY, S. (1998): Agrárgazdasági Fogalomtár. Budapest, Mezőgazdasági Szaktudás Kiadó, 191 p.
249. TAYLOR, K. et al. (2008): Estimates for Worldwide Laboratory Animals Use in 2005. In: *Alternatives to Laboratory Animals*, 36 327–342. p.
250. TEREMTÉS KÖNYVE, 2.15. Forrás: <http://mek.oszk.hu/00100/00176/html/ter.htm> Letöltés dátuma: 2017.11.03.
251. TESTER, K. (1991): *Animals and society: The Humanity of Animal Rights*. Routledge 218 p.
252. TOMASELLI, P.M. (2003): Detailed Discussion of International Comparative Animal Cruelty Law. Animal Legal and Historical Centre, Michigan State University College of Law. Forrás: <https://www.animallaw.info/article/detailed-discussion-international-comparative-animal-cruelty-laws> Letöltés dátuma: 2017.03.10.
253. TOMKA, M. (1997): Az állatok halhatatlanságáról. In: *Korunk*, 3 (8) 35-41. p.
254. TUDGE, C. (1992): *Last animals at the zoo. How mass extinction can be stopped*. Washington, D.C. Island Press, 16–20. p.
255. TUTTLE, W. (2005): *A világbéke étrend. Táplálkozás a spirituális egészségért és társadalmi harmóniáért*. Lantern Books, 220 p.
256. United Nations Development Programme [2018]: *Human Development Data (1990–2017)*. Forrás: <http://hdr.undp.org/en/data> Letöltés dátuma: 2018.10.14.
257. United Nations Development Programme [2019]: *Human Development Reports. Human Development Index (HDI)*. Forrás: <http://hdr.undp.org/en/content/human-development-index-hdi> Letöltés dátuma: 2019.08.02.
258. VARGA J. (1995): *Emberre is áterjedő állatbetegségek – (zoonózisok) – megelőzés, felismerés, rehabilitálás (Az egészséges életért)*. Subrosa Kiadó, Budapest.
259. VAY S. (1904): *Bikaviadatok a régi Pesten*. Budapesti Hírlap, 162 p.
260. VÉGH Á. (2016): *Állatokon végzett jólléti vizsgálatok és az elektromos kábítás mutatóinak összefüggései sertéseken*. Doktori disszertáció. Állatorvostudományi Doktori Iskola, Budapest, 11-15. p.
261. VÉGH Á. (2012): *ÁROP–2216 – Jogalkalmazás javítása a mezőgazdasági szakigazgatásban 2. 14. számú tananyag*. Nemzeti Élelmiszerlánc–biztonsági Hivatal, Budapest, 110 p.

262. VÉGH Á. (2012): Az állatok jólléte – tudományos értelmezések. In: *Magyar Állatorvosok Lapja*, 134 741–750. p.
263. VERBEKE, W. – VIAENE, J. (2000): Ethical challenges for livestock production: Meeting consumer concerns about meat safety and animal welfare. In: *J. of Agricultural and Environmental Ethics*, 12 141–151. p.
264. VETTER, SZ. – ÓZSVÁRI, L. (2019): A zoofília megítélése és büntetőjogi szabályozása tizenöt európai országban. In: *Magyar Állatorvosok Lapja*, 141 759-768. p.
265. VETTER, SZ. – VASA, L. – ÓZSVÁRI, L. (2014): Economic Aspects of Animal Welfare. In: *Acta polytechnica hungarica*, 11 (7) 119-134. p.
266. VETTER, SZ. (2011): Állatvédelem és állatjóllét a média és a sajtó tükrében. In: *Animal welfare, ethology and housing systems*, 7 (4) 446-452. p.
267. VETTER, SZ. (2014): Marketingkommunikáció. In: *Animal welfare, ethology and housing systems*. 10 (1) 27-31. p.
268. VETTER, Sz. (2017): Az állatkínzás büntetőjogi tényállásának alakulása Európában. In: *Ügyvédek Lapja*, 24 (6) 17-31. p.
269. VISNYEI L. (2007): Az állatvédelem általános kérdései. In: JÁVOR A. – TANYI J. (szerk.): *Az állati influenzák és más állatbetegségek sodrában*. Debreceni Egyetem Agrártudományi Centrum, Debrecen.
270. VON GLASENAPP, H. (1981): *Az öt világvallás*. Gondolat Kiadó, Budapest, 412 p.
271. VON KEYSERLINGK, G.A.M. – RUSHEN, DE PASSILLE M.A. – WEARY, M.D.: Invited review: the welfare of dairy cattle – Key concepts and the role of science. In: *J. Dairy Sci.*, 92 (4) 4101–4111. p.
272. WAP (2014): Animal Protection Index. Forrás: <http://api.worlanimalprotection.org>
Letöltés dátuma: 2018.12.02.
273. WEBSTER, J. (2005): *Animal welfare: Limping towards Eden*. Blackwell Publishing.
274. WIENER, A.I. et al. (2003): *Büntetőjog. Általános rész*. Budapest, KJK–Kerszöv Jogi és Üzleti Kiadó, 357 p.
275. WILBER, K. (2003): *A Működő Szellem rövid története*. Budapest, Európa Könyvkiadó, 368 p.
276. World Bank (2015): Renewable energy consumption (% of total final energy consumption). Forrás: <https://data.worldbank.org/indicator/EG.FEC.RNEW.ZS>
Letöltés dátuma: 2018.11.13.
277. World Bank [2018]: Mortality rate, infant (per 1,000 live births). Forrás: <https://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.IMRT.IN> Letöltés dátuma: 2018.11.10.
278. World Bank [2019]: Worldbank open data. Forrás: <https://data.worldbank.org/>
Letöltés dátuma: 2019.05.02.
279. World Economic Forum [2019]: Reports. Forrás: <https://www.weforum.org/reports/how-to-end-a-decade-of-lost-productivity-growth>
Letöltés dátuma: 2019.04.08.
280. World Justice Project [2018]: Rule of Law Index (2017–2018): Washington D.C. USA p. 191. Forrás: https://worldjusticeproject.org/sites/default/files/documents/WJP_ROLI_2017-18_Online-Edition.pdf Letöltés dátuma: 2019.09.07.

281. ZAKARIÁS, K. (2017): Az emberi méltósághoz való alapjog. Összehasonlító jogi elemzés a német és magyar alkotmánybírósági gyakorlat tükrében. Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Jog- és Államtudományi Kar, Jog- és Államtudományi Doktori Iskola. 2017. 310. p.
282. ZAYAN, R. (1985): Social space for domestic animals. Dordrecht,: Martinus Nijhof Publishers, 3–11. p.
283. ZÁVOTI J. (2010): Matematikai statisztikai elemzések 5. MSTE5 modul. Kapcsolatvizsgálat: asszociáció, vegyes kapcsolat, korrelációs számítás. Varianciaanalízis (egyszeres osztályozás). Nyugat–magyarországi Egyetem Geoinformatikai Kar, Székesfehérvár.
284. ZOLTÁN, Ö. (2000): Az állatvédelem jogi rendje. Budapest, KJK–Kerszöv Jogi és Üzleti Kiadó Kft., 276 p.
285. ZOLTÁN, Ö.: Az állatvilág jogi védelme. In: *Magyar Jog*, 33 (2) 102-110 p.

11. Jogszabályok jegyzéke

Magyarország

JOGFORRÁS 1. Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.) (Alkotmány)

JOGFORRÁS 2. 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről (Polgári törvénykönyv)

JOGFORRÁS 3. 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről (Büntető törvénykönyv)

JOGFORRÁS 4. Az 1998. évi XXVIII. törvény az állatok védelméről és kíméletéről (Állatvédelmi törvény)

JOGFORRÁS 5. A 2011. évi CLVIII. törvény az állatok védelméről és kíméletéről szóló 1998. évi XXVIII. törvény módosításáról.

JOGFORRÁS 6. Az 1879. évi XL. törvénycikk a Magyar Büntetőtörvénykönyv a kihágásokról. VII. fejezet. A közrend és a közszemérem elleni kihágások. 86 §.

JOGFORRÁS 7. A 2004. évi X. törvény a Büntető Törvénykönyvről szóló, 1978. évi IV. törvény és a hozzá kapcsolódó jogszabályok módosításáról: a 266/A § és a 266/B § 1. és 2. bekezdésének módosítása.

JOGFORRÁS 8. A 2008. évi LXXXIV. törvény a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény módosításáról.

JOGFORRÁS 9. 1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről (régis Btk.)

JOGFORRÁS 10. A 218/1999. számú kormányrendelet az egyes szabálysértésekről

JOGFORRÁS 11. 2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról

JOGFORRÁS 12. A Kúria 3/2013. számú BJE határozata

Ausztria

JOGFORRÁS 13. Bundes–Verfassungsgesetz (B–VG) StF: BGBl. Nr. 1/1930 (WV) idF BGBl. I Nr. 194/1999 (DFB) (Alkotmány)

JOGFORRÁS 14. Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch (ABGB) (Polgári törvénykönyv)

JOGFORRÁS 15. Bundesgesetz vom 23. Jänner 1974 über die mit gerichtlicher Strafe bedrohten Handlungen (Strafgesetzbuch – StGB) (Büntető törvénykönyv)

Bolívia

JOGFORRÁS 16. Constitucion Politica del Estado Boliviano. (Alkotmány)

Brazília

JOGFORRÁS 17. República Federativa de Brasil – Constitución Política de 1988 (Alkotmány)

Bulgária

JOGFORRÁS 18. КОНСТИТУЦИЯ НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ (Alkotmány)

Cseh Köztársaság

JOGFORRÁS 19. Ústava České republiky ze dne 16. prosince 1992 (Alkotmány)

JOGFORRÁS 20. Nový občanský zákoník č. 89/2012 Sb. (Polgári törvénykönyv)

JOGFORRÁS 21. Trestní zákoník 40/2009 Sb. (Poslední změna zákona: 17. 9. 2015) (Büntető törvénykönyv)

Cook szigetek

JOGFORRÁS 22. Cook Islands Constitution Act 1964 (Alkotmány)

Dánia

JOGFORRÁS 23. Danmarks Riges Grundlov (Grundloven) (Alkotmány)

JOGFORRÁS 24. Danmarks Riges Grundlov (Grundloven) (Polgári törvénykönyv)

JOGFORRÁS 25. Bekendtgørelse af straffeloven (LBK nr 1156 af 20/09/2018) (Büntető törvénykönyv)

JOGFORRÁS 26. Bekendtgørelse af dyreværnsloven. Herved bekendtgøres dyreværnsloven, jf. lovbekendtgørelse nr. 252 af 8. marts 2013, med de ændringer, der følger af § 3 i lov nr. 1459 af 17. december 2013. (Állatvédelmi törvény)

Dominika

JOGFORRÁS 27. Constitution de la Republica CONSTITUCION DE LA REPUBLICA DOMINICANA. Votada y Proclamada por la Asamblea Nacionalen fecha trece (13) de junio de 2015 Gaceta Oficial No. 10805 del 10 de julio de 2015.

Ecuador

JOGFORRÁS 28. La Constitución de la República del Ecuador (Alkotmány)

Egyiptom

JOGFORRÁS 29. Constitution of Egypt (Alkotmány)

Franciaország

JOGFORRÁS 30. Constitution de la République française – Constitution du 4 octobre 1958 (Alkotmány)

JOGFORRÁS 31. Code civil (Version consolidée au 21 juillet 2019) (Polgári törvénykönyv)

JOGFORRÁS 32. Code pénal (Büntető törvénykönyv)

Gambia

JOGFORRÁS 33. The Constitution of the Republic of The Gambia (Alkotmány)

Gibraltár

JOGFORRÁS 34. The Gibraltar Constitution 2006. (Alkotmány)

Hollandia

JOGFORRÁS 35. Grondwet van Nederland (Alkotmány)

JOGFORRÁS 36. Nieuw Nederlands Burgerlijk Wetboek (Polgári törvénykönyv)

JOGFORRÁS 37. Wetboek van Strafrecht. Geldend van 01–03–2019. (Büntető törvénykönyv)

JOGFORRÁS 38. Wet van 19 mei 2011, houdende een integraal kader voor regels over gehouden dieren en daaraan gerelateerde onderwerpen (Wet dieren) (Állatvédelmi törvény)

India

JOGFORRÁS 39. Constitution of India (Alkotmány)

Jamaika

JOGFORRÁS 40. Jamaica's Constitution of 1962 with Amendments through 2011. (Alkotmány)

Kambodzsa

JOGFORRÁS 41. The Constitution of Cambodia (Alkotmány)

Lengyelország

JOGFORRÁS 42. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Alkotmány)

JOGFORRÁS 43. Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (Polgári törvénykönyv)

JOGFORRÁS 44. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Büntető törvénykönyv)

JOGFORRÁS 45. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o ochronie zwierząt. (Állatvédelmi törvény)

Litvánia

JOGFORRÁS 46. Lietuvos Respublikos Konstitucija (Lietuvos Aidas, Nr. 220; 1992, Nr. 33–1014) (Alkotmány)

Luxemburg

JOGFORRÁS 47. La Constitution Le Grand-Duché de Luxembourg du 17 octobre 1868 (Alkotmány)

Málta

JOGFORRÁS 48. Constitution of Malta. (Alkotmány)

Németország

JOGFORRÁS 49. Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland in der im Bundesgesetzblatt Teil III, Gliederungsnummer 100–1, veröffentlichten bereinigten Fassung, das zuletzt durch Artikel 1 des Gesetzes vom 28. März 2019 (BGBl. I S. 404) geändert worden ist (Alkotmány)

JOGFORRÁS 50. Bürgerliches Gesetzbuch in der Fassung der Bekanntmachung vom 2. Januar 2002 (BGBl. I S. 42, 2909; 2003 I S. 738), das zuletzt durch Artikel 7 des Gesetzes vom 31. Januar 2019 (BGBl. I S. 54) geändert worden ist (Polgári törvénykönyv)

JOGFORRÁS 51. Strafgesetzbuch (StGB) neugefasst durch B. v. 13.11.1998 BGBl. I S. 3322; zuletzt geändert durch Artikel 14 G. v. 18.12.2018 BGBl. I S. 2639 Geltung ab 01.01.1975. (Büntető törvénykönyv)

JOGFORRÁS 52. Tierschutzgesetz in der Fassung der Bekanntmachung vom 18. Mai 2006 (BGBl. I S. 1206, 1313), das zuletzt durch Artikel 1 des Gesetzes vom 17. Dezember 2018 (BGBl. I S. 2586) geändert worden ist. (Állatvédelmi törvény)

JOGFORRÁS 53. Strafgesetzbuch für das Deutsche Reich, 1871, XXIX. Abschnitt, 360. § 13, 366. § 7.

Nigéria

JOGFORRÁS 54. Constitution of the Federal Republic of Nigeria (Alkotmány)

Norvégia

JOGFORRÁS 55. Kongeriket Norges Grunnlov, gitt i riksforsamlingen på Eidsvoll den 17. mai 1814 (Alkotmány)

JOGFORRÁS 56. Lov om straff (straffeloven). LOV–2005–05–20–28. (Polgári törvénykönyv)

JOGFORRÁS 57. Lov om straff (straffeloven). LOV–2005–05–20–28. (Büntető törvénykönyv)

JOGFORRÁS 58. Lov om dyrevelferd. LOV–2009–06–19–97. (Állatvédelmi törvény)

Olaszország

JOGFORRÁS 59. Costituzione della Repubblica Italiana (Alkotmány)

JOGFORRÁS 60. Codice civile (Regio Decreto 16 marzo 1942, n. 262) (Polgári törvénykönyv)

JOGFORRÁS 61. Codice penale (R. D. 19 ottobre 1930, n. 1398) (Büntető törvénykönyv)

Pápua Új Guinea

JOGFORRÁS 62. Constitution of the Independent State of Papua New Guinea. (Alkotmány)

Spanyolország

JOGFORRÁS 63. Constitución española – Aprobada por Las Cortes en sesiones plenarias del Congreso de los Diputados y del Senado celebradas el 31 de octubre de 1978 (Alkotmány)

JOGFORRÁS 64. Real Decreto de 24 de julio de 1889 por el que se publica el Código Civil (Polgári törvénykönyv)

JOGFORRÁS 65. Código Penal (Ley Orgánica N° 10/1995, de 23 de noviembre, modificada por la Ley Orgánica N° 4/2015 de 27 de abril) (Büntető törvénykönyv)

Svájc

JOGFORRÁS 66. Bundesverfassung der Schweizerischen Eidgenossenschaft (Alkotmány)

JOGFORRÁS 67. Schweizerisches Zivilgesetzbuch vom 10. Dezember 1907 (Polgári törvénykönyv)

JOGFORRÁS 68. Schweizerisches Strafgesetzbuch vom 21. Dezember 1937 (Büntető törvénykönyv)

JOGFORRÁS 69. Tierschutzgesetz (TSchG) vom 16. Dezember 2005 (Állatvédelmi törvény)

Svédország

JOGFORRÁS 70. Sveriges grundlagar (Alkotmány)

JOGFORRÁS 71. Brottsbalk (1962:700) (Büntető törvénykönyv)

JOGFORRÁS 72. Djurskyddslag (2018:1192) (Állatvédelmi törvénykönyv)

Szlovákia

JOGFORRÁS 73. Ústava Slovenskej republiky z 1. septembra 1992 (č. 460/1992 Zb.) (Alkotmány)

JOGFORRÁS 74. Zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník (Polgári törvénykönyv)

JOGFORRÁS 75. Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon (Büntető törvénykönyv)

Szlovénia

JOGFORRÁS 76. Ustava Republike Slovenije (Alkotmány)

JOGFORRÁS 77. Kazenski zakonik (KZ–1) (Polgári törvénykönyv)

JOGFORRÁS 78. Kazenski zakonik (KZ–1) (Büntető törvénykönyv)

JOGFORRÁS 79. Zakon o zaščiti živali (ZZZiv) (Állatvédelmi törvény)

Zambia

JOGFORRÁS 80. Zambia's Constitution of 1991 with Amendments through 2016 (Alkotmány)

Zimbabwe

JOGFORRÁS 81. The National Constitution of Zimbabwe (Amendment No. 20) (Alkotmány)

Nemzetközi jogforrások

JOGFORRÁS 82. European Convention for the Protection of Pet Animals. Strasbourg, 13.XI.1987.

JOGFORRÁS 83. Council of Europe (1987): European Convention for the Protection of pet animals. General provisions Article 1 (European Treaty Series No 125) Council of Europe, Publication and Documents Divisions, Strasbourg, France.

JOGFORRÁS 84. Az Európai Unió működéséről szóló szerződés egységes szerkezetbe foglalta változata, 2012 II. 21.

JOGFORRÁS 85. Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power, Adopted by General Assembly resolution 40/34 of 29 November 1985.

12. Saját tudományos közlemények

I. Magyar nyelvű folyóiratok

1. VETTER, SZ. – ÓZSVÁRI, L. (2019): A zoofília megítélése és büntetőjogi szabályozása tizenöt európai országban. *Magyar Állatorvosok Lapja*, 141 759-768. p.
2. VETTER SZ. (2018): Az állatkínzás büntetőjogi tényállásának alakulása Európában. *Ügyészek lapja*, 24 (6) 17-31. p.
3. VETTER SZ. (2014): Marketingkommunikáció és állatjólét. *Animal welfare, etológia és tartástechnológia*, 10 (1) 27-31. p.
4. VETTER J. – VETTER SZ. (2014): Gyilkosgalóca-mérgezés és az állatvilág. *Magyar Állatorvosok Lapja*, 136 (12) 720-758. p.
5. VETTER SZ. (2011): Állatvédelem és állatjólét a média és a sajtó tükrében. *Animal welfare, etológia és tartástechnológia*, 7 (4) 447-452. p.
6. VETTER SZ. (2011): Az állatszavatosság kérdése a polgári jogban. *Magyar Állatorvosok Lapja*, 133 (4) 251 p.

II. Idegennyelvű folyóiratok

1. VETTER, SZ. – ÓZSVÁRI, L. – BOROS, A. (2020): Protection of Animal Specimens in the Constitutions of the European Countries. *Pro Publico Bono, közlésre elfogadva*.
2. VETTER, SZ. – BOROS, A. – ÓZSVÁRI, L. (2020): Penal Sanctioning of Zoophilia in Light of the Legal Status of Animals — A Comparative Analysis of Fifteen European Countries. *Animals*, 10 (6) 1024.
3. VETTER, SZ. – VASA, L. – ÓZSVÁRI, L. (2014): Economic aspects of animal welfare. *Acta Polytechnica Hungarica*, 11 (7) 191-134. p.

III. Monográfia

1. VETTER, SZ. (2013): Ego versus Eco? Economic Aspects of Animal Welfare. In: ILLÉS, CS. B.; BYLOK, F. (szerk.): *People, Knowledge and Modern Technologies in the Management of Contemporary Organizations - Theoretical and Practical Approaches*. Gödöllő, Magyarország, Szent István Egyetemi Kiadó, 270-283. p.

IV. Konferencia kiadványok

1. VETTER SZ. – ÓZSVÁRI L. (2019): Kérődzőket érintő állatkínzás és zoofília. In: SZENCI, OTTÓ; BRYDL, ENDRE (szerk.): *A Magyar Buiatrikus Társaság 29. nemzetközi kongresszusa: Proceedings*. Hévíz, Magyarország: Magyar Buiatrikusok Társasága, 43-48. p.
2. VETTER SZ. (2018): Anti-cruelty regulation in Europe – a cross-country evaluation of eighteen European states. In: *Abstract Book. 34th World Veterinary Association Congress*, 2018, Barcelona. 33 p.
3. VETTER SZ. (2017): Kérődzők az európai kontinentális büntetőjogban. In: *Proceedings. Magyar Buiatrikus Társaság XXVII. Nemzetközi Kongresszusa*, Hévíz, 2017. 105-109. p.
4. VETTER SZ. (2015): Is animal welfare rewarding? Animals, ethics and human benefits in the light of alternative economic indicators. In: *Proceedings of the 5th International Conference on Management 2015. Management, leadership and strategy for SMEs' competitiveness*. Szent István University Publishing House, Gödöllő, 467-472. p.
5. VETTER SZ. (2013): Animal welfare in light of economic efficiency. In: *Business management – Practice and theory in the 21st century*. Book of abstracts. 2013. 120 p.
6. VETTER, SZ. (2013): Marhák a bíróságon: Cattle (in) Court. In: SZENCI, O. – BRYDL, E. – JURKOVICH, V. (szerk.): *A Magyar Buiatrikus Társaság 23. nemzetközi kongresszusa = 23rd International Congress of the Hungarian Association for Buiatrics: Proceedings* Siófok, Magyarország, A/3 Nyomdaipari és Kiadói Szolgáltató Kft., 65-68. p.
7. VETTER, SZ. (2013): Marketingkommunikáció és állatjóllét – esetbemutatók. In: BÉNYI, E.; PAJOR, F.; TÓZSÉR, J. (szerk.): *IV. Gödöllői Állattenyésztési Tudományos Napok: Előadások és poszterek összefoglaló kötete*. Gödöllő, Magyarország: Szent István Egyetem Egyetemi Kiadó, 124 p.
8. VETTER, SZ. (2013): Animal welfare in companies' CSR plans. In: KÁPOSZTA, J. (szerk.): *Multifunctionality and Regional Development*. Gödöllő, Magyarország, Szent István University, 454-458. p.
9. VETTER SZ. (2011): Állatvédelem és állatjóllét a média és a sajtó tükrében. In: *III. Gödöllői Állattenyésztési Tudományos Napok – Előadások összefoglaló kötete*. SZIE Mezőgazdaság- és Környezettudományi Kar, Gödöllő.

V. Előadások (konferencia-kiadvány nélkül)

1. VETTER, SZ.: Kérődzők az európai kontinentális büntetőjogban - szabályozás, jogesetek. Szarvasmarha-Ágazati Szemináriumok. Szolnok, 2018. február 22.
2. VETTER, SZ.: Állatvédelem az alkotmányban, az állatok jogi státusza. 50. Kecskeméti Jogásznap. Kecskemét, 2018. február 2.
3. VETTER, SZ.: Állati jogok? Ez állati! Kutya az alkotmányban. Kutya Világ Expo, Pécs, 2017. április 29-30.

4. VETTER, SZ.: Az állatok, mint jogalanyok? Magyar Állatvédelmi és Állatjólleti Társaság konferenciája. Mit tehetünk az állatokkal? Az ember-állat kapcsolat sokszínűsége. Budapest, 2017. január 28.
5. VETTER, SZ.: Ego versus eco? Az állatvédelem gazdasági hatásai. MTA Állatjólleti Osztályközi Bizottság ülése. Budapest, 2016. szeptember 29.
6. VETTER, SZ.: Sertés sértés. Országos Mezőgazdasági és Élelmiszeripari Kiállítás. Budapest, 2015. szeptember
7. VETTER, SZ.: Is animal welfare rewarding? Animals, ethics and human benefits in the light of alternative economic indicators. Gödöllő, 2015.
8. VETTER, SZ.: Marhák a bíróságon, gazdasági haszonállatok védelme. XI. Kaposvári Állategészségügyi Nap – II. Magyar Állatvédelmi és Állatjólleti Társaság Konferencia. Kaposvár, 2014. november 15.
9. VETTER, SZ.: Állatkínzás a tárgyalóteremben. Magyar Állatvédelmi és Állatjólleti Társaság éves közgyűlése. Budapest, 2013. május 15.

VI. Egyéb (népszerűsítő, ismeretterjesztő) cikkek, megjelenések

1. Állatvédelmi jogi szakértő a HírTV Riasztás c. műsorában. 2019. június 25. Forrás: https://www.youtube.com/watch?v=qnUB1dBvVUA&list=PLJaonHW0IM2oqv_Q9OPbpswz5dxr9g9GP&index=2
2. Állatvédelmi jogi szakértő az ECHO TV Zöld világ c. műsorában. 2018. december 21. Forrás: https://www.youtube.com/watch?v=xi4jAmN6oTA&list=PLJaonHW0IM2oqv_Q9OPbpswz5dxr9g9GP&index=3
3. Interjú a Hajnal-táj című műsorban a középkori állatperekéről. Kossuth Rádió. 2018. június 22.
4. Interjú a Kutyabarát.hu-n: Utazz kutyával! kampány – „úttörő a turizmusban, katalizátor az állatvédelemben”. 2016. március 4. Forrás: http://www.kutyabarát.hu/hirek/1914/utazz_kutyaval_kampany_%E2%80%93_%E2%80%9Euttoro_a_turizmusban_katalizator_az_allatvedelemben%E2%80%9D
5. Interjú a Hajnal-táj című műsorban a középkori állatperekéről. Kossuth Rádió. 2014. november 30.
6. VETTER, SZ. (2013): Bíróság előtt: A szarvasmarhák. In: Holstein Magazin, 2013/6, 50.
7. VETTER, SZ. (2012): Alkotmányok és állatvédelem – Mihez van joga az állatnak? In: *Agrár Haszon Magazin*, 2.
8. VETTER, SZ. (2006): Állati kommandó. In: Zsaru Magazin, 40 27 p.

13. Mellékletek

1. melléklet: A vizsgált országok gazdasági és társadalmi mutatói és rangsora

1.1 melléklet: GDP, Születéskor várható élettartam, Öngyilkosságok száma, Környezeti K+F

<i>Ország</i>	<i>GDP (ezer USD)</i>	<i>GDP (kutatósi rangsor)</i>	<i>Születéskor várható élettartam (év)</i>	<i>Születéskor várható élettartam (kutatósi rangsor)</i>	<i>Öngyilkosságok száma (eset/100,000 fő)</i>	<i>Öngyilkosságok száma (kutatósi rangsor)</i>	<i>Környezeti K+F (teljes K+F százaléka)</i>	<i>Környezeti K+F (kutatósi rangsor)</i>
<i>Magyarország</i>	28,909	15	75,9	15	16,2	14	2,3	9
<i>Ausztria</i>	49,247	7	82,7	7	12,2	10	2,4	8
<i>Csehország</i>	35,223	11	79,1	12	11,7	9	1,9	11
<i>Dánia</i>	49,612	6	81,2	9	9,4	3	1,8	13
<i>Franciaország</i>	43,55	8	82,5	8	13,1	12	1,9	11
<i>Hollandia</i>	53,581	3	82,8	6	10,5	5	0,8	14
<i>Lengyelország</i>	29,25	14	77,9	13	13,5	13	6	1
<i>Németország</i>	50,206	5	81,11	10	10,6	6	2,8	6
<i>Norvégia</i>	70,59	1	83,3	3	11,1	7	2,6	7
<i>Olaszország</i>	38,19	9	83,31	2	5,7	1	3	3
<i>Spanyolország</i>	38,17	10	83	5	6,9	2	3,8	2
<i>Svájc</i>	61,359	2	83,6	1	12,5	11	0,2	15
<i>Svédország</i>	51,263	4	83,2	4	11,2	8	2	10
<i>Szlovákia</i>	32,895	13	77,3	14	9,7	4	2,9	5
<i>Szlovénia</i>	34,063	12	81,1	11	18,1	15	3	3

1.2 melléklet: Csecsemőhalandóság, Megújuló energiaforrások, Versenyképesség

<i>Ország</i>	<i>Csecsemőhalandóság (eset/1000 élve születés)</i>	<i>Csecsemőhalandóság (kutatási rangsor)</i>	<i>Megújuló energiaforrások (teljes energiafelhasználás százalékában)</i>	<i>Megújuló energiaforrások (kutatási rangsor)</i>	<i>Versenyképesség (globális rangsor)</i>	<i>Versenyképesség (kutatási rangsor)</i>
Magyarország	3,8	13	15,6	9	48	15
Ausztria	2,9	6	34,4	3	22	8
Csehország	2,6	5	14,8	10	29	10
Dánia	3,7	11	33,2	4	10	5
Franciaország	3,5	10	13,5	12	17	7
Hollandia	3,3	9	5,9	15	6	3
Lengyelország	4	14	11,9	14	37	13
Németország	3,1	8	14,2	11	3	1
Norvégia	2,1	2	57,8	1	16	6
Olaszország	2,9	7	16,5	7	31	11
Spanyolország	2,6	4	16,3	8	26	9
Svájc	3,7	12	25,3	5	4	2
Svédország	2,3	3	53,2	2	9	4
Szlovákia	4,6	15	13,4	13	41	14
Szlovénia	1,7	1	20,9	6	35	12

1.3 melléklet: HDI, Boldog Bolygó Index, Ökológiai lábnyom

<i>Ország</i>	<i>Emberi Fejlettségi Index</i>	<i>HDI (kutatósi rangsor)</i>	<i>Boldog Bolygó Index</i>	<i>Boldog Bolygó Index (kutatósi rangsor)</i>	<i>Ökológiai lábnyom (globális hektár)</i>	<i>Ökológiai lábnyom (kutatósi rangsor)</i>
Magyarország	0,838	15	26,4	14	2,9	1
Ausztria	0,908	7	30,5	6	6,1	14
Csehország	0,888	11	27,3	13	5,2	8
Dánia	0,929	6	32,7	5	5,5	11
Franciaország	0,901	8	30,4	7	5,1	7
Hollandia	0,931	5	35,3	3	5,3	9
Lengyelország	0,865	13	27,5	12	4,4	4
Németország	0,936	3	29,8	8	5,3	10
Norvégia	0,953	1	36,8	1	5	6
Olaszország	0,88	12	28,1	10	4,6	5
Spanyolország	0,891	10	36	2	3,7	2
Svájc	0,944	2	34,3	4	5,8	12
Svédország	0,933	4	28	11	7,3	15
Szlovákia	0,855	14	28,2	9	4,1	3
Szlovénia	0,896	9	24,6	15	5,8	13

2. melléklet: Az állatvédelmi index (API) részindexei és az ezekből felállított országrangsor

	R1	R2	R3	R4	R5	R6	R7	R8	R9	R10	R11	R12	R13	R14	R15	Átlag	Rangsor
Ausztria	1	4	1	1	2	1	1	1	2	1	3	1	1	2	1	1,533	1
Svájc	1	1	1	1	2	2	2	1	2	2	3	2	1	3	1	1,666	2
Németország	1	4	1	1	3	1	2	1	2	2	3	1	2	3	2	1,933	3
Hollandia	1	2	1	1	2	1	2	1	2	1	4	1	3	4	3	1,933	4
Svédország	3	1	1	1	2	1	2	1	2	1	3	1	4	4	3	2	5
Dánia	2	4	1	1	2	2	2	1	2	1	3	1	3	5	1	2,066	6
Franciaország	3	4	3	2	2	2	3	2	4	2	3	1	4	7	2	2,933	7
Lengyelország	3	4	2	2	3	3	3	2	3	2	4	4	4	3	2	2,933	8
Olaszország	4	4	2	2	3	1	3	2	4	2	3	3	3	5	4	3	9
Spanyolország	3	5	4	2	2	2	5	2	3	2	2	1	7	4	3	3,133	10
Magyarország	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Cseh Köztársaság	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Norvégia	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Szlovákia	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Szlovénia	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X

Megjegyzés 1: Magyarország, a Cseh Köztársaság, Norvégia, Szlovákia és Szlovénia állatvédelmi indexét nem méri

Megjegyzés 2: Hollandia 2X négyes osztályzatot, Lengyelország 3X négyes osztályzatot kapott, így lejjebb csúsztak a rangsorban, mint az ugyanakkora átlaggal bíró Németország és Franciaország.

3. melléklet: ACCI összpontszámok és rangsorok

	Súlyozatlan ACCI összpontszám	Súlyozott (Elméleti) ACCI összpontszám	Súlyozott (Elméleti) ACCI rangsor	Jogállamiság részindex	Jogállamiság részindex rangsor	Súlyozott ACCI összpontszámX Jogállamiság részindex	Korrigált (Gyakorlati) ACCI rangsor
Hollandia	22	33	3	0,88	1	29,04	1
Ausztria	21	32	4	0,81	6	25,92	2
Svédország	20	30	6	0,85	4	25,5	3
Németország	18	29	7	0,85	4	24,65	4
Norvégia	20	28	8	0,87	2	24,36	5
Lengyelország	23	35	2	0,61	11	21,35	6
Csehország	20	31	5	0,67	8	20,77	7
Dánia	16	22	10	0,87	2	19,14	8
Franciaország	13	19	13	0,77	7	14,63	9
Olaszország	16	21	11	0,57	12	11,97	10
Szlovénia	13	18	14	0,63	10	11,34	11
Magyarország	14	20	12	0,46	13	9,2	12
Spanyolország	10	12	15	0,66	9	7,92	13
Svájc	25	38	1	X	X	X	X
Szlovákia	15	24	9	X	X	X	X

Megjegyzés: Svájc és Szlovákia végrehajtásra vonatkozó jogállamiság részindexét nem méri

4. melléklet: ACCI részindexek

4.1 melléklet: Büntetés részindex

	HU	A	CZ	DK	F	NL	PL	D	N	I	E	CH	S	SK	SLO
A maximálisan kiszabható szabadságvesztés és időtartama 2 év (2)	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0	1	1	1	1
A maximálisan kiszabható szabadságvesztés és időtartama 3 év (3)	1	0	1	0	0	1	1	1	1	1	0	1	0	1	0
A maximálisan kiszabható szabadságvesztés és időtartama több mint 3 év	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0
Pénzbüntetés lehetősége (E)	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Súlyozatlan összpontszám	3	2	4	2	2	3	4	3	3	3	1	3	2	3	2
Súlyozott összpontszám	6	3	7	3	3	6	7	6	6	6	1	6	3	6	3

Jelmagyarázat: (2) kétszeres súly, (3) háromszoros súly, (E) minden vizsgált ország egységes

4.2 melléklet: Zoofília részindex

	HU	A	CZ	DK	F	NL	PL	D	N	I	E	CH	S	SK	SLO
Az állatokkal elkövetett szexuális cselekmények egyes formái büntetendőek (2)	0	1	1	1	1	1	1	0	1	0	1	1	1	0	0
Az állatokkal elkövetett szexuális cselekmények minden formája büntetendő	0	0	1	1	0	1	0	0	1	0	0	1	1	0	0
Az állatpornográf termékek terjesztése büntetendő (2)	0	1	1	0	0	1	1	1	1	0	0	1	0	1	0
Az állatpornográf termékek birtoklása/tulajdonlása büntetendő	0	0	0	0	0	1	0	0	1	0	0	1	0	0	0
Súlyozatlan összpontszám	0	2	3	2	1	4	2	1	4	0	1	4	2	1	0
Súlyozott összpontszám	0	4	5	3	2	6	4	2	6	0	2	6	3	2	0

Jelmagyarázat: (2) kétszeres súly

4.3 melléklet: Hagyományokkal összefüggő részindex

	HU	A	CZ	DK	F	NL	PL	D	N	I	E	CH	S	SK	SLO
Az állatkínzás a büntetőjog része: több mint tíz éve (E)	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Az állatkínzás a büntetőjog része: több mint húsz éve (2)	0	1	1	1	1	1	1	1	1	0	0	1	1	0	0
Nincs olyan "kulturális" hagyomány, amely explicit kivétel a tényállás alól a törvény szerint (2)	1	1	1	1	0	1	1	1	1	1	0	1	1	1	1
Súlyozatlan összpontszám	2	3	3	3	2	3	3	3	3	2	1	3	3	2	2
Súlyozott összpontszám	3	5	5	5	3	5	5	5	5	3	1	5	5	3	3

Jelmagyarázat: (2) kétszeres súly, (E) minden vizsgált ország egységes

4.4 melléklet: Részindexek összefoglaló táblázata

	Büntetés részindex		Zoofília részindex		Hagyományokkal összefüggő részindex	
	Súlyozott összpontszám	Súlyozott rangsor	Súlyozott összpontszám	Súlyozott rangsor	Súlyozott összpontszám	Súlyozott rangsor
Magyarország	6	2	0	6	3	2
Ausztria	3	3	4	3	5	1
Csehország	7	1	5	2	5	1
Dánia	3	3	3	4	5	1
Franciaország	3	3	2	5	3	2
Hollandia	6	2	6	1	5	1
Lengyelország	7	1	4	3	5	1
Németország	6	2	2	5	5	1
Norvégia	6	2	6	2	5	1
Olaszország	6	2	0	6	3	2
Spanyolország	1	4	2	5	1	3
Svájc	6	2	6	1	5	1
Svédország	3	3	3	4	5	1
Szlovákia	6	2	2	5	3	2
Szlovénia	3	3	0	6	3	2

Köszönetnyilvánítás

Ezen értekezés az Állatorvostudományi Egyetem Törvényszéki Állatorvostani és Gazdaságtudományi Tanszékén, illetve ehhez kapcsolódva végzett nyolc éves munka eredménye.

Ezúton szeretném megköszönni Ózsvári László tanszékvezető docens úrnak, hogy az általa vezetett tanszéken témavezetőként munkámat végig támogatta, segítette. Köszönöm értékes szakmai tanácsait, amelyekkel az elmúlt évek során ellátott, illetve értekezésem alapos és kritikus átnézését. Nagyra értékelem társ-témavezetőm, Boros Anita docens asszony segítő útmutatását, aki – szintén jogászként – sokat tett azért, hogy erősítse az értekezés multidiszciplináris jellegét.

Köszönettel tartozom mindenkinek, akik lehetővé tették számomra, hogy ez a munka megszülethessen. Nagy hatással volt gondolkodásmódomra az Alkotmánybíróságon eltöltött két és fél év, mind szakmailag, mind emberileg sokat tanultam Sulyok Tamás elnök úrtól és stábjától. Hálás vagyok Sótonyi Péter rektor úrnak is személyes példamutatásáért és értékes támogatásáért. Köszönöm Fodor Istvánnak a statisztikai kérdésekben való önzetlen segítségnyújtást.

Nagyrabecsüléséről szeretném biztosítani az állatvédelemben dolgozó elhivatott kollégákat, különösen azokat, akiknek állatszeretete emberszeretettel és megfontoltsággal párosul. Hiszem, hogy az állatvédelem ügyét csak így szolgálhatjuk hatékonyan.

Szeretnék köszönetet mondani családomnak, Szüleimnek, Richárd fiamnak, Kedvesemnek, valamint Áronnak és Családjának, amiért hosszú évekig ösztönözték a munkámat. Külön köszönöm Édesapámnak, aki fáradságot nem kímélve segített munkám során, és Édesanyámnak, aki szükség esetén kérés nélkül biztosította a hátországot. Köszönöm Tamásnak, hogy mindig mellettem állt a munkában, és beletörődött abba a sok időbe, amelyet együtt tölthettünk volna, miközben az értekezésem dolgoztam.

Munkámat az EFOP-3.6.2-16-2017-00012 (Funkcionális, egészséges és biztonságos élelmiszer termékpálya modell kidolgozása a szántóföldtől az asztalig elv alapján, tematikus kutatási hálózatban) is támogatta.